Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola
Modernkor Doktori Program

Túróczi Tamás

Katana és Ige

**Ibériai-japán kapcsolatok (1543-1650) a keresztény rendi konfliktusok és a
japán kereszténypolitika változásai tükrében**

Doktori értekezés

Témavezetők:

Dr. Florentino Rodao García, DSc.
Egyetemi tanár (Universidad Complutense de Madrid)

Dr. Kövér Lajos, PhD.
Tanszékvezető, habilitált egyetemi docens (SZTE BTK)

Szeged
2018

KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS

Először is szeretnék köszönetet mondani témavezetőimnek, Florentino Rodao García professzor úrnak és Kövér Lajos tanszékvezető, habilitált egyetemi docens úrnak a munkám során nyújtott mérhetetlen segítségükért.

Hálával tartozom Anderle Ádám professzor úrnak, aki a kutatás kezdetétől ellátott engem felbecsülhetetlen szakmai tanácsaival, s akinek a segítségével spanyolországi kapcsolatokat is sikerült megtalálnom. Köszönöm mindazt, amit értem tett!

Külön köszönetet kívánok mondani Hiller István egyetemi docens úrnak, akinek az előadásai és szemináriumai alkalmával találkoztam először a kora újkori diplomáciatörténettel. Ő volt az, aki felkeltette érdeklődésemet a téma iránt és segített engem a kezdeti lépéseknél.

Szintén köszönetet kívánok mondani nagyra becsült oktatóimnak, akik biztattak és fáradhatatlanul segítettek engem egyetemi tanulmányaim és doktori kutatóéveim alatt: A. Sajti Enikő professzor asszonynak, J. Nagy László professzor úrnak, Papp Sándor tanszékvezető, egyetemi tanár úrnak, Csikós Zsuzsanna tanszékvezető, egyetemi docens asszonynak, Ferwágner Péter Ákos egyetemi docens úrnak, Kökény Andrea egyetemi adjunktus asszonynak, Varga Beáta egyetemi docens asszonynak és Lénárt András egyetemi adjunktus úrnak.

Köszönet illeti Monok István professzor urat, akinek a segítségével kutatásokat folytathattam Madridban, a Királyi Palota Könyvtárában. Továbbá köszönettel tartozom Salvador Bernabeu Albert úrnak a sevillai *Escuela de Estudios de Hispano-Americanos* vezető kutatójának, aki több hónapos sevillai tartózkodásom alatt mindvégig segítségemre volt.

Köszönet barátaimnak, Andrásnak, Péternek, Róbertnek, Ferencnek, Tibornak, Lajosnak, Lászlónak, Ágnesnek és Ildikónak állandó biztatásukért. Továbbá nagyon köszönöm Anitának és Marcellnek a dolgozat szerkesztésében nyújtott fáradhatatlan segítségüket.

Köszönet doktorandusztársaimnak, Gellértnek, Gergelynek, Krisztinának, Lukácsnak és Jánosnak a szakmai biztatásért. Köszönet mindazoknak, akik a háttérből segítettek doktori tanulmányaimat.

Végül, de mindenekelőtt szívből jövő hála Szüleimnek, Édesanyámnak és Édesapámnak, Páromnak, Eperkének, továbbá Verának és Családom minden tagjának. Ők voltak azok, akik minden nap megteremtették számomra azt a nyugodt környezetet, amelyben kizárólag a kutatómunkára kellett összpontosítanom. Szeretetük, türelmük és támogatásuk nélkül soha nem értem volna el az általam kitűzött célokat.

LAUS DEO

Szeged, 2018. június 7.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
I. HISTORIOGRÁFIAI KITEKINTÉS	4
1.1. Az ibériai-japán kapcsolatok a történetírásban	4
<i>1.1.1. Ibériai-japán kapcsolatok a nemzetközi szakirodalomban</i>	<i>4</i>
<i>1.1.2. 1.1.2. Az ibériai-japán kapcsolatok a hazai szakirodalomban</i>	<i>12</i>
1.2. A ibériai-japán kapcsolatok forrásai	15
II. JAPÁN ÉS AZ EURÓPAI TERJESZKEDÉS A KÉT VILÁG TALÁLKOZÁSÁIG	20
2.1. Japán és nemzetközi státuszának alakulása az európaiak érkezéséig	20
<i>2.1.1. A japán történelem fő csomópontjai a kezdetektől a 16. századig</i>	<i>20</i>
<i>2.1.2. Nippon távol-keleti helyzetének változásai az európaiak megjelenéséig</i>	<i>24</i>
2.2. Japán legendája a középkori Európában és az új korszak kezdetén	28
<i>2.2.1. A középkori legenda születése</i>	<i>28</i>
<i>2.2.2. A Cipango-mítosz és az „új korszak” tudósai, tengeri felfedezői</i>	<i>30</i>
2.3. Az európaiak útja Japánig	36
<i>2.3.1. A portugálok és a spanyolok</i>	<i>36</i>
<i>2.3.2. A hollandok és az angolok</i>	<i>49</i>
<i>2.3.3. Riválisok a világ tengerein</i>	<i>59</i>
III. AZ IBÉRIAI JELENLÉT ELSŐ SZAKASZA JAPÁNBAN (1543-1598)	64
3.1. A kölcsönös kapcsolatfelvételek kora	64
<i>3.1.1. A portugálok érkezése Japánba</i>	<i>64</i>
<i>3.1.2. Francisco Javier (Xavéri Ferenc) és az evangelizáció kezdete</i>	<i>68</i>
<i>3.1.3. A jezsuita hittérítés és kapcsolatrendszer kiterjesztése</i>	<i>81</i>
3.2. Oda Nobunaga felemelkedése és a japán politikai centralizáció kezdete	87
<i>3.2.1. Oda Nobunaga – út a hatalomhoz</i>	<i>87</i>
<i>3.2.2. Muskéták és Ige</i>	<i>90</i>
<i>3.2.3. A japán kereszténység új lehetőségei</i>	<i>102</i>

3.2.4. <i>A Honnó-dzsi-összeesküvés</i>	108
3.3. Tojotomi Hidejosi hatalomátvétele és a keresztényellenes politika megjelenése ...	110
3.3.1. <i>Tojotomi Hidejosi – a hatalom átmentése</i>	110
3.3.2. <i>A spanyol expanziós politika kibontakozása Délkelet-Ázsiában és a Távol-Keleten ...</i>	112
3.3.3. <i>A keresztény rendi konfliktusok kiteljesedése, a japán keresztényellenes politika kezdetei</i>	117
3.3.4. <i>A Nagaszaki-i keresztényellenes határozat</i>	127
 IV. A SPANYOL KORONA ÉS JAPÁN KAPCSOLATAI A JAPÁN CENTRALIZÁCIÓ BETETŐZÉSE ÉS AZ IZOLÁCIÓS POLITIKA JEGYÉBEN (1598-1639)	134
4.1. Tokugava Iejaszu és az Edo-sógunátus létrejötte	134
4.1.1. <i>A szekigaharai fordulat</i>	134
4.1.2. <i>Korszakhatár: 1603</i>	139
4.2. A Tokugava-bakufu külpolitikái, ideológiai koncepciói	141
4.2.1. <i>Tolerancia és kapcsolatkeresés – a „fekete legenda” Japánban</i>	141
4.2.2. <i>A keresztény rendi konfliktusok betetőzése</i>	149
4.3. Az izolációs politika előtérbe kerülése, az ibériaiak kitiltása Japánból	153
4.3.1. <i>A keresztényellenes politika kiújulása és a japán „önbezárkózás”</i>	153
4.3.2. <i>Keresztényüldözések</i>	164
 ÖSSZEGZÉS	168
 UTÓSZÓ	172
 FORRÁSVÁLOGATÁS	173
Térképek	190
Mellékletek	196
Kronológia	201
KÉPEK, TÉRKÉPEK ÉS MELLÉKLETEK JEGYZÉKE	203
FELHASZNÁLT IRODALOM	207

BEVEZETÉS

Köztudott, hogy a 15. század második felében az ibériai államok, Portugália és Spanyolország kereskedői a Kelet kincseiért indultak útnak az ismeretlen Atlantikumon keresztül, s miközben a fűszerekben gazdag India felé igyekeztek, akaratlanul is új területeket, egész földrészeket fedeztek fel. Ettől kezdve az afrikai kontinens és India a portugál, az Újvilág pedig a spanyol expanzió fókuszában állt. Ezzel együtt Spanyolország továbbra sem adta fel eredeti tervét, elérni az ázsiai térséget.

Dolgozatunk az ibériai térfoglalás kevésbé frekvenciát, távol-keleti kísérletét vizsgálja, annak sajátos államalakulatára, Japánra fókuszálva az 1543 és 1650 közötti időszakban. Miután korszakunkban Portugália és Spanyolország perszónálunióban egyesült egymással (s ettől kezdve a két ország esetében egységesen Spanyol Koronáról beszélünk majd), értekezésünkben külön hangsúllyal jelenik meg a Spanyol Korona és Japán első kapcsolatfelvételének időszaka, amely történelmi periódus 1571-től 1639-ig, a spanyolok fülöp-szigeteki berendezkedésétől, Japánból való távozásukig tartott.

Spanyol szempontból az Indiák története a siker-sikertelenség története. Spanyolország térhódítása a Nyugat-Indiákon – sikereinek köszönhetően –, több évszázados spanyol dominanciához vezetett, amely uralom többnyire idegen hatalmaktól zavartalanul működhetett. Ezzel szemben a Kelet-Indiák túlnyomó részén a spanyol behatolás csupán időszakos volt, s ahol hosszú távon is fennmaradt, ott az újonnan érkező európai hatalmak jelentettek állandó fenyegetést a hispán pozíciókra. Miután a történetírás mindig is hajlamos volt arra, hogy sikertörténeteket írjon, a Kelet-Indiákon végbemenő spanyol terjeszkedés hosszú időn keresztül a történelem másodvonalába soroltatott be.

A Spanyol Korona és Japán kapcsolattörténete mind lehetőségeiben, mind hosszú távú következményeiben eltért Közép- és Dél-Amerika spanyol sikertörténetétől. Következésképpen spanyol hódítás helyett szerencsésebb expanziós kísérletről beszélünk, hiszen a Spanyol Korona Ázsia hatalmas térségében kizárólag a Fülöp-szigeteken tudott stabil állásfőket létrehozni a tárgyalt korszakban. Japán a legjobb esetben is csak a Korona távol-keleti „próbálkozásának” tekinthető a 16-17. századi európai expanziók történetében.

Tanulmányunk az ibériai-japán érintkezéseket, azon belül is a Spanyol Korona és Japán kapcsolatait a japán kereszténypolitika változásain, valamint a keresztény rendi konfliktusokon keresztül kívánja szemléltetni, amely kérdéskörök a nemzetközi historiográfiában is egyre nagyobb érdeklődésre tesznek szert. Hangsúlyozzuk azonban, hogy keresztény rendek alatt

kizárólag a Japánban tevékenykedő katolikus hitközösségeket értjük, úgymint a jezsuita-, domonkos-, ferences rendi missziókat és néhány ágostonrendi barátot.

A téma külön érdekessége, hogy a Spanyol Korona ázsiai jelenlétének története szorosan összekapcsolódik annak hagyományos protestáns ellenségei, Hollandia és Anglia történetével, így az összefüggések mélyebb megértése végett foglalkozni fogunk e két ország szerepével is a térségben, a teljesség igénye nélkül.

A fent elmondottak alapján az értekezés a következő fő kérdésekre keresi a választ:

- Milyen lehetőségei és korlátai voltak az evangelizációnak Japánban?
- Milyen szerepet töltöttek be a Spanyol Korona egyházi és világi alattvalói a japán átalakulásban?
- Mekkora szerepet játszottak az ibériaiak az új japán államhatalom, az Edo-sógunátus létrejöttében?
- Hogyan vezettek a keresztény rendi konfliktusok a japán keresztényellenes politika előtérbe kerüléséhez és a Spanyol Korona Japánból való kitiltásához?
- Végezetül, milyen hatással voltak az egyházi és világi ellentétek a modern japán külpolitikai gondolkodás megszületésére?

A dolgozat újdonságnak számít abban a tekintetben, hogy először mutatja be magyar nyelven az ibériai államok távol-keleti jelenlétének, elsősorban a Spanyol Korona és Japán 16-17. századi kapcsolatainak történetét, valamint az evangelizáció szigetországi sikereit, hosszú távú hatását, a kereszténység kitiltásának okait és végül üldöztetését.

Az értekezés nemzetközi újdonságát a Japánban tevékenykedő katolikus rendek ellentéteinek taglalása és a konfliktusok hatásának bemutatása jelenti, különös tekintettel a keresztény missziók főnökei és a japán katonai-politikai vezetők kapcsolatainak, a japán kereszténypolitika változásainak elemzésére.

Tekintettel arra, hogy a 16-17. századi japán történések – egy viszonylag szűk szakmai kört leszámítva – kevésbé ismertek a hazai történetírásban, ezért az értekezés bevezető szakasza a japán történelem csomópontjainak és a szigetország távol-keleti helyzetének bővebb áttekintését adja. Ugyanilyen megfontolásból került be a dolgozatunkba az Indiákra irányuló földrajzi felfedezések néhány konzekvenciája is. Megítélésünk szerint ezek ismertetése nélkül kevésbé árnyalt képet tudnánk adni Japán és az ibériai államok első kapcsolatfelvételének időszakáról.

Említett kérdéskörök taglalásakor a spanyolországi szakirodalmak logikáját kívántuk követni, tudniillik a spanyol szakkönyvek igen nagy hangsúlyt fektetnek az ibériai nagyhatalmak ázsiai térfoglalásainak előzményeire, azok középkori és a kora újkori alapjaira.

Ugyancsak a spanyol szakkönyvek logikáját tükrözi a dolgozat további strukturális felépítése, amely a korszakolásra fókuszálva az ibériai-japán kapcsolatokat és Japán evangelizációjának történetét három nagy politikai vezető (Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi, Tokugava Iejaszu) időszakán keresztül kívánja bemutatni.

E helyütt kell felhívunk a figyelmet arra is, hogy értekezésünket forrásválogatással, kronológiával, térképekkel és egyéb mellékletekkel láttuk el, amelyeket a téma specialitása mindenképpen megkövetel. Főszövegünkbe továbbá számos helyen képeket, ábrákat és néhány eredeti dokumentum másolatát is beiktattunk, amik az események szemléletesebbé tételét hivatottak szolgálni.

Értekezésünk főszövegében a japán nevek és szavak esetében nem a nemzetközileg használt, úgynevezett *Hepburn*-féle átírást, hanem a magyar fonetikai szabályokat alkalmaztuk. A lábjegyzetekben a japán szavaknál ugyanezt a szabályt követtük (pl: *sógun*, *szamuráj* stb.). Ettől eltérően a lábjegyzetekben – a nemzetközi irodalom pontos feltüntetése érdekében –, a kiadók által megjelentetett formában (fonetikus és *Hepburn*-féle átírás egyszerre) jelezzük az egyes szakirodalmakat és forrásműveket. Példának okáért: Magyarországon *Jamadzsi Maszanori* japán szakember neve az általa publikált műveken a magyar fonetikai szabályoknak megfelelően van feltüntetve, ugyanakkor Spanyolországban a japán szaktekintély *Osami Takizawa* nevét a kiadók a *Hepburn*-féle átírásban adják meg és ugyanez jellemző az angolszász illetve egyéb külföldi szakirodalmakra is. Úgy véljük, ezek egyirányú – akár magyar fonetikai, akár *Hepburn*-féle – megváltoztatásához nincs jogunk.

A japán tulajdonneveknél a családi név kerül előre, akár csak a magyar nyelvben.

A japán, spanyol, portugál, angol, holland és kínai szakkifejezéseket – a könnyebb átláthatóság érdekében – az értekezésben végig dőlt betűvel írtuk.

Külön fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a dolgozatban feldolgozott források 16-17. századi spanyol és portugál nyelvezettel íródtak, amelyek szó szerinti visszaadása nehézkes, helyenként értelmezhetetlenné tenné a szöveget. Így a könnyebb érthetőség érdekében – ahol szükségesnek láttuk – változtattunk a szövegek szerkezetén a mai magyar irodalmi nyelvezetnek megfelelően, ügyelve arra, hogy azok eredeti értelme véletlenül se torzuljon.

Végezetül – mintegy utolsó megjegyzés gyanánt – arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a Spanyol Korona és Japán 16-17. századi kapcsolattörténete az elmúlt évtizedekben vált igazán divatos témává a spanyol történetkutatásban. Hatalmas ösztönzést adtak mindennek 2014-2015-ben, a spanyol-japán kapcsolatok 400 éves centenáriuma alkalmából, Japánban és Spanyolországban megrendezésre került ünnepségsorozatok, kétoldalú szakmai eszmecserék és kiállítások.

I. HISTORIOGRÁFIAI HÁTTÉR

1.1. Az ibériai-japán kapcsolatok a történetírásban

1.1.1. Ibériai-japán kapcsolatok a nemzetközi szakirodalomban

Az ibériai, azon belül is a spanyol térhódítás, a korszakra és a témára vonatkozó szakirodalma nemzetközi viszonylatban is igen szórványos. Ennek elsődleges okát – véleményünk szerint – a bevezetőben már említett expanziós sikertelenség adja. Az ibériai-japán, közelebbről nézve a spanyol-japán kapcsolatok kutatása a második világháborút megelőzően alig, azt követően pedig egy-egy tanulmányban, szakkönyvben lelhető csak fel, azokban is legtöbbször a térségre jellemző nemzetközi kapcsolatháló részeként.

A jelenkort megelőző évszázadokból két olyan írást találhatunk, amely kutatási témánkkal szoros összefüggést mutat. Az első José Luis Álvarez-Taladriz *Sumario de las Cosas de Japón* című 1583-ban megjelent műve, amely azonban forráskiadványként is kezelhető, így ezt a művet a következő fejezetben fogjuk bemutatni. A másik említésre méltó alkotás Ioseph Fernandez de Buendia könyve, amely 1658-ban került kiadásra Madridban *Labor evangelica, misioneros apostolicos de los obreros de la Compañía de IESVS* címmel. A mű a jezsuita rend missziós munkájának történetét dolgozza fel és több helyen is találunk benne utalásokat a japán evangelizációval kapcsolatban. Az erre vonatkozó adatok azonban elszórtak, a téma szempontjából korántsem kielégítőek, vagyis e művet inkább háttéranyagként használtuk fel.

A 20. század első felében végre kiadásra került két olyan mű, amely kimondottan kutatási témánk tárgykörében íródott. Elsőként Lorenzo Pérez tanulmánya, amely 1924-ben az *Archivo Ibero-Americano* XXII. számában látott napvilágot a japán keresztény vértanúság témakörében: “Apostolado y martirio del Beato Luis Sotelo en el Japón.” Másodikként Constantino Bayle *Un siglo de la Cristianidad en el Japón* című alkotása, amely 1935-ös keletkezésű és a kereszténység japán évszázadát (1543-1643) dolgozta fel.

A második világháborút követő, modern történetírói munkákat lajstromba véve, azonnal feltűnik számunkra, hogy az említett időszak legtermékenyebb kutatójának Charles Ralph Boxer volt, aki elsőként vállalkozott arra, hogy az ibériaiak 16-17. századi ázsiai expanziójának történetét, az ibériai-japán kapcsolatok históriáját a szakma elé tárja. 1951-ben született meg a *The Christian Century in Japan 1549-1650* című munka, amely sokáig az egyetlen magasan jegyzett műnek számított a témában. A mű rendkívül adatgazdag, főként az ibériai-japán kereskedelmi kapcsolatok, a japán evangelizáció és a spanyol-japán diplomácia problémáinak tekintetében. Boxer további alkotásai közül kiemelkedők az 1961-es megjelenésű *Four*

Centuries of Portuguese Expansion, (1415-1825), az 1969-ben íródott *The Portuguese Seaborne Empire*, valamint az 1976-os keltezésű *Portuguese Merchants and Missionaries in Feudal Japan* című művek. Ezek a szakkönyvek egytől-egyig az ibériaiak ázsiai jelenlétével foglalkoznak, a kereskedelmi és vallási expanzió okai és következményei köré építve fel mondanivalójukat.

Szélesebb történelmi korpbe ágyazza bele a Távol-Keletet és azon belül Japánt Fernand Braudel *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus a XV-XVIII. században. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen* című, Magyarországon 1985-ben kiadott (*Civilisation matérielle, économie et capitalisme, xve et xviiie siècles*, 1979.) három kötetes könyvében. Braudel hatalmas terjedelmű művében a 16-17. századi Japán nem egyetlen fejezetben, egyetlen gondolatsor mentén tűnik fel, hanem elszórtan, de mindig logikus kontextusban az adott témával. A szigetországról legtöbbször az ibériai-japán kapcsolatokról, valamint a távol-keleti kereskedelem jellegének vonatkozásában olvashatunk. Braudel oldalakon keresztül értekezik a Távol-Kelet legfontosabb útvonalairól, máshol a korszak kulcsszereplőinek alakjai köré építi fel mondanivalóját, mint például Rodrigo de Vivero, vagy Sebastián Vizcaíno spanyol diplomata.

Értekezésünkben külön hangsúlyt kap a katolikus rendek által végzett hittérítés Japánban, amelyre vonatkozóan Honorio Muñoz *Los dominicos españoles en Japón. (Siglo XVII.)* című 1965-ös művét forgattuk eredményesen, továbbá az 1979-ben íródott *España en Extremo Oriente: Filipinas, China, Japón: presencia franciscana 1578-1978* című Víctor Sánchez alkotást. Ezeket kiválóan kiegészítette Elizabeth Berry *Hideyoshi* című biográfiáját (1982), amely Japán kiemelkedő katonai vezetője, Tojotomi Hidejosi életét dolgozta fel, így rendkívül hasznos információkkal szolgált a szigetország 16. századi változásainak bemutatásához, mindenekelőtt Hidejosi keresztényekkel szembeni valláspolitikájának megértéséhez.

Pierre Vilar *Oro y moneda en la historia 1450-1920* című alkotása (1969) a kora újkorban drasztikusan megnövekedő nemesfémkereslet és a modern pénzpiac kialakulásának okaiba segített elmélyednünk. A mű számos olyan információval szolgált, amelyek segítségével egységes képet tudtunk formálni a tengerentúli kereskedelem jellegéről.

Spanyolországban az utóbbi években többször is kiadásra került átdolgozott formában a *Historia de España* című több kötetes alkotás. Az általunk használt 2009-es kiadás Josef Fontana és Ramón Villares igazgatásával látott napvilágot. A sorozatban a 16. századi spanyol hódítás bemutatására *Monarquía e Imperio* címmel a harmadik kötet vállalkozott, amelyet Antonio-Miguel Bernal szerkesztett. A mű azonban főként Spanyolország és Újvilág

kapcsolatát tárja az olvasó elé, s a Kelet-Indiák spanyol expanziójával csak a Fülöp-szigetek vonatkozásában foglalkozik, előző térséghez képes elég mostohán bánva a történelmi kép formálásával. Elvértve találtuk csak néhány adatot a kötetben, amely valamiféle indirekt információval szolgált számunkra témánkra vonatkozóan.

Hasonlóan eredménytelenül forgattuk a spanyol katolicizmus történetét feldolgozó *Historia de la Iglesia en España* című kétkötetes művet, amely 1979-ben jelent meg Ricardo García-Villoslada és José Luís González Novalín szerkesztésében. A műből legfeljebb a hittérítés logikáját ismerhetjük meg, de a távol-keleti evangelizáció konkrét szereplőiről, lépéseiről, eredményeiről és következményeiről egyáltalán semmit sem olvashatunk.

Előző művekkel ellentétben Pierre Vilar *Spanyolország történet (Historia de España, 1947.)* című alkotása – amelyet Magyarországon csak 1984-ben adtak ki –, rövid, összefoglaló jellege ellenére jelentős mennyiségű információt hordozott magában a spanyol expanzió politikai és gazdasági hátterére vonatkozóan.

Edwin Reischauer *Japán története* című, magyar nyelven 1995-ben kiadott műve (*Japan: The Story of a Nation, 1970.*), valamint Conrad Totman *Japán története (History of Japan, 2000.)* címmel íródott könyve (hazai megjelenés: 2006) csupán néhány bekezdés elejéig tárgyalja a kérdéskört, azokon belül is a külpolitikai történéseket mindenekelőtt a japán belpolitikai változások bemutatásának alárendelve.

1997-ben került kiadásra Martin Colcutt, Marius Jansen és Iszao Kumakura közös könyvének magyar nyelvű változata *A Japán világ atlasza, (Cultural Atlas of Japan, 1988.)*, amely az egyes témaköröket számos kép, ábra és térkép segítségével tárta az olvasó elé. Szóban forgó mű külön fejezetet szánt az európaiak 16-17. századi jelenlétének, de ezzel együtt sem szolgált számunkra olyan eredményekkel, amelyek döntően befolyásolták volna állásfoglalásunkat kutatott témánkat illetően. Hasonló a helyzet a sorozat másik kötete, a Mary Vicent és R.A Stadling által szerkesztett *A spanyol és portugál világ atlasza* című, idehaza 1997-ben megjelentetett könyv (*Cultural Atlas of Spain and Portugal, 1994.*) esetében is.

Némileg kellemes meglepetéssel hatott ránk Janusz Piekalkiewicz idehaza 1998-ban megjelent könyve a *Kémkedés története* (1988), amely külön fejezetet szánt témánk kiemelkedő japán katonai vezetője, Tojotomi Hidejosi politikai pályafutásának.

Meg kell említenünk még William Bangert 2000-ben megjelent *A jezsuiták története* című művét (*A History fo the Society of Jesus, 1986.*), amelyben szintúgy fellelhető egy-két hasznos adat a Japánban tevékenykedő jezsuita missziókra, az egyes évtizedek hittérítőinek számadataira vonatkozóan.

1988-89-ben az ibériai-japán kapcsolatok kutatása végre szakmai mérföldkövéhez érkezett. Említett esztendőben egy Madridban megrendezett nemzetközi szimpózium és az előadások anyagából készült spanyol nyelvű tanulmánykötet korszakos lépést jelentettek a téma feldolgozásában. Az *Extremo Oriente Ibérico – Investigaciones Históricas: Metodología y Estado de la Cuestión* (1989) című kötet megjelenésével az ibériai-japán kapcsolatok tárgyalása új, ezúttal már a szó szoros értelmében modern korszakába lépett. A konferenciaanyagot tartalmazó mű szerkesztését olyan jeles kutatók vállalták magukra, mint Florentino Rodao, Francisco de Solano és Luís E. Togores.

A kötet számos tanulmányt foglal magába, amelyek segítségével voltak számunkra kutatott témánk feldolgozásában és kifejtésében. Ezeket a tanulmányokat a szerkesztők a következő kategóriák szerint osztályozták:

- Politikai és diplomáciai kapcsolatok elemzése;
- Szociálpolitikai és gazdasági kapcsolatok elemzése;
- Kulturális és vallási kapcsolatok elemzése;
- További, kelet-ázsiai nemzetközi kapcsolatok elemzése.

A tanulmánykötet külön kitér a feldolgozott dokumentumokat befogadó levéltárak helyére, Japántól a Fülöp-szigeteken keresztül egészen Spanyolországig, részletesen bemutatva a dokumentumokat, kronológiai sorrendbe rendezve azokat. Ezt követi a levéltári dokumentumok állapotának elemzése, a kutathatóság felmérése. Kiemelendő, hogy a tanulmánykötet nem csupán abban segít bennünket, hogy elmerüljünk egy-egy témakörben, hanem külön fejezetekben jelzi az adott kérdéskörökkel kapcsolatos levéltári források jelzetét is.

A dolgozat egyes témaköreihez kapcsolódó tanulmányok közül az alábbiakat érdemes kiemelni:

- João Paulo Azevedo de Oliveira e Costa: „La presencia de los portugueses en el Oriente durante el siglo XVI: nuevas perspectivas”

Ahogy az a címből is azonnal kiolvasható, jelen tanulmány a portugálok kelet-ázsiai térfoglalása terén nyújt stabil támpontokat. Oliveira e Costa 1499-től kezdődően mutatja be a portugálok tevékenységét az ázsiai térségben és elemzése egészen a 19. század első feléig kitolódik. Rendkívül hasznos információkat találunk benne olyan történelmi személyekkel kapcsolatban, amilyen például Tomé Pires Kínában tevékenykedő, portugál nagykövet, vagy Alfonso de Albuquerque generális, hódító, az indiai portugál gyarmat, Goa híres kormányzója. A szerző a címben is említett új perspektíva alatt a történelemben uralkodó kép

megváltoztatását érti, amelynek lényege, hogy a korábbi keresztes harcos „portugál ember” helyett a vállalkozó, anyagi haszon reményében útra kelő portugál kereskedőt láttassa velünk.

- Leandro Tormo Sanz: „Bibliografía sobre historia de la iglesia en el Extremo Oriente relacionando con España”

Annak tudatában, hogy az *Historia de la Iglesia en España* című több kötetes mű nem tartalmazott számunkra hasznosítható adatokat a katolikus egyház távol-keleti tevékenységével kapcsolatban, Leandro Tormo Sanz tanulmányát egyfajta hiánypótló dolgozatként is értékelhetjük. Gyakorlati haszna elsősorban abban rejlett, hogy a bibliográfia módszeres bemutatásán keresztül irányt mutatott az adott témakörben a kutatás logikáját illetően. Sanz az egyes szerzőket és műveiket a katolikus rendek szerint osztályozta.

- Pedro Pérez Herrero: „El galeón de Manila. Relaciones comerciales entre el Extremo Oriente y América (estado de la cuestión)”

Ez az írás kitűnő támpontokat jelentett dolgozatunk azon részéhez, amelyben a spanyolok Ázsia és Amerika közötti kereskedelmével foglalkozunk. A Fülöp-szigetek és Acapulco között közlekedő, úgynevezett *Manila-galleon* kulcsszerepet töltött be a spanyol-japán kereskedelmi kapcsolatokban, minthogy ez a tengeri vállalkozás többek között a Távol-Kelet áruit is szállította a Korona számára Ázsiából az Újvilágba, onnan pedig Spanyolországba.

- Yayoi Kawamura: „Fondos pictóricos de los museos de Japón del arte namban. Ramificación del arte sur-europeo del siglo XVI”.

Annak okán, hogy értekezésünket megpróbáltuk az egyes témakörökhöz kapcsolódó képekkel színesíteni, Kawamura írását külön kuriózumként üdvözlöttük. Dolgozatunkban ugyanis a *namban* művészet képei újra és újra feltűnnek majd, reményeink szerint sikeresen megjelenítve az olvasó fantáziájában egy különös világot, amelyben az ibériaiak és japánok közötti kapcsolat kiemelkedő formáját a kereszténység jelentette, s amely kapcsolódási pont a *namban* művészetben is kiválóan tetten érhető.

- Margarita Estella: „Tráfico artístico entre Filipinas y España vía Acapulco”

Jelen tanulmány összhangban állt Pérez Herrero fentebb már bemutatott írásával. Margarita Estella világos időkeretek között (1565-1898) mutatja be a *Manila-galleon* útjait, avagy az Ázsia és Amerika közötti kereskedelmi zóna sajátosságait, annak spanyol érdekeltségeit. Írásából nem csak a kereskedelem logikáját, de annak legfontosabb szereplőit, azok irányelveit is megismerhetjük.

- Jesús López-Gay: „Manusculos y obras teólogos españoles en Oriente, siglo XVI.”

Japán evangelizációjának története értekezésünk egyik vezérfonala. Szellemi alkotásainak hordozói, vallási kultúrájának legfőbb tanúi a különböző könyvek és egyéb írásos alkotások.

Ezek megragadásában nyújtott segítséget számunkra López-Gay tanulmánya, amely kézzel fogható közelségbe hozta e sajátos kulturális korszak európaiak által nyomtatott és a szigetországban hasznosított műveit. Jelen dolgozat segített megérteni számunkra azon vallási ellentétek szellemi alapjait, amely ellentétek azután a Japánban missziót vállaló keresztény rendek konfliktusaihoz is nagymértékben hozzájárultak.

Megállapíthatjuk, hogy az 1988-ban megrendezett madridi szimpózium mintegy szakmai impulzusként hatott a szakértőkre, s egyben teret nyitott a témáról szóló szakkönyveknek is. Megítélésünk szerint az 1990-es évektől napjainkig három kiemelkedő mű jelent meg, amely alkotások újfent hatalmas lökést adtak az ibériai-japán kapcsolatok kutatásának. Ezek az alábbiak:

- Juan Gil: *Hidalgos y samurais – España y Japón en los siglos XVI. y XVII.* (1991).
- Antonio Cabezas: *El siglo ibérico del Japón – La presencia hispano-portuguesa en Japón (1543-1643)* (1994).
- Osami Takizawa: *La historia de los Jesuitas en Japón* (2010).

Gil és Cabezas művei egyaránt hatalmas mennyiségű adattal szolgálnak a témára vonatkozóan, így ezek a szakirodalmak döntő szerepet játszottak historiográfiai kutakodásunkban. Tényanyaguk mellett módszertanuk is figyelemre méltó, amely újabb és újabb ötletekkel szolgál a kutató számára. Szóban forgó művek terjedelme hasonlóan bőséges. A közös történelmi tér és időszak ellenére azonban a két alkotás alapvetően különbözik egymástól abban, hogy Gil a tematikus megközelítésre, Cabezas viszont a tematikus és az időrendi megközelítés sikeres kombinációjára építi fel munkáját.

Velük ellentétben a japán származású, de rendszeresen Spanyolországban publikáló Takizawa műve, a jezsuiták tevékenységéről és az ezzel szoros kontextusba állítható ibériai jelenlétről Japánban lényegesen rövidebb, összefoglaló jellegű munka. Ugyanakkor rendkívül világos képet fest a korszak változásairól, az evangelizáció menetéről, annak lehetőségeiről és korlátairól, ezért ez a mű kiválóan használható a japán kereszténység 16-17. századi történetének maradéktalan megértéséhez.

Takizawa munkájának gondolatmenete különbözik az előző két műtől: a szerző a korszak három nagy Japán katonai vezetője, Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi és Tokugava Iejaszu országlása köré építi mondanivalóját, és az ő politikájukon keresztül mutatja be a jezsuita hittérítés történetét, amely módszer mélyen hatott e dolgozat metodológiájára is. A mű további sajátossága, hogy kizárólag spanyol és a japán szakirodalmakra, valamint spanyolországi levéltári anyagokra épít, s nem találunk benne egyetlen angolszász-, illetve egyéb nyelvterületről származó hivatkozást sem.

Az utóbbi néhány esztendőben a spanyol szakirodalomban előtérbe kerültek az Európába menesztett japán missziók útjainak feldolgozásai. Ezek között kiemelkedik Guillén José Selfa *La primera embajada del Japón en Europa y en Murcia 1582-1590* című alkotása (1997), továbbá José Koichi Oizumi és Juan Gil, 2011-ben publikált közös könyve, amelynek címe: *Historia de la Embajada de Idate Masamune al Papa Paulo V (1613-1615) por el Doctor Escipión Amati intérprete e historiador de la Embajada*.

A katolikus missziók tevékenységének feltárásával a japán kereszténység vértanúságainak története is egyre inkább az érdeklődés középpontjába került, amely témában Lorenzo Galmés művét kell megemlítenünk, ami 1997-ben került publikálásra *Los 16 „santos mártires dominicos” del Japón* címmel.

Ugyancsak a misszionáriusok tevékenységével kapcsolatban hordoz adatokat Diarmaid Macculloch: *A reformáció története (The Reformation, 2005.)* címmel idehaza 2011-ben megjelent könyve, amelyből főként a jezsuitáknak a távol-keleti távolsági kereskedelembe betöltött szerepéről tájékozódhatunk.

Külön érdemes megemlíteni a jeles spanyol diplomáciatörténész Miguel Ángel Ochoa Brun alkotásait, amelyek közül az *Embajadores y embajadas en la historia de España* (2000) című könyv nyújtotta a legtöbb segítséget. Ochoa Brun a spanyol-japán kapcsolatok egyes szakaszairól, a kapcsolattartás jellegének változásairól és azok legfontosabb szereplőiről adott világos áttekintést.

Szintén a diplomáciatörténet témakörhöz kapcsolhatóak Emilio Sola kutatásai, aki kutatómunkájának eredményeit 2012-ben jelentette meg az *Historia de un desencuentro. España y Japón, 1580-1614* című könyvében. Sola a Japánba küldött spanyol diplomatákról, Rodrigo Viveróról és Sebastián Vizcainóról gyűjtött össze számtalan információt.

Ichikawa Shin-ichi: „Los galeones de Manila y los gobernantes japoneses del siglo XVII.” című tanulmányában, amely az Institute of Historical Research of London gondozásában jelent meg 2009-ben, a Japán, Fülöp-szigetek és Új-Spanyolország között zajló távolsági kereskedelem elemzésére vállalkozott, a híres *Manila-galleon* útjai bemutatásán keresztül.

A spanyol-japán kapcsolatok kutatása az utóbbi években újabb lendületet vett, amelyhez egyértelmű ösztönzést jelentett a kapcsolatok – a bevezetőben már említett – 400 esztendőös centenáriuma. A téma egyre több fiatal kutatót vonz. Ezt bizonyítják azok a doktori értekezések, amelyek az elmúlt néhány évben láttak napvilágot. Ezek közül kettő külön is kiemelendő:

- 2013: Ubaldo Iaccarino: *Comercio y Diplomacia entre Japón y Filipinas en la era Keichō (1596-1615)*.

- 2014: Ainhoa Reyes Manzano: *La Cruz y la Catana: relaciones entre España y Japón (Siglos XVI-XVII)*.

Mindkét értekezés világos összefoglalást nyújt az olvasó számára a 16-17. századi spanyol-japán kapcsolatok legfontosabb ismérveiről. Az olasz történész, Ubaldo Iaccarino az úgynevezett *Keicsó*-korszak (1596-1616) spanyol-japán kapcsolatait boncolgatja. Értekezésében központi helyet foglalnak el a Japán és a Fülöp-szigetek közötti, a ferences és dominikánus hittérítők keresztül fenntartott spanyol-japán diplomáciai kapcsolatok, valamint a megkeresztelkedett japán hadurak és manilai spanyol központ közötti hivatalos érintkezések bemutatása. Emellett Iaccarino górcső alá veszi Japán és a Fülöp-szigetek között zajló tengeri kereskedelmet, az árucseréi lehetőségeit, előnyeit és buktatóit, kiegészítve azt olyan érdekességekkel, mint a spanyol-japán áruszállítást és adásvételt mélyen érintő, úgynevezett *vakó*-kereskedelem, vagyis a spanyolok számára állandó veszélyforrást jelentő japán és kínai kalózkodás és csempészet.

Manzano műve sokkal nagyobb időintervallumot ölel fel, az 1543 és 1648 közötti időszakot vizsgálja. Művét öt fő részre bontja. Az elsőben Iaccarinóhoz hasonlóan egy hosszú bevezetőt ad az európaiak ismereteiről Japánt illetően, a szigetország 1543-as megtalálását megelőzően. A második részben az evangelizáció „aranykoráról” (1567-1589), a harmadikban pedig a spanyolok érkezéséről és az azt követő időszakról (1589-1598) értekezik. Ez utóbbi részben külön hangsúlyt kap a japán keresztényellenes politika kibontakozása, míg a negyedik részben – akárcsak Iaccarino –, a spanyol-japán diplomáciai kapcsolatok legmozgalmasabb időszakát, a *Keicsó*-periódust vizsgálja a szerző. Végezetül az ötödik részben a keresztényüldözések és a vértanúságok korszakát (1616-1648) mutatja be.

Egyik dolgozat sem foglalkozik részletesebben a Japánban működő keresztény missziók belső problémáinak mélyebb elemzésével, azok döntő szerepével a japán kereszténypolitika alakulására. Jelen dolgozat éppen ennek a problémának a megvilágítására törekszik.

2016-ban az ibériai-japán, illetve a spanyol-japán kapcsolatokkal foglalkozó hatalmas témakör végre elérte hazánkat is. Ennek ékes bizonyítéka az *Mediterrán Világ* nevű folyóirat 35-36. száma, amely a Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány gondozásában látott napvilágot. Jelen kötet szerkesztői külön szekciót szenteltek a spanyol-japán kapcsolatok tárgyalásának, a 16. századtól egészen a jelenkorig, amelyet a kapcsolatok felvételének 400 éves centenáriuma évfordulója tett aktuálissá.

A kötet tanulmányai között találunk két olyan írást, amelyek szorosan kapcsolódnak dolgozatunk témájához.

Takano Yurika „The Relation between the Martyrdom of 26 Martyrs of Japan and the Diplomatic Systems of the Toyotomi Administration” című tanulmánya az 1598-as, úgynevezett nagaszaki-i keresztényellenes határozat és a Tojotomi Hidejosi által irányított államvezetés külpolitikája közötti mélyebb ok-okozati összefüggéseket boncolgatja, rámutatva azon érdekes tényre, hogy a letartóztatott keresztények között nem találunk jezsuitákat. Ennek miértjeit és diplomáciai hátterét Takano nemzetközi összefüggésbe helyezi, amelyet értekezésünkben részletesen be fogunk mutatni.

Ramón Vega Piniella tanulmánya, amely a „Temor a España. Las primeras audiencias holandesas ante el shogun (1643)” címet kapta, a spanyol-japán kapcsolatokat alapjaiban érintő holland-japán kapcsolatokról enged bepillantást, a sógunátus központjába, Edo városába delegált első holland követjárások bemutatásán keresztül.

A hollandok ázsiai expanziójának tárgyalásához a következő munkákat használtuk:

- LAARHOVEN, Ruurdje - WITTERMANS, Elizabeth Pino: *From Blockade to Trade: Early Dutch Relations with Manila, 1600-1750* (1985).
- GAASTRA, Femme Simon: *The Dutch East Company: expansion and decline* (2003).
- HORNEDO, Florentino: "Battle of La Naval: Rage of Waves, Fury of Faith" (2007).
- YUSTE, Javier: *El Imperio del Sol Naciente. La aventura comercial. Tres siglos de exploración y comercio de Occidente con Cipango* (2015).

Felsorolt munkák mindenekelőtt a hollandok ázsiai tevékenységének megértésében nyújtottak segítséget, különös tekintettel a spanyol-holland ellentétek tárgyalására. Laarhoven és Wittermans műve az ázsiai holland kereskedelem jellegéről, annak lehetőségeiről és akadályairól, Gaastra pedig a Holland Kelet-indiai Társaság céljairól és azok gyakorlati megvalósításáról ír. Előző két művet kiválóan kiegészítette Hornedo tanulmánya, amely a LITO Zulueta által szerkesztett *The Saga of La Naval: Triumph of People's Faith* című tanulmánykötetben látott napvilágot, valamint Yuste monográfiája. Említett két szerző szintén a spanyol-holland konfliktus alakulásáról értekezik, különös tekintettel a távol-keleti térségre, főként Japánra.

1.1.2. Az ibériai-japán kapcsolatok a hazai szakirodalomban

A korszak vonatkozó háttéranyagként elsősorban Wittman Tibor és Anderle Ádám műveit hívtuk segítségül, s bár e művek keletkezési évszáma réginek tűnhet, meg kell, hogy

állapítsuk, mai napig kiválóan használható, világos összefoglalást nyújtanak a Spanyol Korona 16-17. századi külpolitikai törekvéseit illetően.

Wittman Tibor művei közül elsősorban *Az „árforradalom” és a világpiaci kapcsolatok kezdeti mozzanatai (1566-1618)* című 1957-ben publikált dolgozata, valamint a *II. Fülöp* (1967) című életrajzi könyve-szolgált hasznos információkkal. Anderle Ádám írásai közül a *Vihar a Sierrában* (1981) és *A megosztott Hispánia* (1985) címmel megjelent monográfiákban, továbbá a néhány éve napvilágot látott *Latin-Amerika története* (2010) című műben találtunk hasznos adatokra. Említett irodalmak feltárják előttünk a kora újkori spanyol külpolitika legfontosabb ismertetőjegyeit, bőséges adatokkal szolgálnak számunkra az úgynevezett kereskedelmi háborúk okairól és jellemzőiről, a Spanyol Korona 16-17. századi térfoglalásának dilemmáiról, a tengerek ellenőrzésének reális és irreális elképzeléseiről, a gyarmatosítás kezdetének tényleges lépéseiről.

A japán történelem európai periódusáról (1543-1640) nyújtott rövidebb áttekintést Jamadzsi Maszanori 1989-ben megjelent *Japán – történelem és hagyományok* című könyve, amely azonban alig tizenegy oldalt szánt csupán a témának.

A fenti általános történelmi műveken kívül az 1945 utáni történetírásban publikálásra került néhány monográfia és tanulmány is, amely érintőlegesen ugyan, de foglalkozik kutatásunk témájával. A sort Pálvölgyi Endre 1961-ben megjelent *Német tengerjárók* című könyve nyitotta meg, amely kimondottan az észak-európai holland és angol térhódítást hivatott bemutatni, s találtunk is benne használható információkat.

Néhány, az ibériai-japán kapcsolatokkal foglalkozó részletet találtunk még Szerdahelyi G. István 1998-ban íródott doktori értekezésében, amelynek címe *A modern japán külpolitika születése, a japán történelem korszakolása vitája tükrében*, valamint érinti a kérdéskört Farkas Ildikó is a *Japán modernizációjának előzményeihez* című 2013-as keltezésű tanulmányában.

Értekezésünk témájához a legközelebb két kutató tanulmányai állnak. Időrendi sorrendben először Berend Nóra *Egy európai Japánban. William Adams és a „sógun”* című 1989-ben megjelent írását említeném, amely a *Sic Itur Ad Astra* hazai folyóiratban látott napvilágot. A másik szakember Szommer Gábor, akinek számos tanulmánya íródott a holland-japán, valamint angol-japán kapcsolatok tárgykörében. Ezek közül a következő műveket tudjuk kiemelni: „A Kelet-Indiai Társaság információi Japánról” (2002); „Az angol-holland kereskedelmi versengés Japánban” (2004). Az első tanulmány az *Anyországok és (volt) gyarmataik 1.* című tanulmánykötetben került publikálásra, míg a második a *Kerényi Károly Szakkollégium Évkönyvében* jelent meg.

Mind Berend Nóra, mind pedig Szommer Gábor a hollandok és angolok szigetországi jelenlétével foglalkozik, így írásaik szoros kontextusba állíthatók a spanyol-japán kapcsolatokkal, az azokat érintő nemzetközi kihívásokkal, de kiválóan felhasználhatóak a katolikus-protestáns ellentétek alapjainak bemutatásához is.

2001-ben Diós István szerkesztésében megjelentetett *Szentek élete* című, több kötetes műben egyrészről a Miki Szent Pál nevével fémjelzett nagaszaki-i vértanúkról találtunk hasznos adatokat; másrészről tucatnyi információt nyertünk Xavéri (Szent) Ferenc jezsuita misszionárius életútjáról, a japán evangelizáció kezdeteiről is.

Amint azt láthatjuk, a spanyol és portugál jelenlétre vonatkozóan, a 16-17. századi Japánban és a kelet-ázsiai térségben, a magyar historiográfia alig rendelkezik ismeretanyaggal, s amennyi adat mégis fellelhető, azt igen fáradságos munkával kell összeollózni a különböző magyar nyelvű szakirodalmakból. Ezen próbált változtatni jelen dolgozat szerzőjének forráskiadványa és szakcikke. Előbbi a Szegedi Tudományegyetem *Documenta Historica* gondozásában jelent meg 2012-ben *Források a spanyol expanzió japán periódusának (1587-1636) tanulmányozásához*, míg utóbbi a *Világtörténet* országos folyóirat 2016/4. számában látott napvilágot „A spanyol expanzió lehetőségei és korlátai Japánban 1543-1640” címmel. Említett írások forrás és tényanyagának összevonása jelen értekezés rezüméjeként is felfogható.

1.2. Az ibériai-japán kapcsolatok forrásai

A szakirodalom ilyen mértékű visszafogottsága okán a témával foglalkozó kutató elsősorban az elsődleges források áttekintésében bízhat. A forrásanyag feldolgozása folyamán a következő forrástípusokat különböztettük meg egymástól:

- Diplomáciai levelezés;
- Hivatalos jegyzékek
- Magánlevelezés
- Naplók és útleírások
- A japán sógunátus által a Spanyol Királyság Fülöp-szigeteki Kormányzóságának küldött hivatalos dokumentumok

Az értekezés forrásanyagának másik lehetséges osztályozási módja a következő:

- Jezsuita rendi dokumentumok
- Ferences rendi dokumentumok
- Domonkos rendi dokumentumok
- Világi dokumentumok

Ezt utóbbi osztályozást a témával foglalkozó spanyol szakirodalmak is előszeretettel alkalmazzák, amennyiben a szigetországban zajló evangelizáció menetének problémáiról értekeznek.¹

Kutatómunkánk tehát jelentős mértékben a primer forrásanyag áttekintésére összpontosult. A dokumentumok kutatásának színterei a következők voltak:

1. *Archivo General de Indias* (Indiák Levéltára) (A.G.I.)

A sevillai levéltárban található a Fülöp-szigeteki Spanyol Kormányzóság, Új-Spanyolország és Japán 16-17. századi kapcsolattartásának felbecsülhetetlen értékű forrásgyűjteménye. Az általunk feldolgozott dokumentumok többségükben a japán evangelizáció részleteiről, a katolikus rendi konfliktusokról, a jezsuita és domonkos-ferences vitákról, továbbá a keresztényüldözések részleteiről hordoznak kulcsfontosságú információkat. Emellett olyan dokumentumok is találhatóak itt, amelyek a spanyol-japán kapcsolatokat mélyebben is érintő eseményekről adnak felvilágosítást, mint például a *San-Felipe-incidens*, avagy a spanyol Armada győzelme a japán kalózok felett. Jelen levéltári gyűjteményben külön

¹ Példaként említhetünk két, az előző fejezetben bemutatott művet: GIL, Juan: *Hidalgos y samurais – España y Japón en los siglos XVI. y XVII.* Alianza Editorial, Madrid, 1991.; CABEZAS, Antonio: *El siglo ibérico del Japón – La presencia hispano-portuguesa en Japón (1543-1643).* Universidad de Valladolid, Valladolid, 1994.

kiemelendők azok a diplomáciai levelek, amelyek a fülöp-szigeteki kormányzók és magas rangú bürokraták tollából, a szigetországban küldetést teljesítő spanyol diplomataktól, illetve az ázsiai térségben tartózkodó katonai vezetőktől származnak. A levéltári anyag kuriózumának tekinthető egy 1610-re datált hivatalos levél, amelyet a japán államvezetés, a Tokugava-sógunátus küldött Spanyolországba.

2. *Biblioteca Nacional de Madrid* (Madridi Nemzeti Könyvtár) (B.N.M.)

A spanyol fővárosban található Nemzeti Könyvtárban mindenekelőtt a 16-17. században Japánban tevékenykedő jezsuita-, domonkos- és ferences missziókkal kapcsolatban bukkantunk értékes dokumentumra. Szóban forgó forrás 1612 és 1615 között íródott, s közvetlenül III. Fülöpnek szóló jelentésnek szánták, amely beszámoló tájékoztatta a spanyol uralkodót a „Japán Királyságban” zajló hittérítő tevékenységről. Ennek feldolgozása jelentősen hozzájárult a japán evangelizáció menetének teljessé tételéhez.

3. *Biblioteca de Palacio Real de Madrid* (Királyi Palota Könyvtára) (B.P.R.)

A könyvtárban a japán keresztényellenes politika intézkedéseire, közelebbről az 1587-es úgynevezett keresztényellenes határozatra vonatkozóan tártunk fel felbecsülhetetlen egy értékű dokumentumot. Ezen felül kutakodhattunk a Jezsuita Rend itt őrzött leveleiben, amelyek elsősorban a katolikus rendi konfliktus negatív következményeiről, a japán államhatalom keresztényeket sújtó lépéseiről hordoztak fontos információkat.

4. *Biblioteca de la Real Academia de la Historia* (Történeti Akadémia Könyvtára) (B.R.A.H.)

A szintén madridi székhelyű Történeti Akadémia Könyvtárából elsősorban a 16-17. századi spanyol királyi udvar Kelet-Indiákkal kapcsolatos intézkedéseiből, valamint a Jézus Társasága levelezéséből válogattunk dokumentumokat. Előbbiekben a Japánban megfordult spanyol diplomaták tevékenységéről, utóbbiakban pedig a szigetországi katolikus közösségek szembenállásáról olvashatunk. Ezen túlmenően számos beszámolóra leltünk a japán kereszténység üldöztetésére és a vértanúságokra vonatkozóan is.

A téma teljessé tételéhez a kiadatlan forrásdokumentumok mellett felbecsülhetetlen segítséget jelentettek számunkra a korábbi évszázadokban, évtizedekben már publikált forrásgyűjtemények. Ezek a primer kollekciók a következők:

1. Xavéri Ferenc levelezése (1549-1552)

Xavéri levelezése az egyik legfontosabb dokumentumválogatás kutatott témánk korai időszakát illetően. A jezsuita hittérítő írásaiból számos részlet megjelent már magyar nyelven, teljes írásos hagyatékának magyarra fordítása azonban mai napig várat magára.²

Xavéri leveleinek nagy része beszámoló; nem törekszik irodalmi stílusra, írásai közben gyakran elkalandozik, majd újra visszatér eredeti témájához, elbeszéléseiben rengeteg az ismétlés.³ Ennek okán a Japánról szóló részeket nem egyetlen, folyamatos visszaemlékezésben lelhetjük fel, hanem hosszabb-rövidebb levélblokkokban. Fordításaink a kutatott témánkra vonatkozó legérdekesebb levélrészekre összpontosítanak. Ez azt jelenti, hogy kimaradtak belőlük azok a blokkok, amelyek a japán és keresztény vallás részletes összehasonlításával, hitbéli kérdésekkel, illetve teológiai problémákkal foglalkoznak.⁴

2. Luis Frois: *Historia de Japón* (1583-1597); *Informes anuales de Japón* (1585); *Tratado sobre las costumbres japonesas* (1585)

A jezsuita szerzetes, Frois egyszerre volt krónikása az utolsó Muromacsi-sógun, Asikaga Jositeru és Japán új hadura, Oda Nobunaga korszakának. Frois *Historia de Japón* (Japán története), valamint *Informes anuales de Japón* (Éves jelentések Japánból) című írásai a polgárháborúk korának (1467-1573) utolsó éveiről és annak hadieseményeiről tudósítanak. Részletgazdagsága jelentősen hozzájárult egy egységes kép kialakításához a 16. századi Japán történetéről.⁵

Ezen túlmenően Frois *Tratado sobre las costumbres japonesas* (Értekezés a japán szokásokról) címmel írt feljegyzéseiből mentalitástörténeti és kultúrtörténeti ismeretekkel is gazdagodhatunk. A jezsuita atya részletes jellemzésbe bocsátkozik Oda Nobunaga, Japán új katonai diktátorának személyét illetően, továbbá színes leírást ad a szigetország ősi szokásairól is.

² 108 levél és 29 egyéb dokumentum (instrukciók, rövidebb katekézések stb.). A honi szakirodalomban itt-ott fellelhető fragmentumok, az atya írásainak kommentár nélküli idézete okán a Xavéri Ferencről alkotott kép továbbra is töredékes csupán. Példának okáért: az 1549-es, híres kagosimai levélből egy rövid részletet közöl Jamadzsai Maszanori Japán – történelem és hagyományok című művének 178. oldalán; sokkal több részletet találunk a Szabó Ferenc és Bartók Tibor szerkesztette Jezsuiták mű 138-154. oldalán, amely dokumentumgyűjtemény azonban - a szerkesztők saját bevallása szerint is - elsősorban Xavéri Ferenc lelki útját kívánja bemutatni, nem pedig az atya egyetlen területről és annak népéről szerzett tapasztalatait. Más magyar nyelvű történelmi és irodalmi művekben csupán egy-egy rövid idézetre bukkanhatunk, s a legtöbb esetben még a forrást (levél, egyéb dokumentum) sem jelölik a szerzők.

³ Jezsuiták, 2006. 103.

⁴ Az atya írásaiban bőven találunk ilyen részeket, mélyre ható elmélkedéseket. Ezek közül néhány Japánban keletkezett levélblokk magyar fordítása megtalálható: Jezsuiták, 2006. 141. (21-22. levélblokk); 142. (24. levélblokk); 147. (5-6-7. levélblokk); 148. (8. és 13. levélblokk); 149. (14. levélblokk); 150. (18-19. levélblokk); 151. (20. illetve 23-24. levélblokk); 152. (25. levélblokk).

⁵ Frois *Historia de Japón* című műve 1742 és 1745 között került újra feldolgozásra Európában. A másolatkészítés azért is szerencsés számunkra, mert az eredeti mű elpusztult egy 1835-ben bekövetkezett tüzesetben.

Luis Frois írásai kiváló kiegészítései Xavéri Ferenc és társa, Fernando Torres korábbi feljegyzéseinek, annál is inkább, hiszen Frois elődjeihez, Xavérihez és Torreshez hasonlóan igyekezett tárgyilagos krónikása lenni annak a történelmi környezetnek és helyzetnek, amelyben szolgálatát teljesítette.

3. José Luis Álvarez-Taladriz: *Sumario de las Cosas de Japón* (Összefoglaló Japán ügyeiről) (1583)

Az Álvarez-Taladriz spanyol krónikás által összeállított 1583-as mű annak a tudatos misszionárius politikának az eredménye, amelyet a pápai vizitátor, Alessandro Valignano próbált megvalósítani első Japánban töltött időszaka (1579-1582) alatt. Jelen írásos dokumentum, amely az Adzucsiban és Arimában működő jezsuita szemináriumokat, továbbá több kisebb missziót és annak környezetét hivatott bemutatni, azzal a céllal íródott, hogy a szigetország missziós sikerei eljussanak a római pápához, biztosítva ezzel az egyház közvetlen védnökségét a japán keresztény közösségek számára. A dokumentum legfőbb forrásértéke abban áll, hogy világos képet kaphatunk a Japánban működő jezsuita missziók állapotáról, azok kiváltságairól és törekvéséről a hittérítés minél sikeresebb kiterjesztésének érdekében. Ezek az adatok jelentős mértékben hozzájárulnak a Jézus Társasága és az Oda-klán irányítása alatt álló japán államhatalom kapcsolatainak mélyebb megértéséhez.

4. *Bulla de Gregorio XIII.* (1585)

A XIII. Gergely által kibocsátott pápai rendelkezés az egyik legérdekesebb dokumentum értekezésünk témájával, a rendi konfliktusok kutatásával kapcsolatban. Annak ellenére, hogy ez a forrásrészlet igen rövid kiválóan rávilágít a japán keresztény missziós politika 1580-as években újonnan jelentkező dilemmájára: a katolikus rendek jogainak kezelésére a szigetországon belül.

5. Fray Juan de Santa María: *Relación dél Martirio de seis Padres Descalços Franciscos, três hermanos de la Compañía de Jesus diecisiete Japones Christianos padecieron en Japon.* (Hat ferences rendi szerzetes, három jezsuita testvér és tizenhat japán keresztény mártíromságának története) (1601)

Az 1598-as nagaszaki-i vértanúság a japán kereszténység történetének egyik sarokköve. Nagaszakiban első alkalommal mutatkozott meg a japán államvezetés keresztény hittel szembeni erkölcsi közömbösség, valláspolitikájának keresztényellenes oldala. Santa María műve volt az első, amely a Miki Szent Pál nevével fémjelzett mártírcsoport tagjait lajstromba vette. Ezen adatok olvasásakor érdekes megfigyeléseket tehetünk az elítéltek rendi hovatartozását illetően, amelynek politikai okaira értekezésünkben külön ki is térünk.

6. *Rodrigo de Vivero en La Corte de los Tokugawa* (Rodrigo de Vivero Tokugawa udvarában) (1609-1611)

Rodrigo de Vivero diplomata volt az első magas rangú spanyol tisztviselő, aki Japánban való tartózkodása idején személyesen is találkozott a japán politikai vezetés legfelső köreivel. Írásai, amelyek elsősorban diplomáciai jelentések, ennek megfelelően kiemelkedő jelentőséggel bírnak a spanyol-japán kapcsolatok kutatása terén. Annál is inkább, hiszen a Vivero-dokumentumok érdekes diplomáciai háromszöveget tárnak elénk, amely Spanyolország, Japán és a távol-keleti térségben újonnan jelentkező idegen nagyhatalom, Hollandia kapcsolataival, a két európai potenciál esetében, azok ellentéteivel foglalkoznak, természetesen spanyol szemszögből tekintve az akadályok okaira, azok következményeire és lehetséges megoldásaira.

7. *Relación del viaje de Sebastián Vizcaíno* (Beszámoló Sebastián Vizcaíno útjáról) (1612-1613)

Sebastián Vizcaíno spanyol nagykövet Rodrigo Vivero munkájának folytatására érkezett Japánban. A Vizcaíno-dokumentumokban előtérbe kerülnek a Spanyol Korona és Hollandia szigetországi ellentétei, továbbá a spanyol diplomácia azon törekvése, hogy a sógunátust a maga oldalára állítsa az érdekeire egyre nagyobb veszélyt jelentő hollandokkal szemben.

8. *Joseph Sicardo: Cristianidad del Japón* (Kereszténység Japánban) (1696)

A Fülöp-szigeteken szolgálatot teljesítő ágostonrendi Sicardo által írt mű címének első olvasására úgy tűnik, az egyik legjobban kezelhető, talán legvilágosabb írásművel van dolgunk a japán kereszténység történetét illetően. Sicardo írásában számos adatot közöl a japán evangelizáció céljairól, a szigetországból kibontakozó keresztényellenes politikáról, részletesen beszámol a felülről irányított keresztényüldözésről, annak áldozatairól. A mű keletkezésének évszáma azonban némi óvatosságra inti a kutatót: Sicardo írása ugyanis több mint fél évszázaddal a katolikusok szigetországból való kitiltása után keletkezett, vagyis információ csupán közvetettek, nem hasonlíthatóak olyan kortársak megfigyeléseihez, mint amilyenek Xavéri vagy Frois voltak. Ráadásul, kizárólag egyetlen oldalról közelíti meg a kérdést, amely oldal pedig a legteljesebb mértékig elfogult, így alapvetően hiányzik belőle a *sine ira et studio* elve is, amely objektivitásra törekvés említett atyákat jellemezte.

Ezt felismerve a mű adatait összevetettük számos egykorú levelezés anyagával, továbbá a japán történelemről szóló modern művek adataival és kizárólag olyan adatok közlésére vállalkoztunk, amik az előzőek segítségével igazolhatók, úgymint a mártíromságok időpontjai, az üldözöttek, kiközösítettek és vértanúk nevei stb. Említett módszernek köszönhetően – minden elfogultsága ellenére – Sicardo művében olyan részletekre is ráleltünk, amelyek segítségével tovább élesedik a történelmi kép a 17. század második felében lejátszódó japán keresztényüldözésről.

II. JAPÁN ÉS AZ EURÓPAI TERJESZKEDÉS A KÉT VILÁG TALÁLKOZÁSÁIG

2.1. Japán és nemzetközi státuszának alakulása az európaiak érkezéséig

2.1.1. A japán történelem fő csomópontjai a kezdetektől a 16. századig

Időszámításunk kezdete körül a kínai civilizáció hatása elérte Japánt és a sajátos földrajzi környezetben, kombinálódva az őslakosság primitív hagyományaival, egy új kultúrát hozott létre.⁶

Japán történészek szerint a kínai krónikákban megjelenő első „országok” egy-egy törzsfő vezetése alatt álló törzsi-nemzetségi csoportosulások, az úgynevezett *udzsik*⁷ voltak. Régészeti bizonyítékok alapján a korai *udzsik* szállásterületei Kjúsú szigetén⁸ helyezkedtek el. A 3. században lezajlott klán-háborúból *Jamatai-koku*⁹ került ki győztesként, és ezzel elkezdődött a politikai hatalom, az állam kiépülése a japán szigetvilágban.¹⁰ Az első egységes állam a 4. századra létrejött Jamato-hatalom¹¹ volt. Élén a nagykirály (*ókim*) állt, akinek uralma az *udzsik* támogatására épült. A Jamato-állam befolyása már áterjedt az akkor ismert szigetvilág mindegyikére. Ez az uralmi forma az 5. században érte el hatalma zenitjét.¹²

A következő két évszázadban Japán sajátos belső fejlődésének lehetünk tanúi. A nagykirály (*ókim*) helyébe egy emelkedettebb szakrális-politikai vezető, az „isteni császár”

⁶ REISCHAUER, Edwin O.: *Japán története*. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1995. 28.

⁷ Az *udzsi* („jeles-nemzetség”) politikai egységet képező törzsi-nemzetségi csoport, amelyet a nemzetközi szakirodalom klán elnevezéssel is illet. Vezetőik az uralkodóval nemegyszer vérrokonságban lévő főnökök voltak, akik támogatásukért cserébe állami hivatalokat kaptak. A legnagyobb „klánok” a Szoga-, a Mononobe- és az Ótomo-*udzsi*, illetve a Fudzsivara-*udzsi*.

⁸ Kjúsú egyike a Japánt alkotó négy szigetnek: Kjúsú, Honsú, Sikoku, Hokkaidó.

⁹ Jamatai-ország.

¹⁰ TOTMAN, Conrad: *Japán története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 81.; JAMADZSI, Maszanori: *Japán – történelem és hagyományok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1989. 35-38.; COLCUTT, Martin - JANSEN, Marius - KUMAKURA, Iszao: *A japán világ atlasza*. Helikon Kiadó – Magyar Könyvklub, Budapest, 1997. 45-46. (A továbbiakban: CJK, 1997.); KIDDER, Edward: *Az ősi Japán*. Helikon Kiadó, Budapest, 1987. 56-58.; *The Cambridge History of Japan* Volumes 1. Cambridge University Press, England, United Kingdom, 1999. (A továbbiakban: *CHofJ*, 1999.) 48-107.; HANE, Mikiszo: *Breve historia de Japón*. Alianza Editorial S. A., Madrid, 2016. 9-22.

¹¹ Ez a hatalom már Kjúsú szigeten kívül kiterjedt Sikoku és Honsú szigetekre nagy részére is.

¹² TOTMAN, 2006. 83-90.; JAMADZSI, 1989. 38-44. 48-52.; *CHofJ*, 1999. Vol. 1. 108-162.; HANE, 2016. 45-50.; SECO SERRA, Irene: *Historia breve de Japón*. Sílex, Madrid, 2010. 24-31.

(*tennó*) lépett, s a kínai mintára szervezett archaikus császári-állam, az úgynevezett *Taika*-reformokban (645)¹³ és a *Ricu-Rjó*-jogrend (701)¹⁴ bevezetésében teljesedett ki.¹⁵

Felbomlásának folyamata azonban már a 8. században elkezdődött. Ennek oka az állami juttatott földeket felváltó újfajta birtokrendszer, a magánbirtok (*sóen*)¹⁶ megjelenése volt. A *sóen* olyan gazdasági-társadalmi változásokat hívott életre, amely megváltoztatta a japán történelmet.

A *Heian*-korszaktól¹⁷ a nemesek és a templomok körében is gyakorlattá vált, hogy az állami juttatott földet és az újonnan művelés alá vont területeket kivonták a *Ricu-Rjó*-jogrend ellenőrzése alól, tehát a *sóen*, mint hatalmas magánbirtok, függetlenedett a központi kormányzattól és jelentős adómentességet élvezett.¹⁸ Amikor a *kokuga*, a tartományi állami-hivatal megkísérelte a földet annak egyetlen jog szerinti tulajdonosa, a császár birtokába visszavenni, a *sóen* – függetlenségének megvédésére –, saját fegyveres erőt kezdett felállítani.¹⁹ A harcosokat tömörítő csoportok azonban már nem az „isteni császárt”, hanem kizárólag a *sóen* élén álló hadurakat (*daimjó*) szolgálták hűséggel. Kialakult a magánfegyveresek csoportja, a *busi*-, ismertebb nevén, *szamuráj*-réteg.²⁰ A rendkívül szigorú, militarista törvények vezérelte rendszer csúcsán egyetlen katonai vezető parancsolt minden *businak* (szamurájnak) és *daimjónak* egyaránt: a *sógun*.²¹

Váratlan politikai manőverezésnek bizonyult, hogy a császári államtól függetlenedő harcos réteg nem fordult szembe a központi hatalommal, hanem fokozatosan beépült annak intézményrendszerébe, és belülről látott hozzá az archaikus császári államrend lebontásához.²²

¹³ A császári-ház központi hatalmának, kínai mintára történő megszilárdítását szolgáló intézkedések elnevezése. TOTMAN, 2006. 91-95.; JAMADZSI, 1989. 51-55.; KIDDER, 1987. 60-61.; CJK, 1997. 60-62.; *CHofJ*, 1999. Vol. 1. 163-220.;

¹⁴ A *Taika*-reformpolitika elveit írásba foglaló törvénygyűjtemény: modern értelemben a büntetőjogi (*Ricu*) és a polgárjogi (*Rjó*) intézkedések összefoglalása. TOTMAN, 2006. 96-101.; JAMADZSI, 1989. 55-68.; KIDDER, 1987. 64-65.; *CHofJ*, 1999. Vol. 1. 163-220.;

¹⁵ TOTMAN, 2006. 88-110. 117-123.; JAMADZSI, 1989. 51-73.; KIDDER, 1987. 73-75.; CJK, 1997. 60-62.; HANE, 2016. 45-61.

¹⁶ Az állami juttatott földeket felváltó, s részben azokat bekebelező *magánbirtok*. A *sóen*-rendszerről részletesen: *CHofJ*, 1999. Vol. 3. 89-107. 260-300.

¹⁷ 794: az új főváros, *Heiankjó* (a mai Kiotó) megalapításának időpontja.

¹⁸ TOTMAN, 2006. 137.

¹⁹ JAMADZSI, 1989. 92-93.; REISCHAUER, 1995. 44-45.

²⁰ A *busi* (jelentése: harcos) bizonyos előjogokkal bíró fegyveres szolgálo. A *busik* sajátos katonai-társadalmi réteget alkottak Japánban, amely társadalmi csoport feltétlen hűséggel tartozott mindenkori urának. A *busik* közzismertebb elnevezése: *szamurájok*. A *szamuráj* szó jelentése: „mellette szolgálo”, amely szintén a harcos ura iránti hűségét és szolgálatkészségét hivatott jelezni, akár élete árán is. Tehát a két szó – *busi* és *szamuráj* – egy és ugyanazon társadalmi csoport tagjainak két különböző megnevezése.

²¹ Eredetileg a hadjáraton lévő hadvezér elnevezése: *Szeii-Taisógun*, azaz "Barbárhódító Nagy Generális". Később Japán katonai vezetőjének címe. E titulus egészen 1867-ig létezett.; A *busik* felemelkedésének folyamatáról lásd: *CHofJ*, 1999. Vol. 2. 644-709.

²² SZERDAHELYI G. István: *A modern japán külpolitika születése, a japán történelem korszakolása vitája tükrében*. PhD Értekezés. ELTE, Budapest, 1997. 39.

Ennek eredményeként 1192-ben létrejött a *busik* önálló hatalmi mechanizmusa, a *sógunátus*, japán elnevezéssel: *bakufu*.²³ A sógun hatalmát ettől kezdve császári kinevezés legitimálta.²⁴

A Kamakura-*bakufu* (1192-1333) alatt Japánban két uralmi struktúra, egyfajta *diarchia* állt fent. A két impérium mind funkcionálisan, mind területiálisan különbözött egymástól.²⁵ Kiotó és környéke az archaikus állam igazgatása alá esett, amelynek élén a császár állt, még Kamakurában és területein²⁶ a Minamoto-sógunok militarista törvényei érvényesültek. Szembenállásukat különös erőegyensúly jellemezte, amely egyszerre eredményezett állandó rivalizálási kényszert és kölcsönös függőségi viszonyt.²⁷

1. kép: Minamoto no Joritimo, az első japán sógunátus, a Kamakura-*bakufu* megalapítója

1333-ban a császár megkísérelte megszerezni a totális ellenőrzést Japán felett, de a támadást a szamuráj-hatalom elhárította. Az uralkodó és politikai tanácsadói kénytelenek voltak belátni, hogy fegyveres harc helyett egyességet kell kötniük a sógunnal és szolgálóival. A

²³ A *bakufu* szó kínai eredetű szó (jelentése: „sátor”), a Tang-császárok palotaőrségének-, illetve a hadjáraton lévő tábornokok szálláshelye. Japánban ezt a szót használták kezdetben Minamoto no Joritomo sógun rezidenciájára, míg a későbbiekben a *bakufu*, a Japánt irányító államhatalom – ismertebb nevén, a *sógunátus* – hivatalos elnevezésévé vált.

²⁴ Azonnal adódik a kérdés: vajon mi készítette a császárt, hogy hivatalosan elismerjen egy, az archaikus államtól teljesen idegen uralmi rendszert; egyáltalán miért nem tett korábban lépéseket a *busi*-hatalom létrejöttének megakadályozására? A válasz a *sóen* alaposabb vizsgálatában rejlik. Mivel egy idő után a császári család tagjai is rendelkeztek *sóenek*kel, így a magánbirtokok védelmét ellátó szamurájok szolgálatára közvetlenül a *tennó*-család is igényt tartott. Ennél fogva, a *sóenek* növekedésével egyre inkább függő helyzetbe kerültek a *busiktól*, akárcsak az archaikus államgépezetben vezető hivatalokat betöltő, *sóen*-tulajdonos nemesek többsége. (Ebből a szemszögből vizsgálva a történéseket, a földek visszaszerzését célzó állami hivatal, a *kokuga* megbízatása teljesen abszurdá válik.) Ez a paradox helyzet végül olyan folyamatot indított útjára, aminek egy idő után a *tennó*-állam sem tudott gátat vetni: a *busik* politikai megerősödését és hatalmi pozícióba emelkedését.

²⁵ TOTMAN, 2006. 223-227.; JAMADZSI, 1989. 123-131.; REISCHAUER, 1995. 48-54.; CJK, 1997. 104-105.; CHofJ, 1999. Vol. 3. 44-88.; HANE, 2016. 87-90.; SECO SERRA, 2010. 44-50.

²⁶ Kamakura a mai Tokió közelében található.

²⁷ SZERDAHELYI, 1997. 39-40.

szamuráj-hatalom új letéteményese, az Asikaga-család és a császár közeledése végül politikai szövetséggé érett.

A Minamoto-sógunok bukását követően az Asikagák létrehozták a Muromacsi-sógunátust (1336-1573)²⁸ és az új típusú hatalmi mechanizmusba bevonták a császári bürokráciát is.²⁹ A Muromacsi-*bakufu* tehát egy kettős uralmi forma volt, amelyben Japán szakrális vezetője, a császár és az ország tényleges katonai ura, a sógun megosztották a hatalmat egymással.³⁰ Az államhatalom így két politikai csoportosulás ingatag szövetségén nyugodott: az egyik, az „isteni” császár és az őt támogató nemesek köre (*kuge*), míg a másik, a sógun és az őt szolgáló harcosok csoportja (*buke*) voltak. Ez volt az úgynevezett *kenmon-rendszer*.³¹

A *kuge* és a *buke* politikai szimbiózisa – amelyet a japán történetírás „császár-sógun közös kormányzás” elnevezéssel illet³² – névlegesen 1573-ig állt fenn, de a gyakorlatban kevesebb, mint másfél évszázadon keresztül működött csupán. A 15. század közepén ugyanis a központi hatalom meggyengült, és az országban véres polgárháború vette kezdetét, amely egy évszázadon keresztül osztotta meg a társadalmat.³³ Japán több száz, önálló államalakulatra szakadt szét, amely miniállamok hadurai (*daimjó*) egy-egy szamurájcsoportosulás élén, állandó küzdelmet vívtak egymással a területi vezetésért.³⁴ A császár és a sógun méltóság létezett ugyan, de semmilyen korlátozó erővel nem bírt a hadakozó *daimjó*kkal szemben. (1-es számú térkép).

Japán katonai-politikai helyzetének konszolidálására csak a 16. század második felétől nyílt lehetőség. Ezt a folyamatot három kiemelkedő japán vezető neve fémjelzi: Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi és Tokugava Iejaszu. E három politikai vezető alatt Japán új, eddig ismeretlen történelmi szereplők felé fordult: megjelentek az európaiak.

²⁸ Muromacsi a sógunátus szálláshelyének neve, amelyet a császári bürokrácia ellenőrzése végett, a sógun Kiotó közelében építtetett fel.

²⁹ SZERDAHELYI, 1997. 41.

³⁰ TOTMAN, 2006. 227-236.; JAMADZSI, 1989. 149-156.; REISCHAUER, 1995. 58-62.; *CHofJ*, 1999. Vol. 3. 175-230.; HANE, 2016. 91-95.; SECO SERRA, 2010. 50-53.

³¹ Ez a politikai struktúra nem más, mint a császár és a *kenmonok*, vagyis a hatalommal rendelkező családok országlásának időszaka. Ebben a politikai berendezkedésben kétségtelenül az Asikaga-klán játszotta a főszerepet. A témáról bővebben lásd: BUTLER, Lee: *Emperor and Aristocracy in Japan 1467- 1680*. Harvard University Asia Center, Cambridge, Massachusetts, 2002.

³² Japánul: „*tennó-sógun ketszugo óken*”.

³³ *Szengoku-periódus*, más néven: a *hadakozó hadurak* kora (1467-1573), amelynek kezdete az úgynevezett Ónin-háború (1467-1477).

³⁴ A témáról bővebben: *Warlords, Artists & Commanders: Japan in the sixteenth Century*. Ed. Elison, George and Smith, Barwell L. University Press Hawaii, Honolulu, 1981.

2.1.2. Nippon³⁵ távol-keleti helyzetének változásai az európaiak megjelenéséig

Japán nemzetközi státusza az európaiak érkezésének évszázadában egyedülálló volt Távol-Keleten, de egész Délkelet-Ázsiában is. A 16. századra a szigetország mélyen gyökerező, rendhagyó fejlődési jegyekkel rendelkezett, amelyek katalizátora a térség legnagyobb hegemonja, Kína volt.

Délkelet-Ázsia döntő politikai-gazdasági hatalma másfél évezreden keresztül Kína kezében összpontosult. Az általa uralt kapcsolatrendszert hagyományos kelet-ázsiai világrend avagy Kína-központú világrend elnevezéssel illetjük. Ezen hierarchikus függőségi viszony alapjai már a korai századokban kialakultak,³⁶ s bár a Kína-központú kapcsolatrendszer az évszázadok alatt állandó változásban volt, rést ütni rajta, csak a 19. században, az úgynevezett *ópiumháborúknak* sikerült.³⁷

A „Középső Birodalom”³⁸ hatalmát a térség felett kezdettől fogva ideológiai alapokra építette. Európa történelmében évszázadokon keresztül a hatalmat az „Isten által felkent” uralkodó gyakorolta, amely hatalomhoz a gyakorlati szakralitást, annak egyedüli letéteményese, az egyház biztosította. Kína esetében a császár uralmát legitimáló szakrális *fennhatóság* sokkal elvontabb: az „Első Személy”, maga az „Ég” (*Tien*) volt. A kínai császár *égi mandátumot kapott*, s mint az „Ég fia” uralkodott az „Ég alatti” világon.³⁹ Kínának tehát, ideológiai értelemben nem voltak politikai-földrajzi határai: minden területre, ami az „Ég alatt” található, az „Ég fia” igényt formált. Erre a szakrális felhatalmazásra alapozta Kína, *de iure* minden emberi civilizációra kiterjedő fennhatóságát, *de facto* Délkelet-Ázsia feletti uralmát.⁴⁰

Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a kapcsolattartás egyedüli formája a hűbérúr-vazallus viszony lehetett, amelyben minden jog és erkölcs forrásának Kína számított.⁴¹ A hagyományos kelet-ázsiai világrend tehát egy kínai megközelítésű, mesterséges

³⁵ Japán ősi elnevezése.

³⁶ Kína már Kr. e. 3. századtól politikai hatalomként határozta meg magát. In: GERNET, Jacques: *A kínai civilizáció története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 65.

³⁷ Az „ópiumháborúk” (1839-1842, 1856-1860) nem csupán hozzájárultak a „hagyományos kelet-ázsiai világrend” felbomlásához, hanem elindították azt a folyamatot is, amelynek végére (19. század második fele) Ázsia korábbi hegemonja, úgynevezett *félgymarmati* sorba süllyedt.

³⁸ A „Középső Birodalom” írásjelei Kína mai nevében („Közép Ország”) is megtalálhatók. In: OSVÁT Gábor: „Etnocentrizmus nyomai a távol-keleti országnevekben.” *Külkereskedelmi főiskolai füzetek* 25. szám. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 2008. 80.

³⁹ ECSEDY Ildikó: *A kínai állam kezdetei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. 112. ECSEDY Ildikó: *Kínai császárok és alattvalók*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992. 5.

⁴⁰ Kétségtelen azonban, hogy a kínai befolyás túlterjedt Kína valós hatalmi övezetén és nagy hatással volt a távolabb eső ázsiai területekre (pl.: Közép-Ázsiára), de még az arab világra és a nyugati kultúrára is. In: GERNET 2001. 19.

⁴¹ SZERDAHELYI, 1997. 34.

kapcsolatrendszer volt, amelyben Kína elvileg elfogadhatatlannak tartotta egy vele egyenrangú fél megjelenését. A valóságban Kína hatalmát a térség felett egyrészt politikai, másrészt földrajzi tényezők határozták meg. Politikailag a Mennyei Birodalom egysége a mindenkori kínai császár és dinasztiájának erejétől függött.⁴²

Az európaiak megjelenésekor⁴³ a Középső Birodalom földrajzi kiterjedése egyedülálló volt Ázsiában.⁴⁴ A hagyományos kelet-ázsiai világrend több mint ezerötyszáz éves fennállása során Kelet-Ázsia államai és területi egységei – a pillanatnyi történelmi helyzetnek megfelelően – különböző formában ugyan, de elfogadták a kínai függőséget. Egyetlen kivétel adódott csupán Távol-Kelet történetében, amikor egy állam nem volt hajlandó elismerni az „Ég fiát” a rendszer csúcsának, hanem saját uralkodóját helyezve az „istenek akaratának” középpontjába, kívül maradt a Kína-központú kapcsolatrendszer politikai határain: ez az állam Japán volt.

Nippon a kínai krónikák az 1. században említik először.⁴⁵ A források tanúsága szerint a Kínába menesztett korai diplomáciai és kereskedelmi küldöttségek hódolati követségek voltak, amelyek megszervezésében nagy szerepet kaptak a kontinensről érkezett bevándorlók és azok leszármazottai.⁴⁶ Ennek eredményeként a 3. századra Kína a japán szigeteket – formálisan – már hegemon zónája részének tekintette, a *kjúsúi Jamatai-koku* pedig – szintén formálisan – elfogadta a kínai függőségi viszonyt. A 4. században a megerősödött *Jamato*-állam területi hatalmát Koreán keresztül próbálta kitolni a kontinens irányába, a Tang-Kína hadereje azonban 663-ra kiszorította a japánokat Koreából,⁴⁷ és ezer esztendőnek (!) kell eltelnie egy újabb japán inváziós vállalkozás megindításáig. A célpont ismét Korea lesz.⁴⁸

A konfliktus ellenére Kína és Japán diplomáciai kapcsolatai fennmaradtak, mi több, a 7. századra Japánnak sikerült átvennie a Tang-Kína politikai-, gazdasági és társadalmi intézményrendszerét valamint kulturális vívmányainak nagy részét.⁴⁹ Ennek eredményeként pedig megszületett az archaikus császári állam.⁵⁰

⁴² Földrajzi értelemben szoros vazallus viszonyt csupán a központhoz közel eső területekre lehetett rákényszeríteni, egyre távolodva a centrumtól, a behódolás, a hűbéres státusz elfogadása, csak Kína szemszögéből volt egyértelmű. SZERDAHELYI 1997. 34.

⁴³ Az első portugál expedíció 1516-ban érte el Kína partjait. In: POLONYI Péter: *Kína története*. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1994. 92-93.

⁴⁴ A 16-18. századra Kína hegemoniája kiterjedt Távol-Keletre, Délkelet-Ázsiára és Belső-Ázsiára is.

⁴⁵ Japán, „Va ország” néven, a kínai *Han su*-ban azonosítható első alkalommal.

⁴⁶ TOTMAN, 2006. 72.

⁴⁷ FALUDI Péter: *Korea története*. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1993. 6-9. Vö.: TOTMAN, 2006. 91.; JAMADZSI, 1989. 54.

⁴⁸ Erről a katonai vállalkozásról – amely egybe esik az értekezés által vizsgált célkorszakkal – a későbbiekben részletesen szólni fogunk.

⁴⁹ GERNET, 2001. 228-261.; JAMADZSI, 1989. 52.; REISCHAUER, 1995. 27.

⁵⁰ Ennek a folyamatnak a kiteljesedését jelentették az előző részben már említett *Taika*-reformok (645) és a *Ricu-Rjó*-jogrend (701).

Az archaikus hatalom megszilárdulásával egy időben az uralkodói cím megjelölésére, a korábbi nagykirály (*ókimi*) titulus helyett kialakult a mindenkori japán császár, az úgynevezett "Mennyei Uralkodó" (*Tennó*) fogalomköre.⁵¹ A 7. században a japán udvari papság az ősi hitvilág, a sintoista eredetmondára támaszkodva megalkotott egy olyan mitológiai rendszert, amely a császárt, mint az istenek leszármazottját helyezte minden földi dolog fölé. Ennél fogva a japán császár, mint a „a teremő istenek fia” egyedüli forrásává vált a jognak és az erkölcsnek.⁵² (E szakrális jelleget tovább erősítette a helyi sintó vallással szünkretisztikusan összeolvasztott buddhizmus⁵³, amelyet a japán udvari bürokrácia tudatosan integrált a császári államapparátusba.)⁵⁴ Kína számára ez azt jelentette, hogy Japán semmibe vette a kínai császár univerzális hatalmát, vagyis megbocsáthatatlan sértést követett el az „Ég Fiával” szemben.⁵⁵ Japán viszont egyenrangú félként próbált közeledni Kínához, így a kétoldalú kapcsolatok fokozatosan megromlottak, majd 894-ben végleg megszakadtak.⁵⁶

Az elkülönülésnek a Ming-dinasztia⁵⁷ és a Muromacsi-sógunátus közös akarata vetett véget. 1402-től a Ming-Kína hajlott arra, hogy „adóajándék” fejében kereskedelmi-diplomáciai kapcsolatot tartson fenn Japánnal. Ennek alapja a különleges engedéllyel ellátott kereskedelmi hajók menesztése volt egyik országból a másikba. Az első azonosító levelet (*kangófu*), megkülönböztetésül a kalóztól (*vakó*), 1404-ben bocsátották ki japán hajó számára. Habár az úgynevezett *kangó*-kereskedelem 1547-ig fennállt,⁵⁸ az ötven alkalommal menesztett tizenhét hajó alapvetően nem oldotta meg a korábbi problémát: Japán továbbra sem részesült megfelelő mértékben a kontinens piaci kínálatából.⁵⁹

Az árucere-forgalom korlátai azonban hamar megmutakoztak, és a nehézségeket a 15. század közepén kirobbanó japán polgárháború tovább erősítette. A hatás ezúttal sem

⁵¹ A „*Tennó*” szó a kínai hitvilághoz nyúlik vissza: eredetileg az egyik kínai istenség elnevezése. SZERDAHELYI, 1997. 37.

⁵² A témáról bővebben lásd: SZERDAHELYI G. István: „A *Tennó*, mint hagyomány és politikai eszköz Japánban.” *Társadalmi Szemle* 1996/1.

⁵³ A hagyomány szerint a buddhizmus 552-ben érkezett Kínából Japánba.

⁵⁴ ANDERSON, Perry: *Az abszolutista állam*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1989. 561-562.

⁵⁵ SZERDAHELYI, 1997. 38.

⁵⁶ A két ország között szabadon kizárólag a buddhista szerzetesek utazhattak a következő évszázadokban. Rajtuk kívül csak a „törvényen kívüliek” jelentettek valamiféle érintkezést Kína és Japán között: a kereskedelmi kontaktus megszakadása életre hívta a kalózkodást.

⁵⁷ Ming-dinasztia (1368-1644).

⁵⁸ JAMADZSI, 1989. 166.

⁵⁹ A *kangó*-kereskedelem hosszú távon kevésnek bizonyult arra, hogy állandó mennyiséget szállítson a kínai selyemből és egyéb árucikkekből. Ennek egyik bizonyítéka, hogy a kalóztevékenység nem szűnt meg a két ország között, annak áruira továbbra is jelentős igény mutatkozott. Sőt, a japán kalóztok mellé megjelentek a kínai tengeri rablók is. (A kínai kalózkodás 1540 és 1556 között érte el tetőfokát.) Koreával is folyt kereskedelem, ahol a félszigetet egyesítő (1392) *Csoszon*-hatalom nyitott volt a *bakufu* igényeire. A japánok még kereskedelmi telepet is létesítettek Koreában, és a kapcsolatok ápolásával a *cusima*-szigeti *Szó*-családot bízták meg. Rjúkjú-szigetén 1429-ben ugyancsak egységes királyság alakult, és kereskedőik rendszeresen behajóztak Kjúszú néhány kikötőjébe. Ezzel együtt ezek a kommerciális egyezmények sem hozták meg Japán számára a várt gazdasági áttörést.

maradhatott el: Kína és Japán között a diplomáciai-, kereskedelmi kapcsolatok 1522-től kezdődően rohamosan elerőtlenedtek, míg végül a Ming-kormányzat feladta korábbi „toleráns” politikáját a szigetországgal szemben, és a kapcsolatok ismét megszakadtak és az újabb kapcsolatfelvételre csak 1567-ben került sor.

□

Japán geopolitikai helyzete tehát a 16. századra egészen speciális. Kívül maradása a hagyományos kelet-ázsiai világrenden legalább annyi gazdasági hátránnyal járt, mint amennyi politikai-társadalmi előnnyel. A szigetország önállóan fejlődött ugyan, de többnyire hiányt szenvedett az ázsiai kereskedelem áruiból.⁶⁰ Ebben a történelmi helyzetben érték el Japán partjait az első európaiak.

⁶⁰ Mindenekelőtt a kínai selyemből, amire pedig állandó kereslet mutatkozott a japán piacon.

2.2. Japán legendája a középkori Európában és az új korszak kezdetén

2.2.1. A középkori legenda születése

*Zipangu*⁶¹ középkori legendája az európai kultúrkörben Marco Polo,⁶² itáliai utazónak köszönhető. Polo soha nem járt Japánban,⁶³ ennek ellenére évszázadokon keresztül a velencei férfi információi szolgáltatták a tudást a távol-keleti *Zipanguról*.

A középkori Európában *A világ leírása* című mű hatalmas érdeklődést keltett.⁶⁴ Népszerűségét annak köszönhetette, hogy tökéletesen megfelelt a kor igényeinek.⁶⁵ Csodálóiival egy időben azonban bírálói is megjelentek, akik már Polo életében megfogalmazták kritikájukat.⁶⁶ Ellenzőinek köre az évszázadok alatt sem tűnt el.⁶⁷

Polo állításait támasztották alá azok az arab kereskedők, akikhez – távol-keleti kapcsolataik révén – számos információ eljutott Japánról a 13-14. században. A muszlim kalmárok továbbadták ezeket az értesüléseket európai üzleti partnereiknek. Szavaik arról tanúskodtak, hogy *Zipangu* valóban létezik, s a távoli „aranyföldről” szőtt történeteik még hihetőbbek lettek, amikor valós földrajzi helyszíneket adtak hozzá beszámolóikhoz.⁶⁸ E helyek létezéséről – minden bizonnyal – kínai partnereiktől szereztek tudomást, akárcsak korábban Marco Polo.⁶⁹

⁶¹ *Zipangu* avagy *Cipango/Cipangu*, Japán elnevezése a középkori Európa tudományos köreiben. A név a kínai *zsipenkuo* szóból származik, aminek jelentése: napkelte. (Japánt a mai napig a „Felkelő Nap Országa” néven emlegetjük.) Marco Polo nyomán e két elnevezéssel illették a szigetországot a középkori és kora újkori európai forrásokban.

⁶² Marco Polo (1254-1324) velencei kereskedő, utazó, felfedező. Az itáliai férfi apjával és nagybátyával 1271-ben indult Keletre és Perzsián keresztül – állítása szerint – eljutott Kínába. 1295-ben tért vissza hazájába, s miután 1298-ban genovai fogságba esett, a börtönben diktálta tollba utazásának részleteit (*A világ leírása*) rabtársának, a pisai Rusticellónak.

⁶³ Illetéktelenségét ő maga is bevallotta; ismereteit a szigetországról távol-keleti útjai folyamán gyűjtötte össze. In: *Kína felfedezése. A nyugati világ és a Mennyei Birodalom találkozása*. Szerkesztők: FABIANIS, Valeria Manferto De, ACCOMAZZO, Laura Alexandra Kiadó, Pécs, 2003. 49. (A továbbiakban: FABIANIS-ACCOMAZZO, 2003.)

⁶⁴ Természetesen főleg az írni-olvasni tudók körében, de a mesés beszámolók részletei szájról-szájra is terjedtek.

⁶⁵ *Marco Polo utazásai*. Szerkesztette: VAJDA Endre és BIRTALAN Ágnes. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 32. (A továbbiakban: VAJDA-BIRTALAN 2003.)

⁶⁶ Jacopone da Aquino középkori földrajztudós szerint Polót még halálos ágyán is arra akarták rávenni, vonja vissza a mesébe illő utazásáról szőtt állításait.

⁶⁷ A korábbi évszázadok kritikusai Marco Polo művét egyszerűen a *Millió* címmel illették, az abban szereplő hihetetlen számadatok okán. De a velencei utazó történeteinek hitelessége a mai napig vita tárgyát képezi a tudományos világban. Időről-időre a modern történelemkutatás górcső alá vonja Polo művét, és számos kutató vitatja annak lehetőségét, hogy Polo járt Kínában. Véleményük szerint információi a térségről nem személyes tapasztalatokból, csupán hallomásokból erednek, amelyre legfőbb bizonyíték éppen bizonyos alapvető információk hiánya beszámolóiban.

⁶⁸ Példának okáért: a *Csuszon-dzsi* Templom aranyterme.

⁶⁹ Marco Polo utazásairól bővebben idegen nyelven lásd: RÜBESAMEN, Hans Eckart: *Die Reisen des Venezianers Marco Polo*. München, 1963.; HART, Henry H.: *Marco Polo, Venetian Adventurer*. University of Oklahoma Press, Oklahoma, USA, 1967.; LARNER, John: *Marco Polo and the Discovery of the World*. Yale University Press, New Haven, USA, 1999. Magyarul lásd: FABIANIS-ACCOMAZZO, 2003. 42-61.

A világ leírása három könyvből áll. Japánról a mű harmadik könyvének második-, harmadik- és negyedik fejezetében olvashatunk.⁷⁰ Polo harmadik könyvében, a második fejezet elején egy távol-keleti „aransziget” létezését adta hírül:

„Zipangu kelet felé fekvő sziget a mélytengeren, ezeröttszáz mérföldnyire a szárazföldtől; valóban igen nagy sziget.

Lakói fehérek, jómódúak és szépek. Bálványimádók, és senkitől sem függenek, hacsak maguktól nem. És mondhatom nektek, mérhetetlen sok arany birtokában vannak, mert a saját szigetükön találják, és királyuk semmiképpen meg nem engedné, hogy kivigyék, de meg kevés kereskedő is látogatja az országot, mert messze van a szárazföldtől, s otthon is megtalálják mindent. Éppen ezért fordulhat elő, hogy aranyának roppant tömege minden képzeletet felülmúl, és maguk sem tudják, mit kezdenek vele.

E sziget urának palotájáról csodálatos dolgokat mondanak, akik jártak arra. Tudnotok kell, hogy van neki egy gyönyörű palotája, melynek tetejét mindenütt arany borítja, úgy, mint a mi templomainkét az ólom; tehát értékét alig lehet felbecsülni, és senki a világon nem tudná megvásárolni. Ezen felül a szobák mennyezete és padlója, mely a követ utánozza, jó kétujjnyi vastagságú aranylemezekből van; az ablakokat is arany díszíti, úgyhogy a palota gazdagsága szinte hihetetlen.

*Gyöngy is garmadával található náluk; a szemek rózsaszínűek, de szépek, nagyok, kerekék és csaknem olyan értékesek, mint a fehérek. (...) Mert valóban igen gazdag a sziget. (...)*⁷¹

Zipangu szigete – Polo eltúlzott jellemrajzának köszönhetően –, generációkon keresztül, mint valami távol-keleti *El Dorado* élt a tengerészek fantáziájában.⁷² A velencei férfi mitikus beszámoló az új korszak⁷³ küszöbén is tartották magukat, ráadásul további ösztönzést és célt szolgáltatott a 15. század gondolkodói és felfedezői számára. A kor számos híres szereplője

⁷⁰ Ezekben a fejezetekben szó esik Japán elhelyezkedéséről és mesés kincseiről; Kubiláj kán tervéről, hogy elfoglalja a szigetországot; a bálványimádásról stb. Úgy látszik, Polo pontos információkkal rendelkezett a két mongol támadásról Japán ellen, amik éppen az ő útjai idején (1274, 1281) zajlottak le. Ebből a szempontból Marco Polo megbízhatóságának szakmai vitája esetünkben is érdekessé válik.

⁷¹ VAJDA-BIRTALAN, 2003. 118.

⁷² BITTERLI, Urs: „Vadak” és „civilizáltak”. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 81.

⁷³ Értsd: Modern kor.

hitt Polo beszámolóinak igazában, többek között két itáliai csillagász, Fra Mauro⁷⁴ és Paolo Toscanelli,⁷⁵ valamint egy tengerésztiszt, Kolumbusz Kristóf.⁷⁶

2.2.2. A Cipango-mítosz és az „új korszak” tudósai, tengeri felfedezői

Fra Mauro és Toscanelli világtérképén már egyaránt szerepelt *Zipangu* szigete, avagy, ahogy a velencei szerzetes, Fra Mauro nevezte: *Cianpangu*. Kolumbusz, aki tanult ember volt, ismerte Marco Polo és mások írásait a távoli, felfedezetlen földekről.⁷⁷ Vállalkozása megtervezésekor mindenekelőtt Toscanelli számításait vette alapul, de társra talált Martín Alonso Pinzónban is.⁷⁸ Pinzónnak 1491-ben Rómában (állítólag) lehetősége nyílt tanulmányozni a *Las cartas de marea de la Biblioteca Vaticana*⁷⁹ iratait, és ezt követően azt állította, hogy a Kolumbusz és bírálói között zajló kartográfiai és asztronómiai vitákban a tengerésznek van igaza.⁸⁰

Kolumbusz célja nem egyszerűen India elérése volt – tervei közt kiemelt szerepet kapott *Cathay*⁸¹ és *Zipangu* felkutatása. A tengerésztiszt 1484-ben János, portugál király elé tárta elképzelését, remélve, hogy az támogatókra talál majd. Toscanelli és Pinzón állításai mellett a tengerésztiszt épített Polo beszámolójára is, amely 1428-ban került Lisszabonba, a portugál

⁷⁴ Fra Mauro 15. századi velencei térképész szerzetes, aki V. Alfonz portugál király kérésére készítette el világtérképét valamikor 1448 és 1459 között. Fra Mauro világtérképét honfitársa, a szintén velencei születésű tengerész és kartográfus, Andrea Bianco 1436-os világtérképének felhasználásával rajzolta meg. Az atya mappáján három földrész, Afrika, Amerika és Ázsia látható. Megjegyzendő azonban, hogy a térkép kör alakja csalóka, Fra Mauro ugyanis a Földet még nem gömb alakúnak, hanem laposnak képzelte el.

⁷⁵ Paolo dal Pozzo Toscanelli (1397-1482) firenzei matematikus, csillagász és földrajztudós, aki 1474. június 25-én, V. Alfonz portugál uralkodónak küldött világtérképén a Földet gömb alakúnak ábrázolta, veszélyes perspektívát adva ezzel számos jövőbeli tengerésznek és felfedezőnek. (Az adott korban a heliocentrikus világmép és egyéb csillagászati-földrajzi ismeretek felett a katolikus egyház féltékenyen őrködött.)

⁷⁶ Kolumbusz Kristóf (1451-1506) tengerésztiszt, felfedező. Származásáról a mai napig viták folynak. A hagyományos elmélet szerint az itáliai Genovában született, innen került azután először portugál, később pedig spanyol zsoldba. A témáról bővebben: MORISON, Samuel Eliot: *Kolumbusz Kristóf, a tengerész*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1959.; SZVET, Jakov: *Kolumbusz*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.; DÍAZ-TRECHUELO SPÍNOLA, María Lourdes: *Cristóbal Colón*. Ediciones Palabra, Madrid, 2006. (Segunda Edición); ARRANZ MÁRQUEZ, Luis: *Cristóbal Colón: misterio y grandeza*. Marcial Pons Historia, Madrid, 2006.; VERLINDEN, Charles – PÉREZ-EMBED, Florentino: *Cristóbal Colón y el descubrimiento de América*. Ediciones Rialp, Madrid, 2006.

⁷⁷ A másik mű, ami nagy hatást gyakorolt az admirálisra, a 14. századi francia teológus és csillagász, Pierre D'Ailly bíboros *Imago Mundi* című alkotása volt. Úgy vélte a *Imago Mundi* sorai számos földrajzi-asztronómiai kérdésben alátámasztják állításait.

⁷⁸ Martín Alonso Pinzón (1441-1493) spanyol tengerésztiszt és felfedező, aki Kolumbusz három hajója közül (Santa María, Pinta, La Niña) a Pinta kapitánya volt.

⁷⁹ *A Vatikáni Könyvtár árapály-táblázatai*.

⁸⁰ THOMAS, Hugh: *El Imperio Español – de Colón a Magallanes*. Editorial Planeta, Barcelona, 2014. 107.

⁸¹ Ezzel az elnevezéssel illették a korabeli geográfusok Kínát.

királyi udvarba, amikor Pedro herceg⁸² hazatért velencei útjáról.⁸³ Az ügy megvizsgálására felállított udvari tanács, a *Junta dos Matematicos* Kolumbusz több állítását is hibásnak ítélte meg. A tanács tagjai – José Vizihno,⁸⁴ Diego Ortiz de Vilhegas⁸⁵ és Maestre Rodrigo⁸⁶ – nem értettek egyet sem Toscanellivel, sem pedig Kolumbusszal, többek között *Zipangu* kérdésében sem. A tudós csoport úgy vélte, hogy *Zipangu* sokkal messzebb fekszik, mint ahogy azt Toscanelli kiszámította.⁸⁷ Kolumbusz azonban kitartott korábbi álláspontja, valamint Toscanelli kalkulációi mellett, és távozott Portugáliából.

2. kép: Toscanelli világtérképe (1474)

Kolumbusz terve végül spanyol oldalon talált támogatásra. A felfedező 1486-ban ismertette először elgondolását a Katolikus Királyokkal, Kasztíliai Izabellával (1474-1504) és Aragóniai Ferdinánddal (1479-1516),⁸⁸ de a terv csupán 1492-ben nyerte el a várt

⁸² Pedro infáns (1392-1449); I. János portugál uralkodó (1385-1433) második fia, „Tengerész” Henrik infáns (lásd: 106. lábjegyzet) bátyja.

⁸³ VILARÓ, Ramon: *Sol naciente. Historias hispano-japonesas*. RBA Libros, Barcelona, 2011. 15.

⁸⁴ José Visihno 15. századi portugál udvari orvos, tudós, akivel Kolumbusz valószínűleg együtt utazott Nyugat-Afrika partjainál.

⁸⁵ Diego Ortiz de Vilhegas (1457-1519) kasztíliai pap, teológus és csillagász, aki a Portugál Korona szolgálatába szegődött.

⁸⁶ Maestre Rodrigo (1406-1476) levantei nemes, aki számos csillagászati kérdésben vitába keveredett Kolumbusszal.

⁸⁷ THOMAS, 2014. 73.

⁸⁸ A „Katolikus Királyok” elnevezést VI. (Borgia) Sándor pápa (1492-1503) adományozta Spanyolország új uralkodóinak, akik a 11. század óta tartó visszahódítás (*reconquista*) 1492-es lezárásával végérvényesen megszabadították az országot a majd 800 éves arab megszállástól (711-1492). Az egységes Spanyolország tehát

szubvenciót.⁸⁹ A kapitány személyesen a királynő, Kasztíliai Izabella pártfogását élvezte.⁹⁰ A vállalkozás költségét, 1 140 000 *maravédit* a a spanyol városok önvédelmi szervezete, az úgynevezett Szent Testvériség (*Santa Hermandad*) folyósította.⁹¹ Kolumbusz ígéretet tett Izabellának, hogy India felé hajózva felkutatja *Cathayt* és *Zipangut* is a Korona számára. A kasztíliaiak első tengerentúli vállalkozása 1492. augusztus 3-án indult útnak Palos kikötőjéből.⁹²

Marco Polo azt állította, hogy Japán 1500 mérföldre van keletre Kínától és 1378 szigetből áll, amelyek észak-dél irányban fekszenek a kontinenssel szemben.⁹³ Az admirális hajónaplójában ezt a bejegyzést olvashatjuk a szeptember 16-i dátum alatt:

„(...) *Az idő olyan kellemes, mint Andalúziában áprilisban. Itten történt, hogy először pillantottunk meg nagy tömeg üde zöld füvet,*⁹⁴ *amely csak nemrég szakadhatott le a földről, amiért is mindenki úgy vélekedett, hogy valamilyen sziget közelében lehetünk, de nem a kontinens közelében; mert úgy gondolom, a kontinens távolabbra fekszik.*”⁹⁵

Kolumbusz úgy vélte, a kontinens nem más, mint Kína, a sziget pedig Japán. Az admirális tévedéseinek alapvető oka az volt, hogy a korai felfedezők az óceánt sokkal kisebbnek tartották, mint amekkora az valójában.⁹⁶ Kolumbusz mindvégig hitt ebben a téves

hivatalosan Izabella és Ferdinánd házasságával (1469), valamint azok trónöröklésével (1474, 1479) jött létre 1479-re, de a gyakorlatban a két Koronát csak 1516-tól, unokájuk, I. (Habsburg) Károly trónra kerülésétől kormányozták egy kézből. Politikai különállásuk azonban 1516 után is megmaradt. A témáról lásd: *Historia de España, Volumen 3: Monarquía e Imperio*. Publicado por BERNAL, Antonio-Miguel. Crítica/Marcial Pons, Barcelona, 2009. 637-645. (A továbbiakban: *HdeE*)

⁸⁹ Ennek oka a *reconquista*, az arabok elleni visszafoglaló háború volt.

⁹⁰ Spanyolország egyesítése ellenére a Kasztíliai- és Aragón Korona politikai különállása a földrajzi felfedezésekben vállalt szerepeknél is kiválóan tetten érhető: Kolumbusz tengeri útjait elsősorban a Kasztíliai Korona támogatta.

⁹¹ ANDERLE Ádám: *Spanyolország története*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1992. 56.

⁹² Amerika felfedezéséről és az európai behatolás következményeiről: WITTMAN Tibor: *Latin-Amerika története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.; UŐ.: „A latin-amerikai „feudalizmus” kialakulásának vitás kérdései.” *Századok* 106. évfolyam, 1972/6. szám.; ANDERLE Ádám: *Vihar a Sierrában*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.; UŐ.: *Latin-Amerika története*. JATEPress, Szeged, 2010.; WOOD, Michael: *Konkviztádorok*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2008. SZILÁGYI Ágnes Judit: *A spanyol gyarmatbirodalom*. In: *A kora újkor története*. Szerkesztette: POÓR János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. (A továbbiakban: Szilágyi/Poór, 2009.); CSEJTEI Dezső – JUHÁSZ Anikó: *Amerika felfedezése és az új globális rend*. Gradus ad Parnassum Könyvkiadó, Szeged, 1998.; *Historia General de América*. IV. Ediciones. Ed.: TANDETER, Enrique. UNESCO/Editorial Trotta, Madrid, 2000. 393-400.; MAGIDOVICS, Ioszif Petrovics: *Nagy földrajzi felfedezések*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1963.

⁹³ THOMAS, 2014. 70.

⁹⁴ A fű, amelyről Kolumbusz ír, valójában egy természeti jelenség, az Atlanti-óceán közepén található, úgynevezett *Sargasso-tengerben* tapasztalható egyedülálló ökoszisztéma, egy hatalmas egybefüggő lebegő hínár (*sargassum*), ami zöldes színben őrlik. Ez a jelenség újabb tévedést szült a tengerészek körében: meggyőződésük volt, hogy szárazföld közelében járnak.

⁹⁵ *Columbus uti naplója*. Fordította: SZERB Antal. Officina Nyomda és Kiadványkutatás, Budapest, 1941. 6.

⁹⁶ Ma már tudjuk, hogy Toscanelli 300%-os tévedéssel becsülte meg az utat a Kanári-szigetek és Japán között. THOMAS, 2014. 72.

elképzelésben, annak ellenére is, hogy hajóútja háromszor annyi ideig tartott, mint amennyire előzőleg becsülték.

Október 5-én Pinzón azt javasolta a kapitánynak, hogy változtassanak irányt déli irányba, így néhány napon belül eljuthatnak Japánba. Kolumbusz viszont tartotta az irányt, mert nem tudta eldönteni, hogy Kína partjai vagy Japán van-e közelebb hozzájuk, de mindenképpen partot akart érni. A két férfi vitájából világosan kiderül, hogy az ibériaiak kartográfiai ismeretei a Távol-Keletről abszolút kaotikusak voltak.⁹⁷ Ezt erősíti az a tény is, hogy az út folyamán, ahogy a tengeri mérföldek nőttek a hajók mögött, Kolumbusz minden nap bízott abban, hogy megpillanthatják *Zipangu* aranytetős épületeit.⁹⁸ Az egyik bejegyzése ezzel kapcsolatban október 24-i keltezésű:

„(...) Az indiánok szerint Kuba nyugat-délnyugati irányban fekszik, ami igaznak látszik, mivelhogy jelbeszédükből és a többi szigetlakó jeleiből - akiknek nyelve idegen számomra - úgy veszem ki, hogy Cipango szigetéről van szó, amelyről a legbámulatosabb csodákat mesélik és amely a térképek szerint, amelyeket láttam, ezeken a vizeken kell, hogy találtassék. (...)”⁹⁹

Hosszú hónapok sikertelensége ellenére Kolumbusz még 1492 karácsonyának másnapján is meg volt győződve arról, hogy bármelyik nap behajózhatnak Japánba. Ezt írta naplójába december 26-án, szerdán:

„(...) Legyek csak türelemmel, bizonyos lehetek benne, hogy annyi aranyat szerez nekem, amennyit csak akarok. Igazat adtam a kacikának és azt gondoltam magamban, hogy Cipangóban, amelyet az indiánok Cybaonak neveznek,¹⁰⁰ nyilván oly bőséges az arany, hogy nem is becsülik már. (...)”¹⁰¹

Az admirális egyetlen útján sem találta meg *Zipangut*, amely több ezer kilométer távolságra fekszik onnan, ahol a felfedező kereste. A *Junta dos Matematicos* korábbi bírálatai tehát megalapozottak voltak, dacára annak, hogy pontos számításokkal a lisszaboni tudósok sem rendelkeztek.

⁹⁷ THOMAS, 2014. 113.

⁹⁸ BITTERLI, 1982. 81.

⁹⁹ *Columbus uti naplója*, 1941. 11.

¹⁰⁰ Ez a sziget valójában Kuba volt, amit Kolumbusz már korábbiakban is tévesen Japánnal azonosított.

¹⁰¹ *Columbus uti naplója*, 1941. 22.

A Kolumbuszt követő expedíciók fő célja az amerikai partszakasz és a kontinens feltérképezése volt. 1519-ben azonban a Spanyol Korona új vállalkozásba fektetett be: öt hajója¹⁰² indult útnak Sevilából, azzal a céllal, hogy megtalálja az átjárót az Atlanti-óceán és a Csendes-óceán között.¹⁰³ A spanyol hajórajt Fernando Magellán,¹⁰⁴ egy spanyol zsoldban álló portugál tengerészkapitány irányította.¹⁰⁵ Miután hajóival megkerülte Dél-Amerikát és kilépett a Csendes-óceánra, 1521 telén minden addiginál közelebb került *Zipanguhoz*, de nem elég közel ahhoz, hogy meg is találja. Magellán hajóján utazott Antonio Pigafetta¹⁰⁶ velencei nemes, aki az események kommentátoraként a következő bejegyzést hagyta az utókorra:

*„(...) Azon napok során nyugatról észak-nyugatra és észak-nyugatról nyugatra, valamint észak-nyugaton vitorláztunk, amíg el nem értük a napéjegyenlőségi vonalat a demarkációs vonaltól 122 fokos távolságban. A demarkációs vonal 30 fokra van a meridiántól, a meridián pedig 3 fokra keletre van a Zöldfoki-szigetektől. Az út során közel haladtunk el két rendkívül gazdag sziget mellett; az egyik Cipangu, 20 fokra a déli sark hosszúsági koordinátájától (...)”*¹⁰⁷

A fenti forrásrészletből világosan kitűnik, hogy a krónikás egyáltalán nem volt tisztában a pontos földrajzi távolságokkal; az európai tengerészek információi Távol-Keletről továbbra is homályosak voltak. A Magellán-expedíció megközelítőleg 3500 kilométer távolságban haladt el délre Japántól, vagyis a bejegyzést, miszerint a sziget közelében navigáltak, abszolút tévesnek tekinthetjük.

A jegyzetek szűkszavúsága a szigetországgal kapcsolatban azt is bizonyítja számunkra, hogy Magellán nem tett különösebb erőfeszítéseket a szigetország felkutatására, pedig Pigafetta

¹⁰² Az öt hajó neve: *Trinidad, San Antonio, Victória, Santiago, Concepción*. Az öt hajó közül csupán az egyik tért vissza Spanyolországba Juan Sebastián Elcano irányításával, aki Magellán halálával az expedíció kapitánya lett.

¹⁰³ Portugália először diplomáciai úton, később pedig szabotázs útján is próbálta megakadályozni, hogy az expedíció útjára induljon – sikertelenül.

¹⁰⁴ Eredeti nevén Fernão de Magalhães (1480-1521) portugál tengerésztiszt és felfedező, akinek a Spanyol Korona által finanszírozott expedíciója kerülte meg először a Földet 1519 és 1522 között. Magellánt út közben érte a halál a bennszülöttekkel vívott csatározások egyikében, az úgynevezett Tolvajok-szigetén 1521. április 27-én.

¹⁰⁵ Az utazás részleteiről lásd: BERGREEN, Laurence: *Magellán a Föld körül*. General Press Kiadó, Budapest, 2004.

¹⁰⁶ Antonio Pigafetta (1480-1534) a Velencei Köztársaság nemese, a Jeruzsálemi Szent János Lovagrend tagja, krónikás, geográfus, aki a Magellán-expedíció tagjaként részese volt a Föld első megkerülésének, és az utazás részleteit naplójában örökítette meg.

¹⁰⁷ PIGAFETTA, Antonio: *Primer viaje alrededor del Globo*. <http://civiliter.es/wp-content/uploads/Antonio-Pigafetta-Primer-viaje-alrededor-del-Globo.fCiviliter.2pdf.pdf> 37-38. (Utolsó letöltés: 2017.01.29.) Vö.: UŐ.: *The First Voyage around the World (1519-1522)*. Edited and Introduced by CACHEY, Theodore J., University of Toronto Press, London, 2007. 26.

– valószínűleg támaszkodva korábbi olvasmányaira és a szóbeszédre –, elképesztően gazdag szigetként festette le *Cipangót*.

A legenda így tovább élt és öröklődött még húsz esztendőn keresztül. Japán tényleges felfedezése Európa számára a portugálokra várt 1543-ban.

2.3. Az európaiak útja Távol-Keletig

2.3.1. A portugálok és a spanyolok

Az első európai felfedezők az Atlantikum és Ázsia hatalmas térségében az ibériai vetélytársak, Portugália és Spanyolország voltak. Vetélkedésük a tengerek és az újonnan felfedezett földek uralmáért már a 15. század második felében elkezdődött.

Európa első atlanti vállalkozója, Portugália egyszerre volt úttörője és aktív részese is egy új történelmi korszak kezdetének.¹⁰⁸ A Portugál Királyság helyzeti és időbeli előnyben volt a Spanyol Koronával szemben: egyrészt a *reconquista* a félsziget nyugati sávjában már a 14. század közepén lezárult, másrészt az ország tökéletes kiindulópontnak számított egy atlanti irányú expanzióhoz.¹⁰⁹ Ezek a tényezők együttesen határozták meg azután a portugál nemzeti identitást és a korai expanzió ideológiai alapjait,¹¹⁰ amit a szakirodalom az úgynevezett „tengeri elhívás”, avagy „atlanti elhivatottság” néven ismer.¹¹¹

Portugália kezdetben csupán az Atlantikum szigeteinek uralmára vágyott (Madeira, 1422; Azori-szigetek, 1427), s csak a Bojador-fok megkerülésével¹¹² győzték le végleg az emberi szellemet gúzsba kötő, legfőbb korlátozó erőt, a félelmet, amely mindaddig megakadályozta az európai embert azon elhatározásban, hogy saját kontinensén túl, ismeretlen világok felé induljon. Az újkori akaraterő és bátorság eme első diadala kaput nyitott az új világok megismerése felé. Az Avis-dinasztia¹¹³ birodalmi ambíciói egyre vakmerőbbek lettek: a portugál uralkodók feltett szándékává vált, hogy gyarmatosítsák az afrikai szárazföldet.¹¹⁴

Ennek elősegítésére állították fel az 1430-as években a Ceutai Kereskedőházat (*Casa de Ceuta*), amelyet Tengerész Henrik herceg¹¹⁵ vezetett, egészen haláláig. A Ceutai Kereskedőház

¹⁰⁸ RÁKÓCZI István: „Portugália és gyarmatainak interaktív története a 15-16. században”. In: *Anyországok és (volt) gyarmataik 1.* Szerkesztők: SZABÓ Lóránd – ÖBLEI Tamás – WILHELM Zoltán, Pécsi Tudományegyetem, Afrika – Amerika – Ázsia Universitas Munkacsoport, Pécs, 2002. 69.

¹⁰⁹ Ez az expanzió Ceuta elfoglalásával (1415), az Azori-szigetek megtalálásával (1431-1432), valamint Zöld-foki-szigetek felfedezésével (1445) vette kezdetét. A témáról lásd: EMBID, Pérez: *Los descubrimientos en el Atlántico hasta el Tratado de Tordesillas*. Sevilla, 1948.

¹¹⁰ Tudniillik, a *reconquista* évszázadaiból örökölt „keresztes háborús tudat”, a keresztény-muzulmán hadviselés időbeli- és térbeli meghosszabbításának eszmei alapja, a keresztény hit terjesztése, a *megtévelyedettek* megtisztulása és az *igazak* megmentése érdekében. Ugyanez az ideológia vezérli később a spanyolokat is az *új földek* meghódításakor.

¹¹¹ RÁKÓCZI, 2002. 73-74.

¹¹² A középkori hiedelem szerint a Bojador-fokon túl a világ egyszerűen megszűnik létezni és a hajók belezuhannak a semmibe. Ezt a hiedelmet törte meg egy kismemes, Gil Eanes 1434-ben, amikor bárkájával megkerülte a rettegett szélességi fokot. Bátorságáért Eanest lovaggá ültették.

¹¹³ Avis-ház (1385-1580).

¹¹⁴ BIRMINGHAM, Davis: *Portugália története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998. 23.

¹¹⁵ „Tengerész” Henrik (1394-1460), I. János portugál uralkodó harmadik fia, a hajózás technikai és tudományos fejlődésének valamint az első portugál expedíciók korának kiemelkedő támogatója. A portugál infáns alakjáról lásd: RUSSEL, Peter E.: *Prince Henrik „the Navigator”: A Life*. Yale University Press, USA, 2001.

hajózási engedélyeket adott ki, illetve szerződéseket kötött a várható haszon elosztásának százalékos arányairól. Később, ahogy a tengerentúli területek egyre inkább megnövekedtek, ennek a mintájára hozták létre a Guineai Kereskedőház (*Casa de Guiné*).¹¹⁶

1434 és 1487 között a luzitán felfedező/terjeszkedő szándék Nyugat-Afrika, Kongó és Angola partvidéke mentén egészen a Jóreménység-fokáig jutatta a karavellákat (1487).¹¹⁷ A Koronának Tengerész Henrik ideje alatt 15 expedícióra,¹¹⁸ a Fernão Gomes¹¹⁹ vezette liszaboni kereskedő-csoport ténykedésének idején 5-6 expedícióra,¹²⁰ míg II. János király (1481-1495) országlása alatt 3-4 expedícióra volt szükségük a „Fekete Kontinens” atlanti partszakaszának úgynevezett gazdasági feltérképezéséhez. Tették mindezt az uralkodói védnökség mellett egyházi felhatalmazással, hiszen a portugál expanziót, annak minden jövőbeli előjogával, V. Miklós *Romanus Pontifex* kezdetű pápai bullája már 1455. január 8-án szentesítette.¹²¹

A portugál exploráció végcélja, a fűszerekben gazdag India elérése, II. János központosító, de egyben újító jellegű monarchiájában született. Portugália nemzeti politikájának alappillére, az expanzió terve már János hercegsége alatt 1474-ben megfogalmazódott, gyakorlati megvalósítása azonban uralkodásának tizenöt esztendeje alatt ment végbe. Az operatív gyarmati irányítás koncepciója azután tovább öröklődött utóda, I. Manuel királynak a monopóliumok kiterjesztésével és azok megőrzésével kapcsolatos uralkodói gondolkodásában is.

Portugália monopol helyzete tehát a gazdasági felfedezésekben egészen 1474-ig megkérdőjelezhetetlennek tűnt. Jelzett esztendőől azonban a trónra lépő Kasztíliai Izabella nem tartotta tovább kötelezőnek Koronájára nézve az 1455-ben kibocsátott pápai bullát. Ezzel egy időben a Kasztíliai Kincstár hivatalos ellenőrzése alá vonta az addig illegális spanyol kereskedelmi utakat.¹²² Ennek ellenére a spanyol tiltakozás, az országot átalakító belpolitikai

¹¹⁶ NEWITT, Malyn: *A History of Portuguese Overseas Expansion 1400–1668*. Routledge, London, 2005. 14.

¹¹⁷ A portugálok afrikai térhódításáról magyarul lásd: RÁKÓCZI, 2006. 62-121. Idegen nyelven bővebben: ÁLVAREZ DE TOLEDO, Luisa Isabel: *África versus América: La Fuerza del paradigma*. http://www.herbogeminis.com/IMG/pdf/africa_versus_america.pdf (Utolsó letöltés: 2017. március 18.)

¹¹⁸ Ezt a korszakot olyan nagy felfedezők neveihez köthetjük, mint Álvaro Fernandes, Diogo Gomes vagy Pero de Sintra. Maga Henrik infáns nem több mint öt alkalommal vett csupán részt hajóúton. A „Tengerész” jelzőt a partfelfutó tevékenység és a portugál hajózás ideológiai és patrónusi támogatásáért érdemelte ki kortársaitól.

¹¹⁹ Fernão Gomez da Mina (születésének és halálának időpontja ismeretlen) liszaboni kereskedő, aki aktív részt vállalt Portugália kereskedelmi érdekeinek kiterjesztésében a Fekete Kontinens nyugati partjai mentén. Gomez és vállalkozóköre kizárólagos kereskedelmi jogokat vett bérbe a Portugál Koronától, amely monopóliumok főleg a Guineai-öböl térségére vonatkoztak.

¹²⁰ A legnagyobb eredmény ebben a periódusban, hogy a portugálok átlépték az Egyenlítőt (1471). Ezt a korszakot olyan tengerészek neve fémjelzi, mint Soeiro Costa, João de Santarém és Pedro Escobar.

¹²¹ RÁKÓCZI, 2002. 75. 113.

¹²² *HdeE* Vol. 2, 2009. 364.

változások és a hadi események alakulása következtében, csupán a század utolsó évtizedétől vált fenyegetővé Portugália számára. Spanyolország ugyanis, amely az arabok elleni visszahódító háborúk okán 1492-ig le volt kötve saját földjén, több évtizedes késéssel tudott csak bekapcsolódni a földrajzi felfedezések menetébe.

A spanyol-portugál viszony elmérgesedését megakadályozandó a római Szentszék beavatkozott a két katolikus bástya területi vitájába, s a következő évtizedekben a pápa elnökletével számos egyezmény látott napvilágot. Spanyolország és Portugália területi vitájának első modernkori egyezményét 1479-ben kötötték,¹²³ amelyet VI. (Borgia) Sándor bullái követettek 1493-ban.¹²⁴ Dacára azonban a pápai diplomácia erőfeszítéseinek, ezek a korai szerződések kevésnek bizonyultak az ellentétek feloldására.

A következő évben további tárgyalásokra került sor, amelyek végeredményeként a kasztíliai Tordesillasban végre tartós egyezmény született a két ibériai monarchia között.¹²⁵ A megállapodás következményeként, valamint a gyors sikerek hatására a portugálok Afrika-Ázsia felé irányuló expanzív törekvése újabb és újabb impulzusokat kapott. Ezek eredményeként

¹²³ Az Alcáçovas-i szerződés 1479. szeptember 4-én született. (A megállapodást szeptember 27-én Trujillóban újra aláírták, végül a Katolikus Királyok Toledóban ratifikálták 1480. március 6-án.) A szerződés értelmében Kasztília és Aragónia elismerte Portugália afrikai foglaltsait, cserébe a portugál király, V. Alfonz lemondott kasztíliai trónigényéről, a Kanári-szigetéről és La Gomerráról. Ezen felül a spanyolok elismerték Portugália fennhatóságot az Azori-szigetek, Madeira szigete, a Selvagens-szigetek és a Zöldfoki-szigetek felett. A szerződés megkötésének történelmi körülményeivel a következő tanulmány foglalkozik: SZÁSZDI LEÓN-BORJA, István: „El origen de la Armada de Vizcaya y la Tratado de Alcaçovas.” *Historia. Instituciones. Documentos*. Universidad de Sevilla, Sevilla, 1999. 547-574.

¹²⁴ Az 1493. május 3-án íródott *Inter Caetera* bulla garantálta a spanyol felfedezők számára a tulajdonjogot minden olyan terület felett, amelyet addig még keresztény uralkodó nem fedezett fel, s nem vett birtokba. Ez a pápai ügyirat azonban egyik fél kívánalmainak sem felelt meg maradéktalanul. A kontraktust ezért még aznap módosították: az *Eximiae Devolutionis* több pontosítást is tartalmazott. Május 4-én egy újabb *Inter Caetera* néven kibocsátott pápai rendelkezés látott napvilágot, amely a Zöld-foki-szigetektől nyugatra 100 *legua* (1 spanyol tengeri mérföld, vagyis *legua*=5500 méter) távolságban húzta meg a határvonalat a spanyol és portugál érdekszféra között. Míg az utolsó, a szeptember 26-án íródott *Dudum Siquidem* bulla megerősítette a május 4-i okirat határozatait, s egyben visszavonta az azt megelőző kontraktusokat. Ezek olyan területekkel gazdagítanák a portugál felet, amelyek az új határmegvonás szerint spanyol oldalon helyezkednének el. In: RÁKÓCZI István: *Tengerek tengelye. Ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006. 147-163. Vö: THURMAN, Alexandra Elizabeth: *The Justification of the Law of the Sea in Early Modern Europe*. Ph.D. Dissertation, University of Michigan, 2010. 71-73.

¹²⁵ Az 1494. június 7-én megkötött tordesillasi megállapodásban VI. (Borgia) Sándor pápa gyakorolta a döntőbíró szerepét. A szerződés rögzítette, hogy a spanyol és portugál érdekszféra jövőbeli határa az Északi- és Déli-sark között húzott, a Zöld-foki-szigetektől 370 *legua* távolságra, nyugatra található vonal lesz. E szerint a Zöld-foki-szigetektől nyugatra eső területek kizárólag a spanyolok, a keletre eső területek pedig a portugálok érdekszférájának számítottak, beleértve az eddig már felfedezett, s még fel nem fedezett földeket is. Fontos kitétel volt ugyanakkor, hogy egyik fél sem sértheti meg hajóival a másik felségvizeit és semmilyen indokkal nem közlekedhet a másik felségterületén keresztül. In: RÁKÓCZI, 2006. 258-259. Vö: *Középkori Történeti Chrestomathia*. III. Kötet. Szerk.: KARDOS Tibor – MEZEY László. Tankönyvkiadó, Budapest, 1956. 15. A szerződésről és annak gyakorlati alkalmazásáról lásd: ALBUQUERQUE, Luís de Mendonça: *O Tratado de Tordesillas e as dificuldades da sua aplicação rigorosa*. In: *I. Colóquio Luso-Espanhol de História Ultramarina: Tordesillas y su Proyección*. Valladolid, 1973.; ALBUQUERQUE, Luís de – CONTENTE DOMINGUES, Francisco szerkesztők: *Tratado de Tordesillas e Outros Documentos*. Lisboa, 1989.; BARQUINHO, Isabel: „O Tratado de Tordesillas e a questão das Molucas.” *Mare Liberum* 8, 1994. 128.

Vasco da Gama¹²⁶ hajói 1498-ban elérték Indiát,¹²⁷ 1505-ben pedig már portugál kereskedőtelepek (*feitorias*) létesültek Ceylon szigetén.

A Portugál Korona 1510-ben foglalta el Goa városát Nyugat-Indiában,¹²⁸ s a gyarmatbirodalom ettől kezdve két központtal rendelkezett: Keleten az indiai Goa,¹²⁹ még Nyugaton a brazíliai Bahía volt a fő közigazgatási centrum.

A monarchia látványos sikerei egyre vakmerőbb elhatározásokat szültek; úgy is fogalmazhatunk, hogy az új évszázad beköszöntével kezdetét vette Portugália ázsiai vállalkozása. Alfonso de Albuquerque¹³⁰ 1511-ben partra szállt Malakkánál, és közel hatheti harcot követően augusztus 24-én végleg el is foglalta azt.¹³¹ 1512-ben António de Abreu¹³² és Francisco Serrão¹³³ megnyitják a Korona számára a Fűszer-szigeteket,¹³⁴ amely szigetcsoport elfoglalását a portugálok 1522-re be is fejeznek. 1515-ben a portugáloké lett Hormuz szigete, amely a Perzsa-öböl bejáratánál az egyik legfontosabb kereskedelmi átrakodó helyként funkcionált.¹³⁵

Portugáliát mindenekelőtt a fűszerek, azon belül is a bors iránti kereslet motiválta. Európának minden olyan fűszerre szüksége volt, amivel a húst tartósítani lehetett. A lisszaboni udvar már 1587-ben külön felhívta a Goában székelő alkirály figyelmét arra, hogy a bors az „Indiák leglényege.”¹³⁶ A Fűszer-szigetek tehát kulcspozíciót töltött be Portugália Ázsiai és Európa közötti közvetítő kereskedelmében.

¹²⁶ Vasco da Gama (1460 v. 1469-1524) portugál tengerésztiszt, felfedező, aki Afrika megkerülésével érte el az ázsiai térséget.

¹²⁷ A hajóútról bővebben: RADULET, Carmen M.: *Vasco da Gama, La prima circumnavigazione della 'Africa 1497-1498*. Reggio Emilia, Edizioni Diabasis, 1994.

¹²⁸ A város közel egy évi ostrom után kapitulált csak a portugálok előtt.

¹²⁹ A portugálok indiai birodalmának kiépítéséről lásd: OLIVEIRA E COSTA, João Paulo – RODRIGUES, Víctor Luís Gaspar: *El proyecto indiano del rey Juan*. MAPFRE, Madrid, 1992.

¹³⁰ Alfonso de Albuquerque (1453-1515) portugál nemes és admirális, az ázsiai portugál birodalom egyik letéteményese, akit ez okból a *Kelet Cézára*, *A Nagy* avagy a *Tengerek Oroszlánja* névvel emlegettek. A portugálok Indiai Alkirályságának első tisztviselője (alkirály), Francisco de Almeida halálát követően, 1509 és 1515 között Albuquerque töltötte be az Alkirályság kormányzói tisztségét. Nem sokkal halála előtt I. Manuel portugál uralkodó a „Goa Hercege” titulust adományozta neki.

¹³¹ Albuquerque tevékenységéről bővebben a következő tanulmányban olvashatunk: OLIVEIRA E COSTA, João Paulo Azevedo de: „La presencia de los portugueses en el Oriente durante el siglo XVI: nuevas perspectivas” In: *El Extremo Oriente Ibérico* por el coordinador SOLANO, Francisco de. – RODAO, Florentino – Togores, Luis E. Agencia Española de Cooperación Internacional en colaboración con el Centro de Estudios Historicos, Departamento de Historia de América, CSIC, Madrid, 1989. 433-443. (A továbbiakban: *El Extremo Oriente Ibérico*, 1989.)

¹³² Antonio de Breu (1480-1514) portugál navigátor és tengerésztiszt.

¹³³ Francisco Serrão (?-1521) portugál felfedező. Fernando Magellán uokatestvére.

¹³⁴ DIFFIE, Bailey Wallys: *Foundations of the Portuguese Empire, 1415–1580*. University of Minnesota Press, Minnesota, 1977. 259.

¹³⁵ RÁKÓCZI István: *A portugál tengerentúli birodalom*. In: *A kora újkor története*. Szerkesztette: Poór János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 383-384.

¹³⁶ A bors iránti európai igényt hosszú időn keresztül a portugálok nyugat-afrikai, guineai szállítmányai elégítették ki. Később azonban a Délkelet-Ázsiából exportált borsmennyiséggel sokkal nagyobb profitra tettek szert.

A portugáloknak tehát sikerült betörniük az ázsiai kereskedelembe, de nem sikerült megszerezniük annak mindenre kiterjedő monopóliumát. Ezért a portugálok úgynevezett engedélyek (*capaz*) kibocsátásával kívánták ellenőrzésük alatt tartani az ázsiai vizeket. Ezen engedélyeket minden Ázsiába befutó hajó kapitányának meg kellett vásárolnia, ezen felül pedig rendszeres vámot szedtek a portugál kikötőkbe érkező hajóktól is.¹³⁷ A fentiek ismeretében elmondhatjuk, hogy a 16. század első évtizedeiben „a portugálok szilárd gyökereket eresztettek a Keleti világban”,¹³⁸ s egy olyan rendszer fő haszonélvezőivé váltak, amely felett – ebben a történelmi pillanatban –, mint egyedüli európai ország rendelkeztek.

Ebben a rendszerben a Fűszer-szigetek kereskedelmi jelentőségükön felül döntő stratégiai szereppel is bírtak a portugálok számára, hiszen hajóik innen indultak tovább Kína nyugati partvidéke felé.¹³⁹ A portugálok 1516-ban érték el először Kínát, az itáliai kapitány, Rafael Perestello¹⁴⁰ irányítása alatt. Ugyanebben az évben Tomé Pires¹⁴¹ megbízott vezette az első hivatalos delegációjukat Pekingbe.¹⁴² A portugálok Makaón akarták megalapítani kínai bázisukat, aminek érdekében 1521-ben kísérletet tettek arra, hogy katonai erővel szerezzenek érvényt követeléseiknek, de a fegyveres próbálkozást a kínai partvédelem sikeresen elhárította. Makaó kikötője ettől kezdve mindössze a kínai kereskedelemmel való kapcsolattartásra szolgált, amelynek feltételeit a pekingi államvezetés diktálta. Portugáliának így nem maradt más választása, mint visszatérni a diplomáciai megoldásokhoz.

¹³⁷ WOLF, Eric R.: *Európa és a történelem nélküli népek*. Akadémiai Kiadó – Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 262-263.

¹³⁸ GODINHO, Vitorino Magalhães: *L'économie de l'empire Portugais aux XVe et XVIe siècles*. École Pratique des Hautes Études, Vie Section, Centre de Recherches Historiques. Paris: S.E.V.P.E.N., 1969. 783.

¹³⁹ Az ázsiai portugál terjeszkedésről bővebben lásd: BOXER, Charles Ralph: *Four Centuries of Portuguese Expansion, (1415-1825)*. Witwatersrand University Press, Johannesburg, 1963.; Uő.: *The Portuguese Seaborne Empire*. Hutchinson, London, 1969.; Uő.: *Race Relation in the Portuguese Colonial Empire*. Oxford University Press, London, 1977.; COSTA, Manuel Fernandes: *As navegações atlânticasno séc. XVI*. Lisboa, 1979.; ALBUQUERQUE, Luís de: *Introdução à História dos Descobrimentos Portugueses*. Lisboa, 1983.; FERRO, Gaetano: *As navegações portuguesas no Atlântico e no Índico*. Teorema, Lisboa, 1989. ALBUQUERQUE, Luís de: *Dúvidas e Certenza na História dos Descobrimentos Portugueses*. Vega, Lisboa, 1990.; DISNEY, Anthony R.: *A History of Portugal and the Portuguese Empire. From Beginnings to 1807*. Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

¹⁴⁰ Rafael Perestello itáliai kereskedő és navigátor, aki portugál zsoldba szegődött. Származását tekintve másod-unokatestvére volt Kolumbusz Kristóf feleségének, Felipa Moniz Perestellónak. 1514-ben Ceylon hetedik kormányzója, Jorge de Albuquerque (Alfonso de Albuquerque indiai kormányzó unokatestvére) kapitányaként a szumátrai iszlám hatalom elleni harcokban szolgált, majd Kínába hajózott, ahol tagja volt az első portugál diplomáciai küldöttségnek.

¹⁴¹ Tomé Pires (született: 1453 körül) lisszaboni gyógyszerész, aki diplomáciai karriert befutva Portugália rendkívüli követe lett a kínai udvarban a 16. század elején. Halála időpontja felől az adatok igen ellentmondásosak: egyes források szerint 1524-ben távozott az élők sorából, más kútfők Pires halálát valamikor 1540-re teszik.

¹⁴² Ironikus, hogy a portugál hajók ágyúlövésekkel tisztelegtek a kínaiak előtt, amit a kínai bürokraták azonban sértésnek tekintettek. Az európaiak szerencséjére ez az incidens mégsem befolyásolta a kínai-portugál kapcsolatfelvételeket.

Hosszan tartó tárgyalásokat követően a portugáloknak végül 1557-ben mégis sikerült megalapítani kereskedelmi bázisukat Makaón.¹⁴³ Ez a kereskedelmi telep lett azután a távolkeleti luzitán árucseré-forgalom központja, és később innen irányították a Japán felé induló kereskedelmüket is.¹⁴⁴

1548-ban a birodalmat 13 alkirályságra (*vicerealty*) és az ezeknek alárendelt 27 kormányzóságra (*regência*) osztották fel. Az alkirályi (*vice-rei*) és kormányzói (*governador*) székekbe kizárólag portugál előkelő (*grand*) kerülhetett, míg a bürokratikus igazgatást hatalmas létszámú hivatalnoksereg (*corregidores*) segítette. A birodalom elképesztő kiterjedése miatt, a két legnagyobb gyarmati központban, Goában és Bahiában – Lisszabon engedélyével – külön Államtanácsok (*Conselho de Estado*) működhettek.

A portugál térfoglalásnak két, egymást kölcsönösen kiszolgáló célja volt: kereskedelmi dominancia kialakítása és vallási terjeszkedés. Ebből adódóan, a portugál expanzió menetét kitűnően jelzik számunkra a kereskedőtelepek (*feitorias*) mellett alapított püspökségek,¹⁴⁵ az Atlanti-óceántól egészen a Kínai-tengerig: Madeira (1514), Zöld-foki-szigetek (1532), Goa (1533),¹⁴⁶ Malakka (1557), Makaó (1576).¹⁴⁷ 1548-ban a Goában megalapított püspökség érseki rangra emelkedett, amely ettől kezdve Délkelet-Ázsia és Japán kilenc egyházmegyéje felett rendelkezett egyházfői-felügyeleti jogkörrel. „Míg azonban „Dél- és Közép-Amerikában a kereszténység támaszkodhatott a spanyol és portugál gyarmati kormányzat hivatalos támogatására (...), Ázsiában és Afrikában nem így állt a helyzet. Ez utóbbi világrégiókban a portugálok voltak az első számú európai katonai hatalom (...) és a portugál gyarmati enklávék oly gyöngék voltak, hogy a kereszténység alig vagy egyáltalán nem számíthatott hadi segítségre, különösen az Indiát és Kínát uraló bennszülött birodalmak ellenében.”¹⁴⁸

A visszasságok ellenére Portugália sikerei a „planetáris expozícióban”¹⁴⁹ kivívták számos európai gondolkodó elismerését. A portugálok büszkék voltak mindarra, amit a 15. században és a 16. század első évtizedeiben véghezvittek. Nem véletlen, hogy 1537-ben a portugál csillagász-térképész, Pedro Nunes a következő szavakat vetette papírra:

¹⁴³ FABIANIS-ACCOMAZZO, 2003. 86.

¹⁴⁴ A 16-17. századi európai-kínai kapcsolatok alakulásáról bővebben: *The Cambridge History of China Volumen. 8. Part 2.* Cambridge University Press, Cambridge, 1998. 333-375. (A továbbiakban: *CHofCh*)

¹⁴⁵ Természetesen némi időbeli eltolódással.

¹⁴⁶ Goát – minthogy ez a város volt az Indiai Alkirályság székhelye –, 1558-ban érsekség rangjára emelték.

¹⁴⁷ CHADWICK, Owen: *A reformáció története.* Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 325.

¹⁴⁸ MACCULLOCH, Diarmaid: *A reformáció története.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2011. 644-645.

¹⁴⁹ A fogalom Pierre Chaunutól származik; ezzel jellemezte a francia történész a tengeri terjeszkedés első korszakát. CHAUNU, Pierre: *Conquete et exploitation des nouveaux mondes.* Presses Universitaires de France, Párizs, 2010. 177.

„A portugálok (...) új szigeteket találtak, új földeket, új népeket; és ami még ennél is több, új csillagokat és új mennyországot. Megszabadítottak minket egy sor hamis hiedelemtől, bebizonyították nekünk, hogy az antipódusok¹⁵⁰ igenis léteznek, pedig efelől még a szentek is kétségben voltak; és hogy nincs olyan régiója a földnek, ami lakhatatlan volna a hideg vagy a hőség miatt.”¹⁵¹

Az eredmények azonban legalább annyi irigységet és féltékenységet generáltak, mint csodálatot, s az érzelmekkel együtt megjelentek a vetélytársak is. Mindenekelőtt a győzedelmes szomszéd, Spanyolország.

A *reconquista* sikeres lezárásának évétől (1492) Spanyolország a nagy földrajzi felfedezések aktív szereplőjévé vált. Miután Kolumbusz Kristófnak sikerült meggyőznie a Koronát elképzeléseiről, a spanyol terjeszkedés a kolumbuszi-irányvonal, valamint a tordesillasi szabályozás eredményeként, Nyugat felé irányult. Kolumbusz négy vállalkozását (1492-1504), Amerigo Vespucci¹⁵² útjait (1501-1502) és Martin Waldseemüller¹⁵³ világtérképének kiadását (1507) követően az *Újvilág* léte végérvényesen bizonyítást nyert.

3. kép: Waldseemüller világtérképe Amerika ábrázolásával (1507)

¹⁵⁰ Az antipódusok az Egyenlítőn túli déli félteke földjeit jelentették, amelyek létezéséről, valamint arról, hogy a forró égőv miatt lehetséges-e ott az élet, állandó viták folytak a középkor folyamán. Az egyház elvetette az antipódusok létezésének lehetőségét. (Ennek alapjául Szent Ágoston írásai szolgáltak, aki tagadta, hogy az antipódusok valóban létezhetnek.) Ezt a téves álláspontot törték meg a portugálok tengeri vállalkozásaikkal. A középkori vita mögött továbbá egy másik heves disputa, a Föld gömbölyű voltának kérdése rejlett.

¹⁵¹ A forrást közli: MACCULLOCH, 2011. 127.

¹⁵² Amerigo Vespucci (1454-1512) itáliai utazó, felfedező. Bejárta Dél-Amerika északi és keleti partvidékét, és eljutott a déli szélesség 52. Fokáig. A korszak hiányos földrajzi ismeretei ellenére – jelen tudásunk szerint – Vespucci volt az első felfedező, aki felismerte, hogy Amerika egy önálló földrész, amelyet „Új Világ” (*Mundus Novus*) elnevezéssel illetett.

¹⁵³ German Martin Waldseemüller (1570 körül-1522) német humanista térképész használta először az Újvilágra az Amerika nevet, amely a *Cosmographie Introduction* (1507) című művének világtérképén olvasható. Érdekesség, hogy Waldseemüller később meggondolta magát a névválasztást illetően, és a kontinenst Matthias Ringmannal (német humanista kartográfus és poéta) közösen kiadott világatlaszban „Ismeretlen Föld” (*Terra Incognita*) névvel jelölték. Addigra azonban már az Amerika elnevezés mindenfelé ismertté vált. Megjegyzendő viszont, hogy a spanyolok amerikai területeiket továbbra is Nyugat-Indiák névvel illették.

Mindezek okozataként a fokozódó spanyol terjeszkedési szándék egyszerre szült realisztikus és utópisztikus kísérleteket.¹⁵⁴ Az ésszerű elképzelések mentén a spanyolok továbbra is Nyugat felé nyomulva próbálták elérni Ázsia partvidékét, ami a Magellán vezette expedíció révén 1519-1520-ra sikerült is.

Az egyre megfontoltabb tengerentúli politika bizonyítéka az úgynevezett Gyarmati Kereskedelem Házának (*Casa de Contratación*) felállítása volt 1503-ban,¹⁵⁵ 1523-tól pedig a spanyol törekvések koordinálását Fonseca érsek¹⁵⁶ kezdeményezésére egy még kiterjedtebb adminisztratív testület, az Indiák Tanácsa (*Consejo de Indias*) hatáskörébe rendelték.¹⁵⁷ Ez a testület lett a legfőbb fóruma az újonnan felfedezett és elfoglalt földek kormányzati, személyi, pénzügyi, katonai és igazságügyi kérdéseinek, s nem utolsósorban az egyházi illetékességű ügyeknek.¹⁵⁸ A testület a gyarmatok irányítására alkotott 1542-es „Új Törvények” (*Leyes Nuevas*) alapján járt el.

A spanyol expanzív gondolkodás ilyen ütemű erősödése igen érzékenyen érintette a portugálokat. Az ibériaiak vitájának újra fellángolását tehát nem az idő múlása, hanem a tér ismételt – ezúttal keleti (ázsiai) irányú – kitágulása eredményezte.

1525-ben Jofre de Loaysa¹⁵⁹ kapitány expedíciója kifutott Mexikóból, hogy a Csendes-óceánon keresztül hajózva megtalálja a híres Maluku-szigeteket (Fűszer-szigetek). Az expedíció azonban nem járt sikerrel.¹⁶⁰ A kudarc azonban nem vette el spanyolok vállalkozó kedvét: 1527-ben három hajó (*Florida*, *Espíritu Santo*, *Santiago*) hagyta el Zihuatanejo (Mexikó) kikötőjét, a spanyol Álvaro de Saavedra kapitánysága alatt.¹⁶¹ Az expedíció célja

¹⁵⁴ ANDERLE, 2010. 26.

¹⁵⁵ Az első központi állami intézményt kezdetben egy háromtagú testület irányította, amely Seville-ben székelt. Tagjai egy kincstárnok, egy főkönyvelő és egy, a kereskedelmi ügyekért felelős tisztviselő voltak. 1508-tól azonban a *Casa* hajózási felügyelőkkel bővült. Az intézmény hivatalos tisztviselőinek névsorában olyan neveket találunk, mint Amerigo Vespucci vagy Juan Díaz de Solís. ANDERLE, 2010. 37.

¹⁵⁶ Juan Rodríguez de Fonseca (1451-1524) kiemelkedő spanyol egyházi személy és politikus, a Katolikus Királyok közvetlen tanácsadója.

¹⁵⁷ A Tanács eleinte nem rendelkezett állandó központtal, 1561-től azonban székhelyét a Királyi Palotában rendezték be.

¹⁵⁸ ANDERLE, 2010. 37.

¹⁵⁹ García Jofre de Loaysa (1490-1526) spanyol tengerész.

¹⁶⁰ Loaysa kapitány a Csendes-óceánon lelte halálát, hajójáról és annak legénységéről pedig több mint egy esztendőn át azt hitték, hogy odaveszett, miután nem tért vissza Új-Spanyolországba (napjainkban: Mexikó). A hajóútról szóló beszámolót a híres spanyol kozmográfus és felfedező Andrés de Urdaneta y Cerain (1508-1568) hagyta az utókorra *Tornaviaje* című művében. A témáról bővebben: ARTECHE, José de: *Urdaneta: el dominador de los espacios del Océano Pacífico*. Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, S.A. San Sebastián, 1943.

¹⁶¹ Álvaro de Saavedra Cerón (?-1529) spanyol felfedező, aki az első között járta be a Csendes-óceán térségét. Útjai során ő fedezte fel Hawaii-szigetét (1527) és Mikronézia szigetvilágát (Karolina-szigetek, Marshall-szigetek stb.). 1528-ban elérte a Fűszer-szigeteket is. Expedíciói közben érte a halál 1529-ben. A témában lásd: STUESSY WRIGHT, Ione: *Voyages of Álvaro de Saavedra Cerón 1527-1529.*, University of Miami Press, Coral Gables, Florida, 1951.; QUANCHI, Max: *Historical Dictionary of the Discovery and Exploration of the Pacific Islands*. The Scarecrow Press, Lanham, 2005.

továbbra is Kína, Japán és a Maluku-szigetek (Fűszer-szigetek) felé vezető utak felkutatása volt.¹⁶² Saavedra vállalkozása félreérthetetlenül jelezte Portugália számára, hogy a Spanyol Korona igényt tart Ázsiára. Küszöbön állt tehát az újabb összeütközés a két ország között. Ennek megakadályozására a pápai diplomácia újfent mozgásba lendült:¹⁶³ a keleti területi vita rendezése érdekében ismételten tárgyalásokat javasolt a két ibériai állam vezetői között. Róma erőfeszítéseinek eredményeként 1529-ben újabb spanyol-portugál kontraktus született.

4. kép: A tordesillasi-egyezmény (1494) és a zaragozai-egyezmény (1529) demarkációs vonalai

Az úgynevezett zaragozai egyezményben a szerződő felek – a tordesillasi gyakorlatnak megfelelően – Ázsia hatalmas térségét is egy hosszúsági vonallal osztották ketté, amelynek földrajzi koordinátái azonban heves vitát támasztottak a szerződő felek képviselőinek soraiban. A spanyolok azt állították, hogy a spanyol féltekét és a portugál féltekét elválasztó vonalnak a mai Szingapúrhoz közeli Malakka mellett kell elhaladnia. A portugálok szerint a vonalnak a Csendes-óceán fülöp-szigeteki területén kellett volna végig futnia. Habár a portugáloknak volt igazuk, az egyezmény végül a spanyoloknak kedvezett.¹⁶⁴

A megállapodást végül 1529. április 22-én írták alá, amelynek értelmében a két érdekszférát elválasztó vonalat 297,5 *legua* távolságra, 17 fokkal keletre húzták meg a Maluku-szigetektől (Fűszer-szigetek). Mindezek értelmében a Fűszer-szigetek Portugáliához került,

¹⁶² Az expedícióra maga Hernán Cortés, Új-Spanyolország alkirálya adott megbízást. Saavedra ezen utazása alatt megtalálta az elveszettnek hitt Loaysa vállalkozás túlélőit.

¹⁶³ Annál is inkább, hiszen Európában a reformáció egyre fenyegetőbb méreteket öltött a katolikus egyház számára. Ennél fogva a pápaság nem engedhette meg, hogy a két katolikus bástya ismét szembekerüljön egymással.

¹⁶⁴ CHADWICK, 1998. 312.

amelynek uralása utat nyitott a portugálok további nyugati irányú terjeszkedésének, míg a Fülöp-szigetek térsége Spanyolország felségterülete lett, amely utat biztosított a spanyoloknak a Távol-Kelet irányába.¹⁶⁵

A zaragozai szerződés következményeként a spanyol hajók jelenléte Ázsia tengerein a 16. század közepére állandóvá vált. 1542-ben Ruy de Villalobos,¹⁶⁶ a Saavedra által megkezdett vállalkozások folytatásaként eljutott egészen a Hawaii-ig,¹⁶⁷ de felfedezéseit a Spanyol Korona sokáig titokban tartotta.

Az ázsiai térség spanyol bázisa végül a Fülöp-szigeteken létesült.¹⁶⁸ 1571-ben a spanyolok megalapították a fülöp-szigeteki központjukat, Manilát,¹⁶⁹ amelynek első kormányzója Miguel López de Legazpi lett.¹⁷⁰ Az újonnan birtokba vett területen, missziós központok, kereskedelmi lerakatok (*faktorías*) létesültek. Az ázsiai birtokok működési kereteit, törvényeit az alapítás évében kiadott (és 1636-ban megújított) *Indiák Tanácsának Szabályzata* jelölte ki.¹⁷¹

Különös, hogy a spanyolok kezdetben nem tulajdonítottak nagyobb jelentőséget a területnek: a térség főleg hajók pihenőhelyéül szolgált. Ennek okát a spanyol tengerentúli politikában, II. Fülöp királyságának külpolitikai törekvéseiben és azok gazdasági hátterében kereshetjük.

A spanyol külpolitikai irányvonalnak megvoltak a maga kihívásai. A legjelentősebb akadályt az jelentette, hogy az európai nagyhatalmak közül a spanyolok foglaltak elsőként olyan hatalmas területeket, amire addig még nem volt példa a történelemben. Az akadály leküzdését a spanyolok a meghódított területek uralkodói rétegének megnyerésében és

¹⁶⁵ A zaragozai megállapodásról bővebben a következő tanulmányból tájékozódhatunk: CABRERO FERNÁNDEZ, Leoncio: „El empeño de los molucas y los tratados de Zaragoza: cambios, modificaciones y coincidencias entre el no ratificado y el ratificado.” In: *El tratado de Tordesillas y su época*. Coord. por Luis Antonio Ribot García, Adolfo Carrasco Martínez, Luis Adao da Fonseca, Volumen 2. Junta de Castilla y León, Valladolid, 1995. 1091-1132. Rövid, összefoglaló tanulmányt közöl: DÍAS-TRECHUELO, Lourdes: „El Tratado de Tordesillas y su proyección en el Pacífico.” *Revista española del Pacífico*, N° 4 / Año IV. Enero-Diciembre 1994. 10-23.

¹⁶⁶ Ruy López de Villalobos (1500-1544) spanyol felfedező.

¹⁶⁷ SHARP, Andrew: *The discovery of the Pacific Islands*. Clarendon Press, Oxford, 1960. 29.

¹⁶⁸ A kelet-ázsiai szigetcsoport – amelyet már a Magellán-expedíció is érintett 1521-ben –, II. Fülöp spanyol uralkodóról kapta a nevét 1542-ben. A fülöp-szigeteki spanyol expanzió kezdetének egykorú kommentátora szintén Andrés de Urdaneta y Cerain volt. (Lásd: 154-es lábjegyzet.)

¹⁶⁹ SZILÁGYI/POÓR, 2009. 401.

¹⁷⁰ Miguel López de Legazpi 1503-ban született Spanyolországban (születésének pontos helye nem ismert). Életének jelentős részét Új-Spanyolországban (Mexikó) élte le (1528-1564), így 1564-ben komoly gyarmatosító tapasztalatokkal érkezett először Guamra, majd onnan az általa Fülöp-szigetekre keresztelt térségbe. Neve egybeforrt Cebú (1565) és Manila (1571) megalapításával. Soha többé nem tért vissza szülőhazájába. 1572. augusztus 20-án érte a halál Manilán.

¹⁷¹ HERRERA, Antonia Heredia: „Filipinas en el Archivo General de Indias.” In: *El Extremo Oriente Ibérico*, 1989. 166.

integrálásában látták.¹⁷² Miután a Spanyol Korona az amerikai területeken már gyakorlati tapasztalattal rendelkezett a bennszülött vezetők megnyerése terén, a forгатókönyv ugyanaz volt az ázsiai térségben is. A megállapodások betartását a spanyolok magasabb haditechnikai felkészültsége, mindenekelőtt tűzfegyvereik biztosították. Erre azonban nem volt szükség. A spanyol módszer kiválóan bevált, hiszen a Korona térfoglalása a Fülöp-szigeteken nem ütközött különösebb ellenállásba.

A gyors sikerek ellenére II. Fülöpöt és tanácsadóit továbbra sem foglalkoztatta olyan komolyan az ázsiai területek kérdése, mint a Korona amerikai birtokai. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a királyi tanács gyűlésein a spanyol expanzió ázsiai lehetőségei eltörpültek az amerikai törekvések mellett.

1580-ban az ázsiai területek erejével kapcsolatos közös dilemmát egyetlen királyság kapta örököül. Az Avis-ház kihalásával a trónt a portugál uralkodókkal anyai ágon rokonságban lévő II. Fülöp spanyol uralkodó foglalta el.¹⁷³ Ezt kihasználva Spanyolország Portugália hatalmas birtokain keresztül érintkezett az ázsiai területekkel, legalábbis kezdetben.¹⁷⁴ Manila jelentősége azonban csakhamar megmutatkozott, így az ázsiai térség kérdése ismét a királyi tanács asztalára került. Az üléseken végül döntés született arról, hogy Spanyolország részt kíván szakítani a Kínával folytatott portugál kereskedelemről. A terv ázsiai ugródeszkája a fülöp-szigeteki központ lett, miután a spanyolok felismerték, hogy innen lehet a legkönnyebben elérni a hatalmas kínai kereskedelmi zónát, vagyis a vállalkozások kiindulópontja a Fülöp-szigetek lett.¹⁷⁵ A Fülöp-szigetek kormányzóságának gazdasági- és diplomáciai jelentősége hirtelen megnövekedett. Ezzel együtt spanyol külpolitika továbbra is a portugálok ázsiai bürokráciájára támaszkodott a távoli területekkel való kapcsolattartásban.

Tovább növelte a Fülöp-szigetek jelentőségét, hogy az evangelizáció Ázsiában itt járt a legjelentősebb eredménnyel, ráadásul igen rövid idő leforgása alatt.¹⁷⁶ Ez pedig azt jelentette, hogy az ázsiai expanzió tervei hamar túlnőttek a politikai kereteken és vallási érdekekkel keveredve egyre hangsúlyozottabban jelentek meg a spanyol uralkodó és legbelső körének tanácskozásain. A Korona megnövekedett érdeklődése a térség iránt az 1580-as évekre a

¹⁷² ANDERLE, 1981. 83.

¹⁷³ Portugália hatvan esztendőn keresztül maradt spanyol birtokban, s csak 1640-ben vált ismét önállóvá.

¹⁷⁴ WITTMAN Tibor: *II. Fülöp*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 162.

¹⁷⁵ A királyi tanácsban született terv gyakorlati megvalósítása azonban nem volt ilyen egyszerű. A spanyol berendezkedés a Fülöp-szigeteken közel négy évtizedet vett igénybe (1565-1600), vagyis elég hosszú időnek kellett eltelnie, mire a rendszer a gyakorlatban is zökkenőmentesen működött. Habár azt is el kell ismernünk, hogy a spanyolok már a berendezkedés évtizedei alatt kereskedelmi vállalkozásokba fogtak.

¹⁷⁶ MACCULLOCH, 2011. 645.

gyakorlatban is megmutatkozott, s a Manila kikötőjéből induló spanyol hajók az évtized második felére már folyamatosan jelen voltak a Dél-kínai-tengeren.¹⁷⁷

A spanyolok tengerentúli birodalmukat alkirályságokra (*virreinos*),¹⁷⁸ azokat pedig kormányzóságokra (*gobernaciones*) osztották fel.¹⁷⁹ Az alkirály (*virrey*) hivatali ideje 3-5 évig tartott, míg egy-egy kormányzóság élén álló kormányzó (*gobernador*) többnyire 8 évig töltötte be hivatalát. Ezekbe a székekbe kizárólag spanyol előkelő (*grand*) kerülhetett, aki alatt jogi végzettséggel bíró bürokrata (*corregidores*) tömege intézte a birodalom mindennapi ügyeit. Külön szerep jutott a bírósági ranggal rendelkező Audienciáknak, amelyek hatásköre később közigazgatási, pénzügyi és egyházi funkciókkal bővült, s ennek következtében az alkirályság és a kormányzóságok közé mintegy beékelődve látták el további feladataikat.¹⁸⁰

Láthatjuk tehát, hogy a portugál és a spanyol rendszer számos hasonlóságot mutat egymással. A Fülöp-szigeteken kormányzóság működött, amely a Mexikói Alkirályságnak lett alárendelve.

Ázsiai térhódításuk alatt a Spanyol Koronának azzal a dilemmájával kellett szembesülnie, hogy katonailag sokkal nagyobb kihívásra talált a Kelet-Indiákon, mint a Nyugat-Indiákon a maják, az aztékok, avagy az inkák esetében. Ráadásul a spanyoloknak arra is rá kellett döbbsenüik, hogy az újonnan felfedezett területeket könnyebb volt birtokba venni, mint a felfedező jogán és a pápai jóváhagyás által megtartani.¹⁸¹ Portugália spanyol tulajdonba kerülését követően ez a feladat még nehezebb lett. A portugál ügyeket sürgősen kezelniük kellett, vagyis Portugáliát integrálniuk kellett a birodalmukba.

Látszólag semmi akadály nem volt annak, hogy II. Fülöp „kasztíliai” mintára illessze be a birodalomba Portugáliát, ami azt jelentette volna, hogy az országban sorsa a spanyol központosítás lett volna. A spanyol uralkodó politikai széleslátás bizonyítja azonban, hogy Portugália végül „aragón” mintára csatlakozott a birodalomhoz: II. Fülöp esküt tett a portugál rendek előtt az ország törvényeinek és szokásainak megtartására.¹⁸² Igaz ugyan, hogy a portugál ügyek irányítására II. Fülöp 1582-ben felállította az úgynevezett Portugáliai Tanácsot (*Consejo de Portugal*), de ennek tagjai¹⁸³ mindvégig (1582-1668) portugálok voltak és széles körű

¹⁷⁷ FABIANIS-ACCOMAZZO, 2003. 91.

¹⁷⁸ Az alkirályságok alapításuknak sorrendjében: Új-Spanyolország (1535), Peru (1543), Új-Granada (1717), La Plata (1776).

¹⁷⁹ A kormányzóságokon belül számos katonai főkapitányság rangot kaptak, mások viszont csak közigazgatási (provincia) szereppel bírtak. Értekezésünk szempontjából a legfontosabb a Fülöp-szigeteki Kormányzóság, amelyet a spanyolok 1571-ben hoztak létre.

¹⁸⁰ ANDERLE, 2010. 37-38.

¹⁸¹ CHADWICK, 1998. 157.

¹⁸² WITTMAN, 1967. 166-167.

¹⁸³ Egy elnök és négy tanácsos.

beleszólásuk volt a Spanyol Királyság tengerentúli politikájába.¹⁸⁴ Ennek köszönhetően a portugál kereskedők megtarthatták önállóságukat, cserébe azonban a Kelet-Indiáról befolyt haszon egy része a Spanyol Koronát gazdagította.¹⁸⁵ Ez azt jelenti, hogy a két ország egyesítése ellenére sem beszélhetünk egységesen spanyol kereskedelemről, legfeljebb a Spanyol Korona fősége alatt zajló kereskedelemről, hiszen a portugál tengerentúli birodalom mindennapi gazdasági működésében semmiféle változás nem történt.¹⁸⁶

A Spanyol Korona több szempontból is profitált Portugália annexiójával. Egyrészt az ország bekebelezése jelentős mértékben megnövelte a Spanyol Korona tengeri erejét,¹⁸⁷ másrészt egy olyan tengerentúli birodalmat kapott örökül, amelynek bürokratikus gépezete sokkal mélyrehatóbb tapasztalatokkal rendelkezett az ázsiai térséget illetően, mint a spanyolok. A portugál rendszer hatékonysága a távolsági pénzmozgások, hitelek, kihelyezések tekintetében mutatkozott meg a legjobban. A luzitánok keleti fűszerkereskedelmében – amely Madagaszkártól a Fűszer-szigeteken keresztül egészen Japánig terjedt –, az elsődleges fizetőeszköz a nemesfém lett. A keleti kereskedők aranyat és ezüstöt kértek a fűszerekért cserébe és ezt a fizetési módot az európaiak is hamar átvették, amelynek köszönhetően a portugálok hatalmas tőke mozgást koordinálhattak a Kelet-Indiákon.¹⁸⁸

A gazdasági fejlődést tekintetében a 16. század a kereskedelmi tőke világpiaci mozgásának hatalmas méretű kialakulása. Ennek legfőbb jellemzője az aranyéhség lesz, ami a modern világpiac mozgatójává válik.¹⁸⁹ Spanyolország amerikai térfoglalását elsősorban az arany motiválta, de hatalmasat profitált a portugál gyarmatbirodalomban lezajló fűszerkereskedelemből is. A portugálok keleti fűszerkereskedelme egyfajta nemesfémpumpaként működött egy hatalmas kereskedelmi térségben, ahol a cserelehetőségek szinte kimeríthetetlenek voltak.¹⁹⁰

Ugyanakkor a Kelet-Indiák felé súlypontoszódó portugál birodalomnak is szüksége volt Spanyolországra, hiszen kereskedelmének fellendülése hatalmas mértékben függött a spanyol

¹⁸⁴ KÖRPAŠ Zoltán: *Királyság és rendiség Spanyolországban*. In: *A kora újkor története*. Szerkesztette: POÓR János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 251-252.

¹⁸⁵ WITTMAN, 1967. 167.

¹⁸⁶ II. Fülöp mindent megtett annak érdekében, hogy a Portugália és Spanyolország közötti gazdasági együttműködést nehezítő akadályokat elhárítsa. Egészen a 17. század elejéig úgy tűnt, hogy ez a gazdaságpolitika működőképes. II. Fülöp utódjai alatt azonban a két rendszer összehangolása egyre több problémát vetett fel, adódóan a Spanyol Korona folyamatos nagyhatalmi pozícióvesztéséből a Kelet-Indiákon.

¹⁸⁷ WITTMAN, 1967. 171.

¹⁸⁸ SZILÁGYI/POÓR, 2009. 384.

¹⁸⁹ WITTMAN Tibor: *Az „árforradalom” és a világpiaci kapcsolatok kezdeti mozzanatai (1566-1618)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957. 17.

¹⁹⁰ SZILÁGYI/POÓR, 2009. 384.

nemesfémkészlettől, amely az amerikai gyarmatokról ömlött be Ibéria kikötőibe, köztük Lisszabonba is.¹⁹¹

A 16. század végére II. Fülöp világbirodalma elérte hatalma zenitjét, s ebben az időben Madrid az európai nagyhatalmi politika és egy hatalmas birodalom központja volt.¹⁹² Ezt a birodalmat a 17. századra Anglia és Hollandia tengeri erejének hirtelen megnövekedése fenyegette. A holland-spanyol és angol-spanyol ellenségeskedés mögött az Indiákra vezető tengeri utak ellenőrzésének kérdése állt.¹⁹³

A legfőbb veszélyt az ázsiai spanyol érdekekre a hollandok jelentették, akik a térségben sorra foglalták el a Spanyol Korona érdekeltségeit, mindenekelőtt a portugál területeket. A spanyol-holland összecsapásokkal a világ tengerein a háborúk teljesen új korszak jelenik meg a történelemben, amelyet Wittman Tibor a háborúk igen találóan „kereskedelmi háborúk korának” nevez. Ezeknek az összecsapásoknak a tétje immár az volt, hogy ki, milyen súllyal tud pozíciót szerezni magának a világ gazdasági változásokban.¹⁹⁴

A 17. századra a holland fölény egyértelműen megmutatkozott, így „Lisszabon és Sevilla helyett Amszterdam lett a világ különböző részeiből érkező hajók fő kirakodóhelye”.¹⁹⁵ A Spanyol Birodalom egymás után szenvedte el veszteségeit, amelynek eredményeként II. Fülöp utódai idején¹⁹⁶ a spanyol hatalom „már csupán impozáns homlokzat volt, amely rendkívül rozoga épületet takart.”¹⁹⁷ A spanyolok legsúlyosabb veszteségei kétségtelenül Ázsiában voltak, miután a holland és angol tengeri terjeszkedés elérte a Kelet-Indiák térségét.

2.3.2. A hollandok és az angolok

Németalföld hátrányának a nagy földrajzi felfedezések menetében¹⁹⁸ két oka volt. Paradox módon az első ok néhány évtized elteltével hegemon helyzetet eredményezett számukra az ibériaiakkal szemben: tudniillik Európa fiatal államát, Hollandiát sokáig gúzsba kötötte a spanyolok ellen vívott háborúja,¹⁹⁹ majd éppen e (győztes) háború tette lehetővé, hogy

¹⁹¹ Uő., 1967. 162.

¹⁹² ANDERLE Ádám: *A megosztott Hispánia*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985. 52.

¹⁹³ WITTMAN, 1967. 178.

¹⁹⁴ Uő., 1957. 11-12.

¹⁹⁵ VILAR, Pierre: *Spanyolország története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 40.

¹⁹⁶ Értsd: III. Fülöp (1598-1621) és IV. Fülöp (1621-1665) uralkodása alatt.

¹⁹⁷ VILAR, 1984. 38.

¹⁹⁸ A hollandok terjeszkedésével kapcsolatban részletesen: BOXER, Charles Ralph: *The Dutch Seaborne Empire (1600-1800)*, Penguin, London, 1973.

¹⁹⁹ A németalföldi felkelés 1566-ban vette kezdetét és *de facto* 1609-ig tartott. *De iure* azonban csak az 1648-as vesztfáliai béke ismeri el Hollandiát, mint szuverén európai államot.

a protestáns hollandok – semmibe véve a katolikus Spanyolország és Portugália szerződéseit – , magukhoz ragadják a vezető szerepet a világ tengerein. A második ok a földrajzi ismeretek hiányából fakadt.²⁰⁰

A németalföldi-spanyol összecsapások hamar áttértek a tengerekre is: Hollandia 1570-től nyílt kalózkodásba kezdett, egyre több veszteséget okozva a spanyoloknak. Fontos megjegyezni, hogy a holland háborús reakció kezdetben nem érintette a portugálokat,²⁰¹ egészen addig, amíg Spanyolország 1580-ban be nem kebelezte Portugáliát. 1585-ben II. Fülöp rendeletet bocsátott ki, amely előírta, hogy foglaljanak le minden németalföldi hajót a spanyol birodalom kikötőiben, áruikat pedig a Korona nevében kobozzák el.²⁰² Az erődemonstráción túl a spanyol uralkodó célja a felkelés kereskedelmi hátterének, Németalföld gazdasági potenciáljának megtörése volt, egyidejűleg biztosítani akarta a spanyol tengeri fölényt az Atlantikumban.²⁰³ A rendelkezés azonban nem vezetett eredményre.²⁰⁴

1609-től a spanyolokkal kötött fegyverszünetnek köszönhetően a holland üzletemberek ismét engedélyt kaptak, hogy kereskedelmi kapcsolatokat létesítsenek a spanyolok nyugat-indiai gyarmataival.²⁰⁵ Jóllehet a fegyvernyugvás csupán 12 évre szólt, ez a tény annál inkább érdekesebb számunkra, hiszen az ázsiai térségben ennek éppen ellenkezője figyelhető meg: 1609-től a hollandok egyre agresszívebben léptek fel a spanyolokkal szemben, ahogy azt – a későbbi fejezetekben – Japán esetében látni is fogjuk.²⁰⁶

A hagyományos elmélet szerint a holland keleti expanzió oka az volt, hogy II. Fülöp, reagálva a németalföldiek felkelésére, 1594-ben rendeleti úton kitiltotta a holland hajókat

²⁰⁰ A hollandok először a kontinenst északról megkerülve próbálták elérni Kínát, amely lehetetlen vállalkozásnak bizonyult. Az elképzelés, miszerint Kína az északi tengereken keresztül is elérhető, eredetileg orosz hajósoktól származott, amely gondolatot azután mind az angolok, mind pedig a hollandok magukévá tettek. Ez a próbálkozás azonban nem tartott sokáig.

²⁰¹ Az 1530-as évektől a keleti és északi tengeri országok termékeit Hollandia szállította Lisszabonba, mivel a gabona, épületfa és a különféle halfajták fő kereskedelmi közvetítői Dél-Európa felé a hollandok voltak. (A század végére az Antwerpen, Brugge és Gent által felállított kereskedelmi flotta már 232 000 tonna teherbírású volt. 1596-ban egy 400 hajóból álló holland kereskedelmi flotta indult Itália felé, több ezer hektoliter gabonával a raktárakban.) Ellenszolgáltatásul Németalföld kiváló piacnak bizonyult a portugálok indiai áruinak értékesítésekor.

²⁰² PÁLVÖLGYI Endre: *Németalföldi tengerjárók*. Budapest, 1961. 14.

²⁰³ WITTMAN, 1967. 168.

²⁰⁴ A spanyolok számos holland ellenes szankciója és háborús cselekménye ellentétes hatást váltott ki. Példának okáért: amikor 1576-ban, majd 1585-ben II. Fülöp zsoldosai kifosztották Antwerpent, a németalföldi kereskedők vállalkozásaikat főleg Amszterdamba költöztették, s ezzel az északi tartományok súlya megnövekedett, amely körülmény a háború végkimenetelét tekintve döntő szereppel bírt.

²⁰⁵ PÁLVÖLGYI, 1961. 11-12.

²⁰⁶ A látszólagos paradoxon feloldása a Holland Kelet-indiai Társaság, mint önálló politikai, katonai döntéshozatali fórum vizsgálatában érhető majd tetten.

Lisszabonból.²⁰⁷ A modern elmélet azonban ennél sokkal kézzelfoghatóbb tényen alapul. 1591-ben a bors kereskedés jogát egy spanyol-itáliai-portugál befektetőcsoport ragadta magához,²⁰⁸ amely Antwerpen helyett Hamburgot részesítette előnyben a vállalkozás északi lerakataként.²⁰⁹ Ez pedig azt jelentette, hogy a holland kereskedők teljesen kimaradtak az ellátórendszer működtetéséből és nem részesültek annak anyagi hasznában sem. A kialakuló ellentéteket tovább fokozta a portugál ellátórendszer válsága az 1590-es évektől, valamint az Atlantikumban kibontakozó holland- és angol kalóztevékenység.²¹⁰

A németalföldi térhódítás kettős indíttatású volt: elsődlegesen a gyarmatszerzés motiválta, akárcsak az ibériaiakat és az angolokat, emellett viszont a hollandokat egyfajta tudományos-felfedezői szándék is vezérelte, amelynek fő célkitűzése a mitikus északnyugati- és északkeleti tengeri átjárók, vagyis egy rövidebb tengeri út felkutatása Ázsia felé.

Az ibériai kereskedelmi válság és a spanyol-holland konfliktus kiéleződése ösztönzőleg hatott a hollandok tengeri vállalkozásaira, amelyekhez döntően hozzájárult, hogy a század utolsó évtizedére a hollandoknak végre sikerült belepillantást nyerniük az ibériaiak hajózási titkaiba. Az információk megszerzésének első lépéseként 1592-ben Petrus Plancius²¹¹ javaslatára az amszterdami kereskedők egy csoportja saját megbízottat menesztett Lisszabonba. Cornelis de Houtman azt a feladatot kapta, hogy szerezzen be minden lehetséges információt Indiáról, amelyben segítségére volt testvére, Frederick de Houtman. Ténykedésük azonban nem sokáig maradhatott titokban, így a portugálok hamarosan letartóztatták őket.²¹² Később azonban szabadon engedték mindkettőjüket,²¹³ és a testvérpár számos fontos információval tért haza az Ibériai-félszigetről: Houtmanék huszonöt térképet hoztak magukkal,²¹⁴ főleg Bartholomeo de

²⁰⁷ Az elmélet még a 16. században keletkezett, amelynek helytállóságát a modern kutatás immár megkérdőjelezi, hiszen a holland kereskedőknek újra és újra sikerült kijátszaniuk a spanyol bürokráciát és annak embargós kísérleteit Hollandia ellen.

²⁰⁸ E konzorcium tagjai között tudhatta többek között a pénzügyeikben jártas Fuggereket és a Welsereket is.

²⁰⁹ A hagyományos gyakorlat szerint Lisszabon volt az elosztó központ és innen továbbították az árut északra, Antwerpenbe. Ezzel a több évtizedes gyakorlattal szakított az új konzorcium.

²¹⁰ SZOMMER Gábor: *A holland keleti expanzió gyökerei*. (Kiadatlan)

²¹¹ Petrus Plancius, eredeti nevén: Peter Platevoet (1552-1622) flamand teológus, kartográfus és asztronómus. Arról lett híres, hogy hatékonyan alkalmazta a *Mercator-vetületet*. Ezen kívül több navigációs naplót és egyéb ismertetőt is publikált. Leghíresebb műve, amelynek címe *Nova et exacta Terrarum Tabula geographica et hydrographica* 1592-ben került először kiadásra.

²¹² A letartóztatás pontos oka ismeretlen, de a legvalószínűbbnek a kémkedés vádját jelölhetjük meg.

²¹³ Meg kell jegyeznünk, hogy a Houtman testvérek kiszabadulásának pontos körülményei a mai napig tisztázatlanok. Valószínű azonban, hogy a portugálok váltságdíj ellenében engedték szabadon a két férfit, s a váltságdíj összegét maguk a megbízók, Amszterdam leggazdagabb kereskedői adták össze.

²¹⁴ Ezek a térképek Ázsiát, Amerikát és Afrikát már egyaránt ábrázolták, még hozzá a kor kartográfiai tudásához mérten a lehető legnagyobb alapossággal.

Lasso spanyol kartográfus munkáit, amelyek végül Cornelius Claes amszterdami nyomdász nyomdájában kerültek kinyomtatásra.²¹⁵

A portugál titkolózás²¹⁶ végét mégsem a Houtman testvérek tevékenysége, hanem két másik holland férfi, Jan Huygen van Linschoten és Dirck Gerritszoon Hollandiába való visszatérése eredményezte. Az általuk szolgáltatott információk döntő fordulatot jelentettek Hollandia tengerentúli terjeszkedésének megindításában.

Linschoten²¹⁷ – aki holland katolikus volt – hosszú ideig portugál alkalmazásban állt. Szolgálati évei alatt eljutott Indiába, s mindezek tetejébe 1583 és 1589 között a goai érsek saját titkáráként alkalmazta. Bizalmi beosztásában Linschoten könnyen hozzáférhetett a portugálok útleírásaihoz,²¹⁸ és az évek alatt lemásolta az információkat, majd 1592-es hazatérésekor átcsempészte azokat saját országába.²¹⁹

A férfi később két könyvet is írt Ázsiáról.²²⁰ Műveiben – eredeti spanyol és portugál adatok felhasználásával – ismertette az Indiába vezető utat, beszélt a Fűszer-szigetéről, sőt Kínáról és Japánról is.²²¹

Dirck Gerritszoon²²² tüzér szintén évekig hajózott portugál zsoldban, s ő volt az első holland tengerész, aki bizonyíthatóan eljutott Távol-Keletre²²³ és azon belül Japánba is (1585-1586).²²⁴ Sorsa korántsem független Linschotentől, hiszen tudjuk, hogy Gerritszoon személyesen is találkozott Jan Huygen van Linschotennel, és számos feljegyzést bocsátott rendelkezésére, amiket a férfi későbbi művében fel is használt.²²⁵

²¹⁵ A holland térképészet jelentős fejlődésének lehetünk tanúi a 16. század második felében. Ennek egyik kiemelkedő alakja Gerard Kremer (1512-1594) flamand geográfus, matematikus és kartográfus, aki Gerardus Mercator néven vált ismertté. Saját módszert dolgozott ki (*Mercator-vetület*) a Föld térképészeti ábrázolására. A kontinenseket már formájuknak megfelelően ábrázolta, ezek kartográfiai méretei azonban nem feleltek meg a valós értékeknek. Kremer volt az első tudós, aki a térképgyűjteményre az „atlasz” kifejezést használta.

²¹⁶ A portugálok kartográfiai titkaival kapcsolatban lásd: CONTENTE DOMINGUES, Francisco: „A política de sigilio e as navegações portuguesas no Atlântico.” Separata do *Boletim do Instituto Histórico da ilha Terceira*, Angra do Heroísmo, 1988. 189-220.

²¹⁷ Jan Huygen van Linschoten (1563k-1611)

²¹⁸ A későbbiekben maga Linschoten is szöveges ismertetőket írt, semmint kartográfiai adatokat közölt volna.

²¹⁹ Linschoten életéről bővebben: BURNELL, Arthur Coke – TIELE, Pieter Anton: *The Voyage of John Huyghen van Linschoten to the East Indies from the old English Translation of 1598. The first book, containing his description of the East*. Printed for the Hakluyt Society, New York, 1885.

²²⁰ HUYGEN, Van Linschoten, Jan: *Itinerario*. Amsterdam, 1595-1596. Művét hamarosan angol nyelvre is lefordították: *The voyage of John Huyghen van Linschoten to the East Indies*. London, 1598.

²²¹ PÁLVÖLGYI, 1961. 47-48.

²²² Dirck Gerritszoon, másik ismert nevén Dirck China (1544-1608).

²²³ Távol-Keletről szóló ismertetője igen korán, 1592-ben máris látott napvilágot, honfitársa, Lucas Jansz Waghenaer: *Threzoor der Zeevaardt* című hajózási és navigációs kérdésekkel foglalkozó művében.

²²⁴ BOXER, 1951. 130.

²²⁵ Linschoten művének legnagyobb érdeklődést kiváltó része a második kötet volt, amely portugál ismertetőket (*roteiros*) tartalmazott. Ezek az ismertető a különböző ázsiai települések közötti hajóutak megtételéhez szolgáltattak, a portugálok által addig titkosan kezelt információkat.

Lischoten és Gerritszoon együtt teremtték meg annak lehetőségét, hogy a hollandok végül betörjenek az ázsiai térségbe és eljussanak egészen Japánig. Megjegyzendő azonban, hogy Hollandia eleinte nem fordított annyi figyelmet a szigetországra, mint Távol-Kelet más térségeire, így tehát Japán csak később került a holland terjeszkedés célkeresztjébe.²²⁶ A célok gyakorlati megfogalmazásához azonban mindenekelőtt szükség volt a holland vállalkozói akarat kiteljesülésére.

Az új információk birtokában tíz amszterdami kereskedő, 290 000 aranyforint alaptőke befektetésével társaságot alapított. A Társaság négy hajót szerelt fel és indított útnak Indiába 1595. április 2-án. Ez volt az első holland próbálkozás a hatalmas ázsiai szubkontinenssel való kapcsolatok felvételére. (A tengerészek 1597-ben tértek vissza hazájukba.)

Németalföldön ettől kezdve egymás után jöttek létre a vállalkozások a Kelettel való kereskedés céljából. 1598 és 1601 között a hollandok 15 expedíciót indítottak Ázsiába, amikben összesen 65 hajó vett részt. Hollandia azonban, mint új gazdasági és katonai szereplő, akkor vált végleg fenyegetővé a katolikus ibériaiak számára, amikor a 12 különböző holland kereskedelmi társaság²²⁷ 1602. március 20-án a Holland Kelet-Indiai Társaságba (*Vereenigde Oost-Indische Compagnie* — *VOC*) tömörült.

A *VOC* hat kamarával alakult, 6 440 220 aranyforint alaptőkéből.²²⁸ Az irányítást a 60 részvényesből választott igazgatótanács tagjai, az úgynevezett „Tizenhét Úr” („*Heeren XVII*.”) tartották kezükben, akik közül nyolc vezetőt Amszterdam adott, a további kilenc személyt pedig a többi város kamarái.²²⁹ Létrehozását a rendi gyűlés is támogatta.²³⁰ A Társaság privilégiumot kapott a Jóreménység-fokától keletre, valamint a Magellán-szorostól nyugatra lévő területekkel folytatandó kereskedelemre. A Társaság jogilag a hágai rendek fennhatósága alatt állt; elméletileg az állami szervek nevében kötött szerződéseket, a Batáviában székelő főkormányzó pedig nem csak a Társaságnak, hanem a rendeknek is felesküdt. Valójában a Társaság állami

²²⁶ SZOMMER Gábor: „A Kelet-Indiai Társaság információi Japánról.” In: *Anyországok és (volt) gyarmataik 1.* Szerkesztők: SZABÓ Lóránd – ÖLBEI Tamás – WILHELM Zoltán, Pécsi Tudományegyetem, Afrika – Amerika – Ázsia Universitas Munkacsoport, Pécs, 2002. 318-319.

²²⁷ Ezek a *Compagnie van Verre* (Távoli Vidékek Társaság), a *Middelburgse Compagnie* (Middelburgi Társaság), az *Oude Compagnie* (Régi Társaság), a *Nieuwe Brabantse Compagnie* (Új Brabanti Társaság), a *Vereenigde Compagnie Amsterdam* (Egyesült Amszterdami Társaság), a *Magelaanse Compagnie* (Magellán Társaság), a *Nieuwe Compagnie* (Új Társaság), a *Rotterdamse Compagnie* (Rotterdami Társaság), a *Delftse Vennootschap* (Delfti Gazdasági Társaság), a *Veerse Compagnie* (Veerei Társaság), a *Compagnie van De Moucheron* (De Moucheron Társaság) és a *Vereenigde Zeeuwse Compagnie* (Egyesült Zeelandi Társaság).

²²⁸ GAASTRA, Femme Simon: *The Dutch East Company: expansion and decline*. Walburg Pers, Zutphen, 2003. 154.

²²⁹ Ennek megfelelően a szavazati arányok a következőképpen oszlottak meg a hat kamara között: Amszterdam 8 szék, Middelburg 4 szék, Enkhuizen, Delft, Hoorn és Rotterdam 1-1- szék.

²³⁰ A holland politikai vezetésnek szüksége volt egy olyan erőre, amely leköti a spanyolokat távol Hollandiától, és a kormánynak nem jelent semmilyen anyagi megterhelést.

jogosítványokat kapott Keleten: jogában állt ázsiai uralkodókkal tárgyalni és szerződéseket kötni; erődöket és városokat építeni; katonákat telepíteni Ázsiába; sőt, arra is jogot formálhatott, hogy háborút indítson, vagy békét kössön.²³¹

Az állam korlátozó szerepe tehát a gyakorlatban szándékosan mérsékelt maradt. A rendi gyűlés inkább arra ügyelt, hogy a holland befektetők ne vegyenek részt más országok kelet-indiai vállalkozásaiban. Ennek érdekében 1606. szeptember 9-én a rendek tiltó határozatot fogadtak el, amely azt hivatott megakadályozni, hogy a holland tőke idegen befektetésekhez vándoroljon.²³²

A holland Kelet-indiai Társaság hatalma néhány év alatt drasztikusan megnövekedett. A hollandok telepeket létesítettek India keleti partvidékén, Koromandel-parton (Masulipatamban, Petapolisban, Pulikatban), Jáva szigetén Bantamban, Batáviában, Szumátrán, Acehben, Pataniban és az indokínai Ajutthajában.²³³

1611-ben Batávia uralkodója engedélyt adott kereskedelmi telep alapítására, ezzel szemben egy holland erőd felépítését már megtiltotta. Válaszul a hollandok katonailag is annektálták a területet és 1619-ben állandó, független bázist teremtettek maguknak a térségben: a VOC ázsiai központja tehát Batávia²³⁴ lett. A holland rendi gyűlés és a Társaság együttes határozata alapján főkormányzót neveztek ki a Kelet-Indiákra, aki mellé tanácsadói jogkörrel felállították az úgynevezett Indiai Tanácsot.²³⁵

A 17. század kezdetén a Spanyol Korona sorra szenvedte el veszteségeit Hollandiával szemben. A hollandok 1605-ben megszerezték a portugáloktól Amboinát,²³⁶ majd ezt követően hatalmuk alá vonták a Molukka-szigeteket. Támadásaik fokozatosan törték meg a spanyolok tengeri haderejét a délkelet-ázsiai vizeken, mígnem a holland agresszió áttért a spanyolok távol-keleti érdekeltségeire is.²³⁷ A 17. század kezdetén a katolikus-protestáns versengés új

²³¹ A Holland Keleti-indiai Társasággal kapcsolatban lásd: BOXER, Charles Ralph: *Jan Compagnie in War and Peace, 1602-1799: A Short History of the Dutch East-India Company*. Heinemann Asia, Hong Kong, 1979.; BLUSSE, Leonard: *An Insane Administration and Insanitary Town: The Dutch East India Company and Batavia (1619-1799)*. Springer Netherlands, New York, 1985.; AMES, Glenn Joseph: *The Globe Encompassed: The Age of European Discovery, 1500-1700*. Pearson Prentice Hall, New Jersey, USA, 2008.

²³² A Társaság a holland politikai vezetéssel egyetértésben maga is megtett mindent annak érdekében, hogy a holland tőke az országon belül maradjon. Ezek az óvintézkedések azonban nem voltak elegendők arra, hogy minden ilyen irányú vállalkozást időben megakadályozzanak. Lássunk két példát: 1611-ben Gerhard de Roij azzal vádolták, hogy a spekuláns hírében álló Isaac Lemaire anyagi támogatásával hajókat épített Franciaországnak kelet-indiai utazások céljából. (Érdekesség, hogy az említett Lemairét eredetileg ott találjuk a Társaság legnagyobb tőkével bíró alapítói között, később azonban spekulációi miatt kizárták a tagok közül, így saját vállalkozásba kezdett.); az 1616-ban megalakult Dán Kelet-Indiai Társaság holland tőkével és aktív holland részvétellel jött létre. In: PÁLVÖLGYI, 1961. 72-73.

²³³ GAASTRA, 2003. 268.

²³⁴ A mai Dzsakarta.

²³⁵ PÁLVÖLGYI, 1961. 74.

²³⁶ A portugálok 1511 óta tartottak fent kereskedőtelepet a szigeten.

²³⁷ A témáról bővebben: FURBER, Holden: *Rival Empires of Trade in the Orient 1600-1800*. Minneapolis, 1981.

színtere Japán lett. Célja a Kína és Japán közötti közvetítő kereskedelem monopóliumainak megszerzése volt. Időközben viszont a hollandoknak és a spanyoloknak új vetélytársa jelentkezett: az angolok.

Az európai expanziók ázsiai szakaszának negyedik jelentkezője Anglia volt. Noha a szigetországban már a 15. század végén célul tűzték ki a Távol-Kelet elérését, ennek megvalósítása a 16. század végéig váratott magára. Kezdetben az angolok ugyanabba a csapdába estek, mint a hollandok – hajóik sorra belebuktak a lehetetlen célkitűzésbe: Amerika és Ázsia északi megkerülésével próbáltak eljutni Indiába és Kínába.²³⁸

Az északi próbálkozások úttörője John Cabot volt,²³⁹ akit Kolumbusz útjainak sikeressége és sikertelensége egyaránt felbuzdított, s aki felfedezőtársához hasonlóan, Fra Mauro és Toscanelli világtérképeit véve alapul úgy vélekedett, hogy *Cipangu* szigete, azaz Japán, észak felől is elérhető.²⁴⁰ Cabot 1496-ban kapott hivatalos engedélyt az angol uralkodótól, VII. Tudor Henriktől, hogy angol zászló alatt hajózva, de saját költségre új földeket fedezzen fel az Angol Korona számára. Az angol felfedező 1497-ben kelt útra először és 1498-ban második alkalommal.²⁴¹ Jelen expedíciók alkalmával (valószínűleg) eljutott Új-Funlandig, Új-Skóciáig és a Labrador-szigetekig.²⁴² Élete végéig hitt az északnyugati átjáró létezésében és abban, hogy azon áthajózva elérí Kínát és megtalálja *Cipango* szigetét. Valahol Észak-Amerika keleti partjainál érte a halál.²⁴³

²³⁸ Az angolok tengerentúli terjeszkedéséről lásd: ANDREWS, Kenneth Richmond: *Trade, Plunder and Settlement*. Harvard University Press, Cambridge, 1984.; CANNY, Nicholas: *The Origins of Empire*. I-V. Oxford University Press, Oxford, 1998.; LLOYD, Trevor: *Empire: The History of the British Empire*. Habledon & London, London, 2001.; LEVINE, Philippa: *The British Empire: Sunrise to Sunset*. Pearson – Longman, Harlow, 2007.

²³⁹ John Cabot, eredeti nevén: Giovanni Cabotot (1460-1498/1500). Itáliában született, angol felfedező, a legendás és – ma már tudjuk – nem létező amerikai Északnyugati Átjáró első ismert kutatója. Terveihez először Sevilleben, majd Lisszabonban keresett támogatókat, de sem Spanyolországban, sem pedig Portugáliában nem talált meghallgatásra. Ekkor költözött át az angliai Bristolba, ahol elnyerte a helyi kereskedők vagyonos csoportjainak támogatását. A témával kapcsolatban lásd: JONES, Evan Thomas: „Henry VII and the Bristol expeditions to North America: the Condon documents.” *Historical Research Volumen* 83. Institute of Historical Research, London, 2009. 444-454.

²⁴⁰ Cabot ismerte Kolumbusz útjainak részleteit, így azt is tudta, hogy admirális addig még nem találta meg *Cipangut*, Marco Polo mítikus „arany-szigetét”, ami további plusz motivációt jelentett Cabot számára vállalkozása elindításában.

²⁴¹ Cabot utazásairól egy John Day nevű bristoli kereskedő Kolumbusz Kristófhhoz írt leveleiből tudunk. Ezen levelezés alapján valószínűsíthető, hogy Cabot már 1496-ban tett egy rövid, teljesen haszontalan felfedezőutat, amely azonban mai napig nem bizonyított tény, így az első sikeres expedíciójának továbbra is az 1497-es vállalkozását tekinthetjük.

²⁴² A témáról bővebben: JONES, Evan Thomas - CONDON, Margaret M.: *Cabot and Bristol's Age of Discovery: The Bristol Discovery Voyages 1480–1508*. University of Bristol, Bristol, 2016.; MAURA, Juan Francisco: "El mito de John Cabot": construcción británica para reclamar la soberanía de Norteamérica". *Cuadernos Hispanoamericanos* 788. Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECID), Madrid, 2016. 4–25.

²⁴³ Később éppen Cabot utazásai és felfedezései adtak jogalapot Angliának arra, hogy Kanadát – mint gyarmatot –, magának követelje Franciaországgal szemben.

Cabot halálát követően expedíciói irányítását fia, Sebastián Cabot²⁴⁴ vette a kezébe, aki apjához hasonlóan az északnyugati átjáró felkutatását tűzte ki céljául. Az ifjabb Cabot 1508-tól több ízben hajózott angol,²⁴⁵ majd spanyol zászló alatt.²⁴⁶ Utazásainak kiemelkedő eredménye a *Planiglobium* című kartográfiai gyűjteménye, amelyet Sevilleben nyomtak és adtak ki 1544-ben.²⁴⁷

Sebastián Cabot utolsó nagy vállalkozása, az északkeleti átjáró keresése volt Kína és a legendás *Cipango* felé, amely felfedezőutakat az angol Kalandozók Társasága finanszírozta az 1550-es években. Halálának pontos körülményei ismeretlenek számunkra.²⁴⁸

A tényleges angol felfedező tevékenység Ázsia tengerein Sir Francis Drake²⁴⁹ hajóinak megjelenésével vette kezdetét. 1577 és 1580 között, a Föld körülhajózása során, az angolok elvitorlázták a Maluku-szigetcsoporthoz és Jáva szigete mellett. Ezt követte a Thomas Cavendish²⁵⁰ vezette expedíció 1586 és 1588 között. Kezdetben sem a Drake által navigált expedíciónak, sem a Cavendish irányította vállalkozásoknak²⁵¹ nem a Kelet-Indiák elérése volt a fő célja.²⁵² Az első angol kezdeményezést, amely kimondottan a Távol-Kelet elérését tűzte ki feladatául, James Lancaster²⁵³ vezette.

Lancaster hajói 1591. április 10-én hagyták el Plymouth kikötőjét, júliusban elérték a Jóreménység-fokot, majd egy évvel később, 1592 júniusában megjelentek Szumátránál, novemberben pedig már Ceylon szigete mellett horgonyoztak. Útjuk célja korántsem kereskedelmi jellegű volt, hanem a Malakkába tartó portugál hajók rakományának

²⁴⁴ Sebastián Cabot (1476k-1557), eredeti nevén Sebastiano Caboto. Itáliában született tengerész-felfedező, korának egyik leghíresebb kozmográfusa, az angol nyílt tengeri navigáció atyja. Spanyolországban Aragóniai Ferdinánd térképészeként dolgozott (1512-1516). Ő térképezte fel a Hudson-öböl, a *Río de La Plata* környékét, valamint Paraguayban a mai Asunciónig is eljutott.

²⁴⁵ Ezekről a felfedezőutakról lásd: JONES, Thomas Evan – CONDON, Margaret M.: *Cabot and Bristol's Age of Discovery: The Bristol Discovery Voyages 1480-1508*. University of Bristol, Bristol, 2016.

²⁴⁶ MEDINA, José Toribio: *El Veneciano Sebastián Caboto al servicio de España*. 2. Volumen. Santiago de Chile, Chile, 1908.

²⁴⁷ Megjegyzendő, hogy Sebastián Cabot ezen műve nem teljesen önálló alkotás; térképgyűjteménye kiteljesítéséhez Cabot jelentős mértékben felhasználta Nicolas Desliens francia térképész eredményeit. Desliens később (1566) maga is kiadta önálló kartográfiai alkotását (*Dieppe Térképek*; Bibliothèque Nationale de Paris).

²⁴⁸ Sebastián Cabot életéről részletesebben: DALTON, Heather: *Merchants and Explorers: Roger Barlow, Sebastian Cabot, & Networks of Atlantic Exchange 1500-1560*. Oxford University Press, Oxford, 2016.

²⁴⁹ Sir Francis Drake (1540k-1596) angol helyettes admirális, felfedező. A spanyolok által *El Draque* (A Sárkány) névvel illetett parancsnok fejére II. Fülöp húszezer dukát vérdíjat tűzött ki. Drake soha nem került spanyol kézre.

²⁵⁰ Thomas Cavendish (1560-1592) angol tengerész, „hivatásos” kalóz, aki kortársaitól *A Navigátor* nevet kapta, s aki önként elhatározásából hajózta körbe a Földet.

²⁵¹

²⁵² Az angolok mindkét esetben Amerika partjainál határoztak úgy, hogy tovább hajóznak Kelet felé, vagyis az első angol vállalkozások inkább kalózságiak voltak, mintsem kereskedelmi hasznot célzó felfedezőutak. In: SZOMMER Gábor: „James Lancaster és az első angol utazások a Távol-Keletre.” In: JANKOVITS László – SOMOGYI Judit – VANKÓ Annamária: *Annona. A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve*. Pécs, 2002. 119-128.

²⁵³ James Lancaster (1554-1618) angol tengerész, a Brit Kelet-indiai Társaság egyik alapítója. Személyesen vezette a Társaság első hivatalos expedícióját Kelet-Ázsiába. A témával kapcsolatban lásd: SZOMMER, 2002. 66-74.

megszerzése, vagyis az angolok kalóztevékenységüket az Atlantikum után az ázsiai térségre is kiterjesztették,²⁵⁴ beláthatatlan károkat okozva ezzel a Spanyol Koronának.²⁵⁵

5-6. kép: Sir Francis Drake (balra) és James Lancaster (jobbra)

Az angolok jelenléte Ázsiában az angol Kelet-indiai Társaság megalapításával vált állandóvá. A Társaság alapítólevele – amit maga az angol uralkodónő, I. Erzsébet szentesített – 1600. december 31-i keltezésű, ám az alapítási procedúra, amely 218 angol kereskedő részvételével ment végbe, több hónapot vett igénybe.²⁵⁶ A Társaság monopóliuma az Ázsiában folytatott kereskedelemre szólt, 15 év határidővel. Ezen felül az első négy vállalkozás vámmentességet élvezett, és engedélyt kapott meghatározott mennyiségű nemesfém exportálására.²⁵⁷

²⁵⁴ A kalóz fogalma jelentős változásokon ment keresztül a kora újkor folyamán: megjelent az úgynevezett *privateer*, azaz a törvényes kalóz (Sir Walter Raleigh, Sir Francis Drake, Sir John Hawkins stb.), s vele együtt a kalózkodás legitim, állami keretek között zajló formája. A témával kapcsolatban lásd: PALOTÁS Zsolt: *Bejek, korzárók és diplomaták. A Tuniszi Kormányzóság kapcsolatai a nyugat-európai országokkal és az Egyesült Államokkal, 1605-1830.* Doktori Értekezés, Szeged, 2016. 82-91.; HAZLEWOOD, Nick: *Törvényes kalózok – a királynő rabszolga-kereskedője.* General Press Kiadó, Budapest, 2004.; HARDING, Christopher: „Hostis Humani Generis”: The Pirate as Outlaws in the Early Modern Law of the Sea.” In: *Pirates? The Politics of Plunder; 1550–1650.* Ed. JOWIT, Claire. Palgrave Macmillan, London, 2007. 20-38.;

²⁵⁵ A Spanyolország elleni angol kalóztevékenységgel kapcsolatban lásd: ANDREWS, Kenneth R.: *Elizabethan Privateering during the Spanish War, 1585–1603.* Cambridge University Press, Cambridge, 1964.

²⁵⁶ A Társaság alapításának előzményeként 1599. szeptember 24-én 80 kereskedő találkozott a londoni Founders Hallban, ahol elhatározták, hogy petícióval fordulnak a királynőhöz, amelyben kérik, adjon nekik engedélyt kereskedőtársaság létrehozására. A kezdetben felajánlott alaptőke 30 130 font volt. A királyi tanács első körben nem támogatta a kereskedőtársaság alapítását, ezért a tagok az alaptőkét 68 373 fontra emelték.

²⁵⁷ Kezdetben 30 000 font.

A Kelet-indiai Társaság kezdeti éveiben nem rendelkezett állandó tőkével, különböző utazásait más-más befektetők finanszírozták, így minden vállalkozásnak saját, külön kezelt pénzalapja volt. A vállalkozások befektetői maguk dönthettek a fontos kérdésekben, és e döntések során nem a Korona, hanem saját érdekeiket tartották elsődlegesnek.²⁵⁸

Fennállásának biztosítása érdekében a Társaság számos ügynökséget hozott létre Ázsiában. Az első képviselőket a jávai Bantamban alapították. 1610-ig telep létesült Suratban,²⁵⁹ Masulipatamban, a Koromandel-parton, Pataniban és Ajutthajában;²⁶⁰ Makasarban²⁶¹ és Sukadanban.²⁶² Ezzel egy időben és ezek következményeként 1613-ra a rendszer alapjaiban megváltozott: ettől az évtől kezdve nem egyes utazásokra lehetett pénzt befektetni, hanem meghatározott időtartamra.

A holland és az angol Kelet-indiai Társaság – nevük hasonlósága ellenére – számos dologban különböztek egymástól. Nincs lehetőségünk az eltérések részletes elemzésére, így csupán két fontos különbséget említenénk. Az első, hogy a holland Társaság tőkéje körülbelül a tízszerese volt az angol Társaság vagyonának, ami azt jelenti, hogy lehetőségeik is ennek megfelelően értékelendők; míg a második, hogy az angolok nem rendelkeztek hosszú távú katonai stratégiával a Kelet-Indiákon, ellenben holland riválisaik annál inkább. Ezek okaként említhetjük a következőket: az angolok lényegesen kevesebb információ és erőforrás birtokában voltak Ázsiával kapcsolatban, mint a hollandok; továbbá a Nagy Armada kudarcát (1588) és az angolok sikeres cádizi támadását (1596) követően a Spanyol Korona és Anglia 1603-ban végül békét kötött egymással, amely béke kiterjedt a Kelet-Indiákra is.²⁶³ Mindezek következményeként az angol kereskedelmi telepek számos helyen rövid életűek voltak Ázsiában, ahogy azt a következő fejezetekben Japán esetében is látni fogjuk.

A 16. század végére tehát az észak-európai tengerészek is jelentős információval rendelkeztek a Távols-Keletről, és köszönhetően az ibériai térképek eltulajdonításának, világos ismeretek birtokában voltak Japán hollétéről is.²⁶⁴

²⁵⁸ A Brit Kelet-indiai Társaság további működéséről röviden: SZÁNTÓ György Tibor: *Adalékok a brit gyarmatbirodalom előtörténetéhez. A kora újkor története*. Szerkesztette: Poór János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 439-441.

²⁵⁹ India nyugati partvidéke.

²⁶⁰ Indokína.

²⁶¹ Celebes-szigetek.

²⁶² Nyugat-Borneó.

²⁶³ A megállapodás ellenére a portugálok változatlan agresszivitással támadták az angol hajókat, figyelmen kívül hagyva, hogy Portugália perszónálunióban állt Spanyolországgal. Ezek a támadások azonban nem ásták alá a spanyol-angol békét. A portugál támadásokra bővebben: DOWNTON, Nicholas: *The Voyages of Nicholas Downton to the East Indies, 1614-1615*. Ed. FOSTER, William. The Hakluyt Society, London, 1939. 22. 157.

²⁶⁴ Érdekeség, hogy *Zipangu* legendájának a nagy földrajzi felfedezések és az európai expanziók ezen első korszaka sem vetett véget, s a szigetországról szóló mesés történetek még évszázadokon keresztül kitartottak. A

2.3.3. Riválisok a világ tengerein

Az európaiak ázsiai megjelenésekor, katonai értelemben sem Kína, sem pedig az iszlám világ nem mutatott különösebb érdeklődést a tengerek uralásával kapcsolatban. Pedig a 15. században Európa és Ázsia technikai felkészültség, kartográfiai tudás stb. terén korántsem volt egy szinten. Mi több, Kína és az európai hatalmak összevetésekor a mérleg egyértelműen Délkelet-Ázsia hatalmas hegemonja felé billen.

A kínai felfedezések 1405-ben vették kezdetüket és 1433-ig tartottak, amely időszak a császári tengerészet aranykorát jelentette.²⁶⁵ Az expedíciókat a Ming uralkodók a nemzeti büszkeség politikájának jegyében indították,²⁶⁶ tehát a vállalkozások elsődleges célja az volt, hogy a pekingi udvar egyértelművé tegye az új császári hatalom Délkelet-Ázsia feletti főségét a térség valamennyi állama számára.²⁶⁷

Az államvezetés a császári hajóhad irányítására Cseng Ho²⁶⁸ tábornokot jelölte ki. A hajórajt, amely felett az admirális parancsolt, már a vállalkozások kezdetén több mint félszáz nagy *dzsunka*²⁶⁹ alkotta, több ezer főnyi legénységgel a fedélzetükön. Kína hét nagy expedíciója során, amelyet a császári flotta három évtized alatt hajtott végre, a felfedezők elérték Ceylont, Indiát, sőt Arábia partjait is.²⁷⁰

1433-ban azonban az udvar két rendeletben hirtelen megtiltotta a további vállalkozásokat.²⁷¹ Az irányváltás egyik fő oka az északi nomád népek támadása volt Kína ellen, ami kétségtelenül közigazgatási átszervezésre²⁷² és szigorú takarékosagra kényszerítette a Ming-kormányzatot. Az anyagi támogatások átütemezését viszont akkor sem értékelték újra, amikor a Jangce torkolatának városait japán kalózok kezdték el zaklatni, dél felől pedig egy

legendás úti beszámolókról lásd: ADAMS, Percy G.: *Traveles and Travel Liars 1660-1800*. University of California Press, Berkley, 1962.

²⁶⁵ A témáról bővebben lásd: *CHofChVol. 7. Part 1.*, 1998. 182-304.; LEVATHES, Louise: *When China Ruled the Seas: The Treasure Fleet of the Dragon Throne, 1405–1433*. Oxford University Press, 1996.; DREYER, Edward L.: *Zheng He: China and the Oceans in the Early Ming, 1405–1433*. Library of World Biography, Longman, 2007.

²⁶⁶ Kínát 1368-ig a mongol Yuan-dinasztia uralta. Az idegen uralmat megtörő kínai Ming-dinasztiának, hatalomra kerülését követően, szüksége volt egy új nemzeti ideológia meghirdetésére és annak kézzelfogható eredményekkel való igazolására.

²⁶⁷ FABIANIS-ACCOMAZZO, 2003. 79-81.

²⁶⁸ Cseng Ho vagy Zeng He (1371-1433), kínai császári főeunuch, admirális és felfedező.

²⁶⁹ 160-180 méter hosszúságú kínai tengerjáró, amely a 15. századig a legfejlettebb hajótípusnak számított a világon.

²⁷⁰ BRAUDEL, Fernand: *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus a XV-XVIII. században. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen*. Gutta Könyvkiadó, Budapest, 2004. 416.; KENNEDY, Paul: *A nagyhatalmak tiündöklése és bukása*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1992. 6.

²⁷¹ A hajók 1433. július 22-én tértek vissza utolsó útjukról Nankingba.

²⁷² Nanking helyett Peking lesz az új főváros (1421), amely stratégiai lépés azt szolgálta, hogy az udvar időben tudjon reagálni az északi helyzetre.

addig ismeretlen ellenfél, a portugálok tűntek fel a kínai partok mentén.²⁷³ Ez arra enged következtetni, hogy a takarékoság önmagában nem kielégítő magyarázat a történetekre. A felfedezések befagyasztásának egyik kulcseleme a kínai bürokrácia konzervatív konfucionizmusa volt,²⁷⁴ amely találkozott azzal a mérhetetlen megvetéssel, amit a kínai mandarinok a tengerészekkel és kereskedőkkel szemben éreztek.²⁷⁵

A másik nagy elmulasztott esély – a világ tengereinek feltérképezésére és azok csomópontjainak ellenőrzésére – a muszlimokhoz fűződik.²⁷⁶ Ennek rövid indoklásához szögezzük le azt a tényt, hogy az iszlám államai voltak a leggyorsabban terjeszkedő hatalmak a 15–16. századi világ nagy konfliktusaiban.²⁷⁷

Az arab csillagászat és matematikatudomány évszázados előnyben volt az európai ismeretekkel szemben, sőt: az iszlám világ – Kínához hasonlóan – nem csak kulturális, hanem technikai téren is jóval Európa előtt járt.²⁷⁸ Így, amikor a moszlimok tudása találkozott az oszmán hatalom tengeri sikereivel (példának okáért: Konstantinápoly 1453-as bevételének kulcsa a szultáni flotta volt), minden jel arra utalt, hogy ők lesznek az elsők, akik felfedezéseikkel megváltoztatják a történelem menetét.

Mégsem így történt. A 16. századra a túlzott központosítás alatt álló birodalom stratégiaiag túlterjeszkedett, emellett a muzulmán világban végzetes vallási szakadás következett be, a rendszer pedig mindinkább megszenvedte a gazdaságot és társadalmat is gúzsba kötő, ortodox álláspontot, amely döntően hatott a tengeri kereskedelemre. Kínához hasonlóan az Oszmán Birodalomban is győzött a bürokrácia konzervativista szemléletmódja, amely még fanatikusabban épített a vallási tanokra, mint a kínai államigazgatás az ősi filozófiai rendszerekre, s ez a tudományok terén először demagóg befelé fordulást, később pedig azok teljes igába hajtását jelentette. Következésképpen, az oszmán tengeri vállalkozások továbbvitelének akarata, s ezzel az esély a tengerek és új világok felfedezésére, végleg megfeneklett.

A struktúra konzervatív megmerevedésének jelensége még erőteljesebb a másik lehetséges jelölt, a Nagymogul Birodalom esetében, ahol maga a rendszer feje volt gyenge: egy

²⁷³ *CHofCh Vol. 8. Part 2.*, 1998. 333-375.

²⁷⁴ Az ősi konfucionista erkölcsstan szerint a háború, más népek meghódítása elítélendő, s a hadsereg létét kizárólag a külső fenyegetések elleni védelem indokolhatja.

²⁷⁵ KENNEDY, 1992. 7.

²⁷⁶ BRAUDEL, 2004. 2016.

²⁷⁷ KENNEDY, 1992. 8.

²⁷⁸ Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy az arabok vállalkozásainak az európai tudósok is hitelt adtak. Jó példa erre Fra Mauro, aki 1457-ben egy arab hajó útját vázolta fel, amely 1420-ben állítólag 2000 mérföldet járt be a „sötétség tengerén” (az Atlanti-óceán arab elnevezése). Nem bizonyított, hogy ez az utazás valóban megtörtént, a lényeg azonban, hogy az európai tudósok ihletet és használható tudást merítettek arab kollégáik ismeretanyagából.

szűk hódító muzulmán réteg telepedett rá a többségében retrográd hindu néptömegekre, akiknek átjárhatatlan kasztrendszer elnyomott minden kezdeményezőkészséget,²⁷⁹ s egészen a 20. századig sikeresen küzdött a modernizáció megjelenése ellen. Az uralkodó réteg tehetetlensége a birodalom modern tudományos gondolkodásának előmozdítására és az alávetettek tömegeinek tudományellenessége, amely vallási fundamentumokkal bátyázta körbe magát, teljesen kizárta a felfedezői szándék megjelenésének lehetőségét.

Ezzel egy időben azonban az európai tengerészet jelentőset lépett előre: az iránytű, az asztrolábium, a gónom, a sextáns, a Jákob-pálca, az armilláris-gömb, a passzátszeleket jelző kalauzskönyvek stb. egytől-egyig a sikeres navigáció szolgálatába álltak, s a tudományos felkészültség fejlődése nagyfokú technikai növekedést vont maga után. E téren a hajóépítészet produkálta a leglátványosabb eredményeket.²⁸⁰

1430 táján az addig csak part menti hajózásra alkalmas kétárbócos hajókat²⁸¹ egy keresztrudas előárbóccal egészítették ki, s ezzel megszületett az ibériaiak által használt *karavella*²⁸² nevű hajótípus. A *karavellák* végre alkalmasak voltak az óceánokon való hajózásra, de kis méretei és rendkívüli lassúsága megnehezítették a hosszabb utazásokat,²⁸³ ezért a 16. század első felében – további fejlesztések eredményeképpen – megjelenik az új háromárbócos, a *karakk*.²⁸⁴ Ez a hajótípus, amely Portugáliában a *nau*, Spanyolországban pedig a *nao* nevet kapta, már lehetővé tette a hosszú felfedezőutak felvállalását.²⁸⁵

²⁷⁹ KENNEDY, 1992. 10.

²⁸⁰ Mielőtt ismertetnénk ezeket, érdemes egy rövid történeti visszatekintést tennünk. A modernkort megelőző középkorban az európai tengerészek számára két nagyobb kereskedelmi térség létezett: a Földközi-tenger és az Északi-tenger, amely két zóna a hajótípusok formai különbségeiben, azok önálló technikai fejlődésében is világosan körülhatárolható. Az északi és a déli kereskedelmi térség a 13. századig, a tengeri hajózás terén egymástól független, önálló fejlődést produkált. 1257 az a dátum, amikor Genova és Brügge első kereskedelmi kapcsolatfelvétele révén e két, addig eltérő fejlődési vonal végre találkozott egymással, s e találkozás a 13. században egy minden addiginál nagyobb kereskedelmi fellendülést eredményezett Európa számára. A fejlődés motorja kétségtelenül a tapasztalatok kicserélése lett, ide értve a hajózás technikáinak szükségszerű keveredését is, amely keveredéséből a dél-európaiak a 15. században új hajótípust alkottak. BRAUDEL, 2004. 413-414.

²⁸¹ Ilyenek voltak a középkorban használt *lugger*- és a *kogge*-típusú hajók.

²⁸² A *karavella* főleg a portugálok, a spanyolok és az itáliaiak által használt, déli típusú hajó. Hossza 20-25 méter, szélessége 6-8 méter, vízkiszorítása 200-400 brt. A háromárbócos hajón a három, hatalmas négyszögletű vitorla mellett, kereszt irányba már egy háromszögletű úgynevezett „latin vitorlát” is elhelyeztek.

²⁸³ Ez volt az egyik oka annak, hogy a portugálok felfedezései az afrikai partok mentén évtizedekig elhúzódtak.

²⁸⁴ A *karakk* egy 700-1000 tonnás mélymerülésű háromárbócos vitorlás, amelynek legfőbb jellemzői a vastag oldalfalak, a külső merevítőbordák és a vastag dörzsfák, valamint a toronyszerűen felmagasodó elő- és hátsó bástya. Ismertetőjegye az orrárbóc alatt látható úgynevezett „vakvitorla”, amely nevét onnan kapta, hogy menetirányba teljesen elzárta a kormányos szabad kilátását.

²⁸⁵ Érdekes, hogy Kolumbusz hajónaplója szerint, a flotta három hajója közül, a *Pinta* és a *Niña karavella*-, a *Santa María nao* (*karakk*) típusú hajó volt. Ennek lehetőségéről a történészek mai napig vitatkoznak, hiszen, a hajókról nem maradt ránk egyetlen rajz vagy metszet sem.

A tengerjárók fejlesztésének azonban ezzel még nem volt vége. A 16-17. század legfejlettebb ibériai hajótípusa a *galleon*²⁸⁶ volt. Kialakítása az 1530-as évekre tehető. Az egyszerre kereskedelmi- és hadi célokra is alkalmas hajó a tengerek addigi legfajsúlyosabb résztvevője lett. Hatalmas teherbíró képessége mellett kitűnően lehetett vele navigálni, vagyis sokkal mozgékonyabb volt, mint elődje, a *karakk*. Fedélzetén több tucat ágyút állíthattak csatasorba, ami kiemelt értéket biztosított ennek a hajótípusnak.²⁸⁷ A *galleonok*, II. Fülöp spanyol király (1556-1558) uralma alatt, a kor legnagyobb hadiflottájába tömörültek: ez volt a Medina Sidónia herceg²⁸⁸ főparancsnoksága alatt álló „Győzhetetlen Armada”.²⁸⁹

A *karakk*- és *galleon*-típusú hadihajók az északi országokban is gyorsan elterjedtek, amelynek hatásaként a 16. században a hajóépítés a legjelentősebb iparággá lépett elő. Angliában az állandó haditengerészetet VIII. Henrik király hívta életre, a kereskedelmi hajózás védelme érdekében,²⁹⁰ Igazi fellendülés azonban I. Erzsébet (1558-1603) uralkodása hozott az angol tengeri hadviselésre és a spanyolok felett aratott szerencsés győzelmet (1588) követően a *Royal Navy* (Királyi Hadiflotta)²⁹¹ további fejlesztéséhez, amely növekedési ütem a következő évszázadokban is tartotta magát, sem pénzt, sem pedig emberanyagot nem kímélve a vállalkozások sikeressége érdekében.

²⁸⁶ A *galleon* egy körülbelül 40-42 méter hosszú, 11-13 méter széles, négyárbócos hajó, amely a 17. századi fejlesztésekkel elérte a 2500 tonna vízkiszorítást és a 2000 tonna terhelhetőséget. Érdekesség, hogy a hajóorrot egy faragott szoboralak, a *gallion* díszítette, amely a korszakot filmvászonon megjelenítő népszerű mozifilmekben is gyakran látható.

²⁸⁷ A hajózás technológiájának fejlődésével kapcsolatban lásd: CIPOLLA, Carlo María: *Guns, Sails and Empires. Technological Innovation and the Navy Phases of European Expansion 1400-1700*. Pantheon Books, New York, 1965.; UŐ.: *Cañones y velas en la primera fase de la expansión europea*. Editorial Ariel, Barcelona, 1967.; TAYLOR, Eva Rimington Germaine: *The Haven-Finding Art: a History of Navigation from Odysseus to Captain Cook*. Hollis and Carter for the Institute of Navigation, London, 1971.; TEIXEIRA DA MOTA, Avelino: *A evolução da Ciência Náutica durante os séculos XV-XVI. na Cartografia Portuguesa da época*. Lisboa, 1961.; RIBEIRO, Orlando: *Introduções geográficas à História de Portugal*. INCM, Lisboa, 1977.; UŐ: *Portugal, o Mediterrâneo e o Atlântico*. Livraria Sá da Costa Editoria, 5ª, Lisboa, 1987.; ALBUQUERQUE, Luís de: *As navegações e a Sua Projecção na Ciência e na Cultura*. Lisboa, 1987.; REIS, Antonio Estacio dos: *A Ciência náutica dos séculos XV e XVI. Mare Liberum*, 1992. 105-114.; Továbbá: MARJAI Imre – PATÁKY Dénes: *A hajó története*. Corvina, Budapest, 1973.; MARJAI Imre: *Nagy hajóskönyv*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1981.

²⁸⁸ Don Alonso Pérez de Guzmán el Bueno y de Zúñiga-Sotomayor, avagy Medina Sidonia 7. hercege (1550-1615), spanyol nemes, II. Fülöp király admirálisa.

²⁸⁹ A spanyol szakirodalomban ez a flotta legtöbbször *Armada Invencible*, vagyis „Győzhetetlen Hadiflotta” néven jelenik meg. A témában lásd: CONDEMINAS, Francisco: *La marina militar española*. Ediciones Aljaima, Málaga, 2000.; GOODMAN, David: *El poderío naval español. Historia de la Armada española del siglo XVII*. Peninsula, Barcelona, 2001.

²⁹⁰ VIII. Henrik flottájának büszkesége, az 1514-ben vízre bocsátott *Harry Grace à Dieu* nevű hadihajó, amely korának legnagyobb vitorlása volt. A fedélzetén található 17 réz-, 60 vas- és 100 kisebb ágyúval minden akkor ismert hadihajó tűzerejét felülmulta. A fenséges külsővel rendelkező hajót, amely sohasem vett részt fontosabb tengeri ütközetben, tűz pusztította el 1553-ban.

²⁹¹ Anglia „protestáns hajóhada” nagyrészt az egykori kalózkodó rajából verbuválódott, amelyek kapitányai – mint Sir Francis Drake, Sir John Hawkins vagy Sir Walter Raleigh –, mindannyian lovagi rangot kaptak I. Erzsébettől. Az angol Királyi Flotta azonban továbbra is egy született nemes, Lord Howard of Effingham irányítása alatt állott. A témáról bővebben lásd: HAZLEWOOD, I.m., 2004.; PALOTÁS, I.m., 2016.

Hollandia, amelyet szintűgy nyomasztott a spanyol tengeri fölény a 16. század közepén, északi szomszédjához hasonlóan lázas hajóépítésbe kezdett. Nem véletlen, hogy a holland tengeri terjeszkedés időben egybeesett a spanyolok elleni függetlenségi harcokkal (1566-1609).

A hollandok, a *galleon* típusjegyeinek sikeres átvételével egy időben, kifejlesztették saját tengerjárójukat, az úgynevezett *fleute*-típusú hajót.²⁹² A Pieter J. Zirone²⁹³ által alkotott hajótípus lövegek befogadására is alkalmas volt, vagyis a *fleute*-hajók egyaránt szolgálhattak kereskedelmi és hadi célokra.

Az 1530-as évektől a tűzfegyverek tömegesen is elterjedtek és a löfegyverek tömeges alkalmazása még komplexebbé tette az európai hadviselést. A *karakk*-típusú hajók vízre bocsátásával megjelentek a nehézlövegekkel ellátott európai hadihajók, majd a 16. század második felétől már hosszú csövű, közvetlen célra tüzelő lövegekkel ellátott *galleonok* cirkáltak a tengereken,²⁹⁴ amely hadieszközzel sem Kína, sem pedig Japán nem rendelkezett.²⁹⁵

Tengeri katonai fölényük ellenére az ázsiai kereskedés évszázadokkal korábban kialakult rendszerén az európaiak nem tudtak változtatni. Ehhez ekkor még a szárazföldön nem voltak adottak a történelmi feltételek.²⁹⁶ Így kénytelenek voltak abba a rendszerbe beilleszkedni, amely felett mindenekelőtt Kína dominanciája érvényesült. Ebből adódóan az európaiak bonyolította áruforgalom nem korlátozódott csupán az Európa és Ázsia közötti kereskedelemre; a térségben cirkáló európai hajók gyakran kereskedtek keleti termékekkel ázsiai kikötők között.

Az ibériaiak tehát elsőként a történelemben világkereskedelemmé formáltak egy hatalmas kiterjedésű és eltérő civilizációs jegyekkel rendelkező térséget, miközben a Kelet-Indiákon talált birodalmak lényegében érintetlenek maradtak.²⁹⁷ E globális méretű kereskedelmi tér legtávolabbi zónája a Távol-Kelet, azon belül is Japán volt.

²⁹² A *fleute* legfontosabb jellemvonása, hogy kisebb merülésű volt, mint a spanyol *gallion*, de a vízvonalánál a hajótest a fedélzet alatt jobban kiszélesedett, amely biztosította a hajó stabilitását. Az egyszerű kötélzettel és könnyen kezelhető vitorlákkal ellátott hajó viszonylag kis létszámú személyzetet igényelt. Ez a hajótípus továbbá, az óceáni hajózáson kívül, kitűnően alkalmas volt folyótorkolatokban való horgonyzásra is, amely rejtőzködő- és cselvetési képességét jelentősen megnövelte az ibériai hajótípusokkal szemben.

²⁹³ Pieter J. Zirone holland hajóépítő mester Hoorn város szülőte volt.

²⁹⁴ BRAUDEL, 2004. 398.

²⁹⁵ A kisebb ágyúkat a *karakk*-típusú hajókon az első- és a hátsó bástyán helyezték el: nem sokkal később, a *gallionoknál* a nehézlövegek a főfedélzetre kerültek. A hadi *gallion* 17. századi, tovább fejlesztett változatán, már három sorban (alsó fedélzet, felső fedélzet, fedélzetköz), már 70-80 ágyút tudtak elhelyezni.

²⁹⁶ A kínai törvények tiltása ellenére Ázsiai vizein fejlett „világgazdasági rendszer” működött. Az ázsiaiak vállalkozásai a nagy kikötőkből indultak, amelyek egyrészt távol estek a pekingi központtól, másrészt számíthattak a kínai bürokrácia korrupt hivatalnokaira. Ezek a vállalkozások tehát a kínai udvar törvényein túllépve működtek, behálózva az ázsiai tengereket és összekötve azok kikötőit, kereskedőit. Ráadásul nem szabad megfeledkeznünk az ázsiai kalózkodókról sem, akik az európaiak tengeri katonai fölénye ellenére sem tétováztak agresszívan fellépni az idegenekkel szemben.

²⁹⁷ Szilágyi/Poór, 2009. 384-385.

III. AZ IBÉRIAI JELENLÉT ELSŐ SZAKASZA JAPÁNBAN (1543-1598)

3.1. A kölcsönös kapcsolatfelvételek időszaka

3.1.1. A portugálok érkezése Japánba

A legendás *Zipangut* portugál hajósok találták meg 1542-ben vagy 1543-ban. Az első európaiak, akik elérték a japán szigeteket dél felől, António Peixoto, António Mota, Francisco Zeimoto, és Fernão Mendes Pinto voltak.²⁹⁸ Életükről és utazásaikról csupán homályos információk állnak rendelkezésünkre, kivéve Fernão Mendes Pintót.²⁹⁹ A luzitán kalandorok közül Pinto volt az egyetlen, aki terjedelmes memoárt hagyott az utókorra utazásiról és felfedezéseiről.

1614-es kiadását követően Pinto műve, a *Bolyongás*³⁰⁰ hasonló fogadtatásban részesült Európában, mint néhány évszázaddal korábban Marco Polo írása: rajongói és ellenzői egyszerre bálványozták és kárhoztatták a történetek krónikását. A portugál felfedezőt, Pintót sokan hazugnak tartották, hiszen – Polóhoz hasonlóan – állításait kortársai jó része képtelenségnek tartotta. A fanyalgó kritikusok még a nevéből is gúnyos szójátékot alkottak: *Fernão! Mentos? Minto!*, azaz *Fernão! Hazudsz? Hazudok!*³⁰¹

A támadások ellenére, Pinto élete végéig kitartott állításai igaza mellett, s ne feledjük, hogy ez a magatartás az ellenreformáció időszakát élő Európában, egy olyan mélyen katolikus országban, mint Portugália, nem kis kockázattal járt. A tény, hogy Mendes Pinto vállalta ezt a kockázatot, azt sugallhatja számunkra, hogy történetei korántsem voltak légből kapottak. Egyházi körökben a *Bolyongás*-t veszélyes műnek tartották, mint a babonák és az istentelenségek terjesztésének egyik formáját. Nem csoda tehát, hogy a mű Észak-Európa protestáns országaiban sokkal kedvezőbb fogadtatásra talált, mint a katolikus Ibériában.

Kétségtelen, hogy Pinto műve egyszerre hordozza magán az útleírás, az önéletrajz, a pikareszk és a szatíra jegyeit, néhol mesebeli részeket, máshol filozófiai elmélkedést is csempészve a mondatok közé. Ettől eltekintve ez a legteljesebb rendelkezésünkre álló forrás, amelyből a lehető legtöbb és minden bizonnyal helytálló információt nyerhetünk a Távol-Kelet felfedezésével kapcsolatban. Pinto visszaemlékezései azonban évekkel hazatérését követően íródtak. Kritikusai szerint, éppen ezért történeteinek nagy része a fantázia szüleménye csupán,

²⁹⁸ Jelen felsorolásunk csak a legfontosabb szereplők neveit tartalmazza.

²⁹⁹ Fernão Mendes Pinto (1509k-1583) portugál felfedező és krónikás.

³⁰⁰ MENDES PINTO, Fernão: *Bolyongás*. Cédrus Kiadó, Sopron, 1992. (A továbbiakban: *Bolyongás*, 1992.)

³⁰¹ RÓZSA: *Utószó*. In: *Bolyongás*, 1992. 303.

avagy mások elmondásán alapuló fantáziálgatás. (Hasonló vádakkal illették Marco Polót is a kortársai.) És éppen ez az időintervallum a leginkább elgondolkodtató számunkra. Csaknem négy évtized elteltével ugyanis Pinto nem emlékezhetett volna minden részletre, ha története nem saját élményből erednek, hanem kizárólag mások beszámolóí alapján írta volna meg azokat. Márpedig Mendes Pinto földrajzi leírásai, a korabeli japán erőviszonyokra vonatkozó állításai stb. többnyire helytállóak. Vagyis, szinte elképzelhetetlen, hogy Pinto tudástára a Távol-Keletről és azon belül Japánról csupán hallomás utáni információkból származzon, a fantáziálás lehetőségét pedig bizonyosan kizárhatjuk a mai tudományos ismereteink és az abból fakadó visszaellenőrizhetőség jogán.³⁰²

Pinto 1537. március 11-én hagyta el Portugáliát és szeptember 5-én érkezett meg Indiába.³⁰³ 1537 és 1558 között bejárta a Kelet nagy részét. Ezen utazásai során 1542 vagy 1543 és 1556 között négyszer járt Japánban, vagyis ott volt a szigetország első európai felfedezői között. A *Bolyongás* negyedik részének első fejezetében a következőket olvashatjuk:

„Miután ily szárnyaszegetten folytattuk utunkat további három napig, viharos ellenszelet kaptunk a szárazföld felől, mit még azon az éjjelen elvesztettünk a szemünk előtt. És mert a szárazföldet többé nem tudtuk megtalálni, kénytelenek voltunk hátszélbe állni (...) és az északkelti szelek is hátráltattak. Mivel a hullámokat erősen szemből kaptuk, összevissza hánykolódtunk, míg végre újabb huszonhárom napi keserves küszködés után Urunk akaratából szárazföldet pillantottunk meg. (...)

És ahogy a szigettel szemben hetvenrőfnyire horgonyt vetettünk, elindult felénk a partról két kis bárka, melyeken hat ember utazott, akik miután a fedélzetünkre értek, a maguk módján üdvözöltek minket és tisztelegtek nekünk, majd megkérdezték, honnan jött a dzsunka, mire azt feleltük, Kínából, áruval megrakva, hogy velük kereskedjünk, ha arra nekünk engedélyt adnak. A hat közül az egyik azt válaszolta, hogy (...) Tanixumá-sziget ura szívesen megadja az engedélyt, ha megfizetjük a Japánban szokásos vámot, mert annak a földjét látjuk magunk előtt. (...)”³⁰⁴

³⁰² A *Bolyongás* kritikai elemzéséről részletesebben a következő műben olvashatunk: ALVES, Jorge Santos: *Fernão Mendes Pinto and the “Peregrinação”*. 4. vols. (Studies, restored Portuguese text, notes and indexes). Fundação Oriente–INCM, Lisboa, 2010. A mű recenziója Rákóczi István tollából látott napvilágot: http://www.brown.edu/Departments/Portuguese_Brazilian_Studies/ejph/html/issue19/pdf/v10n1a05.pdf (Utolsó letöltés: 2018.03.02.)

³⁰³ MARTÍN, Mario: Mendes Pinto: el „Marco Polo” portugués. *Academia.edu*, 2017. https://www.academia.edu/35356948/Mendes_Pinto_el_Marco_Polo_portugu%C3%A9s (Utolsó letöltés: 2018.03.02.)

³⁰⁴ *Bolyongás*, 1992. 156-157.

7. kép: Sebastian Münster³⁰⁵ Ázsiai térképe, Zipangu ábrázolásával

A sziget, amit Mendes Pinto *Tanixumá* néven azonosított, Tanegasima volt. Itt léptek először Japán földjére az európaiak. Pinto információit erősíti meg számunkra a *Teppó-ki*³⁰⁶ japán krónika is, amely szerint a portugálok 1543. szeptember 23-án³⁰⁷ érték el Tanegashima szigetét, ahol a helyi *daimjó*, Tokitaka³⁰⁸ békével fogadta az új jövevényeket.³⁰⁹

Néhány hónap elteltével a portugálok ismét megjelentek Tanegasimánál, ahogy arról Pinto is beszámol az alábbi fragmentumban (ötödik rész, hetedik fejezet), újra lokalizálva a helyet, s ezzel mintegy megerősítve korábbi állításait.

³⁰⁵ Sebastian Münster (1488-1552) német kozmográfus, akinek *Cosmogaphia* című műve 1544-ben látott napvilágot. Münster életéről és munkásságáról bővebben: WESSEL, Günther: *Von einem, der daheim blieb, die Welt zu entdecken - Die Cosmographia des Sebastian Münster oder Wie man sich vor 500 Jahren die Welt vorstellte*. Campus Verlag, Frankfurt, 2004.

³⁰⁶ A *Teppó-ki* avagy spanyol címén *Crónica del Arcabuz* („A Muskéta Krónikája”) egy japán zen buddhista pap, Nampo Bunshi (1556-1620) munkája. A mű 1606-ban íródott, de csak 1625-ban adták ki először, majd 1650-ben második alkalommal is. In: FRÉDÉRIC, Louis: *Japan Encyclopedia*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2002. 963. (A továbbiakban: *Japan Encyclopedia*)

³⁰⁷ A japán időszámítás szerint: *Tenbun* 12. évének 8. hónapjának 25. napján.

³⁰⁸ Tanegasima Tokitaka (1528-1579) az első japán *daimjó*, aki személyesen találkozott az európai idegenekkel és kipróbálhatta a portugál muskétát. (A lőfegyverek szerepével később részletesen is foglalkozunk.) In: LEUPP, Gary: *Interracial Intimacy in Japan: Western Men and Japanese Women, 1543-1900*. A&C Black, London, 2003. 2. Vö: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/t2.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05.)

³⁰⁹ TAKIZAWA, Osami: *La historia de los Jesuitas en Japón*. Universidad de Alcalá, Alcalá de Henares, 2010. 46.

„Malakkában csak egy hónapot időztem, majd ismét behajóztam Japán felé. (...) Már huszonhat napja hajóztunk útvonalunkon, kedvező monszunszelektől támogatva, amikor megláttunk egy szigetet, aminek neve Tanixumá és kilenc mérföldre fekszik Japán legelső csücskétől. (...) És felé irányozván a hajó orrát másnap horgonyt vetettünk annak az öbölnek a közepén, amelyik Guanxiro³¹⁰ védett kikötőhelye. (...)

Mind a király, mind a föld népe örömmel fogadott minket, kedvezményeket és jelentős vámmentességet kaptunk áruinkra. (...)”³¹¹

Ahogy azt korábban már kifejtettük, a luzitán hajósok egy olyan időszakban érték el Japánt, amikor a szigetországot polgárháború szaggatta szét kisebb-nagyobb politikai egységekre, amelyek élén egy-egy *daimjó*, vagyis hadúr gyakorolta a hatalmat.³¹² Szinte bizonyos, hogy Pinto a helyi *daimjót*, Tokitakát illetve királyi titulussal, ami arra vall, hogy az első portugál felfedezők még korántsem voltak tisztában a japán tisztségekkel és a mögöttes politikai-katonai erőviszonyokkal.³¹³

Tanegasima tehát a portugálok első irányadó kikötője lett a japán szigetszoporton belül. Később innen indultak tovább északi irányba, és hajóikkal hamarosan elérték Kjúszút.

„Másnap elindulván innen Bungo királysága felé, amely onnan száz mérföld távolságra van északnak, Isten megengedte, hogy öt napra rá megérkezzünk és horgonyt vessünk Fuchéu város kikötőjében, ahol mind a király, mind a föld népe örömmel fogadott minket, kedvezményeket és jelentős vámmentességet kaptunk áruinkra. (...)”³¹⁴

1546-ban a portugálok három kereskedőhajóval ismét megjelentek Japán déli szigetein, majd tovább hajóztak északnak, Kjúszú irányába, míg horgonyt nem vetettek a forrásban szereplő Bungo partjainál.³¹⁵ Az első európaiak érkezésekor ezt a területet az Ótomo-klán uralta, amelynek feje Ótomo Josisige³¹⁶ volt. A hadúr kezdettől fogva nagy érdeklődéssel

³¹⁰ Tanegashima szigetén található város, valószínűleg Nisinoomote.

³¹¹ *Bolyongás*, 1992. 220.

³¹² Lásd: 10. oldal.

³¹³ Megjegyzendő, hogy az ibériaiak – úgy a portugálok, mint később a spanyolok - még évtizedek múltán is gyakran összekeverték a japán politikai címeket, vagy ami még rosszabb, helytelenül egy-egy európai titulussal azonosították azokat, s ez a tény jelentősen megnehezíti a korszakkal foglalkozó kutatók munkáját. Ezekre a tévedésekre számos példát láthatunk még az értekezés későbbi forrásrészleteiben.

³¹⁴ *Bolyongás*, 1992. 220.

³¹⁵ Napjainkban: Óita Prefektúra, Japán.

³¹⁶ Ótomo Josisige (1530-1587), más néven Fudzsiwara no Josisige avagy Ótomo Szórin, Funai Tartomány (Bungo) *daimjója*, az Ótomo-klán ura. In: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/o2.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05.)

fogadta az idegeneket habár rokonszenve legalább annyira táplálkozott gazdasági megfontolásból, mint egy sosem látott idegen kultúra iránti kíváncsiságból.

Ezzel együtt a portugálok hajóútjai Japán felé évekig *ad hoc* jellegűek maradtak. Rendszeres kapcsolatokról csak 1549-től beszélhetünk,³¹⁷ amely esztendőől Japán – mint kiaknázatlan terület –, a világi kereskedők és a keresztény hittérítők állandó, távol-keleti célpontjává vált. Ez utóbbiak között a jezsuiták jártak az élen. Vezetőjük egy spanyol hittérítő, Francisco Javier atya volt.

3.1.2. Francisco Javier (Xavéri Ferenc) és az evangelizáció kezdete

Francisco de Jasso y Azpilicueta avagy Francisco de Javier (a továbbiakban Xavéri Ferenc) 1506. április 7-én született egy navarrai baszk család gyermekeként. Elméjének pallérozottsága már korai tanulóévei alatt megmutatkozott. A tudományos címekre vágyó Ferenc 1525-ben beiratkozott a párizsi Sorbonne Egyetemre, ahol filozófiából *bakkalaureátus*³¹⁸ fokozatot szerzett.

Ez a titulus azonban nem elégítette ki az ambiciózus fiatalembert, így hat esztendő teológiai tanulmány következett. Párizsi tartózkodása alatt Ferenc Sainte Barbe-i kollégiumi szobáján két társával osztozott: az egyikük a szintén baszk származású Ignacio de Loyola³¹⁹ (a továbbiakban Loyolai Ignác), míg a másik a francia Pierre Favre³²⁰ (a továbbiakban Faber Péter) volt.

³¹⁷ RODAO GARCÍA, Florentino: „De vuelco en vuelco.” In: *La imagen de España en Japón* por Javier Noya. Instituto Cervantes, ICEX, SEEI, Real Instituto Elcano, 2004. 11.

³¹⁸ A párizsi egyetemen a *licenciátus* (tanító) előtti fokozat, amelyet egy nyilvános *disputa* (vita) keretében lehetett elnyerni.

³¹⁹ Íñigo López de Loyola (1491-1556) baszk nemesi család sarja volt, aki 1521-ben Pamplona (Navarra) francia ostromtüzében súlyosan megsebesült. Lábadozása alatt – saját bevallása szerint – látomásai támadtak, amelyek hatására a férfi a fegyverforgatást felcserélte Krisztus szolgálatára. 1540-ben megalapította a Jézus Társasága nevű szerzetes közösséget, amelynek tagjait már a kezdetektől jezsuitáknak hívták. A rendnek döntő szerep jutott az európai katolikus megújulás kibontakozásában. Loyolai Ignác *Lelkigyakorlatok* (1522-1524) címmel foglalta össze imádsággal és lelki élettel kapcsolatos tapasztalatait, amely útmutatás azután a jezsuita-lelkiség alapjává vált. 1622-ben XV. Gergely pápa szentté avatta, halálának napját (július 31.) pedig ünnepé nyilvánították, és 1623-ban bevették a római naptárba. In: *Szentek élete*. I. kötet. Szerk.: Dr. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 387-394.

³²⁰ Pierre Favre (1506-1546), savoyai nemesi család sarja, a jezsuita rend egyik első tagja. 1872-ben IX. Pius pápa boldoggá avatta, míg 2013-ban I. Ferenc pápa bejelentette kanonizációját. Favre életéről bővebben: BANGERT, William: *To the Other Towns: A Life of Blessed Peter Favre, First Companion of St. Ignatius Loyola*. Ignatius Press, San Francisco, USA, 2002.

Ferenc és Péter hamar hatása alá kerültek Ignác szellemiségének, és 1533-ban mindketten a megtérést választották.³²¹ Xavéri 1534. augusztus 15-én Ignáccal és öt másik társával együtt fogadalmat tett a montmartre-i kápolnában, hogy a Szentföldre zarándokolnak, és ott szegénységben fogják hirdetni Krisztus igéjét.³²² 1537-ben Velencében pappá szentelték Xavéri Ferencet, majd 1538-ban társaival együtt találkozott III. Pál pápával, amely alkalommal szent esküt tettek az egyház fejének.

Két esztendővel később Loyolai Ignác Xavéri Ferencet jelölte a III. Pál pápától kapott nunciusi megbízásra,³²³ amely megbízás kiterjedt az egész portugál gyarmatbirodalomra. Xavéri 1541. április 7-én kelt útra Ibériából, és 1542. május 6-án érkezett meg a portugálok indiai központjába, Goába. Mint később kiderült, soha többé nem látta viszont Európát.

8. kép: Xavéri Ferenc jezsuita hittérítő leggyakoribb ábrázolása

Hittérítői tevékenységét három nagy szakaszra lehet osztani: 1542 és 1544 között a Komorin-fok környékén hirdette Krisztus tanításait; az 1545-től 1547-ig terjedő időszakban

³²¹ Nem bizonyított, hogy Ferenc választását Loyolai Ignác szellemisége váltotta volna ki, de jelentős hatással volt a fiatalember gondolkodására. A Társaság hagyományai szerint Ignác gyakran emlékeztette a becsvágyó fiatalembert egy evangéliumi figyelmeztetésre: „Mit használ az embernek, ha az egész világot is megnyeri, de lelke kárt szenved?” In: *Jezsuiták Szent Ignác nyomdokain*. Szerkesztették: Szabó Ferenc, Bartók Tibor. Szent István Társulat, Budapest, 2006. 97. (A továbbiakban: *Jezsuiták*, 2006.)

³²² Ez a zarándoklat soha nem valósult meg. „A páneurópai diplomácia egy igen ritka sikere jeleként éppen akkor fogott össze nagykoalícióba a német-római császár, a pápa és a Velencei Köztársaság, hogy háborút vívjon az oszmán-törökök ellen – és minden, a Szentföld térségébe induló kereskedelmi hajóutat nyomban töröltek.” In: MACCULLOCH, 2011. 345.

³²³ A megbízást eredetileg Nicolas Bobadilla kapta, aki azonban súlyosan megbetegedett, így nem tudott eleget tenni kötelességének.

Malakka és a „Fűszer-szigetek” adtak teret evangelizációjának; míg missziójának utolsó állomásaként Távol-Keletre, először Japánba, onnan pedig Kínába utazott. Egy évtizedes misszionáriusi munkája alatt „szó és tett összefonódik, az embereket konkrét életkörülményeikben, nyomorúságaikban, szenvedéseikben, örömeikben és vágyaikban akarja elérni.”³²⁴

1549-ben Xavéri Ferenc elhatározta, hogy megtéríti Japánt, ezért hittestvérei, a valenciai Cosme de Torres³²⁵ és a cárdobai Juan Fernández³²⁶ kíséretében Távol-Keletre indult. Küldetésének részleteit főleg levélrészletekben hagyta az utókorra.

**„Loyolai Ignác atyának, Rómába
Kocsín, 1549. január 12.**

8. (...) sok információm összegyűlt Japánról, amely egy sziget Kína közelében. (...) Japánban mindenki pogány és nincsenek mórók, sem zsidók, a nép viszont kíváncsi és vágyik arra, hogy új dolgokat tanulhasson, így Isten és más természetes dolgok indíttatásából elhatároztam, hogy elindulok erre a földre hatalmas belső indíttatással, azon meggyőződéssel, hogy olyan emberek közé jutok, akik számára lehetséges örökül adni a [hit] gyümölcsét, amit az életben [mi] a Társaság tagjai [szintúgy] megvalósítunk.

Van három fiatalember a Goa-i Santa Fé kollégiumunkban erről a földről, Japán földjéről, akik az 1548. évben jöttek Malakkából, amikor én is megérkeztem, s amely fiatalemberek kitűnő információkkal szolgáltak Japán egyes részeiről. De vannak még más, igen erkölcsös és kiváló szellemű emberek, főként Paulo (...), aki nyolc hónap alatt megtanult írni és olvasni valamint portugálul beszélni; (...)]

(...) Mindenekelőtt elhatároztam, hogy elmegyek oda [Mijakóba],³²⁷ ahol a királyuk székel, azután pedig ellátogatok az egyetemekre, ahonnan tanulmányaik erednek, hatalmas reménnyel [indulok] a mi Urunk Jézus Krisztusban, aki segít engem. A vallásuk, mondotta Paulo, egy olyan földről érkezett, amit Chengiko-nak neveznek³²⁸

³²⁴ Jezsuiták, 2006. 98.

³²⁵ Cosme de Torres (1510-1570) spanyol jezsuita misszionárius, aki a ferencesek meghívására érkezett a Molukka-szigetekre. Ázsiai tartózkodása alatt, 1546-ban megismerkedett Xavéri Ferencsel, s az atya hatására Torres a Jézus Társaság tagjává vált. In: *Diccionario Histórico de la Compañía de Jesús: Biográfico-temático. III.* Universidad Pontificia Comillas, Madrid, 2001. 2455. (A továbbiakban: *DHdeCJ*, 2001.)

³²⁶ Juan Fernandez (?-1567) spanyol jezsuita világi testvér, misszionárius. *DHdeCJ II.*, 2001. 1629.

³²⁷ Más helyeken Meakó vagy Meacó: a mai Kiotó.

³²⁸ A szóban forgó hely: Tendzsiku (India). Innen érkezett a buddhizmus Kínán keresztül Japánba, a hagyomány szerint 552-ben.

(...) Írni fogok Japánból, a ti szent jótékonyságotokra, bőséges információkkal ellátva [Titeket], amelyek beszámolnak majd [a japánok] szokásairól, írásáról és mindazokról a dolgokról, amiket a Chengiko-i nagy egyetemen³²⁹ tanítanak. (...)

9. (...) Elviszek magammal egy miséző atyát, név szerint Cosme de Torrest, aki itt lépett be Társaságunkba (...) valamint a három Japánból érkezett fiatalembert. Elindulunk hát, Isten segédelmével ezen április hónapban, az 1549. évben. (...)”³³⁰

„A Jézus Társaságnak, Európába

Malakka, 1549. június 22.

2. Elindultam Indiából Japánba, április hónapban, két társammal: az egyikük miséző pap [Cosme de Torres], a másik laikus testvér [Juan Fernandez], továbbá három japán kereszténnyel [Pablo, Juan és Antonio],³³¹ akik meg lettek keresztelve, miután beavattuk őket a mi Urunk Jézus Krisztus hitének alapismereteibe. (...)

(...)

5. Az 1549. év májusának végén érkezünk meg Malakkába, két társam, a három japán és jómagam. Megérkezvén ebbe a városba, sok új hír jutott a birtokunkba Japánnal kapcsolatban azoktól a portugál kereskedőktől, akik levelet írtak nekem onnan, s amely levelekben tudatták velem, hogy a japán szigeteknek egyik ura kereszténnyé akar válni és ennek okán, a nagykövetségen keresztül, térítő atyákért folyamodott India kormányzójához, akik kifejtetik számára hitünk lényegét.

(...)

9. Amikor majd megérkezünk Japánba, el fogunk menni a szigetre, ahol a király székel,³³² bemutatjuk számára követségünket, amelyet Jézus Krisztus nevében mi képviselünk. (...)”³³³

1549. augusztus 15-én Xavéri Ferenc és hittestvérei Jorge Alvarez³³⁴ kapitány hajóján megérkeztek a Kjúszu szigetén lévő Kagosima városába.³³⁵ Ahogy az a fenti forrásrészletekből

³²⁹ Buddhista intézmény.

³³⁰ Cartas y escritos de Francisco Javier por Félix ZUBILLAGA, Doc. 70.; <http://www.scribd.com/doc/49539660/cartas-javier> (Utolsó letöltés: 2018.02.24.)

³³¹ Az előző forrásrészletben már említet „három fiatalembert”.

³³² Japán történelmi-politikai központjai mind Honsú szigetén voltak.

³³³ ZUBILLAGA, Doc 85.

³³⁴ Jorge Álvarez volt az egyik első portugál hajóskapitány és kereskedő Japánban. In: HIGASHIBABA, Ikuo: *Christianity in Early Modern Japan*. Brill, Leiden-Boston-Köln, 2001. 6.

³³⁵ TAKIZAWA, 2010. 46.

kiderül, Xavérit és két társát három fiatal japán is elkísérte. Egyikük egy Andzsiró nevű áttért japán nemes volt, Kagosima városából, aki a keresztségben a Pablo de Santa Fé nevet kapta.³³⁶ A másik Andzsiró szolgája, Juan de Torres, akit magával hozott Japánból, a harmadik pedig Antonio, akit közvetlenül Xavéri Ferenc atya szolgálata alá rendelték. Velük tartott továbbá egy kínai, akit Manuelnek hívtak és egy indiai férfi is, aki az Amador nevet kapta a jezsuitáktól.³³⁷ Ki kell emelnünk Andzsiró személyét – a férfi nem csupán kiváló helyismerettel rendelkezett, hanem hatalmas segítséget jelentett a kezdeti kommunikációs akadályok leküzdésében is.

Érkezésükkor a jezsuitákat egy anarchiába süllyedt ország fogadta. Ne feledjük, hogy a 16. század közepére a majd nyolcvan esztendeje dúló polgárháború teljesen szétzúzta Japán politikai egységét. A szigetországot hadurak (*daimjók*) irányította államalakulatok alkották, amelyek szakadatlan háborúban álltak egymással. Ebben a labilis politikai-katonai helyzetben fogtak hozzá missziójuk beteljesítéséhez Xavéri Ferenc atya és társai.

Szeptember 29-én Xavéri Ferenc találkozott a Kjúsú szigetén található Simazu territórium urával, Simazu Takahiszával,³³⁸ aki engedélyt adott számára, hogy területén hozzájáruljon az evangelizációhoz.³³⁹ Xavéri Ferenc Kagosima városában rendezkedett be, és prédikációit a buddhista *Fukusó-dzsi* (Fukusó Templom) közvetlen szomszédságában végezte.

A politikai-katonai válság ellenére Xavérinek sikerült megfigyelnie a japán társadalom számos sajátosságát: annak pozitívumait, érdekességeit és nem utolsósorban az európai elme számára felfoghatatlan visszasságait is. Ennek oka, hogy a hadakozó *daimjók* háborúi ellenére az egyes territóriumokon belül ugyanaz, a feltétlen szolgálatra alapozott rend és fegyelem uralkodott, amely a „szamuráj Japánt” évszázadok óta jellemezte. Az anarchia inkább a központi hatalom hiányában és az abból kifolyó politikai-katonai küzdelmekben mutatkozott meg, mintsem a belső társadalmi törvényszerűségekből. A társadalmi fundamentumok tehát, dacára a háborúnak, szilárdak maradtak.

Tapasztalatait az atya újabb és újabb levelekben adta hírül hittestvéreivel. Ezen írások sorában az úgynevezett *Kagosimai levél* Xavéri Ferenc japán missziós tevékenységének egyik legfontosabb dokumentuma. Blokkjai – politika-, vallás- és társadalomtörténeti szempontból – rendkívüli ismertetőkké bírnak számunkra.

³³⁶ GIL, Juan: *Hidalgos y samurais – España y Japón en los siglos XVI. y XVII.* Alianza Editorial, Madrid, 1991. 22.

³³⁷ GÓMEZ-TABANERA GARCÍA, José Manuel: „Xavierana. Luces y sombras de la primera evangelización católica de Japón.” *Transfretana: revista de Instituto de Estudios Ceutíes*, N°5, 1999. 243.

³³⁸ Simazu Takahisza (1514-1571) a Simazu-klán feje, Szacuma, Ószumi és Hjúga ura. In: TURNBULL, Stephen: *The Samurai Sourcebook*. Cassell & Co., London, 1998. 212. Vö: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/s2.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05)

³³⁹ CABEZAS, Antonio: *El siglo ibérico del Japón – La presencia hispano-portuguesa en Japón (1543-1643)*. Universidad de Valladolid, Valladolid, 1994. 114.

„A Goában tartózkodó testvéreknek

Kagosima, 1549. november 5.

11. (...) Így esett, hogy sem a démonok, sem az ördögi protestánsok nem tudták megakadályozni megérkezésünket, s így juttatott el a mi Istenünk ezekre a földekre, amit annyira vágytunk elérni, a mi Asszonyunk napján, az 1549. év augusztusában.³⁴⁰ S mivel nem köthettünk ki más Japán kikötőben, Kagosimába jöttünk, amely föld Santa Fé-i Paulo testvérünk földje, s ahol mindenki nagy szeretettel fogadott bennünket, úgy a rokonai, mint ahogy mások is.

12. Japánról, tapasztalataimat erről a földről, amely nekünk jutott, átadom nektek [testvérek], hogy tudomásotok legyen [erről az országról]. Először is, az emberek, akikkel eddig kapcsolatba kerültünk, a legjobbak az eddig felfedezett földek népei közül, sőt, számomra úgy tűnik, hogy az idegen hitűek között sem lehetne még egy olyan [népet] találni vagy megnyerni magunknak, mint a japán. Ezek az emberek nagyon jó modorúak, általánosságban jók és nem rosszindulatúak, bámulatosan becsületesek, nincs egyetlen más dolog sem, amit többre tartanak a becsületnél, általában szegények, de a szegénységet sem a nemesek,³⁴¹ sem pedig a közrendűek nem tartják szégyennek.

13. Létezik náluk egy olyan dolog, amelyet egyetlen keresztény helyen sem tapasztaltam, de úgy tűnik számomra, hogy náluk ez megvan, s eme dolog a következő: miszerint a nemest - legyenek bár mégoly szegény is - a közrendű ember - legyenek bár mégoly gazdag is - olyan mély tisztelettel kezeli, mintha az a nemes a leggazdagabb úr lenne. És nincs az a vagyon, amiért egy szegény nemes, nem-nemes rétegbelivel összeházasodna, bármekkora gazdagságot is adjon az neki, s teszi mindezt azért, mert meggyőződése, hogy [örökre] elvesztené a becsületét, amennyiben összeházasodna egy alacsonyabb rétegbelivel; ily módon [kijelenthetjük], többre tartják a becsületet, mint a gazdagságot. Ezek az emberek hatalmas illemtudással viseltetnek egymás iránt, nagyra értékelik a fegyvert és nagyon bíznak fegyverükben, mindig kardot és tört viselnek,³⁴² úgy a nemesek, mint az alacsonyabb rangúak, akik mindannyian tizennégy éves koruktól már kardot és tört hordanak.³⁴³

³⁴⁰ Augusztus 15. Mária (Magyarországon Bódogasszony avagy Nagyboldogasszony) Mennybe vitelének napja.

³⁴¹ Xavéri itt az „*hidalgo*” szót használja, amely a spanyol nemest jelenti. (E harcos, kis- és köznemesi réteg játszott döntő szerepet az arabok elleni *reconquistában* és vállalt vezető szerepet a 16-17. századi tengerentúli hódításokban is.). Ez alatt minden bizonnyal a *busi* (harcos, ismertebb néven szamuráj) réteget érti.

³⁴² A kard és a tört nem más, mint a szamurájok híres fegyverzete a *katana* és a *vakizasi*, az úgynevezett hosszú- és rövid kard. A témáról bővebben: SEY Gábor: *Japán kard*. Alexandra Kiadó, Pécs, 1999.

³⁴³ Természetesen az alacsonyabb rangú is csak szamuráj lehetett. Nem-szamuráj rangú (például: paraszti származású ember) esetében a fegyverviselés szóba sem jöhetett. A parasztok fegyverbirtoklását halállal büntették, ahogy szinte minden más törvényellenes cselekedetet is.

14. Ezek az emberek nem tűrnek el semmilyen tettleges sértést, de még a szóbeli becsmérést sem. A nem-nemesi születésűek hatalmas tiszteletet mutatnak a nemesek iránt. A nemesek büszkélkednek azzal, hogy hűségesen szolgálják a föld urát és mindenben alávetik neki magukat; és úgy tűnik, ennek oka inkább a becsület elvesztésétől, sem mint a büntetéstől való félelem, mert meggyőződésük, ha nem így cselekednének, azzal elveszítenék a becsületüket. Ezek az emberek mértéktartóak az étkezésben, viszont korántsem vetik meg az italt; rizsbort fogyasztanak, mivel ezen a vidéken nincsenek szőlőföldek. Ők olyan férfiak, akik sohasem játszanak szerencsejátékot, mert ezt nagy becstelenségnek tartják, mivel szerintük azok, akik szerencsejátékot üznek, megkívánják azt, ami nem az övék, s így akár tolvajokká is válhatnak. Ritkán esküdöznek, de amikor mégis megteszik, megesküdnek a Napra. Az emberek nagy része tud írni és olvasni, amely nagy segítségnek bizonyul abban, hogy igen rövid idő alatt megtanulják az imákat és az Úristen tanait. Nekik csak egy feleségük van. Ez egy olyan föld, ahol kevés [a rabló és] a tolvaj, s ha fellelik azokat, akiket [rablónak vagy] tolvajnak vélnek, megbüntetik, méghozzá úgy, hogy egyet sem hagynak életben közülük, mert végtelenül gyűlölik a lopás [és rablás] büntetést. Ezek az emberek nagyon jóindulatúak, közösségiek és tudásra áhítozók.

15. Nagy örömmel hallgatják az Isten tanait, s főleg akkor örvendenek, amikor meg is értik azokat. Ahány föld megismeréséből csak kijutott nekem eddigi életemben - úgy a keresztény földekből, mint a nem keresztényekből -, soha nem láttam még ilyen embereket, akik ennyire becsületesek, távol a lopás bűnétől. Nem bálványozzák az aljas embereket, többségük hisz az ősök tiszteletében, akik - amennyire azt sikerült megértenem - a filozófusok bölcsességével éltek. Ezek közül sokan a Napot imádják, mások a Holdat. (..)

19. (...) Mindenki - úgy a világi ember, mint a bonc - foglalkozik jelenlétünkkel és a lehető legteljesebben elcsodálkozik azt látván, hogy olyan messzi földekről jöttünk, mint amilyen messze fekszik Japántól Portugália, amely több mint hatezer spanyol mérföld,³⁴⁴ csak azért, hogy Isten dolgairól beszéljünk. Mint ahogy azon is elcsodálkoznak, hogy [hitünk szerint] az emberek hogyan tudják megmenteni a lelküket, a mi Urunk Jézus Krisztusban. (...)”³⁴⁵

Missziós tevékenységének ideje alatt Xavéri egyik legsúlyosabb problémája az volt, hogy állandóan beleütközött a sintoista és buddhista papság féltékeny gáncsoskodásába.³⁴⁶ A

³⁴⁴ 1 spanyol mérföld = 5500 m

³⁴⁵ ZUBILLAGA, Doc. 90.

³⁴⁶ ARAGÓN MORENO, Miguel Ángel: „Claves da la misión (ad gentes) para nuestro momento actual. En torno a Francisco Javier.” In: *El cristianismo en Japón. Ensayos desde ambas orillas*. Coord.: Pulido, Manuel Lázaro. Instituto de Teología "San Pedro de Alcántara" de Cáceres, 2011. 222.

japán papok nem tudták és nem is akarták megérteni a keresztény missziók logikáját, hiszen azok páterei egy olyan személy nevében hirdettek egyfajta ködös megváltásfélét, akit keresztre feszítettek.³⁴⁷ Ez a jelenség a későbbi missziókat is végig elkísérte, s az idő múlásával, valamint az evangelizáció sikerei láttán, szabályszerű gyűlöletbe csapott át. Ráadásul az idegen tanok közvetlenül is veszélyeztették a sintoista és buddhista papság szakrális hatalmát. A japán papok azt vallották, hogy az új vallás, ahogy egyre nagyobb dominanciával bír majd Japánban, végül meg fogja semmisíteni a buddhista és sintoista templomokat, azok egész közösségével együtt.³⁴⁸ Ennél fogva a szigetország papsága már a kezdetektől egy veszélyes ellenséget látott a kereszténységben, és már ideje korán érdekeltté vált abban, hogy az idegen vallást ki kell űzni az országból.

Xavéri a *boncokkal* való ellentéteiről ugyancsak a *Kagosimai levélben* tudósítja társait, egyben hangot ad mérhetetlen megvetésének is, amit a buddhista és sintoista papok erkölcstelen életmódjával kapcsolatban érzett.

16. Kevesebb bűnt találok a világiakban és sokkal több, az igazság által vezérelt kötelezettség tudatot, mint azokban, akikre papjaikként tekintenek, s akiket ők boncoknak neveznek, s akik hajlamosak olyan bűnökre, ami még a természetet is elborzasztja, s akik e bűnöket nyíltan elkövetik, azokat egy pillanatra sem tagadják. Mindez pedig annyira nyilvános és mindenki által tetten érhető - úgy a férfiak, mint a nők, gyermekek és felnőttek által s annyira megszokottá vált, hogy már meg sem lepődnek mindezen, sőt, még csak el sem borzasztja őket. (...)

18. Két dolog van, amin igencsak elcsodálkoztam ezen a földön. Az első, látni azt, hogy [a papok] milyen könnyedén tekintenek a nagy és förtelmes bűnökre. Ennek oka pedig abban van, hogy már az ősök is ezekben [a bűnökben] élték életüket, amely ősök pedig követendő példaként állnak a jelen emberek előtt. (...) A második, látni azt, hogy bár a világi emberek mennyivel jobbak életvitelükben, mint a boncok, mégis mekkora becsben tartják papjaikat, amely [megbecsülés] szemmel látható és egyben csodálatra méltó. Sok egyéb hiba is felróható még ezeknek a boncoknak és sok esetben a legokosabbak egyben a legnagyobb vétkesek is.

A másik nagy kihívás az atya számára a kereszténység tanainak megértetése volt a japánokkal. Xavéri képtelen volt megbirkózni azzal a problémával, hogy a keresztény

³⁴⁷ Japánban a bűnt szinte csak és kizárólag keresztre feszítéssel büntették. Vagyis a keresztre feszített a törvény értelmében biztosan bűnös volt és kitaszítottá vált.

³⁴⁸ TAKIZAWA, 2010. 48.

rendszerből kiemelt szavaknak nem voltak japán megfelelőik. A legnagyobb fejtörést az „Isten” szó pontos megértetése jelentette. Ennek interpretálására Xavéri egy ideig a buddhista „Dainicsi”³⁴⁹ kifejezést használta, amely teljesen idegen volt a keresztény terminológiától. Amikor ezt felismerte, a latin „Deos” kifejezést kezdte el használni, amely pontos volt ugyan, de annak keresztény mibenlétét a japánok egyáltalán nem, vagy csupán homályosan értették.³⁵⁰

9. kép: 16. századi, kézzel írott, japán nyelvű keresztény (*kirishitan*) könyv³⁵¹

Az értelmezési problémák ellenére a japánok nagy érdeklődéssel fordultak a kereszténység tanai felé, és a maguk módján hamar be is fogadták az új vallás alapvetéseit. A kagosimai rendház keresztény közössége egy esztendő elteltével körülbelül 100 lelket számlált,

³⁴⁹ A „Dainicsi” kifejezés értelmezésekor magunk is abba a problémába ütközünk, mint közel ötszáz esztendeje Xavéri Ferenc atya: a legtöbb buddhista kifejezésre ugyanis az európai nyelvekben nem létezik tökéletes fordítás, így a magyar nyelvben sem. Következésképpen csupán érzékeltetni tudjuk a fogalom pontos jelentését. Így például a „Dainicsi Buddha”, mint az „Egyetlen Fényesség Buddhája”, a japán buddhizmus központi alakja. (Mindezek tudatában a 16. századi keresztény misszionáriusok munkájának nehézségei talán még közelibbek lesznek számunkra.) A buddhista fogalmak magyar nyelvű gyűjteményeként lásd: *Buddhista Lexikon*. Szerkesztette: Hetényi Ernő. Trivium Kiadó, Budapest, 1998.

³⁵⁰ CHADWICK, 1998. 201. Vö: LIDIN, Olof G.: *Tanegashima – The Arrival of Europe in Japan*. NIAS Press, Copenhagen, 2002. 174.

³⁵¹ Az európaiak által nyomtatott és a szigetországban hasznosított műveikről a következő tanulmányban olvashatunk részletesebben: LÓPEZ-GAY, Jesús: „Manusculos y obras teólogos españoles en Oriente, siglo XVI.” In: *El Extremo Oriente Ibérico*, 1989. 649-653.

ami a helyi kihívások közepette számottevő eredménynek számított. Felbuzdulva a sikereken Xavéri Ferenc japán társa, Andzsiró (Pablo de Santa Fé) segítségével egy könyvet szerkesztett a kereszténység központi fogalmainak magyarázatára. Tette mindezt annak tudatában, hogy művével kivívhatja a magasabb társadalmi osztályhoz tartozó *busik* rosszallását, és ami még veszélyesebb, a japán kulturális- és vallási javakat birtokló buddhista és sintoista papság ellenszenvének fokozódását.³⁵²

A *boncokkal* való ellentétek azonnali megoldást követeltek Xavéritől, akit egyre komolyabban nyomasztott azok rosszallása és féltékenysége. A probléma orvoslására elhatározta, hogy Kiotóba megy, az ország politikai és vallási központjába, ahol megszerzi az „isteni császár” engedélyét missziója vallási legitimálásához.³⁵³

Az atya 1551. január 13-án érkezett meg Kiotóba, ahol mérhetetlen csalogás fogadta. Ekkor szembesült azzal a ténnyel, hogy a majd száz esztendeje dúló polgárháború teljesen tönkretette Japán központi hatalmát és a szigetország a hadurak háborúitól terhes. Ennek látható jelei is voltak: „Kiotó helyén egy letarolt és szétpusztított várost talált.”³⁵⁴

Xavéri hamar átlátta a helyzetet, miszerint Go-Nara császár és a sógun, Asikaga Jositeru hatalma az ország felett csupán névleges,³⁵⁵ az ország politikailag szétszaggatott, és az egyes területek feletti irányítás a legnagyobb hadurak kezében összpontosul. Az atya ebben a helyzetben rájött, hogy kénytelen változtatni korábbi evangelizációs stratégiáján. Új célja az volt, hogy elnyerje az egyes területek *daimjóinak* rokonszenvét és támogatását. Ennek megvalósítására új bázist választott: a Honsú déli részén fekvő Jamagucsi városát. Úgy vélte, Jamagucsiból az ország más részei könnyebben megközelíthetőek.

1551 áprilisában Xavéri Ferenc találkozót kért Jamagucsi urától, Óucsi Jositakától.³⁵⁶ A haladó szellemű Jositaka, aki saját városát gazdasági és kulturális központtá kívánta fejleszteni,³⁵⁷ engedélyt adott az atya számára, hogy megkezdje a keresztény tanok prédikálását az uralma alatt álló területeken. Ez az engedély sokkal több volt, mint amit Xavéri eddigi missziója alatt elért: a *daimjó* ugyanis arra is felhatalmazta az atyát, hogy híveit ne csupán a

³⁵² PESCADOR MEDRANO, Aitor: *Francisco de Xabier – nacimiento de un mito, muerte de una nación*. Editorial Txalaparta, Tafalla, 2006. 305

³⁵³ MANZANO, Ainhoa Reyes: *La Cruz y la Catana: relaciones entre España y Japón (Siglos XVI-XVII)*. Tesis Doctoral. Universidad de la Rioja, Rioja, 2014. 191.

³⁵⁴ Tudnunk kell, hogy a *daimjók* összecsapásai főleg Kiotó környékén koncentrálódtak az elmúlt évtizedekben. TAKIZAWA, 2010. 48.

³⁵⁵ CABEZAS, 1994. 117.

³⁵⁶ Óucsi Jositaka (1507-1551) az Óucsi-klán feje volt a hét legnagyobb hadúr egyike Japán nyugati zónájában. In: TURNBULL, 1998. 209. Vö: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/o2.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05)

³⁵⁷ Az előbbi érdekében Jositaka kereskedelmi csatornákat kutattatott fel Kína felé, míg az utóbbira kiváló példa, hogy támogatta az írásbeliséget, többek között ő volt, aki kiadatta az „Óucsi Kiadványai” című könyvsorozatot.

köznép soraiból toborozza, hanem megtéríthette akár Jositaka szamuráj vazallusait is. Ráadásul, Jamagucsi kiváló kiindulópont volt Xavéri számára Hirado és Szakai felé, ahol a későbbiekben az atya szintén lerakta a keresztény misszió alapjait.³⁵⁸

Xavéri Ferenc hittérítői tevékenysége tehát – a kezdeti nehézségek ellenére –, egyre sikeresebbnek mutatkozott. Néhány hónap elteltével Jamagucsi városában a keresztény közösség meghaladta az 500 hívőt. Xavéri megtérített egy fiatal, vak buddhista szerzetest is, aki a keresztségben a Lorenzo nevet kapta, s akinek később kiemelkedő szerep jutott Cosme de Torres jezsuita atya oldalán az evangelizáció továbbvitelében.³⁵⁹

A hittérítés sikerességét nagyban befolyásolta, hogy Xavéri egyre jobban beszélt japánul, amelyről a következőképpen vall 1552. június 29-i levelében: „*Ezen a földön csupán egyetlen nyelv létezik és nincs másik, amit nem is annyira nehéz elsajátítani.*”³⁶⁰

Xavéri rengeteg időt és fáradságot fektetett a buddhista és sintoista terminológia tanulmányozásába.³⁶¹ Ennek elsődleges oka az volt, hogy az evangelizációs sikerek ellenére soha nem szűnt meg szembenállása a buddhista és sintoista körökkel. Éppen ellenkezőleg, a keresztény hittérítés előrehaladtával a szakadék a két fél között egyre csak mélyült. Xavéri tisztában volt azzal, hogy Japán számos kulturális fundamentumát – így a buddhizmust is – Kínától kapta, és a két ország között a szerzetesek jelentik az egyetlen legitim kapcsolattartási lehetőséget.³⁶² Más szóval: a kínai buddhizmus továbbra is aktív és meghatározó szellemi erőként hatott Japán vallási életére. Jelen tudásából kiindulva egyetlen megoldás körvonalazódott Xavéri előtt: a Japán misszió beteljesítésére, az ellentétek végső feloldására az atya elhatározta, hogy átkel a kontinensre, és keresztény hitre téríti Kínát.

1551 decemberében Xavéri Ferenc hajóra szállt, és visszaindult Indiába. Távozásakor egy több mint 700 hívőt számláló keresztény közösséget hagyott hátra Japánban, amelynek körei a kjúsúi *daimjók* territóriumaiiban koncentráálódtak.³⁶³ Tagjai között már nem csupán

³⁵⁸ Ezen területek keresztény misszióit a Xavéri nyomdokain járó hittérítők fogják kiteljesíteni, ahogy azt hamarosan látni fogjuk.

³⁵⁹ TAKIZAWA, 2010. 50.

³⁶⁰ *Carta de Francisco Javier a los Jesuitas en Europa.* (1552-06-29.) *Nihon Kankei Kaigai Shiryō*. Universidad de Tokio, Tokió, 1991. 210.

³⁶¹ A témáról bővebben: GONZÁLEZ VALLES, Jesús: *Historia de la filosofía japonesa*. Tecnos, Madrid, 2000.

³⁶² Amint azt korábban már kifejtettük, Japán és Kína a korszakban nem tartott fenn hivatalos kapcsolatokat egymással. A két ország kontaktusai kizárólag a buddhista szerzetesek utazásaira és a kalózok csempészútjaira redukálódtak. (Lásd: 14. oldal.)

³⁶³ Nincsenek adataink arra vonatkozólag, mekkora volt Kjúszú lakossága az 1550-es években, vagyis nem tudjuk pontosan meghatározni, ennek hány százalékát tették ki a keresztény hitre tért japánok. Ilyen statisztikai összehasonlításokkal csak a kereszténység egész Japánban való elterjedését követően szolgálhatunk.

földművesek, de városi kereskedők, művészek, értelmiségiek, továbbá samurájok és korábbi buddhista szerzetesek is voltak.³⁶⁴

Xavéri magával vitte Indiába Ótomo Josisige levelét és ajándékait, amelyeket a *daimjó* egyenesen III. János portugál uralkodónak címzett.³⁶⁵ Ezen felül Josisige egy követet is küldött az atyával, akinek azt adta feladatul, hogy barátsági szerződést kössön az ibériaiakkal. Mire azonban Josisige levelét Diego Lopes de Sousa követ átadta Lisszabonban az uralkodónak, már nem III. János volt uralmon a Portugál Királyságban, hanem az unokája, I. Sebestyén.³⁶⁶

Feltesszük, meghatározó történelmi pillanat volt ez az ibériai államok számára, és nem véletlenül fogalmazunk így – a jelen ismeretében a Portugál Korona számára, de a későbbi történelmi helyzet tudatában Spanyolország számára is. (Habár erről a spanyolok ekkor még mit sem sejtettek.)

Hiszen, miről is van itt szó? Portugália előtt megnyílt az út az első hivatalos portugál-japán kapcsolatok felvételére, s igaz ez akkor is, ha a levél nem a legfelső politikai vezetéstől – az „isteni császártól” vagy a sóguntól –, csupán egy helyi hadúrtól érkezett. Következésképpen, jelen diplomáciai felkérés nem egész Japánra, kizárólag annak egyik zónájára vonatkozott. Ennek ellenére hatalmas lehetőséget rejtett magában, hiszen feltárult az első – fogalmazunk így – diplomáciai kiskapu a szigetország belső politikai-hatalmi körei felé³⁶⁷, s ez a belháború ellenére, vagy éppen ellenkezőleg, az abban rejlő lehetőségek miatt, egy gyümölcsöző folyamatot indíthatott volna útjára ibériai szempontból.

A portugálok azonban soha nem menesztettek hivatalos kapcsolattartókat Japánba, hogy jó előre tisztázzák a kereskedelem feltételeit. A Spanyol Korona később ugyancsak elkövette ezt a hibát, vagyis gazdasági kapcsolatokat tartott fenn Japánnal diplomácia párbeszéd, a jogok és kötelezettségek pontos tisztázása nélkül. Súlyos mulasztásukat a spanyolok csak a 17. század második évtizedében, a fokozódó holland fenyegetés hatására, kapkodva és hibát-hibára halmozva próbálták meg korrigálni. Jelen helyzet beálltaig azonban még évtizedek voltak hátra, ennek ellenére fenntartjuk azt az elgondolásunkat, hogy a későbbi rohamos ibériai (mindenekelőtt spanyol) pozícióvesztés számos gyökere a kapcsolatok kezdeti idejéig nyúlik vissza.

³⁶⁴ TAKIZAWA, 2010. 52.

³⁶⁵ Ennek a levélnek az eredetije nem maradt ránk, így létezése csupán egy másik levélből ismeretes, amelyet a Goában székelő alkirály, Alfonso de Noronha küldött az uralkodónak: *Carta de Alfonso de Noronha a Juan III. de Portugal*, (Kocsin 27 de enero de 1552.) In: RUIZ DE MEDINA, Juan: Documentos del Japón 1547-1557. *Monumenta Historica Societatis Iesu*, Roma, 1990. 288.

³⁶⁶ MANZANO, 2014. 196.

³⁶⁷ Felhívánk a figyelmet arra, hogy az Ótomo-klánt egyáltalán nem tekinthetjük lokális, elhanyagolható hatalmi körnek, sem a 16. század közepén, sem pedig a későbbiekben. Az Ótomók komoly politikai-katonai befolyással bírtak.

Xavéri rövid goai tartózkodása alatt, 1552. január 20-án a következőket írta kocsín-i szálláshelyén: „*Habár fejemet már ősz hajkorona takarja, ugyanakkor testi erőm, úgy tűnik számomra, még soha nem volt akkora, mint amilyen most.*”³⁶⁸ Az atyának még tíz hónapja volt hátra az életéből.

Xavéri Ferenc 1552. április 25-én indult el Goából Malakkába, hogy onnan eljusson Kínába. A „Középső Birodalom” azonban nem nyitotta meg előtte kapuit. A csalódott és ekkor már betegséggel küzdő pátert 1552. december 3-án, a Kantonnal szemközti San Csao szigetén végül utolérte a halál.³⁶⁹ Az ekkor negyvenhárom éves misszionárius utolsó, 1552. november 13-án hajnalban kelt levelében a következőket írta: „*Ha Isten úgy akarja, még nem fogok meghalni, habár, már elmúlt az az idő, midőn mindenképpen élni kívántam.*”³⁷⁰

Xavéri Ferenc munkájának eredményei még halálán túl is megmutatkoztak – a jezsuita misszionárius indította útjára az első japán keresztényt, aki eljutott Európába. Az atya és a keresztségbe Bernardo néven bevonuló ex-szamuraj 1551-ben ismerkedtek meg egymással, és ezt követően Bernardo Xavéri egyik leglelkesebb követője és segítője lett. Amikor Xavéri visszatért Goába, a japán férfi vele tartott, majd további ösztönzésre vállalta, hogy Európába utazik.

Az út számos megállóval és egyéb akadállyal több hónapig tartott. Bernardo végül eljutott Ibériába, onnan pedig Rómába, ahol 1555-ben találkozott Loyolai Ignác atyával. Bernardo de Kagosima volt az első japán, aki szent fogadalmat tehetett és beléphetett a Jézus Társaság kötelékébe. Misszióját azonban nem tudta kiteljesíteni, miután 1557-ben elhalálozott Lisszabonban, miközben a visszaútra készült Japánba.³⁷¹

Mindezek tudatában elmondhatjuk, hogy Xavéri Ferenc spanyol jezsuita misszionárius volt a kereszténység és nem utolsó sorban a spanyol-japán kapcsolatok³⁷² első képviselője Japánban. Életműve örökké emlékezetes marad.³⁷³

³⁶⁸ Közli: CABEZAS, 1994. 119.

³⁶⁹ Xavéri Ferenc életének egyéb részleteiről lásd: *Szentek élete*, 2001. 685.

³⁷⁰ Közli: CABEZAS, 1994. 120.

³⁷¹ Uő., 1994. 125.

³⁷² Természetesen nem hivatalos kapcsolatokról van itt még szó.

³⁷³ „Japán misszionáriusát” V. Pál pápa boldoggá, XV. Gergely pápa pedig 1622-ben szentté avatta. XIV. Benedek pápa 1748-ban India és az egész Távol-Kelet védőszentjévé tette. 1927-ben XI. Pius pápa a földkerekség minden misszióját oltalmába ajánlotta, amely egyházi aktussal San Francisco de Javier atya, spanyol jezsuita hittérítő a *Mindenkori Misszionáló Egyház* védőszentjévé vált. In: *Szentek élete*, 2001. 324.

3.1.3. A jezsuita hittérítés és kapcsolatrendszer kiterjesztése

Vezetőjük távozásával a Japánban maradt jezsuita misszionáriusokra hatalmas felelősség hárult. Azzal a kihívással kellett szembenéznük, hogy tovább vigyék és kiterjesszék az evangelizációt a szigetországban. Lehetőségeiket, mozgásterüket nem csak földrajzi- és háborús akadályok, hanem létszámbeli hiányosságok is jelentősen leredukálták. A hittérítői tevékenység eme korai korszakára (1549-1570) jellemző, hogy a jezsuiták csoportjai kis létszámúak voltak: általában három-öt térítő atya tevékenykedett Japán nyugati zónáiban. A misszionáriusok száma csupán az 1570-es évektől haladta meg a tizenkét-tizennégy főt,³⁷⁴ amely bővítette a küldetések lehetőségét, de továbbra sem bizonyult kielégítőnek.

A japán misszió új előjárója (*superior*) a spanyol Cosme de Torres atya lett,³⁷⁵ aki 1551 és 1570 között töltötte be a rendfőnöki tisztséget.³⁷⁶ Torres vezetősége alatt a jezsuita hittérítés kiemelkedő alakjai Juan Fernandez³⁷⁷ Baltasar Gago,³⁷⁸ Gaspar Vilela,³⁷⁹ és Luis de Alameida³⁸⁰ páterek voltak.³⁸¹

Az 1550-es évektől a jezsuita missziós politika Japánban négy fő pillérre épült:

1. A japán kultúra megértése és elfogadása a sikeres evangelizációs tevékenység érdekében.
2. A *daimjók* rokonszenvének elnyerése, engedélyük megszerzése a prédikációkra területeiken, az alattvalók tömeges megtérítése.
3. A külkereskedelmi tevékenység elősegítése a japánok és az ibériai kereskedők között.
4. A főváros, Kiotó evangelizációja.³⁸²

Xavéri távozása után a Kjúsúhoz tartozó Hirado szigetén Cosme de Torres kezdett prédikálni. A szigeten már éltek keresztény hitű japánok, akiket még Xavéri Ferenc atya térített át a kereszténységre. Hiradót ebben az időben a Matszura-klán uralta, amelynek feje, Matszura Takanobu³⁸³ nagy érdeklődéssel fordult a páterek felé. Takanobu számos alkalommal fogadta

³⁷⁴ BANGERT, William: *A jezsuiták története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 78.

³⁷⁵ Torres még Xavéri Ferencsel érkezett a szigetországba. (Lásd: 78. oldal)

³⁷⁶ BOXER, Charles Ralph: *The Christian Century in Japan 1549-1650*. Cambridge University Press, London, 1951. 445.

³⁷⁷ Xavéri és Torres harmadik társa. (Lásd: 78. oldal)

³⁷⁸ Baltasar Gago (1520-1583) portugál jezsuita misszionárius. In: *DHdeCJ II.*, 2001. 1549.

³⁷⁹ Gaspar Vilela (1526-1572) portugál jezsuita misszionárius. In: *DHdeCJ IV.*, 2001. 2678.

³⁸⁰ Luis de Alameida (1525-1583) portugál jezsuita misszionárius, újíto szellemű sebész-orvos. In: *DHdeCJ I.*, 2001. 81.

³⁸¹ THOMAS, Hugh: *El señor del mundo. Felipe II. y su imperio*. Editorial Planeta, Barcelona, 2013. 84. (A továbbiakban: Thomas II.)

³⁸² TAKIZAWA, 2010. 52.

³⁸³ Matszura Takanobu (1529-1599) a Matszura-klán 25. örökletes ura, aki hatalmát a nagy átalakulások közepette is mindvégig megőrizte, így később haszonélvezője lett az újonnan kialakuló politikai egységnek is. In: LACH,

Xavéri Ferencet magánbeszélgetésen, aki elmagyarázta a *daimjó* számára, hogy a jezsuiták szándéka a lelkek spirituális meghódítása, ami kizárja a fegyveres erőszakot.³⁸⁴

1553-ban Takanobu szívélyesen fogadta a területére látogató Baltasar Gago és Gaspar Vilela atyákat is, akik folytatták a Xavéri és Torres által megkezdett evangelizációt a helyiek között. A Matszura-klán annál is inkább pártfogolta a kereszténységet, hiszen a sziget fontos kikötője a portugál kereskedők kedvelt állomáshelyévé vált, így a *daimjó* közvetlenül részesült a távol-keleti portugál kereskedelem javaiból.

A másik fontos kjúsúi körzet, ahol a kereszténység már a kezdetekkor gyökeret vert, Bungo volt. Bungo evangelizációját 1553-tól Baltasar Gago vitte tovább, az Ótomo-klán hathatós támogatásával. A térítés itt kezdetben csak Funai városára koncentrált, de 1564-ben Ótomo (Szórin) Josisige engedélyt adott Cosme de Torres atyának, hogy az evangelizációt minden, az uralma alatt álló terület lakosságára kiterjessze.³⁸⁵ Látványosan ő maga is megkeresztelkedett, s új vallásában a Francisco nevet vette fel. Cserébe a jezsuiták közbenjártak az ibériai kereskedőknél, hogy növeljék a körzetben folyó európai-japán kereskedelmi cserekereskedelem mind intenzívebbé válását.

Hasonló állapotok jellemezték Kjúsú szigetén Jokoszeura, Simabara és Amazuka környékét. Jokoszekura az Órumák, míg Simabara és Amazuka az Arima-klán kormányzása alá tartozott. Ómura Szumitada³⁸⁶ nagy becsben tartotta a territóriumán prédikáló Cosme de Torres atyát, és az 1550-es évtizedtől nemcsak engedélyezte az evangelizációt területein, hanem maga is megkeresztelkedett. Keresztény megszólítása ezek után portugálul „Dom Bartolomeu” lett.³⁸⁷ Ugyanígy megbecsülésben volt része Luis de Alameidának is, akinek missziós munkáját Arima Josiszada³⁸⁸ biztosította 1563-tól. Alameida, 1556-ban lépett be a Jézus Társasága kötelékébe.³⁸⁹ *Szent* hivatása mellett az orvoslás mestere is volt, és prédikációi szüneteiben világi hivatását is aktívan gyakorolta, valamint ő volt az, aki létrehozta az első európai kórházat Japánban.

Donald Frederick: *Asia in the Making of Europe*. University of Chicago Press, Chicago, 1994. 667. Vö: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/m1.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05)

³⁸⁴ MANZANO, 2014. 192.

³⁸⁵ TAKIZAWA, 2010. 54.

³⁸⁶ Ómura Szumitada (1521-1587) az Ómura-klán hadura, az első keresztény *daimjó*k egyike. In: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/o2.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05)

³⁸⁷ TURNBULL, 1998. 229.

³⁸⁸ Arima Josiszada (1521-1577) az Arima-klán feje, aki az elsők között ismerte fel a *sengoku daimjó*k, vagyis a hadakozó hadurak körében, hogy a kereszténység támogatása biztosítja számára a portugálok értékes kereskedelmi árucikkeit. In: FRÉDÉRIC, 2002. 44. Vö: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/A2.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05)

³⁸⁹ Luis de Alameida a rendbe való belépésekor vagyonát (körülbelül 4000-5000 dukátot) a Társaságnak adományozta.

Tagadhatatlan, hogy az új hit (többek között a lelki béke és az üdvözülés lehetősége) sokat ígérő volt a japánok számára, akik eleve hajlamosak voltak a mélyen befelé fordulásra, de az evangelizáció szinte akadálytalan térnyerésének okai nem csupán a szentbeszédre és azok spirituális hatására vezethetők vissza. Némely ok a háttérben keresendő. A jezsuiták ugyanis minden körzetben kulcsszerepet játszottak a helyi külkereskedelem fellendítésében, midőn közvetítő pozíciót töltöttek be a japánok és a portugál kereskedők között. Világos tehát, hogy hittérítés és kereskedelmi érdekek mindenütt összefonódtak; úgy is fogalmazhatunk, hogy az ibériai-japán cserekereskedelmi megállapodások a hittérítés legfőbb világi patrónusaivá váltak, mind anyagi monopóliumokat, mind pedig egyéb érdekeket figyelembe véve. Ez a tényező pedig a későbbiekben alapvető oka lesz a Japánban tevékenykedő katolikus spanyol és portugál rendházak közötti ellenségeskedések kirobbanásában. A jezsuiták tehát már idejekorán monopóliumokat szereztek a távol-keleti európai kereskedelembe, s e kiváltságaikról soha többet nem is szándékoztak lemondani.

Mindenekelőtt ennek köszönhető, hogy a kereszténység hamarosan kilépett Kjúszú körzeteiből és terjedt tovább Honsú zónáiban. Honsún, Jamagucsi városában Xavéri Ferenc már a korábbi években lerakta az evangelizáció alapjait. Az általa megkezdett úton halad tovább Cosme de Torres 1551-től. Missziója alatt Torres heves vitákat folytatott a helyi *boncokkal* (szerzetesekkel), amely viták alkalmával Torresnek számot kellett adni számos hitbéli kérdésről, így Istenről, a lélekről, a Pokolról és a Teremtéséről.³⁹⁰ Torres tehát ugyanúgy beleütközött a buddhista és sintoista papság ellenállásába, mint korábban Xavéri, és mesteréhez hasonlóan állta ki ezeket a támadásokat. Mi több, 1552. szeptember 15-én az atya engedélyt kapott Óucsi Josinagától³⁹¹, hogy keresztény templomot építtessen Jamagucsi provincia Josisiki zónájában.³⁹² A templom, amelyet hamarosan fel is építettek, felszenteléskor a *Daidó-dzsi* nevet kapta, ami körülbelül annyit tesz: „a Templom, amely az Egekbe vezető Útra nyílik.”³⁹³

Torres egyre nagyobb sikereket ért el a hittérítés terén, miközben módjában állt a japán társadalom különböző csoportjaival közvetlen kapcsolatot fenntartani, megfigyelni azok szokásait, egyáltalán belülről tanulmányozni a japán kultúrát abban a korszakban, amit számos

³⁹⁰ TAKIZAWA, 2010. 57.

³⁹¹ Óucsi Josinaga (1532-1557) az Óucsi-klán feje, a Xavéri Ferencet támogató Óucsi Jositaka (Lásd: 82. oldal) *daimjó* fia. In: TURNBULL, 1998. 267. Vö: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/o2.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05.)

³⁹² *Carta de Gaspar Vilela* (1552.10.28.) In: MURAKAMI Naojirō: *Yasokai no Nihon Nenpō I.* 1936. 142-144.

³⁹³ A következő esztendőben ez a templom adott helyet a Karácsony ünneplésére, amely keresztény ünnepet (akárcsak a többi), a jezsuiták már ideje korán megismertették az új hívőkkel.

mű – igen gyakran – csak *a szamurájok kora*-ként emleget.³⁹⁴ Nem csoda tehát, hogy Xavéri Ferenc mellett a legpontosabb korai összefoglalót a japánokról éppen Cosme de Torres levelezése adja. Ennek alátámasztására következzen egy rövid részlet Torres egyik beszámolójából:

**„Az európai testvéreknek
Japán, 1551. szeptember 29.**

A japánok sokkal inkább felkészültebbek arra, hogy megértsék a mi szent hitünket, mint bármely más [idegen] nép a világon. A következőket gondolom személyiségükről: a japánok tapintatosak, viselkedésüket az észérvek határozzák meg, csakúgy, mint a spanyolokét, de legalábbis a legtöbb spanyolét. Vágynak az ismeretek megszerzésére, sokkal inkább, mint más [idegen] népek; vágynak a lelki üdvösség elérésére; vágynak a Teremtő szolgálatára. Nem találkoztam még egyetlen olyan újonnan felfedezett néppel sem, amely ekkora hajlandóságot mutatna [hitünk megismerésére], mint a japán. (...) Módomban áll megírni azt is, hogy rendkívül nagy figyelmességgel bánnak másokkal. Nem becsmérlik a szomszédjaikat és nem irigykednek más emberekre sem. Nem kedvelik a szerencsejátékot. Szerintük ugyanis kifosztani valakit szerencsejátékban egyenlő a lopással. A japánok rengeteg időt fordítanak a harcművészetek gyakorlására, ugyanakkor járatosak a költészetben is. Nemeseik [szamurájaik] nagy része teljes mértékben ezeknek a dolgoknak szenteli életét. Ha megkísérelném megírni minden kiválóságukat, hamarabb fogyna el a papír és pennámból a tinta, semmint, hogy a végére juthatnék az információk áradatának.

(...)

A szolgák és a rabszolga sorban élők tisztelik, és teljes odaadással szolgálják e föld feudális urait, mert ha bármelyik úr hűtlenségen éri valamely alattvalóját, annak büntetése: halál. Ezért a vazallusok állandó engedelmességet tanúsítanak uraikkal szemben. A vazallus minden esetben meghajolva, fejével a padlót érintve vált szót urával. (...)”³⁹⁵

³⁹⁴ Annak ellenére, hogy ez a megfogalmazás nem pontos, így számos kifogást vethet fel. A lényegét azonban, ha árnyaltan is, képes érzékeltetni az olvasóval. Példának okáért lásd: FRÉDÉRIC, Louis: *Japán hétköznapijai a szamurájok korában (1185-1603)*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974.

³⁹⁵ A forrást közli: TAKIZAWA, Osami: „El conocimiento que sobre el Japón tenían los europeos en los siglos XVI y XVII (I): Japón lugar de evangelización.” In: *El cristianismo en Japón. Ensayos desde ambas orillas*. Coordinador: PULIDO, Manuel Lázaro. Instituto de Teología "San Pedro de Alcántara" de Cáceres, Cáceres, 2011. 29-30. (A továbbiakban: Takizawa II., 2011.)

1556-ban újra fellángolt a hadurak háborúja Jamagucsi környékén, amelynek következményeként a jezsuitáknak el kellett hagyniuk a várost.³⁹⁶ 1556-ban Cosme de Torres Kiotóba ment, hogy prédikációit a fővárosban folytassa tovább. Kiotói munkájában nagy segítségére volt az a Lorenzo nevű japán, akit még Xavéri Ferenc térített át a keresztény hitre. Három évvel később, 1559-ben Torres visszatért Funai városába (Bungo) és a kiotói misszió folytatását Gaspar Vilela atyára bízta. Vilela segítői voltak Lorenzo és egy másik áttért japán, akit Damián néven kereszteltek meg. Feladatuk azonban nem csak a prédikációkra és a térítésekre terjedt ki. Torres határozott utasítása az volt, hogy Vilela – a két japán segítségével – kezdjen tárgyalásokba a minél nagyobb funkcionális önállóság kivívása érdekében. Ennek alapja Kiotóban is a japánok és az ibériai kereskedők közötti üzleti kapcsolatok tető alá hozása volt, akárcsak az addigi missziós területeken.³⁹⁷

Kiotó kiváló bázisul szolgált a jezsuiták számára, hogy küldetésükkel tovább terjeszkedhessenek a fővároshoz közeli Kinai körzetei felé.³⁹⁸ Ráadásul 1563-ban a Szakai városában tartózkodó Gaspar Vilela előtt újabb nagy lehetőség nyílt meg: a kíváncsi buddhista és sintoista szerzetesek (!) Nara Provinciába invitálták, hogy ott fejtse ki számukra a kereszténység tanait. Vilela prédikációja olyan nagy hatással volt a helyi értelmiségi elitre, hogy közülük többen is megkeresztelkedtek és az új vallás hívei lettek.³⁹⁹ Mélyre ható fordulat volt ez a Japánban zajló keresztény evangelizáció történetében: ez a szellemi elit ugyanis közvetlen kapcsolatban állt Kiotó legmagasabb *busi* (szamuráj) köreivel. A következő hónapokban a *busi* vezetők sorra megkeresztelkedtek,⁴⁰⁰ számos vazallusukkal együtt, amelynek híre tovább növelte a buddhista és sintoista papság gyűlöletét a kereszténységgel és azok hirdetőivel szemben. Hatalmuk azonban gyengének mutatkozott ahhoz, hogy meg tudják akadályozni az új hit előretörését, ami immár fizikai formákban is megmutatkozott. 1576. augusztus 15-én Kiotóban felszentelték az új keresztény templomot, amely a „Nanbanok Temploma” (*Nanban-dzsi*)⁴⁰¹ nevet kapta.⁴⁰²

Mindezek tudatában elmondhatjuk, hogy a labilis politikai-katonai helyzet ellenére a jezsuiták védelmet és tekintélyt vívtak ki maguknak Japán számos *daimjójánál*. Ennek okozataként az evangelizáció egyre kiterjedtebb lett és egyre több hívőt vonzott saját táborába.

³⁹⁶ Húsz esztendőre lesz szükségük, mire visszatérhetnek és folytathatják a félbe maradt térítést.

³⁹⁷ TAKIZAWA, 2010. 59.

³⁹⁸ Ezek a körzetek a következők: Jamato, Jamasiro, Kavacsi, Szettszu, Izumi.

³⁹⁹ Ilyenek voltak például: Júki Jamasironokami Sinszai és Kijohara Geki Sigekata.

⁴⁰⁰ Példának okáért említsünk meg két nevet a legbefolyásosabb nagyurak közül: Mijosi Nagajosi (1522-1564) és Takajama Ukon (1552-1615). In: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/st.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.05.)

⁴⁰¹ Értsd: „Déli idegenek Temploma” vagyis az „Ibériaiak Temploma”.

⁴⁰² TAKIZAWA, 2010. 61-62.

1560 és 1570 között Kjúsú után megjelent Honsú szigetén is, hamarosan elérte a fővárost, Kiotót és hatolt tovább Japán keleti zónái felé. A japán keresztények – földművesek, kereskedők, értelmiségiek, művészek, áttért szerzetesek és samurájok – száma az évtized közepére körülbelül 75 000-80 000 főre növekedett, míg az évtized végére meghaladta a 100 000 hívőt⁴⁰³ az ekkor körülbelül 12-13 millió lakost számláló Japánban.⁴⁰⁴

Ezzel egy időben azonban a japán belpolitikai helyzet gyökeresen megváltozott. Az 1560-as évekre a közel száz esztendeje dúló polgárháború⁴⁰⁵ utolsó szakaszába lépett, és a szigetország egy új, addig soha nem tapasztalt egység megteremtése felé tartott. Ezt a stabilizációs folyamatot három kiemelkedő katonai vezető neve fémjelzi: Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi és Tokugava Iejaszu. Céljuk a Japán feletti totális politikai-katonai uralom megszerzése volt, s a hatalom megszerzésének útján a legjellemzőbb közös vonásuk, hogy mindhárman felismerték és ki is aknázták az európaiakban rejlő lehetőségeket.

⁴⁰³ Ennek részletes, számszerű eloszlását földrajzi egységeként lásd: TAKIZAWA, 2010. 52-57. 59. 61.

⁴⁰⁴ TOTMAN, 2006. 204.

⁴⁰⁵ *Szengoku-periódus* (1467-1573).

3.2. Oda Nobunaga felemelkedése és a japán politikai centralizáció kezdete

3.2.1. Oda Nobunaga – út a hatalomhoz

Oda Nobunaga 1534. június 23-án született Ovari tartományban,⁴⁰⁶ Nagoja kastélyában, Cucsida Godzen úrnő gyermekeként. Apja, Oda Nobuhide a névleg fennálló Muromacsi-kormányzattól a *sugo* (védnök)⁴⁰⁷ tisztséget kapta. A háború adta lehetőségeket kihasználva Nobuhide – akárcsak a többi *sugo* –, önállósodott *daimjó* volt Ovari tartományban, de hatalma korántsem számított olyan számottevőnek, ami az Oda-klánt a legerősebb *busi*-családok közé emelte volna.

Apja halálát (1551) követően Nobunaga magához ragadta a kezdeményezést. 1559-re sorra eltávolította riválisait az Oda-klánon belül, valamint egész Ovariban, és megerősítette tartományi hatalmát. 1560-ban váratlanul megtámadta Tókai vidékének⁴⁰⁸ legnagyobb *daimjóját*, Imagava Josimotót, aki éppen Kiotó felé vonult hadai élén.⁴⁰⁹ Az Okehazam-i ütközetben Nobunaga megsemmisítette ellensége seregét⁴¹⁰ és magát, Josimotót is megölette.

A váratlan katonai fordulatot követően több kisebb *daimjó* is az Oda-klán feje mellé állt, így Nobunaga hatalma jelentős mértékben megnövekedett. Továbbá, az elbeszélések szerint, ebben a csatában jutott először kiemelkedő szerephez Tojotomi Hidejosi is, aki hamarosan Nobunaga legbelső körének tagjai közé emelkedett és egyik legtekintélyesebb vazallusa lett.

1565. június 17-én Kiotóban meggyilkolták Asikaga Jositeru sógunt.⁴¹¹ A merényletet két szamuráj, Mijosi Josisige és Matszunaga Josihisza követte el. Jositeru öccsének, Josiakinak azonban sikerült elmenekülnie a támadók elől. Éveken keresztül a legerősebb haduraknál keresett menedéket, mígnem Nobunaga 1567-ben várába fogadta a sóguni tisztség potenciális várományosát. A Nakasendo mellett emelkedő *Gifu-dzso* nevű várban az Oda-klán feje szövetségre lépett Asikaga Josiakival a hatalom visszaszerzésére, majd a következő évben, vagyis 1568-ban bevonult Kiotóba és sógunná emeltette Josiakit.

⁴⁰⁶ Aicsi Prefektúra, Japán.

⁴⁰⁷ A *sugo* tartományfőnöki feladatokat ellátó tisztségviselő volt, akinek hatáskörébe tartozott a katonai- és rendőri ügyek intézése, valamint a területükön élő szamurájok földhöz juttatása. A legnagyobb területtel rendelkező *sugókból* lettek a *daimjók*, akik saját területük felett lényegében önállóan „uralkodtak” és minél nagyobb politikai-katonai hatalom megszerzésére törekedtek. Ez vezetett a jelenleg is tárgyalt polgárháborús korszakhoz (*Szengoku-dzsidai*). In: JAMADZSI, 1989. 155.

⁴⁰⁸ Közép-Japán Csende-óceánra néző része.

⁴⁰⁹ Imagava Josimoto (1519-1560) az Imagava-klán feje, Suruga ura. In: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/i.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.07)

⁴¹⁰ Tette mindezt Josimoto jelentős túlerőben lévő seregével szemben.

⁴¹¹ Asikaga Jositeru (1546-1565) a Muromacsi-sógunátus 13. sógunja.

Ezt követően Josiaki a *kanrei*⁴¹² posztját ajánlotta Nobunagának, aki azonban nem kért a titulusból, és mindent elkövetett annak érdekében, hogy Josiakit a saját politikai bábjává tegye.⁴¹³ Védekezésül az új sógun összefogott néhány nagyhatalmú *daimjó*val, hogy eltöröljék Nobunaga egyre növekvő befolyását. Válaszul 1573. augusztus 27-én Nobunaga megfosztotta minden hatalmától az utolsó Asikaga sógunt, Asikaga Josiakit, és kiűzte őt Kiotóból, megdöntve ezzel az 1333 óta fennálló Muromacsi-sógunátust.⁴¹⁴

10. kép: Oda Nobunaga 16. századi japán ábrázolása

Nobunaga eltiport mindenkit, aki szembeszegült akaratával az egész birodalom (*Tenka*) feletti korlátlan ellenőrzés megszerzésének útján. Ellenségei azonban nem csak a *daimjó*k közül kerültek ki; gyakran hadakozott templomközösségekkel is, akik a polgárháborúban – saját függetlenségük megőrzése érdekében – ugyancsak felfegyverezték magukat.⁴¹⁵ Az anegava-i csata (1570. július 30.) az *ikkó-ikki* szekta ellen, az *Enryaku-dzsi* kolostor népének lemészárlása és a rendház porig égetése (1571. szeptember 30.), avagy a nagasinó-i ütközet (1575. június 28.) a Takeda-klán seregeivel és a tedorigava-i csata (1577. november 13.) Ueszugi Kensin

⁴¹² A legmagasabb állami hivatalok, a Szamuráj Hivatal (*Szamuráj-dokoro*), a Politikai Ügyek Hivatal (*Mandokoro*) és a Kivizsgáló Hivatal (*Moncsúdzsó*) működését koordináló és összehangoló felügyelő. In: *Japan Encyclopedia*, 2002. 865.

⁴¹³ MANZANO, 2014. 252.

⁴¹⁴ TOTMAN, 2006. 284.; JAMADZSI, 1989. 186.; REISCHAUER, 1995. 72.; HANE, 2016. 127.

⁴¹⁵ TOTMAN, 2006. 285.

hadai ellen, mind Oda Nobunaga győzelmét hozták. Tókai⁴¹⁶ Kinki⁴¹⁷ és Hokuriku⁴¹⁸ zónáinak meghódítása eredményeképpen az egykor jelentéktelen hadúr Japán legnagyobb *daimjójává* emelkedett.⁴¹⁹

11. kép: Oda Nobunaga szobra Japánban

1578-ban a császár felajánlotta Oda Nobunaga számára a sóguni méltóságot, ő azonban – hatalmas megdöbbenésre – visszautasított azt. Soha nem tapasztalt politikai precedense, valódi sarokköve volt ez a japán történelemnek! Oda Nobunaga ugyanis véget vetett annak a több évszázados gyakorlatnak, miszerint Japán császára, a *tennó* és katonai diktátora, a sógun megosztották az ország feletti uralmat egymással. Egyszóval Nobunaga kizárólag saját katonai erejére kívánt támaszkodni a hatalom gyakorlásában, amelyben a császárnak csupán szakrális szerepet szánt – egyetlen feladata az maradt, hogy isteni származásánál fogva legitimálja Oda Nobunaga és az őt követő vezetők hatalmát. A császár világi hatalma ezzel megszűnt létezni; politikai báb és ideológiai dísz vált belőle, aki a továbbiakban kiotói palotájából szemlélte az eseményeket. Impériumát csupán három évszázad elteltével kapta vissza.⁴²⁰

Hatalma csúcsán Oda Nobunaga egy monumentális kastélyt építtetett magának a Bivató melletti Adzucsiban,⁴²¹ amely szállásterület kiváló bázisul szolgált a főbb útvonalak

⁴¹⁶ Ez a stratégiai igen fontos földrajzi övezet Edo (napjainkban Tokió) és Ovari tartomány között elhelyezkedett el, amelyet korábban Imagava Josimotó birtokolt.

⁴¹⁷ A császári főváros, Kiotó körüli terület.

⁴¹⁸ Nyugat-Japán egyik tengerparti területe.

⁴¹⁹ *CHofJ*, 1999. Vol. 4. 301-372.

⁴²⁰ A „Nagy Hatalom Visszaadása” (*Taiszei Hókan*) csak 1867-ben következett be, amely politikai-ideológiai cselekedet megnyitotta az utat a Meidzsi-restauráció (1868) előtt.

⁴²¹ A család addigi központját, Gifu várát (*Gifu-dzso*) az egyik fiára bízta.

eléréséhez.⁴²² Ezzel együtt megszüntette a kereskedelmet gátló ellenőrző állomások hálózatát az utak mentén és bevezette az úgynevezett szabadpiac-szabad gazdasági tevékenység (*rakuicsi-rakudza*) biztosította kereskedelmet.⁴²³ Továbbá Nobunaga saját pecsétet (*Tenka Fubu*) kezdett el használni, amely szintén a hatalom kinyilatkoztatásának egyik formája volt. A Japán feletti uralom megszerzéséért folytatott küzdelmeiben végig elkísérték őt leghűségesebb emberei. Köztük is, a már említett Tojotomi Hidejosi töltött be meghatározó katonai szerepet Nobunaga oldalán, valamint az 1563-ban az Oda-klánnal szövetségre lépő Tokugava Iejaszu.

3.2.2. Muskéták és Ige

Az 1570-es évektől a keresztény hittérítés új szakaszába lépett. A kölcsönös kapcsolatteremtés időszaka (1543-1570) után, a stabilizáció kora (1570-1587) következett. Két dolog jellemzi e periódust: a keresztény missziók hihetetlen alkalmazkodóképessége a megváltozott japán belpolitikai viszonyokhoz, valamint az ibériai-japán kapcsolatok kiszélesítése, az európaiak lehetőségeinek további bővülése, amely egyenes arányban áll a missziók gyakorlati tevékenységével Japánban.

A jezsuita táborban új hittérítők tűntek fel, akik sem küldetéstudatban, sem pedig intellektusban nem maradtak el korábbi hittestvéreik mögött – az állandó, rendkívül magas szintű utánpótlás volt a jezsuita missziós politika sikereinek alapja.

Az a jezsuita páter, aki a legközelebb tudott kerülni Oda Nobunagához, Luis Frois⁴²⁴ volt. Frois 1548-ban csatlakozott a jezsuita rendhez, japán misszióját pedig 1563-ban kezdte meg. 1565-ben érkezett meg Kiotóba, ahol Asikaga Jositeru sógun környezetében teljesített szolgálatot.

Frois, aki közvetlenül megtapasztalta a Japánban uralkodó politikai-katonai válságot, számos esetben vetette papírra aggodalmait. Erről tanúskodnak levelei, amelyekben tudatja európai testvéreivel, hogy a szigetországban évtizedek óta véres polgárháború dúl.

„(...) Itt töltöm a napomat [ebben a szobában], ahol egy rácsos ablakon keresztül egy kis fény szüremlik be [a helyiségbe], amely éppen csak arra elég, hogy írni és olvasni tudjak (...). Csak annyit tehetek, hogy levelekkel és üzenetekkel bátorítom a [Japánban élő]

⁴²² MANZANO, 2014. 253.

⁴²³ JAMADZSI, 1989. 187.

⁴²⁴ Luis Frois (1532-1597) portugál jezsuita hittérítő. *DHdeCJ II.* 2001. 394.

keresztényeket. (...) Habár összességében – úgy tűnik számomra – jó hangulatúak, csak Isten a megmondhatója, mit fognak tenni, amikor majd a farkasok figyelmüket rájuk vetik. (...)”⁴²⁵

12. kép: Luis Frois levélgyűjteményének első lapja (1589)⁴²⁶

Kiotói szolgálata alatt Frois számos főúr mellett megismerkedett Oda Nobunagával is. Első személyes találkozásukra 1569. április 19-én került sor, amely audiencia alkalmával a jezsuita páter intelligenciája azonnal felkeltette a *daimjó* figyelmét.⁴²⁷ Néhány nappal később, április 24-én Luis Frois engedélyt kapott a sóguntól, hogy személyes gyámsága alá vonja a Japánban élő keresztényeket és prédikálni kezdjen.⁴²⁸

Ettől kezdve Oda Nobunaga kiemelt figyelmet fordított az európaiakra. Legfontosabb megfigyelése az volt, hogy a portugál kereskedők és hajókapitányok rendkívüli tisztelettel bánnak a jezsuita atyákkal. Ezen tapasztalataira támaszkodva nyíltan kereszténypártoló politikába fogott és személyes tanácsadójává tette Luis Froist. A páter ettől kezdve állandó

⁴²⁵ Carta do Padre Lvis Froes da Companhia de Iesvs. <http://purl.pt/23579/1/index.html#/7/html> (Utolsó letöltés: 2018.03.19.)

⁴²⁶ E levelek gyűjteménye 1589-ben látott először napvilágot nyomtatásban. A *Frois-levelek* összegyűjtésében kiemelkedő szerepe volt Juan Ruiz de Medina (meghalt: 1507) katolikus főpaprak (Astorga-, Badajoz-, Cartagena- és Segóvia püspöke).

⁴²⁷ Megjegyzendő, hogy Frois ekkor még nem beszélt elég jól japánul ahhoz, hogy maradéktalanul meg tudja érteni magát. Az atyát a kezdeti időkben Gaspar Vilela segítette a kommunikációs nehézségek leküzdésében.

⁴²⁸ Ezt az engedélyt a jezsuiták Oda Nobunaga közbejárásának köszönhették. A *daimjó* segítségével kiemelkedő szerepet játszott egyik birtokos vazallusa, Vada Koremasza (1536-1571), aki már korábban engedélyezte az új hit terjesztését saját területén. Vada tiszttában volt a kereszténység jelentette prioritásokkal, mivel környezetében éltek áttért szamurájok, amilyen például Takajama Darío volt. Vada tehát közvetlenül is elmagyarázhatta Nobunagának a keresztény missziókban rejlő hatalmas gazdasági lehetőségeket. In. TAKIZAWA, 2010. 64.

szállással rendelkezett Gifuban, az Oda-klán rezidenciáján, ahol szabadidejében könyveket írt.⁴²⁹ Egyik művében, amelynek címe *Historia de Japón* (Japán története), következőképpen festi le a szigetország legnagyobb hatalmú daimjóját:

„Nobunaga egy feudális nagyúr, Nobuhide második fiaként született, aki Ovari királyság területeinek kétharmada fölött uralkodott. Amikor átvette az irányítást a területeik (Tenka) fölött, körülbelül 37 éves lehetett. Közepes termetű ember, vékony, kicsit szakállas, határozott szavú, harcias beszédű, aki katonai feladatainak szenteli magát. Igen fontosnak tartja a tiszteletet, bíraskodásában pedig szigorú. Sohasem hagyja megtorlatlanul, ha valamilyen személy megsérti őt. Ugyanakkor néhány esetben kész rá, hogy emberséget és irgalmasságot mutasson.

Keveset alszik és rendkívül korai órán kel. Távol áll tőle a haszonlesés, döntéseiben titkolózó jellem. Eszes, aki rendkívül ért a cselvetéshez. Mindig tette kész. Habár néhanapján haragra gerjed, nem ez jellemzi a mindennapokban. Döntéseit egymaga hozza, és nem hallgatja meg vazallusai tanácsát, akik félik és tisztelik őt. Nem iszik bort és mérsékletes az evésben is. Felettébb határozott a tárgyalásaiban, olyan, aki dölyfösen ragaszkodik véleményéhez, és aki lekicsinylően bánik minden japán királlyal és herceggel,⁴³⁰ félvállról beszél velük, mintha csak valamelyik jobbágéhoz szólna. (...)”⁴³¹

A japán keresztény hittérítés sikereihez kiemelkedő munkával járult hozzá Frois pályatársa, Organtino Gnechi Soldi.⁴³² Soldi 1570-ben érkezett Japánba, és a következő évtizedekben hatalmas tettvágygal és szorgalommal vett részt a misszió kiterjesztésében. Felügyelete alatt épült fel – a már említett – Nanban Templom Kiotóban (1576), míg Adzucsiban egy rendházat és további két kápolnát állíttatott fel (1580).

Frois, Soldi és jezsuita társaik munkájának eredményeként iskolák nyíltak, kórházak, árvaházak létesültek. A misszionáriusok nyomdagépeket hoztak Európából; latin szövegeket adtak ki és szótárakat nyomtattak. Kétségtelen, hogy a keresztényeken keresztül jutottak el a

⁴²⁹ Íme, néhány Frois legfontosabb alkotásai közül: *Informes anuales de Japón* (1585); *La historia de Japón* (1585), *Tratado sobre las costumbres japonesas* (1585).

⁴³⁰ Frois a „királyok” és „hercegek” alatt minden bizonnyal a japán daimjókat és azok örököseit értette. Természetesen a jezsuiták pontosan tisztában voltak a japán tisztségekkel, velük ellentétben azonban európai társaik mit sem értettek volna az idegen hierarchikus rendszerből. Ez okból Frois és társai európai titulusokkal helyettesítették a japán tisztségeket, amely érthető volt ugyan, de egyáltalán nem helyes.

⁴³¹ FROIS, Luis: *Historia de Japón*. Editado por José Wiek. Biblioteca Nacional de Lisboa. Volumen II. Primera parte. C83-1569. Lisboa, 1976. folio 239.

⁴³² Organtino Gnechi Soldi (1530-1609) itáliai jezsuita hittérítő. *DHdeCJ III*. 2001. 2459.

japánokhoz az akkori világ csillagászati, földrajzi, matematikai és orvostudományi eredményei.⁴³³

Soldi, Xavérihez, Torreshez és Froishoz hasonlóan optimistán gondolkodott rendje missziós tevékenységéről a szigetországban. Erről árulkodik számunkra az alábbi levélrészlet is:

„A japán a világ legértelmesebb népeinek egyike. [Azért is] különlegesebbek nálunk, mert kedélyesen viszonyulnak az emberi értelemhez. Bárki, aki azt akarja tudni, miféle [csodálatos] dolgokat plántált a mi Urunk az emberekbe, a legjobb, ha eljön Japánba [és itt meglesi azokat]. Az Európaiak felettébb műveltnek tekintik magukat, ezzel szemben, a japánokkal való adás-vételre úgy tekintenek, mintha vademberekkel kereskednének. Én viszont megvallom, valójában a japánok minden nap tanítanak számomra valamit. Azt hiszem, nincs még egy olyan nép a világon, amelynek ekkora veleszületett hajlama lenne [az értelem befogadására].⁴³⁴

A körvonalazódó gazdasági kapcsolatok kulcsa a portugál közvetítőkereskedelem volt. Nagyban elősegítette ezt, hogy az ibériai kereskedők piaci tervei és Oda Nobunaga hatalmi érdekei hamar összhangba kerültek. Nobunaga két dolgot várt a távol-keleti ibériai kereskedelemtől: az első, hogy megoldja Japán több évszázados problémáját, miszerint a szigetország kívül rekedt a Kína vezérelte délkelet-ázsiai piacon, nem részesülhetett annak mérhetetlen hasznából; a másik, hogy az ibériai-japán kereskedelmi együttműködés jelentősen hozzájárul majd saját katonai hatalmának kiteljesítéséhez az egész ország felett.

Az ibériai közvetítő kereskedelem a Kína kezébe tartozó délkelet-ázsiai piac és Japán között zajlott, egy sajátos kettős rendszeren nyugodott. Az első egy nemzetközi kereskedelmi struktúra volt, még a második egy olyan szisztéma, amely a szigetországon belül érvényesült. Mindkét rendszert ugyanazon gazdasági-kereskedelmi logika mozgatta.

A portugálok hamar felismerték, hogy Kína és Japán között nincs érdemi diplomáciai és gazdasági együttműködés. Így Japán nem jutott hozzá a kontinens kereskedelmi termékeihez, mindenekelőtt a kínai selyemhez. Legalábbis nem a keresletnek megfelelő mennyiségben.⁴³⁵

⁴³³ CHADWICK, 1998. 335.

⁴³⁴ A forrást közli: TAKIZAWA II., 2011. 30.

⁴³⁵ Az egyetlen kiskaput az illegalitás, vagyis a kalózkodás jelentették, akiket keresztül eljutott néhány árucikk Japánba Azsia más területeiről, de csak korlátozott mennyiségben. Ráadásul, a kalózkodást mindkét országban halállal büntették, ami lehetetlenné teszi, hogy bármilyen kereskedelmi kapcsolatról beszéljünk, amikor ezt a fajta közvetítő csatornát számításba vesszük.

Japánnak tehát szüksége volt egy harmadik félre, egy hivatalos közvetítőre, akit mindkét ország elfogadott.⁴³⁶ A megoldást a portugálok jelentették, akik ennek köszönhetően az 1560-as évektől lényegében monopolizálták a Kína és Japán között zajló távolsági kereskedelmet, amely kizárólagosság az 1570-es évekig – a spanyol konkurencia megjelenésig – megkérdőjelezhetetlennek tűnt.

A kereskedelmi kapcsolatok apropóján fontos hangsúlyozni, hogy a portugál kereskedők mozgástere Japánban, csupán néhány város kikötőjére korlátozódott (Hirado, Nagaszaki).⁴³⁷ Ahhoz tehát, hogy a Kínából érkező portugál hajók rakománya akadálytalanul eljuthasson az ország belsejébe, újfent szükség volt egy harmadik, közvetítő félre, aki koordinálta az áruforgalmat. Ez a szerep a jezsuita páterekre hárult, hiszen a keresztény missziók rendelkeztek egy fokozatosan bővülő kapcsolatrendszerrel és telephelyekkel az országon belül. Vagyis, ami lezajlott nagyban Kína és Japán között, lezajlott kicsiben is, Japánon belül. A közvetítő szerep mindkét esetben a *nanbandzsinoké*⁴³⁸ lett.

⁴³⁶ RODAO, 2004. 14.

⁴³⁷ A portugál kereskedelmi jogokról Távolság-Keleten: BOXER, Charles Ralph: *Portuguese Merchants and Missionaries in Feudal Japan*. Routledge, London, 1976.

⁴³⁸ Jelentése: „déli barbárok” – ezzel a névvel illették a japánok, a hajóikkal déli irányból érkezett portugálokat, később pedig a spanyolokat is.

A Kína és Japán közötti portugál kereskedelem zászlóshajója az úgynevezett Nagy Hajó (*kurofune*)⁴³⁹ volt, amely évente egyszer nemesfémekkel és luxuscikkekkel megpakolva tette meg az utat a két ország között. A Nagy Hajó egyik legjelentősebb befektetői a jezsuiták voltak.⁴⁴⁰ Ez az ibériaiak uralta távol-keleti közvetítőrendszer kereskedett egyrészt európai árukkal Ázsián belül, de emellett hasznot húzott a délkelet-ázsiai piac termékeinek ázsiai kikötők közötti lebonyolításából is.

13. kép: A portugál „Nagy Hajó”, avagy „Fekete Hajó” (*kurofune*) egykorú ábrázolása

Jelen piac legfontosabb exportcikkei Japán irányába a kínai selyem és a porcelán voltak. A gördülékeny üzletmenet lebonyolítása érdekében a portugálok Makaóban egy telepet hoztak létre 1570-ben. Ugyanebben az évben Luis de Alameida atya közvetítő munkájának köszönhetően Nagaszaki megnyitotta kikötőjét az ibériai kereskedők előtt, akik, miután a makaói központban felvásárolták a selyemfonalat a kínaiaktól, átszállították az árut Nagaszakiba, ahol megfelelő haszon fejében eladták a japánoknak. A városban a közvetítő szerep a jezsuitáké volt, akik igyekeztek minél jobban kihasználni kivételes helyzetüket.⁴⁴¹ A

⁴³⁹ Más néven: *Fekete Hajó*.

⁴⁴⁰ MACCULLOCH, 2011. 651.

⁴⁴¹ A témáról bővebben: TAMBURELLO, Adolfo: „La presenza portoghese in Asia e le missioni. La questione del patronato nei secoli XVI-XVII.” In: *L'Europa e l'evangelizzazione delle Indie Orientali*. A cura di: VACCARO, Luciano. Centro Ambrosiano, Milano, 2005.

páterek professzionális módon kötötték össze világi munkájukat missziós vállalásukkal, amelynek eredményeképpen 1571-re Nagaszaki városában a helyi lakosság többségét megtérített keresztényként tartották számon. Nem véletlen tehát, hogy a jezsuiták jelentős befolyással rendelkeztek a japán városvezetők köreibben, s ezen előjogokat kihasználva az 1570-es évekre a Társaság már nem kevesebb, mint 4000-5000 *cruzado*⁴⁴² hasznot számolhatott el a kasszájába évente.⁴⁴³

14. kép: Portugál gyarmati fizetőeszköz, az úgynevezett *cruzado* (16. század)

Európából a Japánba érkező legfontosabb árucikkek a „kereszténység” és a lőfegyverek voltak. Ellenszolgáltatásul Japán nemesfémkészlete állt, mivel a portugálok hamar felfedezték, hogy a szigetország egyedülálló ezüstlelőhelyekkel rendelkezik a távol-keleti országok sorában. Bármelyik árucikk hiánya megbontotta volna a zökkenőmentes kereskedelmet és különösen igaz ez a keresztény vallás exportálására.

Ezt felismerve Oda Nobunaga támogatta a hittérítést,⁴⁴⁴ amely szubvenció biztosította számára a délkelet-ázsiai piac termékeinek elérhetőségét és a legértékesebb európai terméket, a lőfegyvereket.

Tanegasima az a sziget, ahol a portugálok először szálltak partra Japánban. Erről a helyről kapták később Japán nevüket a portugál muskéták.⁴⁴⁵ A japánok hatalmas lelkesedéssel fogadták az újfajta fegyvert, ahogy arról már Pinto is beszámol művének negyedik részében, a harmadik fejezetben:

⁴⁴² Aranyból vert portugál fizetési eszköz, amelyet a portugálok a nemzetközi kereskedelemben használtak.

⁴⁴³ TAKIZAWA, 2010. 69.

⁴⁴⁴ E támogatás főleg hatalmi érdekből történt, de akadtak jelei annak is, hogy Nobunagát valóban lenyűgözték a keresztény kultúra sajtószármazékos jegyei: Japán vezetője számos keresztény világi szokást átvett, amelyek közül a leglátványosabb saját születésnapjának megünneplése volt.

⁴⁴⁵ THOMAS II., 2013. 84.

„(...) Kedvteléseink során, hármunk közül az egyik, név szerint Diego Zeimoto, mulatságképpen időnként puskával lövöldözött, mert nagyon szerette, és ügyesen bánt vele. (...) Mikor a japánok felfigyeltek erre, a sosem látott, újfajta módjára a lövésnek, hírül vitték a nautoquimnak⁴⁴⁶ (...).

Zeimoto pedig látván a megrökönyödésüket és a nautoquim ragyogó ábrázatát, ott mindnyájuk előtt leadott három lövést, és megölt velük egy kányát meg két gerlét. (...)

Ilyenformán Zeimotót megértette, hogy (...) nagyobb örömet sem szerezhet neki annál, mint ha odaajándékozta a puskát (...), amit ő aképp fogadott, mint felmérhetetlen értékű tárgyat, és kijelentette, hogy többre becsüli Kína minden kincsénél és megparancsolja, hogy (...) tanítsa meg a puskaapor készítésére, mert anélkül a puska nem egyéb, mint haszontalan vas, amit Zeimoto megígért és teljesített is.

(...)”⁴⁴⁷

A szakállas puskák⁴⁴⁸ két-három éven belül elterjedtek a kereszténységgel rokonszenvező *daimjók* magánhadseregeiben. Az új fegyvereket elsőként az Ótomo- és a Simazu-klán vetette be fegyveres összecsapások alkalmával. 1555-ben Takeda Singen⁴⁴⁹ már háromszáz puskával rendelkező harcost vonultatott fel, saját kastélyát pedig átalakította, hogy az ágyúk befogadására is alkalmasá váljon.⁴⁵⁰ Ő volt az egyike azoknak a *daimjóknak*, aki már ideje korán felismerte, hogy a tűzfegyverek nem csak a támadásban, hanem a védekezésben is kiemelt szerepet fognak betölteni.

„(...) Mohó étvágyuk és kíváncsiságuk attól kezdve annyira megnőtt, hogy mikor eljöttünk onnan öt és fél hónapra rá, már mintegy hatszáz darab volt belőle az országban. És később, legutoljára, mikor Dom Alfonso de Noronha alkirály⁴⁵¹ küldött el engem ajándékokkal Bungo királyhoz, mégpedig az 1556. esztendőben, a japánok azt mesélték nekem, hogy ott (...) több mint háromezer található. Elhűltem ettől, mert lehetetlennek tartottam, hogy eképpen megsokszorozódjék, mire pár kereskedő, mind előkelő és tisztas férfiak, ugyanezt mondták.

⁴⁴⁶ Tanegasima helyi előljárója.

⁴⁴⁷ *Bolyongás*, 1992. 160-162.

⁴⁴⁸ Elöltöltős puska, amelyen egy izzó gyújtózsínór az első billentyű meghúzásakor rácsapódott a lőporral töltött serpenyőre és begyújtotta a lövedéket. Ezek a puskák eleinte olyan nehezek voltak, hogy állványon kellett megtámasztani őket, később azonban vállra vehetőek lettek.

⁴⁴⁹ Takeda Singen (1521-1573.) más néven, Takeda Harinobu, Kai-tartomány *daimjója*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/st.html> (Utolsó letöltés: 2018.03.28.)

⁴⁵⁰ LÓPEZ-VERA, Jonathán: *Historia de los samurais*. Satori Ediciones, Gijón, 2016. 221.

⁴⁵¹ Alfonso de Noronha töltötte be a portugál alkirályi címet Indiában 1550 és 1554 között.

Hosszasan bizonygatták, hogy Japán egész szigetén több mint háromezer puska van, és egyedül ők, hat újtukról (...) huszonötezret vittek rakományként. (...)”⁴⁵²

Ezek a számok valószínűleg túlzóak,⁴⁵³ mint ahogy téves az a kijelentés is, hogy a muskéták elterjedtek „az országban” avagy „Japán egész szigetén”, hiszen a portugáloknak ekkor még csak Japán keleti zónáiban voltak kereskedelmi kapcsolataik. Mindenesetre a puszkák hatalmas népszerűsége tettek szert a hadurak körében. Takeda Singen szerint „*mostantól kezdve a tűzfegyverek lesznek a legfontosabbak, csökkentsétek hát a lándzsások számát és adjatok puszkákat legtehetségesebb embereitek kezébe.*”⁴⁵⁴

Harcmezőn azonban Oda Nobunaga alkalmazta a kézi tűzfegyvereket a leghatékonyabb módon. Erről tanúskodik az 1575. évi nagasinó-i csata és az 1577. évi tedorigava-i ütközet, amely összecsapásokban a szakállas puszkák tűzereje döntő katonai tényezővé lépett elő.⁴⁵⁵

A puszkákhoz hasonló népszerűséget ért el a tűzfegyverek másik típusa, a nehézlöveg is. Az első ágyúk portugál ajándékként érkeztek Japánba 1551-ben. 1578-as megkeresztelkedése alkalmából, Ótomo Josisige ugyanis ágyúkat kapott ajándékba XIII. Gergely (1572-1585) pápától.⁴⁵⁶

1580-ban Oda Nobunaga az Isijama Hongan-dzsi ellen vonult, amely hatalmas templomváros az *ikkó ikki* szekta egyik fellegrvárának számított. Éveken keresztül próbálta bevenni a helyet, mire rájött, hogy a templomkörzet állandó utánpótláshoz jut a Jokó-folyón keresztül. Nobunaga egy flottát építtetett magának és hét hajót ágyúkkal szereltetett fel.⁴⁵⁷ Ezt követően tönkre lövette azt az utánpótlásvonalat, amely addig megakadályozta abban, hogy az *ikkó ikki* helyi erőit térdre kényszerítse.⁴⁵⁸

Rendkívüli hatékonyságuk mellett a lőfegyverek alkalmazása lábbal tiporta a szamuráj harci etikettet. Ennek következménye az lett, hogy a legtöbb *daimjó* és vazallusa képtelen volt felismerni a tűzfegyverek döntő hatását és továbbra is úgy tartotta, hogy a puskaropogás nem más, mint jelentéktelen bevezető a becsületes összecsapás előtt. Ez azonban „Oda Nobunaga és az ibériai muskéták szövetségétől” kezdve éppen fordítva történt: számos ütközet kimenetele

⁴⁵² Bolyongás, 1992. 162.

⁴⁵³ Nem véletlen, hogy első hallásra maga Pinto is kételkedett a számadatok helytállóságában.

⁴⁵⁴ LÓPEZ-VERA, 2016. 221.

⁴⁵⁵ A témáról bővebben: TURNBULL, Stephen: *Battles of the Samurai*. Arms and Armour Press, London, 1987.

⁴⁵⁶ LÓPEZ-VERA, 2016. 121.

⁴⁵⁷ TOTMAN, 2006. 285.

⁴⁵⁸ Nem sokkal később az Isijama Hongan-dzsi elesett és 1580. szeptember 10-én a templomvárosa a tűz martalékává lett.

már a legelején, a tűzfegyverek bevetésével eldőlt, és a személyes összecsapás a csaták döntő többségében egyszerű epilógussá lett.

15-16. kép: Szamurájok muskétákkal

Nobunaga kereszténypártoló politikáját tehát nem csak piaci megfontolások alakították. Japán katonai vezetőjének politikai célja az volt, hogy letörje a régi hatalom makacs híveinek, a buddhista és sintoista templomoknak a tekintélyét. Láthattuk, hogy Nobunaga súlyos csapást mért a vele ellenszegülő japán szektákra, amely agressziójában az ibériaiak feltétel nélkül támogatták; a kereskedők fegyverszállítmányokkal, a jezsuita atyák pedig hallgatásukkal. Azzal együtt, hogy a jezsuiták elítélték a vérontást, titkon abban reménykedtek, hogy a kereszténység legnyomasztóbb ellensége Japánban, a buddhista és sintoista papság gyűlölködése végleg erejét veszíti. Természetesen nem így történt. Ennek oka pedig az volt, hogy Nobunaga a neki behódoló japán közösségek tiszteletét továbbra is fenntartotta, vagyis a tradicionális japán hitközösségek nem szűntek meg létezni, csupán a számuk csökkent.⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ Mindezek tudatában Oda Nobunaga kereszténypolitikája igen zavarossá válik. Azt látjuk, hogy Nobunaga a hagyományos japán közösségekkel szemben folytatott politikájában mindig pillanatnyi érdekeinek megfelelően

Cosme de Torres 1571-es halálával a japán misszió új vezetőt kapott, Francisco Cabral⁴⁶⁰ személyében. Cabral, aki még katonaként ment Indiába, 1554-ben a megtérést választotta és belépett a jezsuita rend kötelékébe.⁴⁶¹ 1570. június 20-án érkezett Japánba egy portugál *karakk (nau)* fedélzetén.⁴⁶²

A jezsuita misszióban az 1570-es évtizedre a portugál és spanyol páterek nagyjából egyenlő arányban képviseltették magukat. Az ibériai misszionáriusok nagy találkozójukat a kjúsúi Siki-ben tartották 1571-ben, ahol az új rendfőnök (*superior*) kemény kritikát fogalmazott meg a rend szigetországi működésével kapcsolatban. Bírálataival együtt egy újfajta missziós tervet tárt hittestvérei elé, amely számos dologban eltért az eddigi gyakorlattól. Két alapvető szabálmódosítást sürgetett.

Cabral elsősorban a hittérítők öltözkédét kifogásolta, akik a japánokhoz hasonlóan *kimonót*⁴⁶³ hordtak. Cabral szerint ez az öltözködés drága holminak számított, így semmiképpen sem hirdethette a krisztusi szegénységet.⁴⁶⁴ Az atya azt kérte testvéreitől, tiltsák be a *kimonó* viseletét a missziót teljesítő papok táborában. Továbbá kérte, tiltsák be a jezsuiták számára a világi haszonszerzést is, mindenekelőtt a portugál távolsági kereskedelembe való részvételt és az abból való nyeréskedést. Cabral kijelentette, a világi haszon megrontja a jezsuitákat, akik közül már többen fényűzésben és pompában élik életüket.⁴⁶⁵

Való igaz, hogy a jezsuiták egyre inkább a világi dolgok, a kereskedelem és a távolkeleti pénzpiac forgatagának vonzásába kerültek. Ezzel együtt látnunk kell azt is, hogy a jezsuita missziót Japánban egyfajta gazdasági kényszer tartotta fenn, hiszen a pátereknek a távolsági kereskedelembe betöltött közvetítő szerepük elengedhetetlen volt missziós állomásaik finanszírozásához. A hadurak, mint Ótomo Josisige, Ómura Szumitada, avagy Arima Harinobu – habár külsőségeikben maguk is az új hit követőivé váltak – többnyire gazdasági érdekből támogatták a kereszténységet. Kíváncsiságuk és szimpátiájuk a kereszténységgel kapcsolatban eléggé ellentmondásos. Ezek az emberek elsősorban *bushik* voltak és csak másodsorban megtért keresztények. Habár akadtak köztük olyanok is, mint Takajama Ukon, aki a későbbi válságok idején is ragaszkodott keresztény hitéhez.

döntött, nem pedig egy koherens valláspolitikai mentén. Lényegében az európai kultúrából ismert valláspolitikai nem is jellemezte a japán gondolkodást, lévén a szigetországban hiányzott a világi és egyházi hatalom olyan jellegű különállása, mint amilyen Európában a monarchiák és a pápaság volt.

⁴⁶⁰ Francisco Cabral (1529-1609) portugál jezsuita misszionárius. *DHdeCJ I.* 2001. 285.

⁴⁶¹ Cabral, aki egy régi lisszaboni család sarja volt, szerzetesi fogadalmát követően a goai Saint Paul Kollégiumban dolgozott rektorként, majd onnan küldték missziója új helyszínére Japánba.

⁴⁶² GUZMAN, Luis: *Información Anual sobre Japón* (1601). B.R.H.A. 9-7236. f.11.r.

⁴⁶³ Szögletes szabású, tradicionális japán köpeny.

⁴⁶⁴ A *kimonó* viseletét még Cosme de Torres engedélyezte a jezsuita pátereknek, aki úgy vélte, a japánokkal azonos öltözet megkönnyíti a jezsuiták beilleszkedését és kapcsolatfelvételét a társadalom különböző rétegeivel.

⁴⁶⁵ TAKIZAWA, 2010. 68-69.

Francisco Cabral tehát a szerzetesi regula embere volt, nem pedig a racionális gondolkodásé, s emellett hiányzott belőle Xavéri, Torres és a többiek mélyreható empátiája is a japán kultúra iránt. Úgy gondolta, az idegen környezet negatívan hat a Rend számos tagjára: *„Az itt tartózkodó jezsuiták egész idő alatt bánatosak és elégedetlenek. És ez gyógyíthatatlan pusztulást hoz a Társaságra Japánban.”*⁴⁶⁶

A rendfőnök keményvonalasságának eredményeként a jezsuita misszión belül szakadás következett be. A korábbi egység helyébe megjelent az érdekek szerinti csoportosulás. Ez egyrészt természetes folyamat egy olyan szervezet esetében, amely egy adott földrajzi-politikai környezetben folyamatosan növelte befolyását és tagjai létszámát. Másrészt viszont Cabral vallási elképzelései/szigora előjele volt annak a veszélyes szűklátókörűségnek, amely nem is olyan sokára a spanyol domonkosokkal és ferencesekkel érkezik majd a szigetországra, s amelynek kárvallottjai éppen a jezsuiták lesznek.

Érdekes dolognak lehetünk itt tanúi: a jezsuita táboron belül megjelent egyfajta ellenérzés a japán kultúrával szemben. Cabral és köre ezen ellenérzés első képviselői voltak, akik ellentétben Xavéri Ferencsel vagy Francisco Torresszel a szigetország kultúrájának adoptálását a Rend életében igen szűk és szigorú keretek között tudták csak elképzelni, vagy még úgysem. Az ellenszenv mélyen a lelkekben gyökerezett. Kiváló bizonyíték erre a Cabral köréhez tartozó Lorenzo Mesina⁴⁶⁷ 1579-ben kelt kommentárja:

„1. *A japán keresztények rosszak. Nincs meg bennük a hitünk állhatatossága. Az az igazság, hogy ők nem saját akaratukból lettek kereszténnyé, hanem [az Isteni] kegyelem ráhatása révén.*

2. *Kezdetben magam is egyet értettem a japán lélek megértésével. Immár nem tudom elfogadni ezt az elképzelést.*”⁴⁶⁸

Mesina szavai egy egészen más képet festenek le a japánokról, mint az eddigi jezsuita interpretációk. Véleménye szerint a japánok veszélyesen *„kétarcúak és nem akarják kimutatni valódi érzéseiket. Hazugok és egyáltalán nem egyenesek. Nem ismerik a szívességet és a köszönetet sem.”*⁴⁶⁹ Ez a kép jóllehet egyoldalú, többnyire túlzó,⁴⁷⁰ mégsem teljesen torz. A

⁴⁶⁶ TAKIZAWA II., 2011. 31.

⁴⁶⁷ Lorenzo Mesina (?) itáliai jezsuita hittérítő *DHdeCJ II.* 2001. 1786.

⁴⁶⁸ LISÓN TOLOSANA, Carmelo: *La fascinación de la diferencia. La adaptación de los jesuitas al Japón de los samurais, 1549-1592.* Akal, Madrid, 2005. 56.

⁴⁶⁹ TAKIZAWA II., 2011. 32.

⁴⁷⁰ A legtöbb keresztény a hosszú együttélés ellenére sem tudott mit kezdeni a japán gondolkodással.

hittérítő szavai számos részgazságot tartalmaznak, amellyel e helyütt találkozunk először, de nem utoljára. Valóság tartalmán túl Mesina beszámolója kiválóan megmutatja a lényegét számunkra: a jezsuita táboron belül kialakulóban volt egy hatalmas veszélyforrás: az egyet nem értés. Ennek legfőbb oka, hogy az európai keresztény értékrend hosszú távon nem tudott mit kezdeni a japán mentalitással, annak „másságával”.

Cabral két alkalommal is találkozott Oda Nobunagával. Először 1572-ben, amikor japán legnagyobb *daimjó*ja és Asikaga Josiaki sógun együtt fogadták az atyát. A második találkozóra 1573. szeptember 7-én került sor, amelyen a *daimjó* végig nagy tisztelettel bánt az jezsuiták fejével, de semmi jelét nem adta annak, hogy támogatná Cabral reguláit. Éppen ellenkezőleg: Nobunaga világosan tudtára adta a rendfőnök atyának, hogy a keresztény hittérítés Japánban bizonyos feltételekhez kötött, vagyis mindent megtett annak érdekében, hogy továbbra is biztosítsa magának a délkelet-ázsiai piac hatalmas árukészletének elérését.

Francisco Cabral feddéseit tehát nem, vagy csak kis mértékben hoztak változást a mindennapi életben, ami viszont a legfontosabb: a portugál-jezsuita-japán kereskedelmi háromszögön ezek az intelmek mit sem változtattak. Cabral éveken keresztül szélmalomharcot folytatott saját rendjén belül. Vaskalapossága kivívta számos jezsuita társa ellenszenvét, amelynek betetőzéseként a *superior* végzetes összeütközésbe került Alessandro Valignano vizitátor atyával.⁴⁷¹

3.2.3 A japán kereszténység új lehetőségei

Az 1570-es évek végére a misszionáriusok létszáma a szigetországban jelentősen megnövekedett, a hittérítők immár több tucatnyian lettek. A létszámnövekedést az elmúlt évtizedek sikerei, a tömeges evangelizáció egyszerre eredményezték és indokolták is. Ugyanakkor a páterek Japánban betöltött egyházi és világi pozíciói magukra vonták az európai katolikus erők figyelmét, de a jezsuiták ellentétes kommentárjai bizonytalanságot keltettek Rómában. A negatív kép számos visszalépéssel járt: a Társaságon belül kialakult egyfajta óvatosság a keresztény japán páterek befogadásával kapcsolatban.⁴⁷² A tisztánlátás érdekében a pápa és a jezsuita *Curia Generalis*⁴⁷³ küldöttet menesztett Japánba.

⁴⁷¹ Alessandro Valignano (1538-1606) egyházi tisztségviselő. Jelentős itáliai család sarja. Tanulmányait a Paduai Egyetem Jogi Fakultásán végezte, ami után életét és szolgálatait a katolikus egyháznak ajánlotta. *DHdeCJ II.* 2001. 2995.

⁴⁷² TAKIZAWA II., 2011. 32.

⁴⁷³ A Jézus Társasága központi szerve Rómában.

A Nápolyi Királyság szülötte, Alessandro Valignano 1566-ban lépett be a jezsuita rendbe. 1573-ban már egyházi vizitátorként⁴⁷⁴ utazott Távol-Keletre, először Goába (India), majd 1578-ban Makaóba (Kína). Egy esztendővel később Valignano megkezdte látogatásait Japánban – a vizitátor atya első szigetországi tartózkodása 1579-től 1582-ig tartott.⁴⁷⁵

Valignano igazi újíto volt, aki kimagasló szervező képességekkel bírt.⁴⁷⁶ Hamar megértette az adott földrajzi hely kihívásait, miszerint a kereszténység léte Japánban egyetlen személy támogatásától függ. Ennek megfelelően három alkalommal is találkozott Oda Nobunagával. Először 1581. március 29-én, amelyet a második júliusi találkozó, majd az év végén, Nagaszakiban egy harmadik audiencia követett.⁴⁷⁷ Valignano 1581 decembere és 1582 januárja között tartózkodott a városban, amely időszak alatt lehetősége nyílt pontos képet kapni a jezsuiták Nagaszakiban betöltött vallási és világi szerepéről. Azonnal megértette a lényegét: a gazdasági potenciál fenntartása a japán evangelizáció sikereinek alapja.

Valignano széleslátása a világi dolgok terén és konstruktív tettvégya a keresztény missziót illetően olyan személy benyomását keltette, aki szöges ellentéte volt Francisco Cabralnak. Nem csoda tehát, hogy kettejük szembenállása csakhamar kiütközött. Végeredményként 1581-ben Cabral távozni kényszerült a *superior* tisztségből.⁴⁷⁸ Leköszönése új távlatokat nyitott a Japánban munkálkodó páterek előtt. E perspektívák szellemi atyja Alessandro Valignano egyházi vizitátor lett, gyakorlati végrehajtásáért pedig a japán misszió új vezetője, Gaspar Coelho⁴⁷⁹ atya felelt.

A vizitátor számos újítással kívánt élni a kereszténység még sikeresebb, még kiterjedtebb továbbvitele érdekében, amelynek alapelveit 1580. június 24-én ismertette először a rend felelős beosztású tagjaival:

- Szorgalmazta kollégiumok és papi szemináriumok azonnali felállítását;
- Célul tűzte ki novíciusképző intézet létrehozását;
- Nagy jelentőséget tulajdonított a Japánba érkező misszionáriusok képzésének, amelynek érdekében szükségesnek tartotta egy olyan iskola megszervezését, ahol a páterek japánul tanulhatnak;

⁴⁷⁴ A vizitátor atyák feladata az egyes földrajzi körzetekben működő katolikus rendek felügyelete, azok működésének szigorú felülvizsgálata. *Gran diccionario de la lengua española*. Larousse, 2005. 545.

⁴⁷⁵ Valignano japán missziójáról részletesen a következő műből tájékozódhatunk: SCHUTTE, José Franz S.J.: *Valignano's Mission Principles for Japan*. Institute of Jesuit Sources, St. Louis, 1980.

⁴⁷⁶ TAKIZAWA, 2010. 72.

⁴⁷⁷ DI RUSSO, Marisa: „Cronologia Valignanea.” In: *Alessandro Valignano S.I. uomo del Rinascimento: ponte tra Oriente e Occidente*. A cura di: TAMBURELLO, Adolfo – ÜÇERLER, M. Antoni J., S.I. - DI RUSSO, Marisa. Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma, 2008. 373-376.

⁴⁷⁸ Francisco Cabral később visszatért a Rend indiai központjába, Goába és ott is érte a halál 1609-ben.

⁴⁷⁹ Gaspar Coelho (?) portugál jezsuita misszionárius. *DHdeCJI*. 2001. 1214.

- Az intézmények sikeres működtetése céljából szigorú adminisztrációt kívánt bevezetni;
- Alapkövetelménynek tartotta az ibériai nagyhatalmak világi képviselőivel, a portugál és a spanyol bürokráciával folytatott sikeres kommunikációt, amelynek okán meg kívánta újítani a jezsuiták információs hálózatát Japán és India, valamint a Fülöp-szigetek között, megkülönböztetett figyelmet fordítva arra, hogy a hírek Portugália és Spanyolország mellett eljussanak Rómába is.

Véletlenül se gondoljuk, hogy magas egyházi beosztása révén Valignanonak egyenes út vezetett a sikerhez Japánban. Ellenzőinek tábora gyakorta szélesebb volt, semmint a vizitátor arra számított volna. Ezek egyrészt Cabral korábbi szimpatizánsai közül, másrészt a változásoktól hagyományosan elzárkózó jezsuiták köréből kerültek ki. A nehézségek ellenére azonban Valignano számos terve kezdett megvalósulni. 1580-ban egy-egy jezsuita szeminárium kezdte meg működését Adzucsiban és Arimában, továbbá a Rend parókiák építésébe fogott és elkészült egy írásmű is, amely *Sumario de las Cosas de Japón* címmel látott napvilágot 1583-ban.⁴⁸⁰ Jelen írásos dokumentum célja az volt, hogy a szigetország missziós sikerei közvetlenül eljussanak a római pápához, biztosítva ezzel az egyház fejének védnökségét. Valignano reményei szerint ez a patronálás kettős természetű lett volna: a lelki segélynyújtáson túl a vizitátor atya jelentős anyagi dotációra is számított XIII. Gergelytől.⁴⁸¹

A vizitátor nagyra becsülte a japánok számos tulajdonságát: mindenekelőtt az udvariasságukat, a türelmüket és a bölcsességüket, valamint a tisztaságra való hajlamukat,⁴⁸² végezetül az egyszerű emberek (köznép) mértékletességét.

„Az emberek mind fehérek⁴⁸³ és nagyon udvariasak, mert még az egyszerű emberek és a parasztok is tisztelik egymást és csodálatosan udvariasak (....) amelyben túltesznek a többi Keleti népen is. Ezek az emberek nagyon gyakorlatiasak és jó felfogóképességgel rendelkeznek, s még a gyermekek is kiváló hajlammal bírnak a mi tudományos ismereteink és tanításaink megértésére. Sokkal könnyebben és rövidebb idő alatt megtanulnak írni és olvasni a mi nyelvünkön, mint a mi gyermekeink Európában; (...)”⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ Lásd: TALADRIZ, José Luis Álvarez-: *Sumario de las Cosas de Japón (1583)*. Universidad de Sofia, Tokio, 1954.

⁴⁸¹ TAKIZAWA, 2010. 73.

⁴⁸² A japánok rendszeres tisztálkodtak, egy nap akár több alkalommal is. Ezzel szemben az európai kultúrában a fürdés - az egyház tanítása szerint – ártalmas dolognak számított, amely betegségeket gerjeszt. A Japánban szolgáló jezsuiták hamar rájöttek jelen tanítás téves voltára.

⁴⁸³ Japánban a nők és néhány esetben a samurájok is fehér viasszal kenték be magukat, mert úgy tartották ilyen színű az isteneik arca is.

⁴⁸⁴ LISÓN TOLOSANA, 2005. 5.

Valignano objektivitását bizonyítja, hogy az erények felsorolása mellett, nem feledkezett meg a japánok bűneinek lajstromba vételéről sem: 1. A förtelmes bujaság, vagyis a homoszexualitás; 2. Hűségük uraik felé gyakran labilis;⁴⁸⁵ 3. Hajlamosak a hazugságra, a kétszínűségre és a színlelésre; 4. Könnyűszerrel gyilkolnak, mint ahogyan könnyedén veszik a kegyetlenséget is; 5. Örömeiket lelik az ivásban és a dőzsölésben.⁴⁸⁶

Két dolog következik ebből számunkra. Egyrészt, szembetűnő az a fegyelem, amellyel a vizitátor eleget tett hivatalos kötelezettségének; Valignano egyházi tisztségviselőhöz híven objektív krónikása kívánt lenni az általa tapasztalt állapotoknak Japánban. Másrészt, Alessandro Valignano szavai számos helyen alátámasztják annak a Francisco Cabralnak és körének undorát a japán szokásokkal kapcsolatban, amely kört éppen a vizitátor állította félre. Utóbbi ellentmondás feloldása Valignano tisztánlátásában és gyakorlatiasságában rejlik: az atya jól tudta, hogy Cabralnak és követőinek számos dologban igazuk van, de felfogta azt is, hogy nézeteik veszélyeztetnék az evangelizáció minden eddigi eredményét a szigetországon, nem különben aláásnák az ibériai-japán gazdasági kapcsolatokat is, amelyben a jezsuitáknak kiemelt szerep és haszonélvezet jutott.

Xavéri Ferenchez hasonlóan Valignano nagy hangsúlyt fektetett az ősi japán vallási rendszerek terminológiájának megértésére és annak megfelelő interpretálására. Tette mindezt a szigetországi katolizáció létjogosultságának alátámasztására és az eredményes „küzdelem” érdekében a japán papság szűnni nem akaró támadásaival szemben, de minden bizonnyal tudásvágy és kíváncsiság is motiválta. Ekképpen Valignano kommentálta azt is, hogy a „pogány isteneket” a sintoizmusban *kami*, a buddhizmusban pedig *hotoke* elnevezéssel illetik,⁴⁸⁷ s ezen kívül még számos helytálló megfigyelést vetett papírra a japán kultúráról, amely tovább erősítheti bennünk a nagy tudású egyházi tisztségviselő képét.

Valignano alatt a japán misszió vezetője, Gaspar Coelho új rangra emelkedett: az eddigi rendfőnök (*superior*) tisztséget a tartományi alfőnök (*Vice-Provincial*) váltotta fel 1581-ben. A magasabb titulust többek között az evangelizáció addigi térnyerése indokolta, amelynek köszönhetően a keresztény hívek száma Japánban elérte a 130 000 főt.⁴⁸⁸ Hatalmas sikernek számított ez, ha végiggondoljuk, hogy Japán lélekszáma eközben alig-alig növekedett. Jóllehet

⁴⁸⁵ Ezen „bűnük” nyilvánvalóan a száz esztendeje fennálló háborús helyzettel indokolható, vagyis egyáltalán nem egyedi adott történelmi körülmények között.

⁴⁸⁶ HIDEFUJI, Someda: „Agradecimiento, recuerdo e investigaciones sobre las crónicas.” *Cuadernos del Archivo de la Universidad* 41. Lima, 2005. 27.

⁴⁸⁷ HIDEFUJI, 2005. 28.

⁴⁸⁸ TAKIZAWA, 2010. 71.

a *Szengoku-korszak* utolsó szakaszában tartott, a háborús cselekmények száma igen lassan csökkent, ami gátolta a demográfiai növekedés megindulását. Japán lakossága az 1580-as évek elején továbbra is 13-14 millió fő között mozgott.⁴⁸⁹ (2-es számú térkép)

Alessandro Valignano leglátványosabb sikerét a diplomácia terén produkálta: a vizitátor támogatta és megszervezte egy japán delegáció útnak indítását Európába. 1582-ben három keresztény hitre tért *daimjó*, Ómura, Ótomo és Arima, négy fiatal japánt menesztett követségbe XIII. Gergely pápához. Ez volt az első alkalom, hogy megkeresztelkedett japánok egész csoportja utazott Európába. Küldöttségük mégsem tekinthető hivatalos kapcsolatfelvételnek sem Portugália, sem Spanyolország, sem pedig a Szentszék irányába, lévén nem az illetékes államhatalomtól kapták megbízatásukat, hanem megkeresztelkedett haduraktól, akiknek hatalma csupán territoriális volt.

A látogatás során Itó Manso az Ótomo-klánt, Csicsima Miguel azt Arima- és Ómura-klánt képviselte, míg Hara Martino és Nakaura Julián segítőként vettek részt a küldöttségben. Az utazás 1582. január 28-án vette kezdetét. A csoport Nagaszaki kikötőjéből Makaón keresztül utazott Malakkába, onnan pedig Goába. Indiából a hajóút Afrika megkerülésével folytatódott, s a hetekig, néhol hónapokig tartó pihenőkkel együtt végül két és fél évet vett igénybe, mire a japánok eljutottak Európába.

Az úgynevezett *Tensó-misszió* tagjai 1584 augusztusban érkeztek meg Lisszabonba, három hónappal később pedig már II. Fülöp spanyol uralkodó fogadta a négy japán küldöttet egy személyes audiencia keretében.⁴⁹⁰ December 10-én a csoport folytatta útját Murcia, Alcalá de Henares, Orihuela és Elche érintésével, majd Alicante kikötőjében hajóra szállt, hogy onnan Rómába induljon a katolikus egyház fejéhez.⁴⁹¹

Mire a japán küldöttség megérkezett Rómába, a pápai székben már V. Szixtus (1585-1590) fogadta őket. A delegáció magával vitte Ótomo (Szórin) Josisige 1582. január 11-én kelt levelét, amelyet a Francisco névre keresztelt japán *daimjó* magának a pápának címzett:

„Az Úr kegyelmével a Ti Szentségeiteknek alázatosan írom [a következőket]:

Az Úr, aki uralkodik egeken és földeken, és hatalma van a nap, a hold, a csillagok és az én tudatlanságom felett, amely a sötét homályban leledzik, ragyogtasson fel az ő isteni fényével,

⁴⁸⁹ TOTMAN, 2006. 280.

⁴⁹⁰ VALLADARES, Rafael: *Castilla y Portugal en Asia (1580-1680). Declive imperial y adaptación*. Leuven University Press, Leuven, 2001. 28.

⁴⁹¹ TAKIZAWA, 2010. 78.

különös tekintettel, mert a kegyelem kincseit adta meg nekem, és a tökéletesség alapköveit letéve lehetőséget adott az érintkezésre az elmúlt harminc esztendőben a Jézus Társasága pátereivel, akik a japánok szívében elvetették a világ megmentőjének isteni magvait, s azon kegyes Isten akaratát, hogy én legyek az egyike azoknak, akik befogadják eme isteni lényeket. Így lehetséges az, hogy a Minden Kereszténység Szent Atyja által én magam eme nagy ajándékot megkaphattam, a V. S.⁴⁹² közbenjárásával, letéve [a hit] alapjait. Ha nem lenne háborúság [az országban] és én nem lennék ily' öreg és betegeskedő, magam lennék, aki látogatásomat tenném, hogy imádhassam a Szent Helyet és megcsókolhassam V. S. lábát, hogy fogadhassam, ahogy Szent Kezét a mellkasomra helyezve [belém vési] a Szent Kereszt jelét; de hisz' ne legyen akadály a annak, amit itt mondok, szerettem volna elküldeni magam helyett unokaöcsémet, Itó Don Hieronimót, Finga Királyának fiát, de minthogy e Királyságból most nem mehet senki, így az ő unokatestvére, Don Mancio lép a helyébe a Vizitátor Atya [jóváhagyásával]. Fogadja V. S. kegyelmének summáját. Segítse elő a Kereszténységet ezen a helyen az Egekben székelő Úr Isten nevében. Azon ereklyetartóért, amit V. S. a Vizitátor Atya által nekem küldött, s melyet alázatosan a fejem fölött tartok, hálát adok a Ti Szentségeiteknek, s minden egyéb dolgokért is, amelyekkel hosszú kapcsolatot ápolhat a Királyságokkal a Vizitátor Atya és Don Mancio közvetítésével, Nem mondok más egyebet, minthogy fogadja imádatomat és méltóságteljes hódolatomat.

1582. január 11.

Az imádat jeléül, minthogy ez a hely a Mennyeek nagy Istenének helye, a Legszentebbé. Attól, aki szent lábaid alá helyezi magát: Francisco, Bungo Királya.”⁴⁹³

A küldöttek 1585 júniusában hagyták el Rómát, onnan Velence, Milánó, Genova érintésével Spanyolországon keresztül vezetett az útjuk ismét Lisszabonba. Ezt követően hajóra szálltak és a Mozambik-csatornán keresztül jutottak el Indiába, ahol újra találkoztak az időközben Goába visszatérő Alessandro Valignanóval. Indiából az út újfent Malakka és Makaón keresztül vezetett vissza saját hazájukba.⁴⁹⁴ (3-as számú térkép)

⁴⁹² A rövidítés alatt V. Szixtuszt kell érteni. A rövidítés oka az volt, hogy jelen dokumentum keletkezésének időpontjában még nem V. Szixtuszt, hanem elődje, XIII. Gergelyt ült a pápai trónon. A nevet ennek megfelelően valószínűleg később módosították.

⁴⁹³ *Copia de una carta de don Protasio de Arima a Su Santidad Gregorio XIII.* (1582-01-11.) B.R.A.H., Cortes, 9/2663, f. 323v

⁴⁹⁴ A delegáció útjáról lásd: GUILLÉN SELFA, José: *La primera Embajada del Japón en Europa y en Murcia (1582-1590)*. Editora Regional de Murcia, Murcia, 1997.; A küldöttség európai útjáról az utóbbi években megjelent legteljesebb összefoglaló munkaként egy olasz PhD-értekezést kívánunk e helyütt kiemelni: PELICCIA, Carlo: *La prima ambasceria giapponese in Italia nel 1585: relazioni e lettere di viaggio nell'Archivum Romanum Societatis Iesu*. 2016. http://dspace.unitus.it/bitstream/2067/3048/1/cpelliccia_tesid.pdf (Utolsó letöltés: 2018.03.28.)

A delegáció tagjai nyolc és fél esztendő elteltével tértek csak vissza Japánba, amely időpontra a kereszténység támogatottsága már eltérő képet mutatott a korábitól. Ennek oka egy katonai konspiráció, a hatalom átöröklése és az azt követő kül- és belpolitikai változások voltak.

3.2.4. A Honnó-dzsi-összeesküvés

1582. június 21-én Oda Nobunaga ellen váratlanul puccsot hajtottak végre. Az úgynevezett *Honnó-dzsi-összeesküvést* Nobunaga egyik vazallusa, Akecsi Micuhide vezette. Az akció helyszíne a kiotói Honnó Templom (*Honnó-dzsi*) volt, amikor egy alkalommal Nobunaga a templomban időzött. Nem számított támadásra, mivel Kiotó közelében tartózkodott, ahol biztonságban érezte magát. Ezt használták ki Micuhide, aki váratlanul lerohanta Nobunaga embereit, és fogságba ejtette saját urát.⁴⁹⁵

17. kép: A *Honnó-dzsi-összeesküvés* egy, a Meidzsi-korban (19. század) készült ábrázoláson

Támadását tökéletesen időzítette: Nobunagát alig néhány embere kísérte el a templomba, és a testőrségből hiányzott kiemelkedő tábornoka, Tojotomi Hidejosi is, akit a hadi cselekmények éppen elszólítottak Kiotóból. Miután fogságba vetette, Akecsi Micuhide arra kényszerítette Nobunagát, hogy rituális öngyilkosságot (*szeppuku*, *harakiri*)⁴⁹⁶ hajtsen végre.

⁴⁹⁵ TOTMAN, 2006.286.; JAMADZSI, 1989. 186.; REISCHAUER, 1995. 74.

⁴⁹⁶ A *szeppuku*, ismertebb nevén *harakiri* nem más, mint a has haránt irányú felmetszése, majd a test jobb oldalán a metszés felfelé irányítása egy rövid kard (*vakizasi*) vagy tör (*tantó*) segítségével. A *busik* hite szerint a has a

Ezt a véget választotta számos vazallusa is, akik követve hűbéruruk példáját, Nobunagával tartottak a halálba.⁴⁹⁷

Tizenegy nappal Japán vezetőjének törbe csalását követően, Tojotomi Hidejosi bosszút állt⁴⁹⁸ Akecsi Micuhide és támogatói felett a jamazaki-i ütközetben (1582. július 2.), majd saját vezetése alatt egyesítette az Oda-klán híveit. Célja az volt, hogy folytassa a Nobunaga által megkezdett stabilizációs politikát.⁴⁹⁹

szellem lakhelye a testben, így a rituális öngyilkosság arra szolgált, hogy a *szellemet* „szabadon engedje”. A kínoknak végül egy hivatalos segéd vetett véget, midőn egyetlen csapással levágta az öngyilkosságot végrehajtó személy fejét. A samurájok mindennapi értékrendje, a *busidó* (jelentése: a „Harcos Lelkének Útja”) szerint, a *szeppuku* volt az egyetlen módja annak, hogy a legyőzött fél megőrizze becsületét és méltósággal távozzon a halálba. A *busidó* évszázadokra visszanyúló erkölcsi szabályait Tasiro Curamoto *Hagakure* („Lombok árnyékában”) című művében foglalta össze (1709-1716), amelyet a mai napig a „samurájok kódexeként” emlegetnek.

⁴⁹⁷ Az öngyilkosság rituális formája egészen 1873-ig gyakorlatban maradt Japánban. Ebben az esztendőben a Meidzsi-kormányzat megtiltotta a samurájoknak a kard viselést és egyéb tradicionális szokásaik fenntartását, vagyis gyakorlatilag megszüntette a *busik* társadalmi osztályát.

⁴⁹⁸ A vérbosszú nem csupán archaikus politikai eszköz volt Japánban, hanem szakrális jóvátétel is. A *busidó* törvényei szerint minden samurájnak „szent kötelessége” ura halálának megbosszulása. E tekintetben a japán történelem leghíresebb esete az úgynevezett 47 *ronin* (gazdátlan samuráj) akciója volt, akik 1703-ban összehangoltan álltak bosszút uruk haláláért, majd annak sírjánál mindannyian *szeppukut* követek el.

⁴⁹⁹ TOTMAN, 2006.288.; JAMADZSI, 1989. 187.; REISCHAUER, 1995. 75.

3.3. Tojotomi Hidejosi hatalomátvétele és a keresztényellenes politika megjelenése

3.3.1. Tojotomi Hidejosi – a hatalom átmentése

Hijosi Maru egy rendkívül alacsony társadalmi helyzetű családban született.⁵⁰⁰ Egyes források szerint paraszti származású volt, mások szerint alacsony rangú szamuráj család sarja.⁵⁰¹ Ugyanígy kérdéses születésének pontos időpontja is. A legvalószínűbb dátumok az 1536., avagy az 1537. esztendő.⁵⁰²

Az ifjú Hijosi, a szegénység elől menekülve, 12 évesen egy buddhista szentély szolgálatába állt, ahonnan azonban hamar kicsapták, mert tönkre tett egy Buddha szobrot. Később egy rablóbanda felderítőjeként dolgozott, amely időszak alatt feljegyzéseket készített számos uradalomról, azok erősségeiről és gyenge pontjairól, a lehetséges menekülési útvonalakról, s ezzel akaratlanul is lerakta későbbi előmenetele alapjait.

Rendkívül alacsony származása ellenére ugyanis – szinte mesébe illő módon – hihetetlen politikai magasságokba emelkedett. 1558-ban Oda Nobunaga pártfogása alá vette a tehetséges fiatalembert, aki szamuráj rangot és nevet kapott urától.⁵⁰³ Ezt követően pályája már egyenesen ívelt felfelé: Hidejosi taktikai érzéke, titkos információi és gyakori bölcs tanácsai révén az Oda-klán egyik legmegbecsültebb tábornokává vált és bekerült Nobunaga személyes tanácsadói körébe.⁵⁰⁴

1582-ben a *Honnó-dzsi-összeesküvés* hírére Hidejosi félbehagyta hadjáratát és visszatért Kiotóba. Miután biztosította magának a várost, Oda Nobunaga számos vazallusa hűséget esküdött neki, Hidejosi pedig ígéretet tett támogatóinak, hogy folytatja a Nobunaga által megkezdett politikai centralizációt.

Nobunaga másik kiemelkedő tábornoka, Tokugava Iejaszu még hónapokig manőverezett seregével a hatalom megszerzése reményében, de miután belátta, hogy Hidejosi

⁵⁰⁰ Egyes források szerint paraszti származású volt, mások szerint egy szegény szamuráj család sarja.

⁵⁰¹ Alacsony származását később mesés születéstörténettel akarta ellensúlyozni, így a legenda szerint, születését egy addig ismeretlen csillag adta hírül. Ezen felül Hidejosi a hagyományos japán művészetek – így a *nó*-dráma és a teaszertartás – magas fokú művelőjévé vált, amely szintén alacsony származását kívánta kompenzálni.

⁵⁰² Számos utalást találunk arra, hogy Hidejosi Tembun ötödik évének első hónapjának első napján született, amely a Gergely-naptár szerint 1536 január 1-je. De nem ez az egyetlen lehetséges születési dátum. A legnépszerűbbek: 1536. február 2. illetve 1537. március 17. vagy március 26.

⁵⁰³ Tojotomi Hidejosi legismertebb szamuráj nevei a következők: Kinosita Hidejosi, Hasiba Hidejosi.

⁵⁰⁴ Hidejosi saját hírszerző ügynökséget épített ki maga köré, miközben ő maga is gyakran végzett titkos felderítéseket terepen, kikémlelve az ellenség erős és gyenge pontjait. Információit selyemkendőkre jegyezte fel, egy saját készítésű, láthatatlan tintával, amely információkat azután alaposan kiértékelte. PIEKALKIEWICZ, Janusz: *A kémkedés világtörténete*. I. kötet. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1988. 148-149.

hatalma szilárd és megingathatatlan, behódolt neki.⁵⁰⁵ Ezzel Hidejosi egy elképesztő katonai potenciál örököse lett, akit a kiotói udvar is kénytelen volt elfogadni.⁵⁰⁶

18. kép: Tojotomi Hidejosi egykorú japán ábrázolása

Az egyetlen hátráltató tényező Hidejosi politikai pályafutásában alacsony származása volt. Ennek okán a sóguni tisztség esetleges visszaállítása szóba sem kerülhetett. A kényes helyzetet az udvar úgy oldotta meg, hogy egyéb címekkel legitimálta Hidejosi politikai-katonai hatalmát. 1585-ben *kanpaku*, azaz főtanácsadó, 1586-ban pedig *daidzsódaidzsín*, vagyis legfőbb személynök vált belőle. Miután 1592-ben megszületett a fia, Hidejori, megtette a gyermeket főtanácsadóvá, ő maga pedig felvette a *taikó* címet, ami a visszavonult *kanpaku*-t illette meg. A „Tojotomi” méltóságnevet magától Gojódzei császártól kapta, akit 1588-ban rákényszerített, hogy hűségesküt tegyen neki összes főméltóságával együtt.⁵⁰⁷ Ezzel a politikai cselekedettel Tojotomi Hidejosi minden tekintetben Japán új urává vált, ahol 1590-re, szántíz év után először, újra béke honolt.⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ TOTMAN, 2006. 288.

⁵⁰⁶ TOTMAN, 2006. 281; JAMADZSI, 1989. 187.; REISCHAUER, 1995. 59.; *CHofJ*, 1999. Vol. 4. 301-372.; HANE, 2016. 69..

⁵⁰⁷ TOTMAN, 2006. 293.; JAMADZSI, 1989. 188.

⁵⁰⁸ Hidejosi életével a következő mű foglalkozik: BERRY, Elizabeth: *Hideyoshi*. Harvard University Press, Cambridge, 1982. Ezen felül Hidejosi életét a japán szépirodalom is feldolgozta. A szigetország legismertebb nemzetközi írója, Eidzsi Josikava (1892-1962) három kötetes történelmi regényében mesélte el a katonai vezető kalandos életét. A művet a világ számos nyelvére lefordították és Európától Amerikáig több tucat országban kiadták. A regény hazánkban is megjelent: EIDZSI, Josikava: *Taikó I-III*. Helikon Kiadó, Budapest, 2016-2018.

3.3.2. A spanyol expanziós politika kibontakozása Délkelet-Ázsiában és a Távol-Keleten

1571-ben, amikor a spanyolok létrehozták ázsiai bázisukat a Fülöp-szigeteken, a portugálok számára nyilvánvalóvá vált, hogy az ázsiai kereskedelembe betöltött kizárólagosságuk – beleértve a távol-keleti piacot is – már csupán időleges. Arra azonban már egyetlen portugál alattvaló sem számított, hogy kilenc esztendővel a „*Noble y Leal Ciudad*”⁵⁰⁹ megalapítását követően Spanyolország birtokába kerül minden, ami egykoron a szuverén Portugál Királyságé volt; eképpen hispán tulajdonná lesznek a tengerentúli területek és maga a portugál korona is. Igaz ugyan, hogy ennek okai semmiképpen sem a kialakuló gyarmatokon keresendő, sokkal inkább az európai nagypolitikában, de a két Korona egyesülése döntő hatással volt az ibériaiak ázsiai tevékenységének további alakulására.

A távol-keleti spanyol térfoglalás bemutatásához, mintegy bevezetésképp fontos tisztáznunk néhány terminológiai kérdést. Említett „spanyol expanzió” ugyanis egészen mást jelentett a Kelet-Indiákon, mint a Nyugat-Indiákon. Ahogy azt korábban már kifejtettük, a spanyolok és a portugálok együttes problémája az ázsiai térség expanziója kapcsán mindenekelőtt az volt, hogy sokkal fejlettebb államalakulatokat találtak Keleten, mint Nyugaton. Ez a felismerés megfontolt lépésekre kényszerítette az ibériaiakat. A portugálok eleve tudomásul vették ezt, így sokkal könnyebben alkalmazkodtak az adott földrajzi tér kihívásaihoz.⁵¹⁰ Velük ellentétben a spanyol expanziós politika – az amerikai *conquista* árnyékában –, egyfajta kényszerpályán mozgott, de a hispán terjeszkedés Keleten olyan korlátok közé szorult, amely korlátok létezéséről Nyugaton mit sem tudtak.

1571-től kezdve egyre több spanyol hajó indult a Fülöp-szigetektől a Dél-kínai-tengerre, amelyen keresztül hamarosan elérték a távol-keleti zónát is. Diego Artiera kapitány már 1569-ben jelezte II. Fülöp spanyol uralkodónak, miszerint a portugálok hatalmas hasznot hajtanak maguknak a Kína és Japán közötti kereskedelemről. Artiera felhívja az uralkodó figyelmét arra, hogy a távol-keleti távolsági áruforgalom monopóliuma kizárólag a Portugál Koronát gazdagítja.⁵¹¹

⁵⁰⁹ „Nemes és Becsületos Város” – ezt a rangot adományozta II. Fülöp uralkodó Manilának.

⁵¹⁰ Láthattuk, hogy a portugálok számos esetben alkalmaztak katonai erőt Ázsiában hatalmuk megszilárdítása érdekében. Ettől függetlenül a portugál behatolás elsődleges célja – ahogy azt szintén kifejtettük – kereskedelmi monopóliumok megszerzése volt, vagyis a luzitánok világosan átlátták említett fizikai erőszak alkalmazásának lehetőségeit és határait. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a portugálok csupán másodlagosan tekinthetők konkviztádoroknak az általuk bejárt területeken, még elsődlegesen kereskedők voltak.

⁵¹¹ IACCARINO, Ubaldo: *Comercio y Diplomacia entre Japón y Filipinas en la era Keichō (1596-1615)*. Tesis Doctoral. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2013. 47.

Egy esztendővel később Juan Pacheco de Maldonado kapitány újabb információkat juttatott el az El Escorial híres dolgozószobáiba.⁵¹² 1572. április 20-án kelt levelében a következőket írja:

„Japán egy igen gazdag sziget, ahol nagy mennyiségű ezüst található. [Japán] szigetei Luzón⁵¹³ szigeteitől háromszáz lengua⁵¹⁴ távolságra fekszenek. Minden egyes évben japán hajók érkeznek [ezekről a szigetekről], árukkal megrakodva és a csere fő eszközei az arany és az ezüst. (...)”⁵¹⁵

Tagadhatatlan, hogy a Fülöp-szigetek elfoglalásával a spanyolok hatalmas lehetőség kapujába kerültek, hiszen Manila kiváló elhelyezkedése révén a hispán mozgástér igen széles földrajzi skálán mozoghatott. Vonzáskörzetükbe kerültek tőlük délre a Füszer-szigetek, észak-keletre pedig a Dél-kínai-tenger, amelyen keresztül mind Kína, mind pedig Japán könnyen elérhetővé vált, vagyis nyitva állt előttük a délkelet-ázsiai piac és a távol-keleti áruforgalom is.⁵¹⁶

A spanyolok figyelme tehát Kína és rajta keresztül Japán felé fordult. Ettől eltekintve a hajók úti célja sokáig a kereslet-kínálat függvénye maradt: annak fényében indították hajóikat Délkelet-Ázsia felé, hogy éppen mire volt szükségük, mi az, amit a Fülöp-szigetek térségéből nem tudtak beszerezni.⁵¹⁷ Ez pedig azt eredményezte, hogy a spanyol és portugál hajózási útvonalak és gazdasági érdekek gyakran keresztezték egymást. Annál is inkább, mert a spanyolok folyamatosan „azzal a kényszerképzettel küzdöttek, hogy az erőforrásban szegényes fülöp-szigeteki térség ellensúlyozására a kínai piac lehet a megoldás,”⁵¹⁸ s ennek biztosítása

⁵¹² Az uralkodói adminisztratív kormányzás csúcsát élő Spanyolországban II. Fülöp bürokratikus központja a Madridtól ötven kilométer távolságban fekvő El Escorial „kolostor-palotában” avagy „királyi-kolostorban” (Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial) volt, amelyet maga az uralkodó kezdett el építtetni 1557-től. Ide futottak be a hírek a birodalom minden szegletéből, amely napi szinten több ezer iratot és egy hatalmas bürokratikus gépezet kiépítését jelentette. Ezen adminisztratív struktúrában az uralkodó munkáját úgynevezett tanácsok segítették, amelyben a tengerentúli területek ügyeit, a korábban már említett Indiák Tanácsa (*Consejo de Indias*) irányította 1523-tól.

⁵¹³ A Fülöp-szigetek északi szigete.

⁵¹⁴ Mivel egy *lengua*, vagyis spanyol tengeri mérföld 5500 méternek felelt meg, ez a távolság a dokumentum írója szerint 1650 kilométert jelentett.

⁵¹⁵ *Relación del descubrimiento y conquista de Luzón* (1572-04-20.) A.G.I. Patrotano, 24, r. 25, f. 2^r.

⁵¹⁶ A témáról lásd: ALONSO ÁLVAREZ, Luis: *El costo del Imperio Asiático. La formación colonial de las Islas Filipinas bajo dominio español, 1565-1800*. Instituto de Investigaciones D. José María Luis Mora, Mexikó, 2009.

⁵¹⁷ Érdekesség, hogy említett hajók rakományai között az egyik legkeresettebb termék az úgynevezett „kínai narancs” volt, amely alapvető élelmiszerszükséglete volt az európai tengerészeknek, hogy elkerüljék a rettegett skorbut járvány kitörését a fedélzetén.

⁵¹⁸ MANZANO, 2014. 230.

érdekében még a kalózokkal is hajlandóak voltak fegyveresen leszámolni, amely fegyveres akciójukat a kínaiak is támogatták.

1574-ben kínai kereskedők érkeztek Manilába. Szavaikat a kínai nyelvvel jó ideje foglalkozó Martín de Rada atya⁵¹⁹ tolmácsolta a spanyol vezetők felé. Az egyeztetések mindkét fél részére előnyösen zárultak, ezért újabb lépéseként a fülöp-szigeteki spanyol kormányzóság követeket küldött Dél-Kínába. A küldöttség két tagja, Martín Rada és Jerónimo Marín atyák 1575. június 26-án keltek útra és október 28-án érkeztek vissza Manilába. Rada és társa számos várost meglátogattak a mai Fucsien-tartományban és tárgyalásokat folytattak a helyi vezetőkkel.⁵²⁰

1566-tól a spanyolok egy kereskedelmi útvonalat létesítettek a Fülöp-szigetektől Acapulcóig. Ez az útvonal 1571-ig – a manilai központ megalapításáig – inkább csak a spanyolok ázsiai jelenlétét hivatott demonstrálni és 1573-ig nem járt különösebb haszonnal.⁵²¹ Ettől az esztendőől azonban minden kezd megváltozni: a spanyolok egyre gyümölcsözőbb kapcsolatokat építettek ki Dél-Kína egyes körzeteivel és rajtuk keresztül hamarosan birtokába jutottak a délkelet-ázsiai piac számos termékének. Következésképpen a Manila-Acapulco kereskedelem 1576-ra már jelentős hasznot könyvelhet el a Korona számára és az utazások állandóvá válnak.⁵²² Jelzett útvonalon a híres *Manila-galleon* közlekedett, amely egy évben egyszer tette meg a több ezer kilométernyi utat oda-vissza, fedélzetén a délkelet-ázsiai és távolkeleti piacról (India, Kína és Japán) beszerzett árukkal.⁵²³

⁵¹⁹ Martín de Rada (1533-1578) spanyol származású Ágoston-rendi misszionárius és asztronómus. A fülöp-szigeteki spanyol hittérítés kiemelkedő alakja. Rada személyével kapcsolatban összefoglaló jelleggel lásd: CERVERA, José Antonio: „Dos grandes cosmógrafos españoles en las Filipinas: Andrés de Urdaneta y Martín de Rada.” In: *Estudios de historia das ciencias e das técnicas: VII Congreso de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas. Pontevedra, 14-18 de setembro de 1999*. Diputación de Pontevedra, Pontevedra, 2001. 169-176. Bővebben a következő műből tájékozódhatunk: GARCÍA GALENDE, Pedro: *Fray Martín de Rada. Científico y misionero en Filipinas y China (siglo XVI.)*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, Navarra, 2016.

⁵²⁰ *Labor evangelica, misioneros apostolicos de los obreros de la Compañía de IESVS*. Por Ioseph Fernandez de Buendia, Madrid, 1658. 141./1375-1376.; *Crónicas de la Apostólica Provincia de St. Gregorio de religiosos descalzos de N. S. P. S. Francisco en las Islas Filipinas, China, Japón*. Por Fray Juan de Sotilo, Manila, 1738. 408./271.

⁵²¹ YUSTE, Javier: *El Imperio del Sol Naciente. La aventura comercial. Tres siglos de exploración y comercio de Occidente con Cipango*. Ediciones Nowtilus, Madrid, 2015. 33.

⁵²² A témáról a következő tanulmányban olvashatunk részletesebben: ESTELLA, Margarita: „Tráfico artístico entre Filipinas y España vía Acapulco” In: *El Extremo Oriente Ibérico*, 1989. 593-605.

⁵²³ A témáról bővebben: HERRERO PÉREZ, Pedro: „El galeón de Manila. Relaciones comerciales entre el Extremo Oriente y América (estado de la cuestión)” In: *El Extremo Oriente Ibérico*, 1989. 445-457.; SCHURZ, William Lytle: *El Galeón de Manila*. Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1992.; ALFONSO MOLA, Marina y MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *El Galeón de Manila*. Aldeasa, Madrid, 2000.

Miután az árukat átpakolták, a spanyol transzport tovább indult Európába, így juttatva el Ázsia értékes termékeit Spanyolországba.⁵²⁴ A profit érdekében Mexikó és a Fülöp-szigetek között bármilyen árucikk gazdát cserélhetett, a „kereslet-kínálat korlátozása egyedül az ezüst Kelet felé irányuló kivitelében érhető tetten.”⁵²⁵

19. kép: A Manila-galleon útja a Fülöp-szigetek és Mexikó között egy 16. századi térképen

A spanyolok az 1570-es években Japánt, mint egy erős államot tartották számon, amelynek hadereje sokkal számottevőbb volt, mint a Nyugat-Indiák civilizációié. Ronquillo de Peñalosa⁵²⁶ kormányzó 1582. július 1-én kelt levele szerint a szigetország katonai ereje a berberekkal vetekszik, sőt, talán túl is tesz azokon.⁵²⁷ Ennek ellenére a spanyolok évekig nem fordítottak különösebb figyelmet Japánra; közvetlen kapcsolataikat inkább a véletlenek (hajótörések, iránytévesztések) szülték semmint a tervszerűség. Ez csupán az 1580-as évek elejére változott meg, amely évtizedre a fülöp-szigeteki spanyol helytartóság előtt nyilvánvalóvá vált, hogy Japán hatalmas ezüstkészlet fölött rendelkezik, továbbá képes exportálni jelentős mennyiségű élelmiszert is, ellenben hiányt szenved selyemben és egyéb

⁵²⁴ Említett távolsági kereskedelem a következő évszázadokban dinamikusan fejlődött (csúcspontját valamikor a 18. század közepén éri el) és az útvonal egészen 1815-ig forgalomban maradt. A Manila kikötőjéből induló kereskedelemre lásd: CHAUNU, Pierre: *Les Philippines et le Pacifique des Ibériques (XVIe., XVIIe., XVIIIe.)*. 2. Vol. S.E.V.P.E.N., Paris, 1960.

⁵²⁵ MANZANO, 2014. 227.

⁵²⁶ Gonzalo Ronquillo de Peñalosa (meghalt: 1583) a Fülöp-szigetek spanyol kormányzója volt 1580 és 1583 között.

⁵²⁷ *Carta de Ronquillo sobre Armada de Carrión contra Japón* (1582-07-01.) A.G.I. *Filippinas*, 6, R. 4, N. 52.

értékes árukban is, mint például a kínai porcelán. A spanyolok nagy érdeklődéssel fogadták azt az információt is, miszerint a szigetországban nagy kereslet mutatkozik az európai árucikkekre is, mindenekelőtt a lőfegyverekre.⁵²⁸

Így a spanyolok az 1570-es évektől lassan növekvő eredményeket tudhattak magukénak Ázsiában. 1582-ben Ronquillo de Peñasola kormányzó hírül adta II. Fülöp uralkodónak Juan Pablo de Carrión⁵²⁹ kapitány sikereit, aki a Cagayan-i csatában aratott győzelmével végleg elűzte a japán kalózokat Luzón vizeiről.⁵³⁰ 1584-ben Vicente Landero kapitánysága alatt egy Makaó felé tartó portugál hajó fedélzetén két kasztíliai kereskedő utazott három hittérítő társaságában, akik azután folytatták útjukat Japánba, ahol Hirado kikötőjében értek partot szeptember 17-én. Az öt spanyol meglepetten tapasztalta, mekkora lelkesedéssel fogadták őket a városban, ahol akkorra már rengeteg keresztény hitre tért japán élt. Tapasztalataikat levélben tudatták a Fülöp-szigetek kormányzójával és a főméltóságon keresztül II. Fülöp uralkodóval.⁵³¹

1586. június 26-án az Ómura-klán feje, Ómura Szumitada (keresztény nevén Dom Bartolomeu de Ómura)⁵³² tizenegy keresztény japánt menesztett Manilába, ahol a *gobernador*, Santiago de Vera⁵³³ fogadta a vendégeket.⁵³⁴ A kétoldalú kapcsolatok kiépítésének folytatásaként 1587-ben a spanyolok hivatalosan is megérkeztek Japánba, két esztendővel később pedig egy újabb japán küldöttség lépett partra a Fülöp-szigeteken, amely ezúttal már konkrét kereskedelmi szerződés-ajánlattal érkezett a manilai kormányzósághoz.⁵³⁵

A spanyolok megjelenése a Dél-kínai-tengeren, befolyásuk kiterjesztése Délkelet-Ázsiában a zaragozai-szerződés egyértelmű megsértését jelentette. Látnunk kell azonban azt is, hogy a szóban forgó egyezmény legsúlyosabb földrajzi anomáliája 1571-re az lett, hogy a Spanyol Korona ázsiai bázisa, Manila portugál oldalon létesült, ahogy a Fülöp-szigetek teljes területe is portugál oldalra esett.

Japán esetében a helyzet még bonyolultabb, hiszen a zaragozai határvonal éppen kettéosztotta a szigetországot, vagyis Japán egyaránt tekinthető portugál és spanyol

⁵²⁸ A spanyolok ázsiai áruforgalmával kapcsolatban bővebben: BERNABÉU ALBERT, Salvador y MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Un océano de seda y plata. El universo económico del Galeón de Manila*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Sevilla, 2013.

⁵²⁹ Juan Pablo de Carrión (1513-?) spanyol tengerészkapitány, az ázsiai spanyol Armada főparancsnoka.

⁵³⁰ IACCARINO, 2013. 48.; SOLA, 1999. 24.; Az ázsiai spanyol haderőről bővebben: MARTÍNEZ SHAW, Carlos: "La Armada en Filipinas durante los tiempos modernos." En: *El estado en guerra. Expediciones navales españolas en el siglo XVIII*. Ed. María Baudot Monroy, Polifemo, Madrid, 2014. 93-116.

⁵³¹ *Traslado de carta del rey de Firando (1584-09-17.)* A.G.I. *Filipinas*, 34, N. 63,

⁵³² Lásd: 90. oldal.

⁵³³ Santiago Gonzalo de Vera a Fülöp-szigetek hatodik kormányzója, aki tisztségét 1584 és 1590 között töltötte be.

⁵³⁴ *Carta de Vera sobre pobreza de la gente de vera, etc.* (1586-06-26.) A.G.I. *Filipinas*, 6, R. 6, N. 61,

⁵³⁵ MANZANO, 2014. 34.

érdekszférának, következésképpen a Távol-Kelet legtávolabbi szigetcsoportját mindkét Korona a magáénak követelhette.

Felvetődik a kérdés: mit tettek ez ellen a portugálok; egyáltalán próbáltak tenni valamit? Az egyszerű válasz az, hogy Portugáliának nem maradt ideje lépéseket tenni Spanyolország ázsiai politikájával szemben, hiszen a kérdés hamar okafogyottá vált. Emlékezzünk, hogy 1580-ban II. Fülöp, Spanyolország királya szerezte meg Portugália koronáját. Ettől kezdve tehát a két ország perszonálunióban állt egymással, vagyis a harmonizáció nem jelenthetett megoldhatatlan feladatot. Legalábbis *de iure*, hiszen *de facto* ez a változás rendkívüli módon átalakította a Spanyol Korona lehetőségeit Japánban, egyben keretet adva a korlátainak is.

3.3.3. A keresztény rendi konfliktusok kiteljesedése, a japán keresztényellenes politika kezdetei

A spanyolok 1587-es megjelenése Japánban döntő fordulatot jelentett az ibériai-japán kapcsolatok menetében, nem különben a japán kereszténység sorsának további alakulásában.

A belső stabilitás fenntartása érdekében Tojotomi Hidejosi kiemelt figyelmet fordított az idegenekkel szembeni politikára. Oda Nobunagához hasonlóan megértette, hogy gazdasági ereje főként az ibériaiak által lebonyolított kereskedelmen nyugszik. Ennek fő záloga pedig a térítő tevékenység engedélyezése volt az országban.

Oda Nobunaga halálát követően a jezsuiták aggodalommal, mi több, félelemmel követték az eseményeket. A misszionáriusok minden bizonnyal úgy érezték, hogy jövőjük abszolút kiszámíthatatlanná vált. Néhány hónapot követően azonban úgy látszott, hogy Japán új vezetője, Tojotomi Hidejosi nem kíván változtatni a Nobunaga által is támogatott kétoldalú kapcsolatrendszeren. Ennek egyértelmű bizonyítékát abban látták, hogy Hidejosi sem a kereskedelmi kapcsolatokon, sem pedig a japán keresztény missziók kiváltságain nem változtatott.⁵³⁶

1582. március 16-án Hidejosi fogadta Gaspar Coelho, Organtino atyák és társaik látogatását oszakai kastélyában, ahol kijelentette: „*Barátságot akarok kialakítani Spanyolország királyával, mert tetszik nekem ezen emberek [értsd: a spanyolok] őszintesége és*

⁵³⁶ TAKIZAWA, 2010. 83-84.

*hatalmas egyéni értéke.*⁵³⁷ Biztosította Gaspar Coelhót az evangelizáció akadálytalan folytatásáról, míg Organtino engedélyt kapott egy katolikus templom felépítésére.

Átmeneti bizonytalanságot követően tehát az európaiak helyzete stabilizálódni látszott. Legalábbis *de iure*, mert *de facto* Hidejosi a Nobunagára jellemző barátságnak a legkisebb jelét sem adta. Tisztelettel bánt az atyákkal, de korántsem jellemezte az a közvetlenség, amely Nobunagánál időről-időre láthatóvá vált. Viselkedésének háttérében kezdettől fogva titkos ambíciói álltak, miszerint idegen területek meghódítására készült,⁵³⁸ amelyhez szüksége volt az európaiak hajóira és a páterek barátságára, akik továbbra is a japán-ibériai kereskedelmi együttműködés kulcsfigurái voltak.

20. kép: Egy japán tisztségviselő és egy jezsuita páter tárgyalása, az úgynevezett *namban* művészet⁵³⁹ egyik leghíresebb ábrázolásán

Ennek köszönhetően a jezsuiták írásos megerősítésben részesültek. 1587-ben Tojotomi Hidejosi levelet küldött Gaspar Coelho atyának, amelyben hivatalosan is engedélyezte az

⁵³⁷ SAN ANTONIO, Juan Francisco de: *Crónica de la Apostólica de San Gregorio de los Franciscanos Descalzos de N.S.P.S. en las Islas Filipinas, en China y en Japón*. Por Fr. Juan de Sotillo, Manila, 1738-1744. B.R.H.A. 5-2212. 152.

⁵³⁸ Hidejosi Csúgoku, Kjúsú és Korea meghódítására készült, amely kiváló alapot teremtett volna számára nagyhatalmi dicsvágyához, Kína meghódításához. (Természetesen ez utóbbinak semmiféle realitása nem volt.)

⁵³⁹ A *namban* művészettel kapcsolatban bővebben: KAWAMURA, Yayoi: „Fondos pictóricos de los museos de Japón del arte namban. Ramificación del arte sur-europeo del siglo XVI”. In: *El Extremo Oriente Ibérico*, 1989. 585-592.

atyáknak, hogy továbbra is Japánban tartózkodjanak. Ráadásul mentesítette őket minden olyan adó alól, amely a buddhista és sintoista papságot terhelte, valamint megtiltotta, hogy japán szamuráj bármikor is megszálljon az atyák tulajdonában lévő rendházakban. Egyben azt is leszögezte, hogy a páterek nem keveredhetnek bele semmilyen erőszakos cselekedetbe sem közvetve, sem pedig közvetlen módon hittérítői tevékenységük alatt az ország területén.

Akarata betetőzéseként ugyanezen év júniusában Hidejosi rendeletet bocsátott ki, amely sokatmondóan egyszerre szabályozta a keresztény hittérítést Japánban és a portugál kereskedőkkel való árucseréforgalmat. Hidejosi tehát, nem csupán tudomásul vette, hanem egyfajta kontroll alá is helyezte az ibériaiak tevékenységét a szigetországban.⁵⁴⁰

Mindeközben a spanyol kereskedőhajók egyre gyakrabban tűntek fel Japán partjainál, ami azt jelentette, hogy a spanyolok érkezésével küszöbön állt a domonkos és ferences rendi hittérítők megjelenése is.⁵⁴¹ A jezsuiták azonnal felfogták a helyzet súlyosságát: a kölcsönös tolerancia, amelynek fenntartásán a Társaság évtizedek óta fáradozott komoly veszélybe került.

Nem állíthatjuk azonban, hogy a jezsuitákat váratlanul érte a spanyol hittérítők érkezése, habár felkészülni rá előzetes információik ellenére sem tudtak. Alejandro Valignano vizitátor már 1580-tól több levélben is tiltakozott a pápánál az ellen, hogy a jezsuitákon kívül más rend is bebocsátást kapjon Japánba, mint keresztény missziós területre.⁵⁴² Tiltakozásukat a jezsuiták évről-évre megújították. Úgy tűnt a Társaság ellenállása sikeres lesz: 1585. január 28-án XIII. Gergely pápa bullát bocsátott ki, amelyben Japánt, mint evangelizálandó országot, kizárólag a jezsuitáknak adta.⁵⁴³ Ugyanezen a napon a pápai bullát II. Fülöp, mint világi hatalom, királyi rendelettel erősítette meg, amely határozatot azután elküldte India alkirályának, Durante de Menezesnek⁵⁴⁴:

*„Kizárólag a [Jézus] Társaság hittérítői és semmilyen más rend papjai nem prédikálhatnak a Japán Királyságban, a Szent Központ engedélye nélkül semmiképpen sem.”*⁵⁴⁵

A spanyol uralkodói rendelet ellentétes fogadtatásra talált a jezsuita renden belül. A Japánban tartózkodó portugál és spanyol jezsuiták között a viszony kezdett elhidegülni,⁵⁴⁶

⁵⁴⁰ TAKIZAWA, 2010. 86-87.

⁵⁴¹ *Carta de Pablo Rodríguez al gobernador de Filipinas sobre el rey de Firando. (1584-10-07.)* A.G.I., Filipinas, Leg. 34, N. 64, ff. 646r-649v.

⁵⁴² Említett leveleket lásd: TALADRIZ, 1954. 143-147.

⁵⁴³ CABEZAS, 1994. 223.

⁵⁴⁴ Durante de Menezes India alkirálya 1584 és 1588 között.

⁵⁴⁵ *Bulla de Gregorio XIII. (28-Enero-1585.)* In: TOBAR, Baltasar: *Compendio Bulario Indico*. Tomo I., Escuela Hispano-Americanos de Sevilla, Sevilla, 1954. 453.

⁵⁴⁶ TAKIZAWA, 2010. 95.

amelynek következményeként a keresztény konfliktusok Japánban egy új szintre emelkedtek: a portugál jezsuiták a rendi ellentéteken túl nemzeti kérdésnek tekintették a spanyol domonkosokkal és ferencesekkel szembeni ellenállást, míg a jezsuita tábor spanyol tagjait mélyen sértette ez a magatartás. Annál is inkább, hiszen a két Korona immár egy uralkodó alá tartozott, s erre a tényre a spanyol jezsuiták egyre gyakrabban emlékeztették portugál rendtársaikat. Szavaikra a hispán-luzitán ellentétek a misszió belől még inkább kiéleződtek, amire a kereszténység hagyományos japán ellenfelei, a buddhista és sintoista papság azonnal felfigyelt.

Kihasználva a helyzetet a japán papság keresztényellenes képviselői egyre gyakrabban sugalmazták Hidejosinak, hogy a katolikus missziók és a spanyol-portugál kereskedelmi szövetségek háttérében egy fegyveres expanzió előkészítése áll. Hasonló véleményen volt számos világi bürokrata és előkelőség is Hidejosi közvetlen környezetében, akik szintúgy tartottak egy „barbár” fegyveres inváziótól. A *taikó* tanácsadóinak elmélete szerint az ibériaiak célja egy belső anarchia megteremtése, az ország tudatos meggyengítése a katonai hatalomátvétel előtt. Ennek legfőbb eszköze pedig a kereszténység terjesztése, a samurájok tömeges áttérítése.

Említett tanácsadók borúlátása egy súlyos dilemmán nyugodott, amelynek középpontjában a samuráj hűség kérdése állt. Ahogy azt korábban már említettük, a *busi* erkölcsök szerint a samuráj feltétlen engedelmességgel tartozott urának, akár élete árán is. Ez nem csak fegyveres összecsapásban, hanem a mindennapi életben is látványosan megmutatkozott: amennyiben egy samuráj elvesztette ura támogatását és a hűbérúr úgy parancsolta, a vazallusnak *szepukkut* kellett végrehajtania becsülete megőrzése céljából. Ellenben egy keresztény számára az öngyilkosság halálos bűnnek számított, amit a misszionáriusok nem egyszer hangoztattak a keresztény hitre tért samurájok előtt. A hűség és engedelmesség kérdése tehát a keresztény *busik* körében – ebből a szempontból – paradoxonba torkollott. Habár a mindennapi gyakorlatban a *busik* elsősorban japánok voltak és csak másodsorban keresztények, ezzel együtt Hidejosi tanácsadói azzal érveltek, hogy a keresztény hitre tért samurájok viselkedése egy katonai konfliktus alkalmával kiszámíthatatlanná válna.

Megjegyzendő, hogy a korszakkal foglalkozó szakirodalom a keresztényellenes politika megjelenését hagyományosan Tojotomi Hidejosihoz köti. Tegyük hozzá azonban, hogy a keresztényellenes rendelkezéseknek volt már előzménye Japánban.⁵⁴⁷ Ehhez viszonyítva

⁵⁴⁷ Ennek ismertetéséhez vissza kell mennünk az időben egészen 1565-ig, amikor is két samuráj, Mijosi Josisige és Matszunaga Josihisza Kiotóban meggyilkolta Asikaga Jositeru sógun. (Lásd: 95. oldal) A gyilkosságot

Hidejosi egyre markánsabb keresztényellenes politikája immár a japán hittérítés eddigi eredményeit és esetleges perspektíváit fenyegette.

Felmérve a keresztényveszélyt, és értesülve a jezsuita táboron belül feszülő ellentétekről, Tojotomi Hidejosi nemtetszését fejezte ki a „déli barbárok” papjainak tevékenységével szemben, és 1587. július 25-én kiáltványt bocsátott ki:

1. Japán a Kamik⁵⁴⁸ országa, ezért az, hogy az atyák ide jönnek, és ördögi törvényt hirdetnek, a legelítélendőbb és leggonoszabb cselekedet.

2. Az, hogy az atyák Japánba jönnek, saját hitükre térítik az embereket és e célból buddhista és sintoista templomokat rombolnak le, egy eddig sosem látott és sosem hallott dolog. Amikor a Tenka Ura hűbérbirtokokat, városokat vagy jövedelmet ad valakinek, az tisztán átmeneti, és a címzettek kötelesek betartani a törvényeket, azok megsértése nélkül és Japán minden rendeletét; de hogy fellátsák a [legalacsonyabb társadalmi osztályokat], az hogy ilyen gaztetteket kövessenek el, az valami olyan, amely szigorú büntetést érdemel.

3. Amennyiben a Tenka Ura meg is engedte az atyáknak, hogy növeljék szektájukat, úgy ahogyan azt a keresztények teszik, ellenkezik Japán törvényeivel, ahogyan azt előzőleg már kijelentettük. Mivel az ilyesmi elfogadhatatlan, határozottan azt akarjuk, hogy az atyák ne maradjanak tovább Japán földön. Éppen ezért megparancsolom, hogy miután 20 napon belül elintézik ügyeiket, térjenek vissza saját országukba. Ha valaki ebben az időszakban ártana nekik, a bűnös megkapja méltó büntetését.

4. Az viszont, hogy a Nagy Hajó kereskedni jön, egészen más dolog, ennél fogva [megengedem] a portugálok zavartalanul folytathassák tovább a kereskedelmet [Japánnal].

5. A továbbiakban pedig, nem csak a kereskedők, de bármely személy, aki Indiából érkezik, és nem kerül szembe a sintó törvényeivel valamint a buddhista istenekkel, szabadon jöhet Japánba, és erről [szabad mozgásáról] kapjon megfelelő [írással] felhatalmazást.

[Kelt:] Tensó tizenötödik évének, hatodik hónapjának, tizenkilencedik napján.⁵⁴⁹

A taikó keresztényellenes fellépésének azonban ezzel még nem volt vége. Néhány nappal később a rendeletet kiterjesztette minden japán keresztényre, ugyanakkor Hidejosi magához hívatta a jezsuiták vezetőjét, Gaspar Coelho atyát⁵⁵⁰ és négy kérdést intézett hozzá:

követően a városban kereszténykitiltó határozatot (*Óusu Harai*) hoztak, amely 1565. augusztus 1-én lépett hatályba. In: TAKIZAWA, 2010. 66.

⁵⁴⁸ Jelentése: Istenek.

⁵⁴⁹ A forrást közli: BOXER, 1951. 148.

⁵⁵⁰ A helyzet súlyosságát bizonyítja, hogy az atyát álmából keltették fel és kísérték a taikó elé.

- *Az atyák miért biztatják [a japánokat] oly nagy buzgalommal, sőt, szinte kényszerítik őket a keresztény hitre való áttérésre?*
- *Miért rombolnak le buddhista és sintoista templomokat, üldözik a boncokat, és miért nem békülnek meg velük?*
- *Miért cselekednek ésszerűtlenül, és miért esznek marha- és lóhúst, amelyek a vazallusok és uraik munkaeszközei.*
- *Miért vásárolják meg a portugálok a japánokat és szállítják el őket saját országukba, rabszolgának?⁵⁵¹*

Gaspar Coelho a következő válaszokkal szolgált japán katonai vezetőjének:

- *Az atyák nagy nehézségek árán jutnak csak el Japánba, hogy elősegítsék a lelkek megmentését. Hatalmas erőfeszítéseket tesznek [missziójukra] a térítésekre, ezzel együtt nem kényszerítenek senkit, semmire.*
- *A japánok maguk rombolják le a buddhista és sintoista templomokat, mert rájöttek, hogy eme tanítások révén nem lehet elérni az üdvözülést.*
- *Sem az atyák, sem pedig a portugálok nem szoktak lóhúst enni. Disznóhúst esznek. Ám, ha Fenséged véget akar vetni ennek a szokásnak, mi sem könnyebb ennél.*
- *A japánok maguk adják el az embereket. Következésképpen a portugálok megvásárolják őket. Ez az atyáknak is igen szomorú ügy. Így amikor majd Fenséged megtiltja a kikötők feudális urainak, hogy eladják a japánokat, és megbünteti a tetteiket, el fog tűnni ez a szokás.⁵⁵²*

Coelho atya válaszai önmagában nem győzhették meg Japán katonai vezetőjét, így nem lettek volna elegek arra sem, hogy Hidejosi meggondolja magát és hivatalosan is visszakozzon a rendelet végrehajtásától. A *taikó* később mégis úgy döntött, nem tartatja be a rendeletet. Határozata ellenére ugyanis Hidejosi tétovázott végleg kitiltani az országból az idegeneket. Bizonytalankodása okai egyértelműen katonai és gazdasági természetűek volt. Hidejosi némileg szorult helyzetét⁵⁵³ támasztja alá számunkra furcsa viselkedése is. Gaspar Coelho

⁵⁵¹ CABEZAS, 1994. 227-228.; TAKIZAWA, 2010. 89-90.

⁵⁵² CABEZAS, 1994. 227-228.; TAKIZAWA, 2010. 91.

⁵⁵³ Hidejosi egyszerre kívánt megfelelni japán vazallusainak és papságának, valamint engedni kívánt idegenellenességének is, amelyet kezdettől fogva takargatott, ennek ellenére tartott attól is, hogy lépése súlyos következményekkel jár, ami kimondottan káros folyamatot indít útjára Japán számára.

számonkérése ugyanis teljesen felesleges cselekedet volt hatalmi szempontból. Hidejosi ugyanis maga volt a törvény kútfeje az országban, így akarata alátámasztására semmi szüksége nem volt kérdésekre és válaszokra. Mégis, úgy cselekszik, mintha „kiskaput” keresett volna a rendelet semmissé tételére, hiszen Hidejosi tisztában volt azzal is, hogy a „déli barbárok” száműzése az országból kiszámíthatatlan következményekkel járhatott volna. Nem láthatta előre, miként reagálnának majd rejtőzködő politikai ellenlábasai, akik kihasználva a helyzetet és az ibériaiak jelentette kereskedelmi-katonai előnyöket, kollaborálva a sértett idegenekkel, esetleg félelmetes ellenfelekké válnak.

Az ibériaiak kereskedelemi szerepe döntő tényezőnek bizonyult a rendelet be nem tartatásakor. Jóllehet tudjuk azt is, hogy Tojotomi Hidejosi Korea és azon keresztül Kína lerohanására készült, a sikeres hadmozdulatok pedig megkövetelték a stabil gazdasági hátteret.⁵⁵⁴

A spanyoloknak pontos értesüléseik voltak a koreai invázió tervéről. „*Állítása szerint, rendelkezésére áll egy 50 000 főt számláló hadsereg, (...) egy hatalmas hajóhaddal, készen arra, hogy Koreába induljon*”⁵⁵⁵ – írja II. Fülöp királynak Gómez Pérez Dasmariñas⁵⁵⁶ fülöpszigeteki kormányzó, akinek a *taikó* hivatalos levélben számolt be terveiről, remélve hogy az ibériaiak hozzájárulnak majd terve beteljesítéséhez.

Hidejosi Korea elleni hadjáratai nem hozták meg a várt eredményt.⁵⁵⁷ Ezzel ellentétben a spanyolok érdekeinek érvényesítése annál inkább. A spanyol hírszerző és információs hálózat egyre hatékonyabban működött. A cél a kontinens és Japán közötti távolsági kereskedelmi kizárólagosság biztosítása volt Spanyolország számára. Ennek érdekében Valignano már 1591-ben azt javasolta a spanyoloknak, hogy kössenek azonnal barátsági és kereskedelmi szerződést a japánokkal, amelyet azonban Dasmariñas kormányzó, uralkodói felhatalmazás nélkül, nem mert felvállalni.⁵⁵⁸ Spanyolország kereskedelmi akaratát a korábban már jól bevált módszerrel kívánta érvényre juttatni: a szigetországban tartózkodó hittérítők kapcsolatrendszerét a Korona

⁵⁵⁴ *Carta de Alejandro Valignano a Gonzalo Ronquillo de Peñasola*. (1582-12-14.) A.G.I. *Patronato*, Leg. 24, R. 57.; *Carta de Domingo de Salazar sobre China y Japón*. (1583-06-18.) A.G.I. *Filippinas*, 74, N. 24.;

⁵⁵⁵ Közli: TAKIZAWA, Osami: *El conocimiento que sobre el Japón tenían los europeos en los siglos XVI y XVII (I): Japón lugar de evangelización*. In: *El cristianismo en Japón. Ensayos desde ambas orillas*. Coordinador: PULIDO, Manuel Lázaro. Instituto de Teología "San Pedro de Alcántara" de Cáceres, Cáceres, 2011. 50. (A továbbiakban: Takizawa III., 2011.)

⁵⁵⁶ Gómez Pérez de Dasmariñas y Ribadeneira (1519-1593) spanyol diplomata és koloniális tisztségviselő, a Fülöpszigetek kormányzója 1590 és 1593 között.

⁵⁵⁷ Japánnak a korai századokban (4-6. század) már volt egy kudarccal végződött koreai inváziós kísérlete, amely aztán 562-re teljesen kimerült. Lényegében ez volt az egyetlen olyan eset a japán történelemben a 16. századig, amikor a szigetország külső hódítással próbálkozott. Ezer év múltán Tojotomi Hidejosi elhatározta, hogy meghódítja Kínát, meghozza Koreán keresztül. Hadjáratai (1592 és 1597-1598) azonban nem jártak tartós sikerrel és Hidejosi halála (1598) után a japánok végleg ki is vonultak a félszigetről.

⁵⁵⁸ CABEZAS, 1994. 214.

gazdasági érdekeinek szolgálatába kell állítani. Következésképpen minél előbb biztosítani kell a domonkos és ferences missziók bejutását Japánba.

Az hihetnénk, hogy az 1587-es rendelet fokozott óvatosságra intette a jezsuitákat, de mégsem így történt. Pedig a tét óriási volt: Japánban már közel 200 000 megtérített keresztény élt, a jezsuiták 200 templommal rendelkeztek és 22 saját tulajdonú rezidenciával, míg maga a Társaság 113 tagot számlált, köztük 47 *diakónust*.⁵⁵⁹ Ennek ellenére a portugál és spanyol rendtagok között a vita a domonkos és ferences missziók bebocsátásáról Japánba, egyre inkább kezdett elfajulni, és ezen már Alessandro Valignano sem tudott úrrá lenni, aki 1590-ben visszatért Japánba.⁵⁶⁰ Kihasznlva a Jézus Társaságán belüli ellentéteket, a Fülöp-szigeteken tartózkodó domonkosok lépéseket tettek annak érdekében, hogy missziót alapíthassanak a szigetországban.

1592. június 11-én Juan Cobo⁵⁶¹ domonkos atya Japánba utazott, ahol a Fülöp-szigetek kormányzójának engedélyével tárgyalásokat folytatott Hidejosival.⁵⁶² Sikeres egyeztetéseket követően Juan Cobo július 21-én hagyta el Japánt, azonban életét vesztette egy hajótörésben. Dasmariñas kormányzó ekkor a ferences rendi Pedro Baptistát nevezte ki Cobo utódjául, aki 1593-ban érkezett a szigetországba.⁵⁶³ Miután a spanyolok biztosították Hidejosit a Fülöp-szigetek gazdasági támogatásáról,⁵⁶⁴ a *taikó* engedélyt adott a spanyol ferenceseknek és domonkosoknak missziós tevékenységük megkezdéséhez Japánban.⁵⁶⁵

Ennek megfelelően 1594. augusztus 27-én Jerónimo de Jesús⁵⁶⁶ ferences rendi atya és két társa behajózott Hirado kikötőjébe és ezzel a szigetországi ferences misszió megkezdte működését.

„Megérkeztünk mi, a három testvér Japánba, ahol a császár nagy örömmel fogadott bennünket. (...) A király⁵⁶⁷ pedig rendelkezésünkre bocsátott egy jó fekvésű helyet Meakóban [Kiotóban] ahol rendházat létesíthetünk. (...) Magasztos miséket és hajnali imádságokat

⁵⁵⁹ MANZANO, 2014. 365.; TAKIZAWA, 2010. 92.

⁵⁶⁰ Valignano második tartózkodása a szigetországban 1592-ig tartott.

⁵⁶¹ Juan Cobo (1546-1592) spanyol hittérítő és diplomata.

⁵⁶² OCHOA BRUN, Miguel Ángel: *Embajadores y embajadas en la historia de España*. Aguilar, Madrid, 2002. 226-227.

⁵⁶³ CABEZAS, 1994. 236.

⁵⁶⁴ Érdekeség, hogy Hidejosi túszként tartotta fogva Pedro Baptistát mindaddig, amíg a spanyol-japán gazdasági érdekek egymásra nem találtak. Ez persze nem azt jelenti, hogy a spanyolokat Baptista testi épségének megóvása vette volna rá a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok létesítésére. Spanyolország számára a távol-keleti közvetítő kereskedelem hasznának lefőlözése ekkorra már egyértelmű gazdasági célkitűzés volt.

⁵⁶⁵ A domonkosok tevékenységéről Japánban részletesen: MUÑOZ, Honorio: *Los dominicos españoles en Japón*. Raycar, Madrid, 1965.

⁵⁶⁶ Jerónimo de Jesús ferences rendi hittérítő, akinek japán missziója 1604-ig tartott.

⁵⁶⁷ Értsd: Tojotomi Hidejosi.

*tartunk, amelyekre rengeteg [japán] keresztény is felkel és eljön a mi templomunkba és (...) imádkoznak. A pogányok pedig – hallgatva éneklésünket és azt, ahogy naponta az Urat dicsőítjük – és tudván azt, hogy királyuk járadékot kíván biztosítani számunkra, de mi a felajánlott ezüstöt nem kívánjuk elfogadni, (...) kérdezgetik: Miféle emberek ezek?”*⁵⁶⁸

A keresztény rendi konfliktus köntösébe burkolt érdekérvényesítési politika Japánban ezzel egy kettős – jezsuita és domonkos-ferences – ellentétte nőtte ki magát.⁵⁶⁹ Az „új munkások” gondolkodása semmiben sem hasonlított a jezsuitákéhoz. Felfogásuk az volt, hogy a japánok nyilvánvaló pogányságát meg kell szüntetni, hogy az igaz hit, a maga teljes tisztaságában terjedhessen. Habár vallási-terminológiai kérdésekben a jezsuiták számos ponton egyetértettek a domonkos és ferences állásponttal, a térítés módszereinek tekintetében azonban súlyos szakadék képződött a katolikus rendek képviselői között. Mint később kiderült, e szakadék mindvégig meg is maradt.

A jezsuitákat taszították a spanyol domonkos és ferences nyers, erőszakos evangelizációs módszerei. Velük szemben a másik két katolikus rend képviselői megdöbbenésüket fejezték ki a pápának, a jezsuiták világiassága miatt. Azzal vádolták a Jézus Társaságának misszionáriusait, hogy világi haszonért cserébe eladják a lelki tisztaságot.

A domonkosok vádjainak megítélése eléggé problematikus. Egyrészt tény, hogy az 1580-as évtizedre Nagaszaki városát gyakorlatilag a jezsuiták irányították. A helyi lakosság többsége megtérített keresztény volt, és a város japán vezetői a jezsuita szerzetesek befolyása alatt álltak.⁵⁷⁰ Nagaszakiban a jezsuiták elvették a Makaóból érkező portugál hajók áruinak értékesítéséből származó haszon jelentős százalékát. Másrészt, ezek a tranzakciók jelentették a Jézus Társasága bevételeinek fő forrását Japánban,⁵⁷¹ ebből a bevételből biztosították templomaik, papneveldeik és nyomdáik fenntartását.⁵⁷²

A szigetország katolikus missziói között az ellenségeskedés hamar elmélyült. Ráadásul a jezsuita és domonkos-ferences rendi ellentét egyfajta spanyol-portugál rivalizálást sejtetett. A Fülöp-szigeteki Kormányzóság sorra küldte a leveleket Spanyolországba és Rómába, amelyekben hírt adtak a Japánban kialakult feszült helyzetről.⁵⁷³ A kialakuló ellentéteket tovább

⁵⁶⁸ *En la Corte de Hideyosi Toyotomi* por SOLA, Emilio <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2011/07/A-PAC02-hidevoshi.pdf> (Utolsó letöltés: 2018. 03.08.)

⁵⁶⁹ MACCULLOCH, 2011. 651.

⁵⁷⁰ UÓ., 2001. 652.

⁵⁷¹ A jezsuita rend Európából Ázsiába indított anyagi forrásai általában nem jutottak túl a goai központra, s ha mégis, akkor is csak olyan mértékben, amellyel a japán misszió fenntartása képtelenség lett volna.

⁵⁷² CHADWICK, 1998.

⁵⁷³ *Carta de Vera sobre situación, comercio, japoneses, ...etc* (1587-06-26.) A.G.I. Filipinas 18A, R.5, N. 31; *Carta del franciscano Juan de Garrovillas sobre evangelización del Japón*. (1595-06-01.) A.G.I. Filipinas, 84,

tetézte, hogy 1596. augusztus 24-én a szigetországba érkezett Pedro Martins atya, Japán első püspöke, aki leplezetlenül rossz viszonyt ápolt Alessandro Valignano vizitátorral, de még annál is rosszabbat a spanyol domonkosokkal és ferencesekkel.⁵⁷⁴

Történt mindez egy felettébb ingataggá váló időszakban. A spanyoloknak vigyázniuk kellett a távol-keleti gazdasági lehetőségeik megtartására, mivel 1593-tól már évente két *galleont* indítottak Acapulcóba. Ugyanakkor a Makaó és Nagaszaki között közlekedő portugál *Nagy Hajó* hasznának egy része is a Spanyol Koronát gazdagította. A spanyol kereskedelemi célok realizálása azonban egyre több akadályba ütközött. Az 1582-ben kidolgozott rendszer a két korona gazdasági együttműködésére a század végére egyre több problémát vetett fel, mert az érdekek számos esetben ellentétessé váltak.⁵⁷⁵ Ezek az akadályok a 17. század első felében jelentős mértékben megszorodtak, köszönhetően a Spanyol Korona nagyhatalmi pozícióvesztésének a Kelet-Indiákon.

Dasmariñas volt az első fülöp-szigeteki kormányzó, aki a kereskedelem mellett diplomáciai kapcsolatok is kiépített Japánnal. Lássuk, miként vélekedett a Tojotomi Hidejosival kötött kereskedelmi együttműködésről egy II. Fülöpnek írt levelében:

„Felség!

A levelekben, amiket Felségednek ezekkel a hajókkal küldök, számot adok a japán eseményekről és [azokkal kapcsolatos] meglátásaimról. Ebben a levélben megelégszem azzal, hogy elmondom, amikor az apám választ küldött a második japán küldöttségnek, Fray Pedro Baptistával elküldött egy embert, Pedro Gonzalest, aki a kereskedelem és áruforgalom révén szerzett némi tudást erről a földről és alakított ki kapcsolatokat néhány lakójával;⁵⁷⁶ feladatul kapta, hogy kísérje el az atyákat és vigyázzon rájuk, továbbá parancsot adott neki, hogy tárgyaljon a királlyal.⁵⁷⁷ [Gonzales] útra kelt és küldetését megfelelően teljesítette. A japán király pedig - vagy azért, mert egy szokatlanul jóindulatú ember, vagy az okból, mert titkos terveket szövöget, azt írja nekem levelében, hogy Felséged vegye kézhez levelét, amelyet Pedro Gonzales (...) vigyen magával Spanyolországba egy beszámolóval együtt mindarról, amit

N. 63; *Carta de L.P. Mariñas sobre evangelización de Japón, Siam. (1597-06-30.)* A.G.I. Filipinas, 18B, R. 7, N. 74.

⁵⁷⁴ CABEZAS, 1994. 238.

⁵⁷⁵ MANZANO, 2014. 228.

⁵⁷⁶ Dasmariñas e helyen a Fülöp-szigetekre céloz.

⁵⁷⁷ Két dolog lehetséges: a spanyolok vagy nem voltak tisztában a japán méltóságokkal, vagy a könnyebb érthetőség okán nem kívánták bonyolítani jelentéseiket a méltósági címek magyarázatával. Ennél fogva Dasmariñas „egyszerűen” királynak titulálja Tojotomi Hidejosit, Japán tényleges politikai urát.

abban a királyságban tapasztalt. (...) Rámutat arra is, (...) ha nem juttatjuk el a leveleket [Felségedhez], (...) azt sértésnek veszi (...). Úgy vélem, kívánságait tiszteletben kell tartanunk, hiszen ily' módon senkit sem fog sérelem érni. Pedro Gonzalesnél van a levél [Hidejosi levele] és annak fordítása (...). Habár, ahogy mondom, a küldönc látszólag csak azért érkezik [Ön elé], hogy eleget tegyen a japán király kívánságainak (...), mégis, ha Felséged kedvére lenne, meghallgathatná Pedro Gonzalest néhány különlegességről, amit abban a királyságban tapasztalt. (...) Isten óvja Felséged sok értékes évig.

*Manila, 1594. június 22.*⁵⁷⁸

A Spanyol Korona japán kereskedelmi jogai rendkívül gyenge alapokon álltak, habár ezt a spanyolok nem akarták tudomásul venni. A keresztények és a japán vezetés között fennálló béke csupán látszólagos volt, a japán keresztényellenes politika folytatásának tehát elkerülhetetlenül be kellett következnie. Az újabb összeütközés közvetlen kiváltó oka egy spanyol *galleonon* történt összetűzés volt, amely a japán kereszténység eddigi legsúlyosabb próbatételéhez vezetett.

3.3.4. A Nagaszaki-i keresztényellenes határozat

1596. augusztus 27-én egy Manilából Acapulcoba tartó spanyol vitorlás, a *San Felipe* hajótörést szenvedett Sikoku partjainál.⁵⁷⁹ A hajó rakományát a helyi vezetők kimentették, és elkobozták. A spanyolok közvetlenül Tojotomi Hidejosihoz fordultak sérelmeik orvoslásáért. Matías de Lanchedo kapitány egy küldöttséget menesztett a *taikó* udvarába, hogy védelmet kérjen tőle a helyi tisztségviselőkkel szemben.⁵⁸⁰ Japán vezetője Maszuda Nagamorit⁵⁸¹ bízta meg az ügy kivizsgálásával.

A beszámolók szerint, Lanchedo kapitány Fülöp király hatalmával dicsekedett, és azt állította Maszuda Nagamorinak, hogy Spanyolország tengerentúli birodalma a spanyol hittérítők úttörő tevékenységén nyugszik. Ez pedig azt jelenti, hogy hamarosan Japán is spanyol

⁵⁷⁸ *Letters to Filiph II.* <http://www.filipiniana.net/publication/letters-from-luis-perez-dasmarinas-to-felipe-ii/12791881574456> (Utolsó letöltés: 2018.02.06.)

⁵⁷⁹ Egészen pontosan a Tosa provinciához tartozó Urado mellett.

⁵⁸⁰ Ügyüket illetően bizakodóak voltak: Hidejosi nem sokkal az incidens előtt kapta meg a „Japán jezsuita püspöke” megtisztelő címet, és úgy tűnt, mindenben elégedett a keresztényekkel.

⁵⁸¹ Maszuda Nagamori (1545-1615) Tojotomi egyik legfontosabb pénzügyi tanácsadója volt.

felségterületté lesz.⁵⁸² A hír hallatán Hidejosi dührohamot kapott, és megparancsolta, öljenek meg minden pátert a *San Felipe* fedélzetén.⁵⁸³

Nem csoda, hogy az összetűzés híre rövid időn belül eljutott Manilába⁵⁸⁴ és Mexikóba is,⁵⁸⁵ ami azt jelenti, hogy a *San Felipe* incidens komoly visszhangot kapott a Spanyol Korona tengerentúli politikájában.⁵⁸⁶ A spanyol diplomácia a hitbéli és gazdasági megfontolások béklyójában lebénuult.

21. kép: Monterrey grófjának levele (1597) a *San Felipe* incidensről

⁵⁸² CABEZAS, 1994. 238-244.

⁵⁸³ *Relacion del suceso que tuuo nuestra Santa Fe en los reynos del Iapon, desde el año de seyscientos y doze hasta el de seyscientos y quinze, imperando Cubosama...* / compuesta por el padre Luys Piñeyro, de la Compañia de Iesus, Madrid, 1617. B.P.R. VII-66.

⁵⁸⁴ *Carta de Tello sobre naufragio del San Felipe cerca de Japón.* (1597-05-18.) A.G.I. Filipinas, 18B, R. 7, N. 62.

⁵⁸⁵ *Carta del conde de Monterrey sobre galeón San Felipe.* (1597-12-03.) A.G.I. Filipinas, 18B, R. 7, N. 86.

⁵⁸⁶ A témáról bővebben: POBRE DE ZAMORA, Juan: *Historia de la pérdida y descubrimiento del galeón „San Felipe”*. Institución Gran Duque de Alba de la Excma, Ávila, 1997.

A bajt tovább tetézte, hogy a Fülöp-szigetéről Japánba érkező ferencesek egyszerűen figyelmen kívül hagyták Hidejosi korlátozó rendeleteit, és nyíltan hirdették az evangéliumot, továbbá két konventet és kórházat is felállítottak.⁵⁸⁷

Hidejosi számára úgy tűnt, tanácsadói korábbi figyelmeztetései kezdenek beigazolódni. Ennek következményeként 1597. február 5-én letartóztatott és halálra ítélt 26 keresztényt, köztük hat spanyol származású ferences rendi szerzetest, három japán származású jezsuitát és tizenhét japánt, akik a ferenceseket segítették szolgálataikkal.⁵⁸⁸

„Tudomásunkra jutott, hogy az alábbi emberek érkeztek Luzon-ból,⁵⁸⁹ követi minőségben, és Meakó⁵⁹⁰ városában maradtak hirdetve a kereszténység törvényét, amit a legnagyobb szigorral megtiltottam az elmúlt években. Megparancsolom ezért, hogy ezek elítéltessenek, együtt azokkal a japánokkal, akik követték az ő törvényüket. Így tehát ezt a huszonhatot feszítsék keresztre Nagaszakiban.

Továbbá ismételten megtiltom törvényük hirdetését a jövőben, származzanak azok bárkitől.

Egyúttal megparancsolom a következő végrehajtását: ha valaki arra vetemedne, hogy megsértse ezt a parancsot, fenyíttessék meg egész nemzetségével.

[Kelt:] Kejcsó első évében, a tizenegyedik Hold, tizedik napján.

Uralkodói Pecsét [által megerősítve].”⁵⁹¹

Miután döntést hoztak a perbe fogottak felett, mindegyiküket megcsonkították, hármasával kocsira kötözték és körbehurcolták őket Meacón, majd útnak indították a menetet Nagaszakiba, ahol a halálos ítéletet végre kellett hajtani rajtuk. Az út egy hónapig tartott, amelynek nagy részét gyalog kellett megtenniük. A politikai kormányzat szándéka az volt, hogy a menet elrettentse a japán keresztényeket hitük gyakorlásától.⁵⁹²

⁵⁸⁷ *Szentek élete*, 2001. 109.

⁵⁸⁸ OCHOA BRUN, 2002. 228.

⁵⁸⁹ Fülöp-szigetek.

⁵⁹⁰ Kiotó.

⁵⁹¹ MARÍN, Fermín: “El Japón Tokugawa.” *Cuadernos, Historia* 16., Madrid, 2001/250. 15.

⁵⁹² *Relación del martirio de franciscanos en Japón* (1597-06- 29.) A.G.I. *Filipinas*, 79, N. 33,

Az út végén, Nagaszakiban keresztre feszítették a huszonhat elítéltet, akik a *Te Deum* című zsoltárt énekelve viselték szenvedésüket.⁵⁹³ Életüket végül két-két szamuráj lándzsákkal oltotta ki.⁵⁹⁴

22. kép: A Nagaszaki-i vértanúság egy 17. századi ábrázoláson

A mártírhalált szenvedettek névsorát a jezsuita Fray Juan de Santa María közli először spanyol nyelven 1601. évi művében.⁵⁹⁵

„- Paulo Suzuki, korházigondnok, származik Oariból, a fráterek prédikátor-tolmácsa.

- Gábriel dél Reino Isceből, a fráterek neveltje, tizenkilenc éves.

- Juan Kizuja, származik Meacóból, a fráterek szomszédja és bizalmasa.

- Tóme Ixe Danki, a fráterek tolmácsa, meacói szomszédja.

⁵⁹³ Miki Pál japán származású jezsuita, Japán leghíresebb szónoka, aki még a kereszten is hirdetett. Az egész vértanú csoportot róla szokás elnevezni. Miki Szent Pál és társai lettek Távol-Kelet első kanonizált szentjei 1862-ben. In: *Szentek élete*, 2001. 86-90.

⁵⁹⁴ *Szentek élete*, 2001. 110.

⁵⁹⁵ SANTA MARÍA, Fray Juan de: *Relación del Martirio de seis Padres Descalços Franciscos, tres hermanos de la Compañía de Jesus diecisiete Japones Christianos padecieron en Japon*. Madrid, 1601.

- *Francisco Ciudadano de Meaco, a fráterek orvosa és tolmácsa.*
- *Tomé Cosaqui, megtért, aki segédkezett a frátereknek a Miséknél, tizenöt éves, Miguel Cosaqui fia.*
- *Joaquín Saquier, származik Oszakából, a fráterek szakácsa.*
- *Ventura, származik Meacóból, aki hitét megtagadta, azután kibékült a Szent Egyházzal.*⁵⁹⁶
- *León Carazuma, származik Oariból, a fráterek főtolmácsa.*
- *Matías, származik Meacóból.*
- *Fray Francisco de San Miguel,*⁵⁹⁷ *laikus fráter, származik Parillából, Palencia Egyházmegyéből.*
- *Fray Francisco Blanco,*⁵⁹⁸ *lelkész és prédikátor, Condado de Monterreyből, a galíciai Orense Egyházmegyéből, huszonhat éves.*
- *Fray Gonzalo García,*⁵⁹⁹ *laikus fráter, származik Bazaynból, Kelet-Indiából, egy Portugés nevű férfi és egy ugyancsak Indiából való asszony fia.*
- *Fray Felipe de Jesus vagy de las Casas,*⁶⁰⁰ *kórista [akolitus] származik Mexikóból, spanyol szülők fia.*
- *Fray Martín de la Ascensión, más néven de Aguirre,*⁶⁰¹ *Lelkész*⁶⁰² *és prédikátor. Teológiai Lektor, származik Vergarából, Guipúzcoa Tartományból.*
- *Fray Pedro Baptista,*⁶⁰³ *lelkész és prédikátor. Komisszárius, származik San Sebastiánból, Ávila Egyházmegyéből.*
- *Antonio, megtért, származik Nagaszakiból, aki segíti a Miséken a szent Komisszáriust, tizenhárom éves, egy kínai apa és egy japán anya fia.*
- *Luis, megtért, Mártires de León és Paulo Ibariqui unokaöccse, származik Oariból, tizenkét éves.*
- *Paulo Ibariqui, Oariból, meacói lakótárs.*

⁵⁹⁶ Az eredeti spanyol szöveg itt a nagybetűs „Iglesia” szót használja, amely a spanyol nyelvben a katolikus egyházat jelenti.

⁵⁹⁷ San Michelei Ferenc, spanyol ferences.

⁵⁹⁸ Blanco Ferenc, spanyol ferences.

⁵⁹⁹ García González, spanyol ferences.

⁶⁰⁰ De Las Casas Fülöp, spanyol ferences.

⁶⁰¹ Aguirrei Márton, spanyol ferences.

⁶⁰² Az eredeti spanyol szövegben a „Lelkész” szót nagybetűvel írták. Ennek megfelelően ezt követi a magyar fordítás is. Ez minden bizonnyal az atya magasabb minőségére utal a többi fráterrel szemben. Jelentése ennek megfelelően talán „Főlelkész”, vagy „Főpap”, de az is lehet, hogy egyszerű helyesírási hibáról van szó, habár, véleményünk szerint, ez utóbbi valószínűsége igen csekély, hiszen tudjuk, hogy Aguirrei Márton azon három pap egyike volt, akit fel is szenteltek.

⁶⁰³ Blázquez Péter Battista, spanyol ferences.

- *Juan de Goto,*⁶⁰⁴ *származik a Goto Szigetéről, a Jézus Társaság papjainak neveltje, tizenkilenc éves, (...).*
- *Paulo Michi,*⁶⁰⁵ *a Jézus Társaság testvére*⁶⁰⁶ *és prédikátora, japán nemzetségű (...).*
- *Diego Quizay,*⁶⁰⁷ *oszakai lakos, a Társaság utolsóként befogadott tagja, akit a Mártírok Napján fogadtak be.*
- *Miguel Cozaqui, a tizenöt éves Tomé apja, szintén keresztre feszítve.*
- *Pedro Suquexiero, (...), mivel elkísérte a Szenteket, az örök láncra verték őt és megfeszítették velük együtt.*
- *Cosme Taquia, származik Oari Királyságból, meacói lakos, segédletet vállalt a fráterek által vezetett szegények kórházában.*
- *Francisco Carpintero, (...), aki Pedro Suquexiróval tartott, elkísérve a Szenteket Meacóból, láncra verve és megfeszítette velük együtt.”*

A fentebb vázolt történések kapcsán a japán Takano Jurika egy, a közelmúltban megjelent tanulmánya felhívja a figyelmet arra, hogy Nagaszakiban főként a ferenceseket és az őket szolgáló japánokat büntették meg, a jezsuiták viszont (három társuk kivételével) megmenekültek a halálbüntetéstől, mi több, az üldöztetéstől is, holott a térítést minden keresztény rend számára megtiltották. A szerző rámutat arra, hogy a kérdéssel foglalkozó kutatók eddig kizárólag két okot neveztek meg az ominózus rendelet kiváltójaként: a *San Felipe* incidenst, valamint azt, hogy a ferencesek semmibe vették Tojotomi Hidejosi parancsait és olyan területeken is térítettek, ahol az tilos lett volna. Takano ehhez még hozzáteszi, hogy elmélete szerint szoros összefüggés fedezhető fel Hidejosi fülöp-szigeteki és indiai diplomáciai státuszának kiépítése és a jezsuiták megkímélése között. Ennek oka, hogy a ferencesek semmilyen módon nem járultak hozzá ahhoz, hogy Hidejosi diplomáciai kapcsolatokra tegyen szert az említett országokban, míg jezsuita a páterek kulcsszerepet vállaltak a japán érdekek külföldi érvényesítésében.⁶⁰⁸

A spanyol ferencesek talán legsúlyosabb mulasztása az volt, hogy egyáltalán nem vették figyelembe Tojotomi Hidejosi külpolitikai elvárásait, holott ettől egész szigetországi létük

⁶⁰⁴ Gotói Szoan János, japán jezsuita.

⁶⁰⁵ Miki Pál, japán jezsuita. Japán leghíresebb szónoka, aki még a kereszten is hirdetett. Az egész vértanú csoportot róla szokás elnevezni. Miki Szent Pál és társai lettek Távol-Kelet első kanonizált szentjei 1862-ben.

⁶⁰⁶ Minden bizonnyal úgy érti, hogy a Társaság tagja.

⁶⁰⁷ Kisai Jakab, japán jezsuita.

⁶⁰⁸ TAKANO, Yurika: „The Relation between the Martyrdom of 26 Martyrs of Japan and the Diplomatic Systems of the Toyotomi Administration.” *Mediterrán World* 35-36. Veszpremier Pro Human Sciences Foundation of Hungary, Veszprém, 2016. 44-54.

függött. A ferencesek nem csupán szűklátókörűek voltak, hanem az idő múlásával egyre elvakultabbak is. Ezzel együtt a ferences missziók agresszív terjeszkedése a szigetországon belül jelentősen rontott a helyzeten, míg a *San Felipe* kapitányának, Matías de Lanchedónak a fellépése azt példázza, hogy a spanyolok olykor hajlamosak voltak az amerikai *conquista* bűvöletében cselekedni Ázsiában is, és néhanapján megfeledkeztek arról a tényről, hogy a Kelet egyáltalán nem olyan, mint a Nyugat, vagyis kereskedelmi szerepvállalásukkal együtt nem illetik meg őket egyéb hatalmi jogok is a térségben.

Az ibériaiak sorozatos hibái ellenére a keresztényellenes politika és a hittérítők letartóztatása mégsem folytatódott. Ennek oka, hogy 1598. szeptember 15-én meghalt Tojotomi Hidejosi és a megváltozott politikai helyzetben a hatalomra törő *daimjó*knak szükségük volt az ibériaiakra. Főképp egyikük aknáztta ki az idegenek nyújtotta gazdasági-katonai előnyöket: Tokugava Iejaszu.

IV. A SPANYOL KORONA ÉS JAPÁN KAPCSOLATAI A JAPÁN CENTRALIZÁCIÓ BETETŐZÉSE ÉS AZ IZOLÁCIÓS POLITKA JEGYÉBEN (1598-1639)

4.1. Tokugava Iejaszu és az Edo-sógunátus létrejötte

4.1.1. A szekigaharai fordulat

Tokugava Iejaszu 1543. január 31-én született (*Tenbun* 11. éve, 12. hónapja, 21. napja) Okazakiban, Mikava-tartományban. Születésének időpontja akár képletesnek is tekinthető: a japán történelem kiemelkedő alakja éppen abban az esztendőben jött a világra, amikor az első európaiak elérték a szigetországot. A gyermek, aki eredetileg a Takecsijo nevet kapta, Macudaira Hirotada elsőszülött fia volt.

1547-ben Hirotada túszként ajánlotta fel fiát cserébe Tókai vidékének *daimjó*ja, Imagava Jositomo szövetségéért. Miután Oda Nobunaga 1560-ban rajtaütött Jositomón és megölette a hadurat,⁶⁰⁹ Takecsijo az Oda-klán fejének szövetségesevé vált (1563).

Nobunaga támogatásával a háttérben Takecsijo pályája egyenesen ívelt felfelé, és uralma alá vonta egész Mikava-tartományt. Diadalait 1566-ban a császári udvar is elismerte, amely alkalmából Takecsijo felvette a Tokugava Iejaszu nevet, s ezen a néven vált később a japán történelem talán legismertebb sógunjává.⁶¹⁰

1582-ben a *Honnó-dzsi-összeesküvést* követően Iejaszu hetekig azon mesterkedett, hogy minél nagyobb uralomra tegyen szert, de miután belátta, hogy a hatalom új birtokosa, Tojotomi Hidejosi támogatottsága szilárd és megdönthetetlen, ő maga is behódolt Oda Nobunaga tábornokának.

Hidejosi alatt a Tokugavák politikája eléggé kétélűnek mutatkozott. Egyrésztől megtettek mindent a minél nagyobb mozgástér megőrzéséért, másrésztől igyekeztek eleget tenni szövetséges kötelességeiknek. Említett szövetség megerősítéseképpen Iejaszu feleségül vette Hidejosi egyik féltestvérét és 1590-re már öt jelentős tartomány (Mikava, Szuruga, Tótomi, Sinano és Kai) uraként Japán egyik legnagyobb *daimjó*ja vált belőle.

Iejaszu hatalma egyre nagyobb veszélyt jelentett Hidejosira, aki egy egyszerű birtokáthelyezéssel⁶¹¹ próbált úrrá lenni a helyzeten. Ennek következményeként Iejaszu

⁶⁰⁹ Lásd: 95. oldal.

⁶¹⁰ Iejaszu életével kapcsolatban az egyik legteljesebb összefoglalót a következő mű nyújtja számunkra: TOTMAN, Conrad: *Tokugawa Ieyasu: Shogun*. Heian, San Francisco, 1983.

⁶¹¹ Miután Tojotomi elvette Iejaszu öt tartományát az ország távolabbi, Kantónak nevezett területeit bízta rá, ami elvileg birtokgyarapodást jelentett a Tokugava-klán feje számára, ugyanakkor Tojotomi ezzel a lépéssel eltávolította közvetlen környezetéből a számára egyre veszélyesebb szövetségest.

kimaradt a sikertelen koreai hadjáratokból, ami különösképpen jót tett mind anyagi, mind pedig katonai hatalma további stabilizálása szempontjából.

1598-ban, amikor Japán új püspöke, Luís Cerqueira⁶¹² és Alessandro Valignano vizitátor⁶¹³ megérkeztek Japánba, Tojotomi Hidejosi már az életéért küzdött, néhány nappal később pedig meg is halt. A spanyolok nagy megkönnyebbüléssel vették tudomásul Hidejosi halálát: „*Most, hogy a Taikó-Szama halott, szabadok vagyunk.*” – írta Francisco Peres atya 1598. szeptember 26-án hittestvérének, Giovanni Girolamo Centimano atyának egy Makaóba küldött levelében.⁶¹⁴ A keresztény páterek öröme azonban elhamarkodott volt. A japán politikai helyzet ismét ingataggá vált.

A *taikó* halálát követően az ún. "Öt Öreg Tanácsa" (*Gotairó*) irányította Japánt.⁶¹⁵ A Tanács elnöke Maeda Tosiie volt, míg társai a kormányzásban Tokugava Iejaszu, Ukita Hideie, Togajakava Takakave és Móri Terumoto voltak. A valóságban azonban az első számú „öregnek”, Tojotomi legerősebb vazallusa, Tokugava Iejaszu számított.

23. kép: Tokugava Iejaszu 17. századi japán ábrázolása

⁶¹² D. Luís Cerqueira (1552-1614) Japán portugál származású katolikus püspöke 1598 és 1616 között. A témáról bővebben: OLIVEIRA E COSTA, João Paulo: *O cristianismo no Japão e o episcopado de D. Luís Cerqueira. Dissertação de doutoramento em História dos Descobrimentos e da Expansão Portuguesa.* Universidade Nova de Lisboa, Lisboa, 1998.

⁶¹³ Ez volt a vizitátor harmadik, egyben utolsó látogatása Japánban, amely 1598-tól 1603-ig tartott.

⁶¹⁴ OLIVEIRA E COSTA, João Paulo: „Tokugawa Ieyasu y los Daimyō cristianos durante la crisis de 1600.” En: *Bulletin of Portuguese-Japanese Studies*, número 7. Universidade Nova de Lisboa, Lisboa, 2003. 48.

⁶¹⁵ *Carta de Alejandro Valignano al Padre Provincial de Portugal, Nagasaki (1599-02-20.)* B.R.A.H, Cortes, 9/2665, f. 19r.

1598-ban a jezsuita Francisco Pasio⁶¹⁶ a következőket írta róla:

„[Tokugava Iejaszu] egy feudális nagyr, aki nyolc hatalmas földbirtokkal bír az ország Kantó-nak nevezett részén. Ő Japán legbefolyásosabb ura, aki bátran kiáll a csatamezőre is. Nemes ember, aki élvezi népe maximális bizalmát.”⁶¹⁷

Ahogy az várható volt, az új kormányzat nem bizonyult tartósnak. Miután az öt *bugjó*⁶¹⁸ egyike, Isida Micunari (1560-1600) négy „öreg” támogatását is megnyerte magának, a Tokugavák politikai hatalmának megsemmisítését tűzte ki céljául. Válaszul Iejaszu elhagyta a Tanácsot.⁶¹⁹ Ezzel elkezdődött a nyílt ellenségeskedés a Tokugavák és riváisaik között.

Ahogy Valignano állította, a háború kimenetele megjósolhatatlan volt. Néhány hónappal később azonban a vizitátor már úgy fogalmazott, hogy az ország hadurainak nagy része Iejaszu lekötelezettje. Továbbá 1600. február 24-én informálta Malakka rektorát, hogy Iejaszu bebizonyította, a hit támogatója, mivel „engedélyt adott a keresztényeknek, hogy szabadon élhessenek Nagaszaki városában, békében, keresztény hitük megtartása mellett.”⁶²⁰

A spanyolok, akik 1598-tól kezdődően óvatosan egyensúlyoztak japán kapcsolataikban, kereskedelmi összeköttetések révén mindenekelőtt Iejaszut támogatták. Ennek több oka is volt. Az elsőszámú ok, hogy a Tokugavák feje sikeresen ismerte fel az idegenekben rejlő hatalmas gazdasági és – tűzfegyverek révén – katonai lehetőségeket. Azt, hogy Iejaszu kész volt nyitni a spanyolok felé, kizárólagos kereskedelmi jogok és az evangelizáció további támogatását ígérve a *nanbandzsinoknak*, mindenképpen annak tudhatjuk be, hogy a Tokugava-klán feje Oda Nobunaga és Tojotomi Hidejosi örökségén tört a hatalomra. A két fél kimondatlan szövetségének másik oka az volt, hogy a spanyolok tisztán látták: az országot *de iure* a Tanács irányította ugyan, *de facto* azonban Japán nagy része a Tokugavák ellenőrzése alatt állt.

A 16. század végére egyértelművé vált, hogy a végső összecsapás elkerülhetetlenül be fog következni. A katonai erőviszonyok a Tokugavák mellett szóltak, köszönhetően Iejaszu kiváló belső és külső támogatottságának egyaránt.

⁶¹⁶ Francisco Pasio jezsuita hittérítő, később a japán jezsuiták altartományi rendfőnöke 1600 és 1611 között.

⁶¹⁷ *Informe Anual de Francisco Pasio sobre Japón (1598)*. A forrást közli: TAKIZAWA III., 2010. 51.

⁶¹⁸ A legfőbb városi hivatalnok, aki egyszerre látott el polgármesteri, jogszolgáltatási (bíró) és rendvédelmi (rendőrfőnök) feladatokat.

⁶¹⁹ Történt mindez igen kalandos körülmények között: Iejaszu női ruhába öltözve szabályosan megszökött az oszakai várból, ahol politikai ellenfelei előbb-utóbb az életére törtek volna.

⁶²⁰ OLIVEIRA E COSTA, 2003. 48-52.

1600. október 21-én⁶²¹ a Minó-tartománybeli Szekigaharánál vívták meg a japán történelem leghíresebb csatáját. (4-es számú térkép) Tokugava Iejaszu döntő győzelmet aratott ellenlábas, Isida Micunari és támogatói felett. A szekigaharai ütközettel a majd másfél évszázadon keresztül tartó *polgárháborúk kora* örökre a múltba veszett.

24. kép: A szekigaharai ütközet egykorú japán ábrázolása

A történesek európai krónikása Antonio de Morga⁶²² spanyol tisztviselő volt. Morga 1593-ban érkezett Ázsiába és csupán tíz év elteltével, 1603-ban tért vissza Új-Spanyolországba, ahol 1609-ben publikálta híres könyvét *A Fülöp-szigeteken történt események* (*Sucesos de las Islas Filipinas*) címmel. E mű azóta is az egyik legfontosabb beszámoló a spanyol terjeszkedésről a Fülöp-szigeteken és az ázsiai térségben, hiszen számos hasznos információval bír a századfordulón Japánban lezajlott eseményekről is. A következőket olvashatjuk Tojotomi Hidejosi haláláról és az azt követő háborús eseményekről:

„Ezután következett, hogy a Taikó-Szama megbetegedett Miakóban⁶²³ egy súlyos kórtól, amibe bele is halt, de maradt még lehetősége intézkedni a végakarata felől és az ország kormányzásáról, arról, hogy a birodalom fennmaradjon, az egyetlen fiának személye által, aki ekkor tíz éves volt.⁶²⁴

(...)

Összegyűlve mindkét sereg (a „négy öreg” hadserege és Iejaszu hadai) hatalmas csatában csapott össze a hatalomért; (...) amelyeknek a kimenetele kérdéses volt, egészen

⁶²¹ A japán naptár szerint: Keicsó 5. éve, 9. hónapja, 15. napja.

⁶²² Antonio de Morga Sánchez Garay (1559-1636) spanyol ügyvéd és tengerentúli tisztviselő. Tevékenykedett Új-Spanyolországban, Peruban és a Fülöp-szigeteken. 1593-ban érkezett Manilába, onnan pedig Japánba.

⁶²³ Kiotó

⁶²⁴ Ez az adat téves. Hidejori ekkor még csak hat éves volt. A lényegen azonban ez mit sem változtat: fiatal kora révén Tojotomi Hidejosi fia alkalmatlan volt a kormányzásra, amely politikai helyzet elkerülhetetlenül újabb háborúhoz vezetett.

addig, amíg az „öreges” emberei közül sokan át nem álltak a Jejaszundo⁶²⁵ oldalára, amely [Jejaszu] javára fordított az ütközetet, aki így győzött, miközben sok közrendű és nemes lelke halálát [a csatamezőn]. Azok, akik túléltek [az ütközetet] (nagyon kevésnek sikerült csak elszöknie) mind Jejaszu kezére jutottak, köztük a „négy öreg” is. (...)”⁶²⁶

25. kép: Emlékmű Szekigaharánál napjainkban

A csata évére a japán keresztények száma elérte a 300 000 főt, akik között nem kevesebb, mint 14 *daimjót* tartunk számon.⁶²⁷ A legnagyobb gondot az jelentette, hogy a keresztény hadurak nem ugyanabban a táborban tömörültek. Egyesek közülük Jejaszut támogatták, mások a Tokugavák ellen szálltak hadba.⁶²⁸ A hittérítők számára világossá vált, hogy a japán misszió mindenképpen elveszíti legerősebb támogatóinak egy részét.⁶²⁹

Jejaszu győzelmét követően tehát a japán kereszténység ismét válaszút elé érkezett; a kérdés az volt, hogy a Tokugavák hatalomátvétele milyen előnyökkel vagy hátrányokkal fog járni az ibériaiak számára a jövőben. Annál is inkább, mert a szekigaharai fordulat évében a spanyolok legnagyobb ellenségei elérték Japánt: megérkeztek a hollandok.

⁶²⁵ Tokugava Jejaszu

⁶²⁶ A forrást közli: ICHIKAWA, Shin-ichi: *Los galeones de Manila y los gobernantes japoneses del Siglo XVII*. http://www.waseda.jp/prj-med_inst/bulletin/bull02/02_04ich.pdf (Utolsó letöltés: 2018.04.17.) 5-6.

⁶²⁷ Omura Josiaki, Arima Harunobu, Móri Takamasza, Kuroda Jositaka, Itó Szuketaka, Konisi Jukinaga, Kobajakava Hidekane, Szo Jositomo, Cucui Szadacugu, Itó Szuketaka, Cugaru Nobuhira, Gamó Hidejuki, Hacsizuka Iemasza és Kjógoku Takatomo.

⁶²⁸ OLIVEIRA E COSTA, 2003. 61.

⁶²⁹ *Copia de carta del obispo de Japón sobre DayfuSama. (1601-03-02.)* A.G.I. Filipinas, Leg. 35, N. 37, ff. 733r-734v.

4.1.2. Korszakhatár: 1603

1603-ban Tokugava Iejaszu sóguni címet kapott az udvartól, és létrehozta az úgynevezett *Edo-bakufut*,⁶³⁰ más néven Tokugava-sógunátust. Ezzel a szigetországban elkezdett kiépülni az az államrend, amely két és fél évszázadon keresztül fennmaradt (1603-1867),⁶³¹ biztosítva Japánnak az egyenletes belső fejlődést.

Az *Edo-bakufu* a Tokugava-sógunok korlátlan uralmára épült, amely rendszerben a császárnak továbbra is csak reprezentatív szerep jutott: egyetlen politikai-ideológiai funkciója változatlanul az maradt, hogy „isteni származásánál” fogva legitimálja az egymást követő katonai diktátorok hatalmát.⁶³²

A struktúra legfőbb sajátossága az volt, hogy a sógunok rendszeresen lemondtak hatalmukról és hivatalosan átadták azt kijelölt utódaiknak, akik általában legidősebb fiaik voltak. Ezzel együtt egy-egy visszavonult sógun politikai befolyása továbbra is megmaradt. Jól példázza mindezt Tokugava Iejaszu esete, aki 1605-ben lemondott vezetői posztjáról fia, Tokugava Hidetada javára, ugyanakkor a politikai döntések aktív résztvevője maradt, egészen 1616-ban bekövetkezett haláláig.

További jellegzetességei közé tartozott a *daimjók* és *szamurájai* korlátlan ellenőrzése, azok állandó sakkban tartása különleges függőségi viszony kialakítása révén, amelyet az úgynevezett „Busik Szabályzata” (1615) elnevezésű dokumentumban foglaltak össze.⁶³³ Ilyenek voltak a területi áthelyezések, a hadurak várainak lebontása, a házasságkötések szigorú szabályozása, egy-egy *daimjó* harcosainak számbeli korlátozása, avagy kötelező közmunkák elrendelése (templomok, kolostorok, utak építése) stb. Ezek az intézkedések egytől-egyig a *daimjók* tudatos gyengítését szolgálták.⁶³⁴ Ebben a rendszerben, az elmúlt évszázadokban háborúk tucatját megvívó *busik* katonai-technikai tudásukat művészetté fejlesztő, a központi hatalomnak tökéletesen kiszolgáltatott alattvalókká váltak; mindennapjaik tehát az állam

⁶³⁰ Edo a mai Tokio régi neve. Ezt a települést szervezték fővárosukká a Tokugava-sógunok.

⁶³¹ A világtörténelemben egyedülálló, hogy egy országban kétszázötven éven keresztül béke honoljon. Ezen béke ára azonban az államhatalomnak való teljes alávetettség elfogadása volt.

⁶³² MANZANO, 2014. 364.

⁶³³ Ezt hivatott mintegy kiegészíteni az úgynevezett „A Tennó és a Nemesek Szabályzata” elnevezésű írás, amely a legszigorúbb módon körülhatárolta a nemesek udvari tevékenységét. In: JAMADZSI, 1989. 202.

⁶³⁴ Az egyik leglátványosabb külsősége mindennek az a szokás volt, amely szerint a *daimjók* kötelesek voltak minden második évben Edóba utazni egész háznépük kíséretében, amely hatalmas költségekkel terhelte meg a hadurakat. Az utazás célja az volt, hogy a *bakufu* úgynevezett „váltott szolgálat” (*szankin kótai*) teljesítésére a fővárosba rendelve a hadurakat. Ezzel egyrészt állandóan gyengítette őket anyagilag, másrészt folyamatos ellenőrzése alatt tudta tartani az ország valamennyi *daimjóját*. A szolgálat lejártával a *daimjók* feleségét és gyermekeit továbbra is Edóban tartották politikai túsókként. In: JAMADZSI, 1989. 201-202.

szolgálata, a kardforgatás művészete, a *zen* buddhizmus és egyéb művészeti ágak gyakorlásában teljesedtek ki.⁶³⁵

Az Edo-sógunátus felállítása minden tekintetben korszakváltásnak számít a Japán történelemben, amelyhez hasonló fordulat a modern korszakolás elmélete szerint csupán 1945-ben következett be ismét.⁶³⁶ Említett modern teóriának megfelelően 1603 két, egymástól kiválóan elkülöníthető periódusra osztja a japán történelmet. Az első az archaikus császárság, és az azt követő „császár-sógun közös kormányzások” időszaka, amelyet a császár és az őt támogató nemesek korának, japán elnevezéssel élve *Kuge-korszaknak* nevezünk; míg a második a *busi* (szamuráj) hatalom korlátlan uralmának időszaka, más néven *Buke-korszak*. Ez utóbbi kor egyik legfontosabb sarokköve az 1868-as Meidzsi-restaurációban érhető tetten, de a rendszer mélyreható történelmi alapjainak teljes felszámolása csupán az 1945-ös katasztrófával következik majd be.

⁶³⁵ Az Edo-korszak kezdetének különleges világa a modern japán szépirodalmat is megihlette. A már említett népi író, Eidzsi Josikava e korszak harcosideálját vitte papírra, amikor 1935 és 1939 között megírta hatalmas történelmi regényét, *Muszasi* címmel. (Mijamoto Muszasit (1584-1645) a valaha élt legnagyobb kardforgatóként tartják számon mind a mai napig a szigetországban.) Josikava műve nem csupán szépirodalmi alkotás, hanem tökéletes korrajzkép is egyben, amely aprólékos történelmi hűséggel mutatja be az olvasónak a Tokugava-Japán sajátos világát. Lásd: EIDZSI, Josikava: *Muszasi I-V*. Édesvíz Kiadó, Budapest, 1995.

⁶³⁶ 1989-ben a japán Bito Mazsahide professzor egy előadássorozatában rendhagyó gondolatokat vetett fel. Eszerint a japán történelem európai mintára való korszakolása (ókor-középkor-újkor) nem csak kaotikussá teszi a japán történelmet, hanem egyenesen érthetatlenné. Ezzel megszületett a japán történelem korszakolásának modern elmélete. (BITO, Maszahide: *Nihon shi no jidai kubun* (A japán történelem korszakolása). In: *Edo jidai to wa nanika?* (Mi az, hogy Edo-korszak?). Iwanami Shoten, Tokyo, 1992.) A témáról magyarul SZERDAHELYI G. István írt először. (*A japán történelem korszakolásának új elmélete és annak kritikája*. In: I.m., 1997. 20-29.) Őt követően FARKAS Ildikó is foglalkozott a korszakolás kérdéskörével. (Japán modernizációjának előzményeihez. *Világtörténet*, 2013/2-3. 165-193.)

4.2. A Tokugava-*bakufu* külpolitikai-, ideológiai koncepciói

4.2.1. Tolerancia és kapcsolatkeresés – a „fekete legenda” Japánban

1603-tól, a Tokugava-sógunátus megszilárdításának évétől lejját határozott külpolitikai célok vezérelték. Mindenekelőtt a Kínával való hivatalos kapcsolatok valamilyen formájának felvételére törekedett. Annál is inkább, hiszen a kínai hajók jelenléte a távol-keleti vizeken megsokszorozódott, vagyis a japánok hosszú időt követően végre lehetőséget láttak a Kínával való kapcsolatok tisztázására. Ez azt jelentette, hogy előtérbe került az a tendencia, miszerint a külkereskedelmet állami monopóliummá kell tenni és a cél érdekében az ibériaiakkal való érintkezést minimalizálni kell.⁶³⁷ Ezzel együtt a 17. század kezdetén a Tokugavákat belpolitikáját vallási türelem jellemezte. Az idegenekkel szembeni tolerancia és a *bakufu* kereszténypártoló politikája azonban csalóka volt.⁶³⁸

A szerencsétlen *San-Felipe* incidenst⁶³⁹ követően a spanyol hajóutak a Fülöp-szigetek és Japán között egy ideig *ad hoc* jellegűek maradtak. 1602-től azonban ezek az utak kiváló logisztikával ismétlődtek: évente egy hajó járt Manila és Nagaszaki kikötői között, amely hozta és vitte az ázsiai piac termékeit, európai árucikkkel kiegészítve. A Japánból a Fülöp-szigetekre érkező hajók cseretermékeit a *Manila-galleon* szállította tovább Acapulcoba, ahonnan végül az áru eljutott Európába.

A transzporthajók sorát az *Espíritu Santo* nyitotta meg 1602-ben Lope de Ulloa kapitánysága alatt,⁶⁴⁰ amely 1603-ban tért vissza a Fülöp-szigetekre.⁶⁴¹ Ugyanebben az évben, Pedro Acuña kormányzósága alatt újabb hajó indult Nagaszakiba, amely 1604-ben érkezett vissza Manilába. 1604-ben és 1605-ben Cuevas kapitány, míg az 1606. és 1607. esztendőben Moreno Donso navigálta a Manila-Nagaszaki *galleon*okat. Dondo küldetése a kereskedelmi jelleg mellett diplomáciai is volt. 1608-ban Rodrigo de Vivero, végül 1609-ben Juan de Silva transzportja zárta a sort, s ez utóbbi hajó 1610-ben érkezett vissza Manila kikötőjébe.⁶⁴²

Amennyiben a Manila-Nagaszaki spanyol *galleon*ok mellett a portugál Nagy Hajót is bele vesszük a felsorolásba, amely továbbra is éves rendszerességgel tette meg az utat Nagaszaki

⁶³⁷ SZERDAHELYI, 1998. 56.

⁶³⁸ A *bakufu*t foglalkoztató lefontosabb kérdésekről az idegenek jelenlétét illetően a következő tanulmányban olvashatunk: TOJO, Natalia: „The Anxiety of the Silent Traders. Duch Perception on the Portuguese Banishment from Japan.” *Bulletin of Portuguese / Japanese Studies*, december, año/vol. 1. Universidade Nova de Lisboa, Lisboa, 2000. 111-128.

⁶³⁹ Lásd: 140. oldal.

⁶⁴⁰ YUSTE, 2015. 76.

⁶⁴¹ IACCARINO, 2013. 76.

⁶⁴² SOLA, Emilio: *Historia de un desencuentro. España y Japón, 1580-1614.* 2012. <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2012/05/Espana-y-Japon-XVI-XVII-Desencuentro.pdf> (Utolsó letöltés: 2018.04.23.) 14.

és Makaó között, a 17. század első felében a Spanyol Korona távol-keleti kereskedelmi kapcsolatai látszólag stabilnak tűntek. Az ibériaiak úgy hihették, semmi sem változtathat ezen a rendszeren.

Ahogy azt korábban már kifejtettük, az ibériaiak egyszerre kereskedtek európai és ázsiai árukkal spanyol-portugál és délkelet-ázsiai kikötők között, valamint ázsiai árukkal ázsiai kikötők között. Az elsőre kiváló példa a Manila-Nagaszaki útvonal, míg a másodikra a Nagy Hajó által lebonyolított Nagaszaki-Makaó árucseré-forgalom szolgál megfelelő mintával.

A Spanyol Korona hajóinak rakománya mindig az aktuális célállomástól függött. Az európai áruk közül a spanyolok főképp szövetekkel, irhával, mézzel, viasszal és kasztíliai borokkal üzleteltek Japánban,⁶⁴³ de továbbra is kelendő árunak számítottak a lőfegyverek, habár azokat a Tokugava-kormányzat, a béke és stabilitás megőrzése címén, szigorúan lefőlőzte. Az ázsiai piac termékei közül az európaiak körében a legkeresettebbek a fűszerek voltak, főleg a bors és a szegfűszeg számított méregdrága csereterméknek, de a spanyolok előszeretettel szállítottak Japánból más ázsiai kikötőkbe sózott szalonnát és szárított gyümölcsöket is.⁶⁴⁴ Kína és Nagaszaki között pedig továbbra is a selyem és a porcelán rakományok voltak az elsődlegesek. Mindezen áruk mellett az ibériai kereskedők mindent megtettek annak érdekében, hogy minél nagyobb mennyiségben jussanak birtokába a japán nemesfémkészletnek, hiszen az ország ezüstkészlete kiemelkedőnek számított a Távol-Keleten.⁶⁴⁵

Az ibériai távolsági kereskedelem és Japán érdekeinek összehangolása azonban teljesen átértékelődött Edóban. Ezzel együtt a kínai hajók útjainak sűrűsödését követően Iejaszu külpolitikája egyfajta egyensúlyozáson alapult az európai kereskedelmi kapcsolatok minél előnyösebb kihasználása, valamint egy saját irányítású rendszer kialakítása között, amelynek alapját a Kínával való kereskedelmi kapcsolatok realizálása adta volna.

Az ibériai vonal fenntartása érdekében a sógunátus maga is indított japán kereskedelmi hajókat Manilába. Az elképzelés, miszerint a japán vezetés önálló érdekeltségű kereskedelmi expedíciókkal rendelkezzen, nem volt új keletű. Történtek már kísérleti utak korábban is. 1585-ben japán hajó indult Hirado kikötőjéből, amelyet a következő évben egy második követett, ugyancsak Hirado dokkjából.⁶⁴⁶ Ez utóbbi próbálkozás hajótöréssel ért véget nem messze a Fülöp-szigetektől,⁶⁴⁷ és újabb öt évet kellett várni, mire a japánok ismét tengerre szálltak. 1591-

⁶⁴³ Uő., 2012. 16.

⁶⁴⁴ *Copia de carta de Rodrigo de Vivero al Rey desde Japón*. (1610-05- 3.) A.G.I. *Filippinas*, 193R, 1N, 14.

⁶⁴⁵ A japán nemesfémkitermeléssel kapcsolatban lásd: NAKAYAMA, Shigeru: *An Introduction to the History of the Japanese Gold and Silver Mines during the Edo Period*. http://www.colbud.hu/apc-aa/img_upload/4d11dfd490c468ca39fcefabae592944/Nakayama1.pdf (Utolsó letöltés: 2018.04.30.)

⁶⁴⁶ *Carta de Santiago de Vera al Rey* (1585-06-20.) A.G.I. *Filippinas*, 18N, 2R, 30

⁶⁴⁷ *Carta del Gobernador de Filippinas al Rey* (1587-06- 26.) A.G.I. *Filippinas*, 3N, 65R,

ban egy, 1597-ben kettő, míg 1599-ben már 10 japán hajó indult útnak a Fülöp-szigetek irányába.

Mindent összevetve a japánok összesen 61 kereskedelmi utat realizáltak spanyol központok felé. Ezek közül 61 utazást tartunk számon Japán-Manila, 60 utazást Manila-Japán, 3 utat Japán-Mexikó és további két kereskedelmi vállalkozást Mexikó-Japán útiránnyal. Jelen utazások 1591 és 1609 között zajlottak le. Említett perióduson kívül csupán 3 szigetországi hajóról rendelkezünk adatokkal, amelyek mindegyike az 1620-as esztendőben indult útnak, mintegy utolsó próbálkozásként a spanyol-japán kapcsolatok akkor már dekadenciáját élő időszakban. Összesen tehát a japánok 126 (más adatok szerint 127) utazást bonyolítottak le a tárgyalt időszakban. Az utazások alkalmával a szigetország kereskedői nagy mennyiségű vasat és vörösréz, különféle ágytakarókat valamint felöltőket és természetesen rizst exportáltak a Fülöp-szigetekre és nem egyszer Mexikóba is.⁶⁴⁸

Említett spanyol fennhatóság alatt álló célállomásokon felül a japánoknak végre lehetőségük adódott közvetlen kereskedelmi kapcsolatba lépni a hatalmas délkelet-ázsiai piaccal is. Már Tojotomi Hidejosi idején indítottak hajókat a kontinens irányába, amely kereskedelmi vállalkozások száma a Tokugavák hatalomra kerülésével ugrásszerűen megnőtt. Ezeket a vállalkozásokat Kiotó, Oszaka, Szakai, Hakata és Nagaszaki nagykereskedői felügyelték, akiknek a japán államvezetés úgynevezett vöröspecsétes okleveleket (*suindzsó*) adott ki külkereskedelmi engedély gyanánt.⁶⁴⁹ A sógunátus főleg Vietnam, Sziám, Thaiföld, Batávia és Kambodzsa úti célokkal menesztett kereskedelmi hajókat Japánból, amelyek mindegyikét vöröspecsétes engedélyekhez kötötte. Az ilyen oklevelekkel rendelkező kereskedelmi hajókat a japánok *suinszen* elnevezéssel illették.⁶⁵⁰ (5-ös számú térkép)

A korszak legnevesebb japán kereskedői voltak Szuecugu Heizó Nagaszakiból; Szuejosi Magoemon és Szuminokura Rjói Szettszu Provinciából, Oszaka közeléből; továbbá Csaja Sirózaemon Kiotó városából. Támogatóik zöme egykori hadurakból kerültek ki,⁶⁵¹ mint Simazu Iehisza,⁶⁵² Arima Harunobu,⁶⁵³ avagy Matszura Sigenobu.⁶⁵⁴

⁶⁴⁸ SOLA, 2012. 13-15.

⁶⁴⁹ JAMADZSI, 1989. 189.

⁶⁵⁰ A *Suinszen*-rendszeréről bővebben: IACCARINO, 2013. 104-109.

⁶⁵¹ TAKIZAWA, 2010. 110.

⁶⁵² Simazu Iehisza (1547-1587) Simazu *daimjó*-ja. In: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/s2.htm> (Utolsó letöltés: 2018.04.23.)

⁶⁵³ Arima Harunobu (1567-1612) Simabara *daimjó*-ja. In: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/A2.html> (Utolsó letöltés: 2018.04.23.)

⁶⁵⁴ Matszura Sigenobu (1549-1614) Hizó hadura. In: *Sengoku Biographical Dictionary*. <https://www.samurai-archives.com/dictionary/m1.html> (Utolsó letöltés: 2018.04.23.)

26. kép: Japán kereskedő-dzsunka egy 17. századi japán ábrázoláson

A szigetország kereskedői az európaiakhoz hasonlóan kereskedelmi telepeket hoztak létre idegen országokban, ahová célzottan japán anyanyelvű lakosságot telepítettek. A telepeket külön megbízottak alapították és felügyelték.⁶⁵⁵ A japánok délkelet-ázsiai cserecikkei főleg ezüst és vörösréz, kardok, kézműves áruk, selyem valamint pamut, kámfor és állatbőrök, továbbá fűszerek, gyógykészítmények és íróeszközök voltak.⁶⁵⁶

További gazdasági intézkedések gyanánt a Tokugava-kormányzat saját adminisztrációs testületet állított fel Nagaszakiban, amelynek célja az országba érkező kereskedelmi termékek teljes ellenőrzése volt. Ezt szolgálta volna az úgynevezett *ito-vappu* kereskedelmi rendszer felállítása, amely nem más, mint a sógunátusnak a kínai selyemfonal importjával kapcsolatos eljárása. A *bakufu* 1604-ben Edo, Kiotó, Oszaka, Szakai és Nagaszaki kijelölt kereskedőivel selyemfonal-import céhet (*nakama*) hozatott létre. A *nakama* az érkező európai kereskedelmi hajóktól egészen felvásárolta a fonalat, amit azután szétosztott a japán kiskereskedők között.⁶⁵⁷

⁶⁵⁵ Ezen megbízottak közül kiemelkedik Jamada Nagamasza (?-1630), aki 1611-ben utazott Sziámba, ahol, mint Ajutaja kereskedelmi övezet japán különmegbízottja közvetlen kapcsolatokat alakított ki a sziámi felsővezetéssel, sőt, néhány esztendő követően helyi udvaronc vált belőle.

⁶⁵⁶ TAKIZAWA, 2010. 111.

⁶⁵⁷ JAMADZSI, 1989. 204.

Hamar bebizonyosodott azonban, hogy az *ito-vappu* nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, amely további megoldások keresésére kényszerítette a sógunátust. Nem sokáig. A kérdés csakhamar magától is megoldódott, amikor az ázsiai távolsági kereskedelemben „új játékosok” léptek a porondra: Hollandia és Anglia. Közülük is elsősorban a hollandok jelentettek fenyegetést a Spanyol Korona számára.

1598. június 11-én öt *fleute*-típusú hajóból álló holland flotta hagyta el Rotterdamt, azzal a határozott céllal, hogy Ázsiába hajózzon. A *Hoop* Jacob Mahu kapitány, a *De Lifde* Simon de Cordes kapitány, a *Geloof* Gerrit van Beuningen kapitány, a *Trouw* Van Boekhout kapitány, a *Blijde Boedschap* pedig Sebald de Weert kapitány irányítása alatt állott.⁶⁵⁸ A flotta Dél-Amerika nyugati partjait végigjárva a Magellán-szoroson keresztül jutott ki a Csendes-óceánra.⁶⁵⁹ Az ázsiai vizeket elérő három hajó közül a *De Lifde* 1600. április 11-én hajótörést szenvedett Sikoku partjainál. A katasztrófát mindössze öt tengerész élte túl, akiket a japánok kimentettek. Köztük volt William Adams⁶⁶⁰ navigációs tiszt is.

Adams, akit a japánok Miura Andzsín (Miurai Kormányos) néven emlegettek, egy ideig még Oszaka várában is raboskodott, később kivételes pályát futott be a *busik* között: egyetlen európaiként a tárgyalt korszakban az előkelő *hatamoto* (zászlós) rangjáig jutott a szamuráj-hierarchiában és Iejaszu európai tanácsadója lett.⁶⁶¹

Ettől kezdve a hollandok állandó spanyolelles politikát folytattak a szigetországban, amelynek leglátványosabb eleme az volt, hogy egyszerűen exportálták a fekete legendát⁶⁶² Európából Japánba. Jelen holland propaganda logikájának megfelelően a protestáns észak-

⁶⁵⁸ YUSTE, 2015. 65-66.

⁶⁵⁹ A hatalmas viharoknak köszönhetően az öt hajó közül csak háromnak sikerült átkelnie a Magellán-szoroson: *Hoop*, *De Lifde*, *Trouw*. A *Blijde Boedschap* a spanyolok csapdájába esett, míg a *Geloof* visszatért az anyaországba.

⁶⁶⁰ William Adams (1564-1620) az első angol hajós, aki holland szolgálatban érte el Japánt, s mint kiderült, soha többé nem hagyta el a szigetországot.

⁶⁶¹ William Adams alakját James Clavell 1975-ben megjelentetett *A Sógún* című regénye tette világhírűvé. (Az író a műben Adams nevét John Blackthornra változtatta, még Tokugava Iejaszu Toranaga nagyrúként jelenik meg a műben. E változtatások miéértjei a szakemberek számára máig érthetetlenek.) Clavell műve annyira sikeres volt, hogy 1980-ban hasonló címmel egy amerikai minisorozat is készült a regényből, amelyben a híres *Andzsín-szan* (Kormányos Úr) alakját Richard Chamberlain keltette életre. Adams életével kapcsolatban bővebben: BEREND Nóra: *Egy európai Japánban. William Adams és a „sógún”*; Sic Itur Ad Astra 1989/4-5.

⁶⁶² A *fekete legenda* fogalma Julián Juderías-tól származik, aki 1913-as művében címében illetve a műben használta azt első alkalommal. (JUDERÍAS, Julián: *La leyenda negra: Estudios acerca del concepto de España en el extranjero*. Araluce, Barcelona, 1913.) A *fekete legenda* nem más, mint egy mesterséges negatív kép a spanyolok és Spanyolországgal szemben. Eszerint Spanyolország erkölcsileg alkalmatlan és képtelen megtartani az Európán kívüli monopóliumait. A *legenda* már igen korán, a 17. században útjára indul, elsősorban Orániai Vilmos 1579-es művének (*Apología*) és Antonio Pérez 1594-es írásának (*Relaciones*) köszönhetően, akik egy spanyol misszionárius, Bartolomé de Las Casas 1578-as művére (*Brevísima relación de la destrucción de las Indias*) alapozták spanyolelles propagandájukat.

Hazánkban a fekete legenda kutatásával elsőként Anderle Ádám foglalkozott (ANDERLE Ádám: 'A „fekete legenda” Magyarországon a 19-20. században.' *Világtörténet*, 1985/3. 4-16.).

európaiak tájékoztatták a sógunat az európai politika változásairól az utóbbi száz esztendőben, és feltárták előtte az 1529-es zaragozai megállapodás részleteit, tényként közölve Iejaszuval, hogy Japánt, mint meghódítandó országot, a pápa az ibériaiaknak adta.⁶⁶³ Spanyolország elsőszámú ellenségei tehát mindent elkövettek annak érdekében, hogy minél hátrányosabb helyzetbe hozzák az ibériaiakat Japánban.⁶⁶⁴

1605-től a hollandok jelenléte egyre komolyabb kihívást jelentett a Spanyol Korona számára. Tudnunk kell azonban, hogy a holland tevékenység Japánban teljesen indirekt alapokon nyugodott, úgy is mondhatnánk, a japán kíváncsiak szem előtt tartásával a holland politika egyfajta árral való sodródáson alapult, vagyis a kétoldalú kapcsolatokban a japán fél diktálta a feltételeket. Ennek megfelelően a japán-holland kapcsolatok lényege a következő pontokban foglalható össze:

1. A hollandok jelenléte új alternatívával szolgált Japán számára, hiszen a szigetország végre felmondhatta nem kívánt kereskedelmi megállapodásait a Spanyol Koronával.
2. A hollandok feltétel nélkül belementek a japánok minden korlátozó intézkedésébe a szigetországon belül. Ennek oka, hogy a hollandok elfogadták a helyzetet, miszerint a kínai-japán kereskedelembe betöltött szerepük a kínai kereskedőhajókhoz képest csupán másodlagos, vagyis a vezető szerep megszerzése teljesen lehetetlen. A cél a rendszerbe való valamilyen beilleszkedés, a lehető legnagyobb haszon reményében.
3. Az észak-európaiak világosan látták, hogy velük ellentétben a Spanyol Korona képtelenek kezelni az előbb említett változásokat. Következésképpen a hollandok számítottak a spanyol-japán viszony elmérgesedésére és szinte mindenben eleget tettek a sógunátus kívánalmainak.
4. A protestáns hollandok nem kívántak téríteni Japánban, sőt, egyáltalán nem foglalkoztatta őket a sógunátus valláspolitikája.

Történt mindez egy olyan időszakban, amikor a japán történelemben egy új ideológia kezdett megerősödni. Az úgynevezett *sinkoku sziszó*⁶⁶⁵ gyökerei Tojotomi Hidejosi koráig nyúlnak vissza, de újfajta értelmet a Tokugava-korszak adott ennek az ideológiának. A *sinkoku sziszó* lényege abban állt, hogy „Japán az istenek országa,”⁶⁶⁶ s mint ilyen, szükségszerűen

⁶⁶³ Ne feledjük, hogy a kontraktusban húzott földrajzi hosszúsági vonal Japánon halad át.

⁶⁶⁴ YUSTE, 2015. 93-100.

⁶⁶⁵ Jelentése: „Az istenek országának ideológiája.”

⁶⁶⁶ Amelynek bizonyítéka a *Tennó*, vagyis a japán császár „isteni” származása, amit minden japán feltétel nélkül elfogadott.

hegemón.”⁶⁶⁷ Említett ideológia téziseinek újraéledése és „Tokugava-formájának” kialakulása a 17. század elején, teljesen átalakította a japán gondolkodást.

Szóban forgó gondolatrendszernek megfelelően a Tokugavák minden idegen (európai) állam tevékenységét szigorú állami felhatalmazáshoz kívánták kötni. Ezt alátámasztandó 1609-től a sógunátus vöröspecsétes engedélyt bocsátott ki a hollandok számára, és megengedte, hogy kereskedelmi telepeket létesítsenek Hirado és Nagaszaki városokban, igen szigorú feltételek között. A holland kereskedők mozgástere említett két város kikötőire korlátozódik, és nem vehetnek részt a rakomány országon belüli elosztásában úgy, ahogy az korábban az ibériaiaknak jogában állt.⁶⁶⁸

27. kép: Holland hajó egy 17. századi japán ábrázoláson

Ez az évszám (tudniillik 1609) annál is érdekesebb számunkra, hiszen az európai politikában Spanyolország és Hollandia éppen az említett esztendőben kötötte meg a hosszú

⁶⁶⁷ SZERDAHELYI, 1998. 9.

⁶⁶⁸ TAKIZAWA, 2010. 108.

háborúskodásukat (1566-1609) lezáró fegyverszünetet, amely megállapodás azonban a tengerentúlon egyáltalán nem érvényesült. Ázsiában háború folyt, amelyben a szembenálló felek továbbra is Hollandia és Spanyolország voltak, pontosabban a Holland Kelet-indiai Társaság és a Spanyol Korona helyi képviselői. Vagyis ezúttal is igazolva láthatjuk a korábban elmondottakat, miszerint a VOC, mint „állam az államban” felettébb erős önállósággal bírt; a Társaság a tengerentúlon önálló külpolitikát folytathatott, a holland rendi gyűlés hallgatólagos hozzájárulása mellett.

A spanyol-holland összecsapások kezdetben Kelet-India, Ceylon és a Fülöp-szigetek térségére koncentráálódtak. A hollandok Manila ostromzárjával próbálták megtörni a spanyolok ázsiai jelenlétét, így a fülöp-szigeteki spanyol központ már 1600-tól sorozatos támadások alatt állt.⁶⁶⁹ További összecsapások folytak a Maluku-szigetek (Fűszer-szigetek) környékén is, valamint Tajvanon, ahol a spanyolok önálló katonai erőddel rendelkeztek.⁶⁷⁰ A konfliktus később áttért Makaó és Japán vizeire is. A hollandok fő célja Távol-Keleten a Makaó-Nagaszaki között közlekedő ibériai *Nagy Hajó* elfogása lett.

Jelen spanyolelleses tevékenységhez az angolok hol aktívan, máskor pedig passzívan, de szintúgy hozzájárultak. Katolikusellenes fellépésük, a spanyol fél befektetése, mindenképpen a hollandok által korábban elmondottakat erősítették Edóban.⁶⁷¹ Ennek ellenére nem szabad azt hinnünk, hogy a két protestáns ország képviselői összhangban végezték volna spanyolelleses tevékenységüket Japánban. Érdekeik több ponton is szembekerültek egymással, s bár a közös ellenség, Spanyolország elvileg egy táborba szólította volna őket, a holland-angol rivalizálás szintúgy folyamatosan tetten érhető.⁶⁷² Ezen felül az angol kereskedelmi jelenlét ugyancsak ki volt szolgáltatva a japánok jóindulatának és akaratának a szigetországon belül, akárcsak észak-európai táruk gazdasági tevékenysége. Következésképpen az angol aktivitás ugyanolyan a kényszer szülte, a pillanatnyi érdekek mentén történő megoldásokra építhetett csupán, mint ezzel egy időben a hollandok próbálkozásai.

⁶⁶⁹ Az összecsapások történetéről bővebben: HORNEDO, Florentino: "Battle of La Naval: Rage of Waves, Fury of Faith". In: LITO, Zulueta (Ed.), *The Saga of La Naval: Triumph of People's Faith*. Sta. Mesa Heights, Quezon City, Dominican Province of the Philippines, 2007. 30-41.; YUSTE: Im., 2015.

⁶⁷⁰ MARTÍNEZ SHAW, Carlos: „España y Japón en el siglo XVII.: las dos embajadas de la era keichō (1596-1615).” *TEMPUS Revista en Historia General*, 2016, *Septiembre-Octubre*, *Número 4*. Medellín (Colombia), 2016. 76.

⁶⁷¹ Az angolok katolikusellenes tevékenységével kapcsolatban a következő tanulmány tartalmaz bővebb összefoglalót: SCREECH, Timón: „The English and the Control of Christianity in the Early Edo Period.” *Japan Review* 24. International Research Centre for Japanese Studies, National Institute for the Humanities, Kyoto, 2012. 3-40.

⁶⁷² A témáról bővebben: SZOMMER Gábor: „Az angol-holland kereskedelmi versengés Japánban.” *Századok*, 2004/4. szám. 849-879.

Ami viszont számunkra a legfontosabb: az állandó alkalmazkodásra kényszerített holland jelenlét az országban egy negyedik tényezővel is kiegészítést nyert, amely minden addiginál veszélyesebb volt a hispánok számára. Egyrésztől azért, mert a keresztény rendi ellentétek betetőzését jelentette Japánban, másrésztől a missziók szétzúzásával, az ibériai befolyás teljes megsemmisítésével fenyegette a Spanyol Korona szigetországbeli létét.

4.2.2. A keresztény rendi konfliktusok betetőzése

Hatalomra jutását követően Tokugava Iejaszu folytatta korábbi kereszténypártoló politikáját, amit a páterek nagy megnyugvással vettek tudomásul.⁶⁷³ A hittérítők elégedettségét tovább növelte, hogy Iejaszu vallási toleranciája nem csupán az evangelizáció engedélyezésében, hanem egyéb külsőségekben is látványosan megmutatkozott. A sógun felhatalmazást adott Juan Rodríguez⁶⁷⁴ atyának jezsuita rezidenciák építésére Edóban, Kiotóban és Nagaszakiban, továbbá saját földterületet adományozott Organtino atyának, ahol a páterek felépíthették rendházukat. Luis Cequeira püspök arról tájékoztatja a Fülöp-szigeteki Kormányzóságot, hogy 1603-ra a jezsuiták már 21 saját ingatlannal (rezidenciák és rendházak) rendelkeztek Japánban, ahol közel 300 misszionárius testvérük teljesített szolgálatot.⁶⁷⁵

Jóllehet Iejaszu tökéletesen érzékelte a jezsuita-domonkos-ferences feszültséget, saját részéről a politikai konszenzus fenntartására törekedett. Ennek megfelelően a ferencesek és a domonkos atyák is további engedményekhez jutottak: eképpen Iejaszu felhatalmazta Fray Jerónimo de Jesúst, hogy a fővárosban, Edóban is templomot építtethessen és nyíltan hirdethesse a kereszténységet.⁶⁷⁶

A keresztény missziók között kialakult feszültségek feloldása céljából VIII. Kelemen pápa (1591-1605) hatályon kívül helyezte XIII. Gergely 1585. évi bulláját, és 1603. december 12-én hivatalosan is engedélyt adott minden katolikus rendnek az evangelizációra Japánban.⁶⁷⁷ Az új pápai bulla azonban csak jogi értelemben rendezte a szigetországban tapasztalható ellentéteket, a mindennapokban a jezsuita és domonkos-ferences szembenállás nemhogy enyhült volna,

⁶⁷³ *Carta del Padre de la Compañía de Jesús a su compañero en la India Oriental* (1559-10- 20.) B.R.A.H. Mss. *Jesuitas*, Tomo 191, f.288r.

⁶⁷⁴ Juan Rodríguez (1561-1633) jezsuita hittérítő, aki ázsiai missziói alatt tevékenykedett Kínában és Japánban is. 1588-ban érkezett a szigetországba, ahol azután fontos tolmács- és fordítói munkakört töltött be, vagyis közvetítőként dolgozott a japán kormányzat és az ibériaiak között.

⁶⁷⁵ TAKIZAWA, 2010. 105.

⁶⁷⁶ CABEZAS, 1994. 386.

⁶⁷⁷ TAKIZAWA, 2010. 105.

sokkal inkább tovább fokozódott. A spanyol domonkosok és ferencesek panasszal álltak elő Rómában és Madridban.⁶⁷⁸ A domonkosok és ferencesek jezsuitákkal szemben felhozott vádpontjait mind VIII. Kelemen pápa, mind pedig III. Fülöp spanyol uralkodó kézhez kapta. Íme, néhány a legsúlyosabb kifogások közül:

- A jezsuiták minden lépésükkel akadályozzák más rendek működését Japánban.
- Nyíltan részt vesznek a Kína és Japán közötti kereskedelemben, hozzájutva a nagy mennyiségű selyemhez a hajók rakományaiból, amely rakományok jó része fizetség nélkül kerül a birtokukba.
- Raktárakat, sőt fegyvereket birtokolnak Japánban, amely azt jelenti, hogy saját tüzérséggel is rendelkeznek, amelyet pedig egy páter vezérel közülük.
- A keresztény férfiak és nők együtt laknak a pogányokkal, amely együttélésből születő gyermekek félig pogányok lesznek.
- A japán emberek letérdenek a jezsuiták léptei nyomában.
- Goában és egyéb helyeken is rendszeresen ellátogatnak a pogányok házaiba, ahol olyan ételeket esznek, amelyeket keresztény embernek tilos.
- Elveszik a bennszülöttek birtokait és annak adják oda, akinek csak akarják.
- Engedélyt adnak a házastárs eltaszítására és a válásra.
- Bennszülötteket kényszerítenek rabszolgasorba, akik ezután őket szolgálják.⁶⁷⁹

Ezek a vádpontok nagyrészt súlyos túlzásokat tartalmaztak, s egy természetellenes képet festettek a jezsuiták japán missziójáról. Némi igazságtartalom mégis fellelhető bennük, főleg a páterek kereskedelemben való részvétele tekintetében.

A 17. század elejére a jezsuiták és a domonkos-ferences szövetség közötti ellenségeskedés annyira elfajult, hogy már-már kezelhetetlennek tűnt. Sem a messze, Európában székelő pápa, sem az általa küldött vizitátorok (akik számos esetben szintúgy részrehajlóak voltak egyik, vagy másik fél javára) nem voltak képesek békét és nyugalmat teremteni a szigetország katolikus rendjei között.

A helyzetet tovább súlyosbította, hogy a rendi ellenségeskedés immár nyíltan spanyol-portugál alattvalói rivalizálást is jelentett. A koronahűségből adódó szembenállást tovább erősítette a spanyol és portugál hittérítők jezsuita renden belül eloszlása is: habár a Jézus Társaságában főleg portugálok képviseltették magukat, szép számmal találunk kasztíliai

⁶⁷⁸ *Carta de franciscanos sobre religiosos que pasan al Japón* (1603-06- 30.) A.G.I. Filipinas, 84, N.114.

⁶⁷⁹ GIL, 1991. 130-131.

származású jezsuitákat,⁶⁸⁰ akik akarva-akaratlanul saját koronájuk érdekeit tartották elsősorban szem előtt.

A katolikusok közötti torzsalkodás akkor vált igazán kockázatosszá az ibériaiak számára, amikor a hollandok felfigyeltek az ellenségeskedésre. A holland-japán kapcsolatok legveszélyesebb ismérve ugyanis a hollandok vallási koncepciójában rejlett: a protestáns hollandokat egyáltalán nem foglalkoztatta a sógunátus valláspolitikája és a japánok keresztény hitre való áttérítése. Pontosabban a *bakufu* valláspolitikája csak annyiban foglalkoztatta a hollandokat, amennyiben az a katolikus spanyolokat és portugálokat sújtotta. Ennek megfelelően az 1610-es évtizedtől a hollandokat az a határozott cél vezérelte, hogy minimálisra csökkentsék a spanyol befolyást Japánban, miközben továbbra is ki voltak szolgáltatva a japán államhatalom akaratának és döntéseik továbbra sem egy átgondolt külpolitikai akaratnyilvánítás mentén, hanem a pillanatnyi helyzetnek megfelelően születtek.

Úgy tűnik azonban, hogy a fekete legenda logikáját követve a hollandoknak sikerült meggyőzniük Iejaszut és tanácsadóit egy, a Tojotomi-örökségből fennmaradt japán félelem komolyságát illetően. A források alapján ugyanis valószínűsíthető, hogy a hollandoknak módjában állt felvázolni a sógunnak a spanyol inváziós módszert, amelynek legfőbb ismérveként a fegyveres megszállást megelőző vallási behatolást jelölték meg.⁶⁸¹ A hollandok magyarázata szerint a katolikus evangelizáció, a szamurájok tömegeinek áttérítése egy elvakult vallás oldalára Japán potenciális védvonalának teljes megsemmisítését jelenti, amelyet kíméletlenül követ a Spanyol Korona katonai inváziója.⁶⁸²

A spanyol katolikusok felháborodottan vették tudomásul a holland rágalmakat. Írásaikban próbálták meggyőzni a sógunat, hogy a hollandok vádjai alaptalan koholmányok. Ennek érdekében a hollandokat, mint az igaz hit *Ördögtől való* ellenségeit tüntették fel a sógunátusnak írt levelekben. Íme egy beszédes példa minderre:

*(...) Hollandia eretnekei [hazugmód] azt állították Önnek, hogy a spanyolok szándéka keresztény hitre téríteni minél több embert, hogy ily' módon ellophassák az Ön királyságát, mint tették azt Új-Spanyolország esetében is.*⁶⁸³

⁶⁸⁰ BAYLE, Constantino: *Un siglo de la Cristianidad en el Japón*. Labor, Barcelona, 1935. 79.

⁶⁸¹ TAKIZAWA, 2010. 114.

⁶⁸² MANZANO, 2014. 335.

⁶⁸³ *Carta de Diego de San Francisco sobre Japón* (1618) R.H.A. *Jesuitas*, Tomo 108. 361r. (Impreso: Madrid, 1632.)

Ezzel a szigetországi keresztény konfliktusok elérték csúcspontjukat. A keresztény ellentétek egy új, ám minden eddiginél veszélyesebb elemmel váltak teljessé: a katolikus-protestáns gyűlölködéssel,⁶⁸⁴ amely mögött komoly hatalmi rivalizálás és érdekérvényesítési törekvés állt. A viszály miértjeit – keresztény teológiai szempontból – a japánok egyáltalán nem értették, de nem is volt rá szükségük. A holland propaganda abszolút meggyőzőnek látszott: a *bakufu* számára egyre világosabbá vált, hogy a kereszténység az országot mételyező méreg, egy félelmetes, lappangó ellenség előfutára, amiért az idegen hitet mihamarabb fel kell számolni.

⁶⁸⁴ Ez nem azt jelentette, hogy a hollandok és az angolok nem konfrontálódtak volna egymással. A hollandok például rendszeresen azzal vádolták az angolokat, hogy ágyút adnak el a spanyoloknak. A témáról lásd: BOXER, Charles Ralph: „War and Trade in the Indian Ocean and the South China Sea, 1600–1650.” *Great Circle*, 1(2). 1979. 3-17.

4.3. Az izolációs politika előtérbe kerülése, az ibériaiak kitiltása Japánból

4.3.1. A keresztényellenes politika kiújulása és a japán „önbezárkózás”

1609-ben a spanyol *San Francisco* nevű gálya hajótörést szenvedett Japán partjainál, fedélzetén a Fülöp-szigetek ex-kormányzójával, Rodrigo de Vivero y Velascóval.⁶⁸⁵ Sikeres megmenekülését követően Vivero Japánban maradt, mint III. Fülöp hivatalos szigetországi nagykövete, és diplomáciai kapcsolatot alakított ki a sógunátussal.⁶⁸⁶ Először fordult elő a spanyol-japán kapcsolatok történetében, hogy egy magas rangú spanyol tisztviselő személyesen is találkozott Iejaszuval és annak fiával, a második Tokugava sógunnal, Hidetadával.⁶⁸⁷

A 17. század második évtizedének kezdetén Iejaszu politikája egyfajta egyensúlyozáson alapult a spanyol és a holland kapcsolat között. Ennek bizonyítéka, hogy egyre nagyobb figyelmet szentelt a hollandoknak, de biztonsági okokból a spanyol vonalat sem kívánta drasztikusan elvágni.

1610-ben a sógun útnak indított egy kereskedőt Új-Spanyolországba. Tokugava Iejaszu örököse, Tokugava Hidetada⁶⁸⁸ pedig egy rövid levelet küldött Lerma hercegének 1610. június 24-én.⁶⁸⁹

*(...) Don Rodrigo Vivero, a Fülöp-szigetek volt kormányzója azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy adjak engedélyt az Új Spanyolországból érkező kereskedelmi hajóknak, ebbe az országba [Japánba], arra hogy behajózzanak és kikössenek bármely kikötőben Japán földjén [mintegy a barátságunk zálogaként]. Elküldök hát neki öt páncélt, a legjobb minőségűeket. Alonso Muñoz atya és Luis Sotelo atya pedig személyesen közölni fogják Önnel a kereskedelmi megállapodásunk feltételeit.(...)*⁶⁹⁰

⁶⁸⁵ Rodrigo de Vivero y Velasco (1564-1636) spanyol nemes, a Fülöp-szigetek 13. kormányzója 1608 és 1609 között.

⁶⁸⁶ *Carta de Vivero sobre su llegada y situación.* (1608-07-8.) A.G.I. *Filipinas*, 7,R. 3,N. 38

⁶⁸⁷ GIL, 1994. 149.

⁶⁸⁸ Tokugava Hidetada (1579-1632) az Edo-bakufu 2. sógunja 1605-től egészen 1623-as lemondásáig.

⁶⁸⁹ A levelet Lerma hercegének címezték. Ennek oka, hogy III. Fülöp (1598-1621) spanyol uralkodó visszavonult a politikától (a királyt jobban érdekelte a vadászat, mint az államügyek) és Spanyolország vezetését „kegyencére”, Lerma Hercegére bízta. A herceg 1618-ig lényegében egyedül kormányozta az országot.

⁶⁹⁰ *Carta del señor universal del Tokugawa Hidetada (Minamoto Hidetada) al duque de Lerma.* (1610-07-24.) A.G.I./27.7//MP-ESCRITURA_CIFRA,31.

28. kép: Tokugava Hidetada sógun levele Lerma hercegének (1610)

A spanyolok mind féltékenyebben figyelték a hollandok növekvő tekintélyét. Félve kereskedelmi és vallási téren kivívott pozícióikat, tárgyalásaikban egyre több hibát követtek el: fölösleges követelésekbe, olykor burkolt fenyegetőzésekbe bonyolódtak. Erről árulkodik számunkra Rodrigo de Vivero a sógunátusnak írt levele is 1609-ből.

„(...) úgy gondolom, kifejtettem már, hogy Ő Császári Felsége és az én uram, Fülöp király között lévő barátság, tartós és igaz barátság két Uralkodó között, ígéreteinkhez híven [ügyeljünk hát, hogy] e kötelék meg ne szakadjon, hiszen az ellenségek nem férnek meg egy házban. Így Felséged részéről úgy lenne illendő, hogy [ügyünk] szolgálatában megparancsolja a hollandoknak, távozzanak azonnal a [japán] királyságból, mert másképpen sem Királyom, sem az ő hadihajói nem élvezhetik a biztonságot és a védelmet Japánban.

(...)

És emlékezetem szerint azt a kérést is megfogalmaztam, hogy minden alkalommal, amikor Felséges királyom elküldi kapitányát vagy nagykövetét [Japánba], fogadják őt a királyság minden részében, biztosítsanak számára megfelelő szálláshelyet, mint annak a személynek, aki egy Hatalmas Király nevében érkezett Japánba. S ez a személy éppen úgy [mint az előzőekben említett hivatalnokok] hozhasson magával papokat, akik misét celebrálnak

*számára és birtokolhasson állami templomokat e célra. És biztosítson elsőbbséget bármely spanyol ember számára és büntesse meg azokat, akik bármilyen bűnt elkövetnek ellenük. (...)*⁶⁹¹

Katolikus ellenlábasaikkal ellentétben a hollandok japán kapcsolatai az 1610-es esztendőktől egyre előnyösebbnek mutatkoztak. 1613-ban a *bakufu* megerősítette korábbi engedélyét, miszerint a hollandok Hirado és Nagaszaki kikötőiben kereskedelmi telepet működtethetnek.⁶⁹² A sógunátus számára a holland vonal melletti kiállás döntő okát az jelentette, hogy a protestáns „szőke barbárokat”⁶⁹³ egyáltalán nem jellemezte a katolikus ibériaiak erőszakos valláspolitikája, és mindenben alávetették magukat a japán politikai berendezkedés érdekeinek, ami osztatlan szimpátiát váltott ki Edóban.

Ezen a helyzeten már Luís Cerquiera püspök⁶⁹⁴ sem tudott változtatni, aki 1606-tól sorozatos audienciákon vett részt Iejaszunál. Ironikus a tény, de a hollandok által Japánba exportált „fekete legendát”, éppen maguk a spanyolok erősítették meg a sógun és tanácsadóinak körében. Vivero újabb levele (szintén 1609-ből) a szigetország katonai diktátorának tovább mélyítette a szakadékot a japán vezetés és a spanyol fél között:

„Elsőként: kérem önt becsülje és óvja a keresztény papokat minden rendeletében, amely törvényerőre emelkedik Japánban, és parancsolja meg, hogy hagyják papjainkat szabadon tevékenykedni házaikban, templomaikban. Senki őket meg ne sérthesse, mert a mi Urunk, Fülöp király szemeit állandóan papjaira, mint Isten minisztereire veti, s így Felségednek is még inkább figyelmet kellene fordítania ezekre az ügyekre. Ezt tanácsolom önnek elsőként és legfőképpen.

Másodízben: kérem önt, hogy óvja és mozdítsa előre a barátságot, amit uralkodónk, Fülöp király ajánl, annál is inkább, mert ő a legmagasztosabb uralkodó, a királyi herceggel az oldalán, ezen a világon. Senkivel sem lehet őt összevetni, ő a legnagyobb monarcha, a legkegyelmesebb és leghatalmasabb mindenben, (...) még akkor is, ha oly' távoli és innen messze eső helyén a földnek (...).

Harmadszorra: (...) megőrizvén a mi urunk, Fülöp király barátságát, azzal tartozik felséges személyének, hogy nem tűri meg sem urunk [közvetlen] ellenségeit, sem azokat, akik

⁶⁹¹ SOLA, Emilio: „Rodrigo de Vivero en La Corte de los Tokugawa.” <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2011/07/A-PAC04-vivero.pdf> (Utolsó letöltés: 2018. 04.24.) 33. (A továbbiakban: *Rodrigo de Vivero en La Corte de los Tokugawa*)

⁶⁹² TAKIZAWA, 2010. 108.

⁶⁹³ Ezzel az elnevezéssel illették a japánok az országba érkező, észak-európai hollandokat és az angolokat.

⁶⁹⁴ Cerquiera állandó székhelye Nagaszaki városa volt.

[bármily módon] szembe helyezkednek az ő koronájával: úgy, mint a hollandok, akik az ön királyságában jelen idő szerint is tartózkodnak. Ennél fogva kérem öntől, adja parancsba a hollandok kiűzését, mert ennek elmaradása összeegyeztethetetlen lenne királyom barátságával. Mivel ezek az emberek rossz szándékúak és alantas származásúak, [úgy vélem] ez éppen elegendő ok arra, hogy ne léphessenek egyezsége az ön magasságos személyével és ne legyen nekik se oltalmuk, se menedékük az ön földjein, királyságaiban és tartományaiban.”⁶⁹⁵

A Spanyol Korona utolsó hivatalos képviselője Japánban Sebastián Vizcaíno⁶⁹⁶ volt. Vizcaíno 1611. március 22-én kelt útra Acapulcóból és június 10-én érkezett meg Japánba, Uruga kikötőjébe, mint III. Fülöp hivatalos megbízottja. Érkezéséről levélben tudatta a sógunátust.⁶⁹⁷

Vizcaíno június 22-én lépett be Edo városába, ahol a japánok a legnagyobb tisztelettel fogadták. Küldöttségének tagjaiként elkísérték őt, Luís Sotelo, Pedro Bautista és Diego Ibañez atyák. Küldetése fő céljának a hollandok megfékezését tekintette, amelynek elsődleges eszköze az volt, hogy feltárja a japán államvezetés előtt az igazságot: a hollandok eretnek rebellesek, a Korona elárulói, akik törvényes uruk, Spanyolország uralkodója ellen fordultak.

Június 24-én a spanyol diplomata találkozott Date Maszamunével,⁶⁹⁸ aki Iejaszu közvetlen körének tanácsadója volt.⁶⁹⁹ Maszamune, aki azonnal megértette a spanyol diplomata jövetelének célját, fontos összekötő szerepet töltött be Vizcaíno és a sógunátus között.⁷⁰⁰ 1611. július 12-én a spanyol küldött végre személyes audiencián találkozhatott Go-Mizunoo császárral, valamint Tokugava Iejaszuval és fiával Hidetadával is.⁷⁰¹ Említett találkozó alkalmával Vizcaíno kifejtette, hogy a hollandok nem többek, mint hitszegő lázadók, s azt

⁶⁹⁵ Rodrigo de Vivero en La Corte de los Tokugawa, 23.

⁶⁹⁶ Sebastián Vizcaíno (1548-1624) spanyol diplomata Új-Spanyolországban, Alsó-Kaliforniában, a Fülöp-szigeteket és végül Japánban. Vizcaíno politikai pályafutásáról lásd: MATHES, William Mitchel: *Sebastián Vizcaíno y la expansión española en el Océano Pacífico*. UNAM, Mexikó, 1973.

⁶⁹⁷ Carta que el general escribió al emperador del Japón. (1611-06-10.) <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2013/11/Relaci%C3%B3n-del-viaje-de-Sebasti%C3%A1n-Vizca%C3%ADno-1612-1614.pdf> (Utolsó letöltés: 2018.04.27.) 17-18.

⁶⁹⁸ Date Maszamune (1567-1636) a Date-klán vezetője, Deva- és Micu tartomány ura. A hadakozó hadurak korának (*Szengoku Dzsidai*), később pedig az Edo-korszak egyik legjelentősebb *daimjó*ja. akit Tokugava Iejaszu politikai „jobb kezéként” tartottak számon. Egyik szemére egészen fiatalon megvakult, amiért a japán történelemben az „Egyszemű Sárkány” néven vált ismertté.

⁶⁹⁹ YUSTE, 2015. 88.

⁷⁰⁰ GASCÓN DE CARDONA, Alonso y GORDILLO, Francisco: *Una relación de Japón de 1614 sobre el viaje de Sebastián Vizcaíno*. Ed. Tremml-Werner, Brigit – Sola, Emilio. <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2013/11/Relaci%C3%B3n-del-viaje-de-Sebasti%C3%A1n-Vizca%C3%ADno-1612-1614.pdf> (Utolsó letöltés: 2018.04.27.) 30. (A továbbiakban: *Una relación de Japón de 1614 sobre el viaje de Sebastián Vizcaíno*.)

⁷⁰¹ *Una relación de Japón de 1614 sobre el viaje de Sebastián Vizcaíno*. 35.

követelte a japán államvezetéstől, hogy azonnal távolítsa el a protestáns eretnekeket az országból.

Egy hónappal később, augusztus 25-én Vizcaíno külön feljelentést tett William Adams ellen, figyelmeztetve a sógunat, hogy Adams nem több mint egyszerű kalóz, aki rablásból és árulásból él.⁷⁰² Vannak arra utaló jelek, hogy Vizcaíno feljelentésére azért volt szükség, mert Adams kihasználva a sógunnal való közvetlen kapcsolatát határozott spanyolelles politikát folytatott, de ezt az elméletet közvetlen bizonyítékok nem támasztják alá. Mindenesetre a feljelentés azt sugallja számunkra, hogy a spanyolok komoly fenyegetésnek tekintették William Adamsnek a szamuráj hierarchiában betöltött pozícióját és az abból fakadó politikai lehetőségeit.

Ezt követően a spanyol diplomata mind személyesen, mind pedig írásaiban többször is felhívta a sógunátus figyelmét, milyen előnyökkel és hátrányokkal jár, amennyiben a *bakufu* támogatja, avagy akadályozza a spanyolok tevékenységét a térségben.⁷⁰³

Vizcaíno és a *nanbandzsinok* követelőzései, burkolt fenyegetőzései semmiféle célt nem értek el Edóban. A korábbi helyzet teljesen megváltozott. A japán államvezetés, amelynek a 17. század első évtizedében még számolt a spanyol kereskedőhajók jelentette esetleges előnyökkel, az 1610-es esztendőkre egy merőben más nemzetközi lehetőség előtt állt. A korábbi japán egyensúlypolitika egyre inkább a holland-japán kereskedelmi lehetősége felé kezdett elbillenni.⁷⁰⁴ Mindeközben Vizcaíno elkövette azt a hibát, hogy a *bakufu* engedélye nélkül, titokban indul el felkutatni két szigetet, amelyek az ibériai legendákban *Rico de Oro* és *Rico de Plata* néven híresültek el. A diplomata soha nem találta meg az említett szigeteket, ráadásul hajótörést szenvedett, így titkos akciója lelepleződött a sógunátus előtt.⁷⁰⁵ Az incidens következményeként Sebastián Vizcaínónak távoznia kellett Japánból.

Ezt követően a Tokugava-kormányzat még bizalmatlanabbá vált a Spanyol Korona alattvalóival szemben. Iejaszu hamarosan megtudta, hogy már a közvetlen környezetében is vannak keresztény *daimjó*k. Ez a felismerés egyértelműen alátámasztotta a hollandok korábbi állításait, s egyben a japánok legnagyobb félelmét is, miszerint az idegen vallás, egy spanyol invázió esetén, egész néptömegeket lenne képes mozgósítani a *bakufu* ellen.

⁷⁰² *Una relación de Japón de 1614 sobre el viaje de Sebastián Vizcaíno*. 42.

⁷⁰³ GIL, 1991. 319.; YUSTE, 2015. 92.

⁷⁰⁴ Megjegyzendő azonban, hogy a japán irányváltást nem valamiféle kereskedelmi kényszer motiválta, hiszen a kínai kereskedőhajók útjai a 17. század elején rendszeresé váltak Japán irányába. Ez a kereskedelem eddigre már jelentősen felülmúlta az európaiak által bonyolított távol-keleti árucserét. Vagyis a spanyol vonal holland lehetőségekre cserélése sokkal inkább a *bakufu* gazdaságpolitikai széleslátásáról tanúskodik, mintsem bármilyen európai-japán kereskedelmi kényszerűségről.

⁷⁰⁵ TAKIZAWA, 2010. 129.

Szóban forgó fenyegetés okán a sógunátus kettős lépésre szánta el magát. 1612. március 21-én rendeletben tiltotta meg a keresztény hit gyakorlását a *bakufu* közvetlen ellenőrzése alatt álló területeken (Edo, Kioto, Szunpu).⁷⁰⁶ Ezzel egy időben a *bakufu* azt is felmérte, hogy az országban hatalmas keresztény tömeg él, köztük számos magas rangú szamuráj vagyis a spanyol vonal drasztikus elvágása továbbra is potenciális veszélyforrást hordozhat magában.⁷⁰⁷ Következésképpen Vizcaíno nagykövetsége Japánban mégsem maradt teljesen eredmény nélküli. A sógunátus, hogy továbbra is fenntartsa az érdeklődés látszatát a Spanyol Korona irányába, a diplomáciai- és kereskedelmi viszonyok tisztázására 1613-ban útnak indított egy küldöttséget, amelynek úti célja Madrid és Róma volt.

Az úgynevezett *Keicsó-misszió* az ósúi daimjó, Date Maszamune támogatásával hagyta el Japánt 1613. szeptember 15-én. A delegáció vezetője Maszamune egyik vazallusa Haszekura Cunenaga volt. Vele tartott Sebastián Vizcaíno nagykövet és Luis Sotelo⁷⁰⁸ atya, valamint 140 japán keresztény is.

A küldöttség 1614 januárjában hajózott be Acapulcoba, majd egy gyors adminisztratív átszervezést követően, 30 fővel folytatta útját Európa felé a *San Juan Bautista-galleon* fedélzetén.⁷⁰⁹ A japánok október 23-án érkeztek meg Sevillebe.⁷¹⁰

1615. január 30-án III. Fülöp spanyol uralkodó fogadta Cunenagát és társait egy személyes audiencia keretében, amely alkalommal Cunenaga kifejtette a királynak, hogy céljuk a Spanyol Koronával való állandó diplomáciai- és kereskedelmi kapcsolatok biztosítása. Egyben átnyújtotta Date Maszamune levelét III. Fülöpnek, aki azonban nem kívánta átvenni a dokumentációt, tiltakozásul a sógunátus sorozatos keresztényellenes intézkedéseire, amelynek híre ekkor már eljutott Madridba is. A király közölte Cunenagával, hogy a spanyol-japán kapcsolatok egyik alapfeltétele a hollandok azonnali távozása a szigetországból.

A szerencsétlen találkozót követően Cunenaga, hogy bizonyítsa jövetelének jó szándékát, február 17-en ünnepélyes külsőségek között megkeresztelkedett a madridi Descalzas-kolostorban, felvéve új keresztény nevét: Filipo Francisco Haszekura Rokuemon.⁷¹¹

⁷⁰⁶ *Relación del suceso que tuvo nuestra santa fe en los Reinos del Japón desde 1612 hasta 1615. Rey de España Felipe III.* B.N.M. R-19199; *Palacio Real*, VII-66. 16-17 pp.

⁷⁰⁷ Ebből a szempontból a Tokugava-sógunátus kereszténypolitikája kínos egyensúlyozásnak tűnik számunkra, hiszen a mérleg nyelve egyre inkább a keresztényellenes politika felé billent, miközben a japán államvezetés próbált úrrá lenni a keresztények támasztotta félelmén is.

⁷⁰⁸ Luis Sotelo (1574-1624) ferences rendi hittérítő.

⁷⁰⁹ A delegáció többi japán tagja Mexikóban maradt, mint a sógunátus hivatalos képviselőjének tagjai. A témáról bővebben lásd: LEÓN-PORTILLA, Miguel. "La embajada de los japoneses en México, 1614. El testimonio en náhuatl del cronista Chimalpahin." *Estudios de Asia y África*, n° 17. El Colegio de México, México D.F., 1981.

⁷¹⁰ *Relato de Padre Diego Caballero de Cabrera sobre los delegados del emperador de Japón.* B.R.A.H. Mss. Muñoz 92, folio 55v. In: GIL, 1991. 416.

⁷¹¹ TAKIZAWA, 2010. 131.

29-30. kép: Haszekura Cunenaga egy 1615-ös Rómában készült festményen (balra), Haszekura Cunenaga Luís Sotelo atya társaságában Rómában (jobbra)

1615 augusztus végén a delegáció tovább indult Itáliába és október 20-án érkezett meg Rómába.⁷¹² Kilenc nappal később, október 29-én V. Pál személyesen fogadta Haszekura Cunenagát, és köszöntötte őt a keresztségben.⁷¹³ A japán követ kérte a pápát, hogy járjon közbe a spanyol királynál a kereskedelmi-, diplomáciai viszonyok rendezése érdekében, kérését azonban a Katolikus Egyház feje illedelmesen meg sem hallotta.⁷¹⁴

Ezt követően a japán delegáció újra visszatért Spanyolországba, hogy újabb tárgyalásokat folytasson III. Fülöppel, ám a madridi udvar nem engedett korábbi álláspontjából.⁷¹⁵ A küldöttség végül hosszú kitérőket követően (India, Fülöp-szigetek) 1620-ban tért vissza

⁷¹² Hasekura római látogatásáról bővebben: TAKIZAWA, Osami: “La delegación diplomática enviada a Roma por el señor feudal japonés Date Masamune (1613-1620)”. *Boletín de la Real Academia de la Historia*, t. CCV, cuaderno I (enero-abril, 2008). 137-158.; OIZUMI, José Koichi y GIL, Juan: *Historia de la Embajada de Idate Masamune al Papa Paulo V (1613-1615) por el Doctor Escipión Amati intérprete e historiador de la Embajada*. Doce Calles, Aranjuez, 2011.

⁷¹³ *Discurso del Doctor Don Juan Cervicios*. B.R.A.H. *Jesuitas*, Tomo 31. 3r. Madrid, 1628.

⁷¹⁴ A katolikus egyház távol-keleti politikájáról bővebben lásd: SANZ, Leandro Tormo: „Bibliografía sobre historia de la iglesia en el Extremo Oriente relacionando con España” In: *El Extremo Oriente Ibérico*, 1989. 391-413.

⁷¹⁵ A Keicsó-misszió spanyolországi látogatásának részleteiről lásd: VELÁZQUEZ Y SÁNCHEZ, José: *La embajada japonesa en 1614*. Historia sevillana. Comisaría de la Ciudad de Sevilla, 1992/ Ayuntamiento de Sevilla, Sevilla, 1992. (edición original, 1862).; OIZUMI, José Koichi: *Estudios sobre la misión de la era Keicho*. Bunshindo Ltd., Tokyo, 1994.;

Japánba, amikor már a belső politikai helyzet gyökeresen megváltozott a szigetországban.⁷¹⁶
(6-os számú térkép)

Sebastián Vizcaíno 1612-es távozását követően a Spanyol Koronának nem maradt komoly diplomáciai képviselője, s ezzel védelme sem Japánban. 1614. január 28-án Iejaszu megparancsolta a katolikus keresztény pátrok eltávolítását Kiotóból, egyben „kiküldött egy bírót, Ókubo Tadacsikát,⁷¹⁷ akinek az volt a feladata, hogy az ügyben hivatalosan is eljárjon”.⁷¹⁸ December 23-án napvilágot látott a sógunátus hivatalos levele (*Bateren Cuihógun*), amely a keresztény hittérítőket Japánból való kiűzetéssel fenyegette meg.⁷¹⁹ Íme, az említett dokumentum néhány fragmentuma:

„(...) A keresztények evangelizálták a japánokat és ezzel a tetteikkel megszentelték a sintoista és buddhista Isteneket. Továbbá ezen keresztül szándékukban állt megváltoztatni a japán politikát. (...)

A keresztény Páterek mindent megtettek a japán államforma gyakorlása ellen, becsmérezték a sintoizmust, kritizálva annak ortodox doktrínáit, lebecsülték az erkölcsöt és elvetették a helyes ítélőképességet. (...)

Amikor a japán keresztények látják a mártírokat, hirtelen leborulnak és imádkozni kezdenek. Igazság szerint ők ezért mind eretnekek, ellenségei az Isteneknek és a Buddhának. (...)⁷²⁰

Tokugava Iejaszu halálát (1616) követően a sógunátus külpolitikai vonalvezetésében további szigorítások történtek. 1616. augusztus 8-án Tokugava Hidetada megerősítette apja keresztényellenes intézkedéseit, valamint azt, hogy az európai kereskedőhajókat fokozott ellenőrzésnek kell alávetni. Szeptember 18-án a sógun egy rendeletében (*Baterensumon Gosei Kinpóso*) megtiltotta minden japán számára, hogy a jövőben a keresztény hit követőjévé váljon.⁷²¹

⁷¹⁶ A *Keicsó-misszió*t tekintjük a spanyol-japán kapcsolatok első hivatalos küldöttségének, hiszen azt az – eddigekkel ellentétben – a legitim japán államhatalom menesztette. Ebből adódóan a spanyol-japán diplomácia születésének dátumát a 1614-es esztendőben határozhatjuk meg, amelynek 400 esztendő centenáriumát a két ország 2014-ben és 2015-ben ünnepelte. (A történelmi megemlékezések számos kulturális program keretében 2014-ben Japánban, 2015-ben pedig Spanyolországban zajlottak le.)

⁷¹⁷ Ókubo Tadacsika (1553-1628) japán *daimjó*, a Tokugava-államapparátus hivatalnok.

⁷¹⁸ TAKIZAWA, 2010. 115.

⁷¹⁹ A levelet, a sógun hivatalos megbízásából a buddhista Koncsiin Súden (1569-1633) fogalmazta meg.

⁷²⁰ A forrást közli: TAKIZAWA, 210. 115. A dokumentum teljes szövegét az alábbi mű tartalmazza: CABEZAS, 1994. 383-384.

⁷²¹ TAKIZAWA, 2010. 119.

A burkolt biztonsági intézkedéseken túl a rendeletek mögöttes célja az volt, hogy a *bakufu* végérvényesen állami monopóliummá tegye a külkereskedelmet, amelynek érdekében meg akarta szakítani gazdasági együttműködését a katolikus spanyolokkal és portugálokkal. Ennek első lépéseként a sógunátus elrendelte, hogy külföldi hajó kizárólag Hirado és Nagaszaki kikötőibe futhat be,⁷²² 1622-ben pedig megtiltotta a portugálok számára, hogy Japánban éljenek, avagy japán hajókon szolgáljanak, mint kapitány vagy navigációs tiszt.⁷²³ 1623-ban Anglia felszámolta érdekeltségét Japánban, és kereskedői önként távoztak az országból, mivel az nem váltotta be a hozzá fűzött angol reményeket.⁷²⁴ A következő esztendőben a Tokugavák megtiltották a spanyolok behajózását, mert tervük, hogy Új-Spanyolországgal kereskedjenek nem vált valóra,⁷²⁵ ugyanakkor Japán – a szigorú tilalmak ellenére – változatlanul a spanyol hittérítők egyik célállomásául szolgált.

1633-tól a *bakufu* korlátozta, 1635-től pedig teljesen megtiltotta a japán hajók kihajózását,⁷²⁶ végül Tokugava Iemicu⁷²⁷ sógun rendeletet bocsátott ki 1636. június 22-én:

1. *A jövőben egyetlen japán hajó sem hagyhatja el az országot azzal a céllal, hogy külföldi országok felé navigáljon.*

2. *A jövőben egyetlen japán hajó sem indulhat titokban idegen föld felé. Amennyiben valaki megkísérli azt, halálra ítéltetik, a hajó elkoboztatik, tulajdonosa pedig azonnal lefogattatik és letartóztatásban marad, amíg a legfelsőbb hatalom további információk birtokába nem jut.*

3. *Minden japán, kik éljenek idegen földön és visszatérni szándékoznak Japánba, halálra ítéltetnek.*

4. *Amennyiben bármilyen Kirishitan (keresztény) találtatik, ellene mindkét nagaszaki-i bugjo (előljáró) teljes körű vizsgálatot kezdeményezzen.*

5. *Minden olyan személy, aki felfedi bármelyik bateren⁷²⁸ tartózkodási helyét, 200 vagy 300 ezüstpénz jutalomban részesüljön.*

Amennyiben további keresztény csoportok is felfedésre kerülnek, a bejelentők diszkréten nyerjék el jutalmukat, ugyanúgy, mint eddig.

⁷²² Kivételt képeztek a kínai hajók, amelyek bármely japán kikötőben horgonyt vethettek.

⁷²³ TAKIZAWA, 2010. 122.

⁷²⁴ SZOMMER, 2004/4. 877.

⁷²⁵ Legalábbis ez volt a hivatalos magyarázat.

⁷²⁶ JAMADZSI, 1989. 209.

⁷²⁷ Tokugava Iemicu (1604-1651) az Edo-bakufu harmadik sógunja 1623 és 1651 között.

⁷²⁸ Ez az elnevezés a modern diplomáciában használatos *persona non grata* kifejezéssel azonosítható a leginkább. Jelentése azonban még pejoratívabb.

6. Idegen hajók érkezésekor elrendeltetik azok őrizet alá vétele az Omura Klán hadihajói által, és Edo azonnali informálása, ugyanúgy, mint eddig.

7. Minden idegen, aki segít a batereneknek, vagy más idegen gonosztevőnek, az Omura börtönébe zárasson, ugyanúgy, mint eddig.

8. A jövőben minden befutó hajót szigorú ellenőrzésnek vessenek alá, baterenek felkutatása céljából.

9. A jövőben a Déli Barbárok egyetlen ivadéka sem tartózkodhat Japánban. Mindenki, aki megsérti ezen intézkedést halálra ítéltetik, családja pedig megfenyítettik a büntett súlyossága szerint.⁷²⁹

10. Ha valamelyik japán pártfogolja a Déli Barbárok ivadékait, tettével kiérdemli a halált. Mindazonáltal gyermekei és szülei átadatnak a Déli Barbároknak és ez által száműzetnek.

11. Ha valamely száműzött megkísérli a visszatérést vagy a kapcsolatteremtést Japánnal, levélben vagy más módon, ha elfogadtatik, halállal lakoljon, mindeközben családja megfenyítették a büntett súlyossága szerint.

12. A szamurájok nem tarthatnak fent közvetlen kapcsolatot az idegen hajókkal vagy a Nagaszakiban tartózkodó kínaiakkal.

13. Az öt település (Edo, Kiotó, Oszaka, Szakai és Nagaszaki) lakosain kívül senki sem gyakorolhatja az ito-vappu elosztását, és nem vehet részt a selyemimport árainak megállapításában.

14. A felvásárlás csak az ito-vapput követően lehetséges, amelyben a lehető legnagyobb szigorral kell eljárni mindenki felé. Az üzletkötésre összesen húsz nap engedélyeztetik.

15. A kilencedik hónap huszadik napja a külföldi hajók beérkezésének kiszabott határa, azonban az utolsó érkezőknek ötven díjmentes napjuk van a tartózkodásra, az érkezés napjától fogva.

16. Az el nem adott áruk nem maradhatnak a japánok állásaiban, sem letétben, sem megőrzésben.

17. A sógunátus öt városa képviselőinek meg kell érkezniük Nagaszakiba, nem később, mint a hosszú hónap⁷³⁰ ötödik napja. Azok, akik elkésnek, nem vehetnek részt a selyem elosztásában és felvásárlásában.

⁷²⁹ „...a büntett súlyossága szerint.” Azt, hogy ez pontosan mit jelent, nem tisztázták, így a büntetés elveiben a börtöntől a nyilvános megaláztatáson és kínzásra keresztül, akár a halálig is terjedhetett.

⁷³⁰ Szeptember hónap (nagacuki).

18. A Hiradóba érkező hajók nem folytathatnak semmilyen kereskedelmi tevékenységet, amíg rakományuk értékét Nagaszakiban meg nem állapították.⁷³¹

Az úgynevezett *Önbezárkózási Ediktum* szövegéből kiderül, hogy az – elviekben – nem zárta ki a spanyolokat és a portugálokat a kereskedelmi tevékenységből. Az idegen érdekeltség teljes kontrollálása érdekében azonban a *bakufu* egyedi protokollt léptetett érvénybe, amely kötelező jellegű volt minden idegen számára. A külföldieknek évről-évre tisztelgő látogatásokat kellett tenniük Edóban, ahol japán szokásnak megfelelően a földig kellett hajolniuk a sógunátus képviselői előtt. Említett protokoll elfogadhatatlan volt a Spanyol Korona számára. Velük ellentétben a hollandok, a várható haszon reményében, elfogadták a megalázó feltételeket, s a holland követek rendszeresen eleget tettek a tisztelgő látogatásoknak Edóban.⁷³²

Ráadásul a hollandok katonai erejüket is nyíltan a sógunátus szolgálatába állították. 1637-ben a kjúsúi Simabara és Amaszuka környékén parasztfelkelés tört ki. A lázadók túlnyomó többségben keresztény hitre tért japánok voltak. Az úgynevezett Simabara-háborúban (*Simabara no Ran*) a *bakufu* hadai nem bírtak a felkelőkkel, így a sógunátus a hollandok beavatkozását kérte, akik ágyúikkal végül bevették a felkelés központját. Ez volt az első olyan háború a szigetország történetében, amit a japán központi hatalom egy európai hatalom segítségével vívott meg.

Természetesen a hollandok nem érdek nélkül vetették be haderejüket a *bakufu* oldalán. A sógunátus ugyanis – a hollandok sugallatára – a portugálokat tette felelőssé a felkelés kitöréséért, ezért 1639-ben végleg kitiltották az országból a „déli barbárokat”, életre hívva azt a sajátos japán jelenséget, amit hagyományosan bezárkózásnak (*szakoku*) nevezünk.⁷³³

⁷³¹ A forrást közli: MARÍN, 2001. 17-18.

⁷³² A témáról bővebben: PINIELLA, Ramón Vega: „Temor a España. Las primeras audiencias holandesas ante el shogun (1543).” *Mediterrán World* 35-36. Veszpremi Pro Human Sciences Foundation of Hungary, Veszprém, 2016. 27-43.

⁷³³ A japán izolációs politika 1639-től 1854-ig tartott. A teljes elszigetelődés kérdésében azonban nem szabad megfeledkeznünk a hollandokról, akik egyetlen európai országgént a térségben még hosszú ideig szerepet játszottak Japán korlátozott külkapcsolatainak fenntartásában. (Az izolációs-elmélet beidegződése okán hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni ezt a tényt.) A *szakoku* előtérbe kerülésének folyamatáról lásd: TOBY, Ronald: „Reopening the Question of Sakoku: Diplomacy in the Legitimation of the Tokugawa Bakufu.” *The Journal of Japanese Studies*, Vol. 3, No. 2. The Society for Japanese Studies, 1977. 323-363.

4.3.2. Keresztényüldözések

A 17. század első évtizedére, a japán keresztények száma elérte a 370 000 hívőt, míg 1612-re, a Tokugavák első keresztényellenes rendeletének évére, már meghaladta a 400 000 főt, miközben az ország lakossága a békének köszönhetően 15-17 millióra növekedett. Az 1614-es rendeletet követően megkezdődtek a keresztényüldözések az országban. A módszeres üldöztetés hamarosan egész Japánra kiterjedt, nem kímélve sem az atyákat, sem a köznépet, sem pedig a keresztény *daimjó*kat. Példának okáért, Takajama Ukon *daimjó* ugyanúgy az üldöztetettek listáján volt, akárcsak az a 26 jezsuita, 7 domonkos, 6 ferences, 1 ágostonrendi és 5 japán pap, valamint 55 japán keresztény rendszolga, akiket elsőként égettek meg hitük megtartása miatt. Ezt látva Takajama Ukon egész családjával elhagyta az országot, és először Makaóba, onnan pedig Manilába menekült.⁷³⁴

1620. szeptember 20-án Szendai városában, amely település egykoron Date Maszamune birtokában volt, szabályos hajtóvadászat kezdődött a keresztényekkel szemben. 1622-ben a jezsuiták már 118 áldozatot tartottak számon,⁷³⁵ amelynek legfőbb okaként a keresztények a sógunátus azon félelmét jelölték meg, miszerint az evangelizáció egy spanyol invázió előfutára, s amit az ibériaiak a protestáns eretnek hollandok mesterkedésének tulajdonítottak, nem ok nélkül.

1623-ban a Jézus Társaságának 23 papja és 5 japán rendtestvére jutott hóhérekhez.⁷³⁶ Három évvel később az üldöztetések elérték Nagaszaki városát is, ahol az intézkedések irányítója, a bírói tisztséggel megbízott Mizuno Morinobu volt.⁷³⁷ 1624. augusztus 25-én az üldözés áldozata lesz az a Luís Sotelo atya is, aki korábban komoly szerepet töltött be Sebastián Vizcaíno nagykövetsége alatt.⁷³⁸

Az 1630-as évekre a keresztényüldözések egyre hevesebben tomboltak az egész országban. A japán módszer az volt, hogy az áldozatokat börtönben, embertelen körülmények között tartották, majd fejjel lefelé fellógatták, s ha még ezután sem tudták megtörni őket, akkor a kéz és a láb kikötözésével keresztre feszítették őket. A keresztet még órákig, sőt, akár napokig is szenvedhettek, mire a szörnyű kínhalál bekövetkezett. Azt atyák legtöbbször nem bírta

⁷³⁴ TAKIZAWA, 2010. 122-126.

⁷³⁵ *Relato sobre los mártires del año 1622*. B.R.A.H. 9-2666. p. f. 397v.

⁷³⁶ *Memoria sobre Japón (1623)* B.R.A.H. *Jesuitas*. Tomo 108. p. 1r.

⁷³⁷ TAKIZAWA, 2010. 122.

⁷³⁸ Sotelo halálának körülményeiről bővebben lásd: PÉREZ, Lorenzo. "Apostolado y martirio del Beato Luis Sotelo en el Japón." *Archivo Ibero-Americano*, t. XXII. Madrid, 1924. 327-383.

elviselni a kínzásokat és megtörve a tortúrától, elhagyta hitét. Íme, néhány ismert név a „hitehagyott” páterek közül, az 1633 és 1643 közötti időszakból:

- Christováo Ferreira (portugál atya) – 1633-ban hagyta el hitét; 1652-ben halt meg tisztázatlan körülmények között.
- Giovanni Batista Porro (itáliai páter) – 1638-ban elhagyta hitét; életét 1643-ban börtönben végezte be, mert valószínűleg visszatért a keresztény hitre.
- Martinho Sikimi más néven Martinho Icsizajemon (japán atya) – hitét 1638-ban hagyta el; 1643-ban szintén fogságban halt meg, mert valószínűleg visszatért a keresztény hitre.
- Alonso de Arroyo (spanyol páter) – elhagyta hitét 1643-ban, de kis idő elteltével visszatért a keresztény hitre és börtönben halt meg; halálának oka: alultápláltság és kiszáradás volt.
- Pedro Marques (portugál atya) – 1643-ban hagyta el a keresztény hitet; 1657-ben tisztázatlan körülmények között távozott az élők sorából.
- Franciscio Cassola (itáliai páter) – elhagyja hitét 1643-ban; tisztázatlan körülmények között halt meg 1644 novembere körül.⁷³⁹

1630-tól kezdve a keresztény mártíromságok száma évről-évre nőtt.⁷⁴⁰ 1633-ban kegyetlen körülmények között leli halálát Nakaura Julián atya is, aki tagja volt az Alessandro Valignano által 1582-ben Rómába küldött *Tensó*-missziónak.⁷⁴¹

31. kép: Nakaura Julián japán keresztény prédikátor kínhalálának 17. századi ábrázolása

⁷³⁹ Közli: BOXER, 1951. 447.

⁷⁴⁰ A vértanúságokról lásd: CABEZAS, 1994. 426.

⁷⁴¹ Lásd: 115-117. oldal.

Az 1630-as évtized második felére a *bakufu* fokozta az üldözéseket, mert a keresztény hívek titokban tovább gyakorolták idegen hitüket. A japán államhatalom megtett minden tőle telhetőt a hívők elijesztése és a keresztény papok megtörése érdekében. A kegyetlen kivégzések sokszor nyilvánosak voltak. 1637. október 17-én a jezsuita Marcelo Francesco Mastrilli szintén mártírhálált halt. Emlékét több egykorú kiadvány is megőrizte.

32. kép: A jezsuita Padre Marcelo vértanúságának egykorú ábrázoláson

Érdekesség, hogy a kegyetlen üldözések szellemi atyjának a későbbi források nem Tojotomi Hidejosit nevezik meg, aki már 1597-ben keresztthalálra ítelt 26 keresztényt Nagaszakiban, hanem azt a Tokugava Iejaszut, aki kihasználva az idegen hit minden előnyét megteremtette a japán történelem legerősebb sógunátusát, majd szembefordult korábbi keresztény támogatóival. A 17. század második felében a Fülöp-szigeteken élő Joseph Sicardo ágostonrendi szerzetes tollából a következő dokumentum részlet maradt ránk:

„Elérkezett az idő, hogy a Daifu-Szama⁷⁴² megfizesse az ő kegyetlenségét, lassan elhantolódva a poklok mélyére. (...) De nem felejtette el, mi az a kegyetlenség. Mielőtt meghalt, megbízta a fiát, a sógunt, irtsa ki a kereszténységet a királyságban, kiűzván a világi papokat és

⁷⁴² Tokugava Iejaszu

a szerzeteseket, ha kell elvéve az életüket. Bálványimádásra kötelezte japán vazallusait, akik többé nem fogadhatták el Krisztus törvényét, mivel az [Iejaszu szerint] ellenük van.”⁷⁴³

Az 1640-es éveket követően a japán kereszténységről a források egyre általánosabb beszámolókkal bírnak csupán, hiszen az információk legfeljebb titkos csatornákon keresztül juthattak ki a szigetországból.

„(...) Szintűgy Isten dicsőségére tudatában van [ezeknek a dolgoknak] V. R., vagyis jómagam, aki már tizenegy esztendeje Kínában tartózkodom, kapcsolataimat minden egyes évben megtartottam és így értesüléseket szereztem a legkülönbözőbb személyektől, akik kereskedelmi ügyben Japánba indultak, és minden évben vissza is tértek onnan, azzal a hírrrel, hogy a japán keresztények sokaságát üldözik, s bár a közösség teljesen szétszakadozott, megmaradtak hitükben és egymás között folyamatosan terjesztik azt, megkeresztelve egyik a másikat. (...)”⁷⁴⁴

Az üldöztetések ellenére továbbra is akadt néhány katolikus páter, akik titokban léptek Japán földjére, hogy az illegalitásban élő keresztény közösségeket felkutassák és tovább vezessék. Az egyik leghíresebb hittérítő az itáliai Giuseppe di Chiara volt, aki társával, Cristóvão Ferreirával érkezett Japánba. Chiara atya lelepleződött és miután 1643-ban letartóztatták, a fogságban megtagadta keresztény hitét. Szamuráj alattvalóként élte le élete hátralévő részét és halt meg Edóban 1658-ban, de halála előtt még kijelentette, hogy ő továbbra is keresztény.⁷⁴⁵

A próbálkozások egyike sem hozott számottevő eredményt. A kereszténység évszázada Japánban véget ért és vele a történelem első spanyol-japán kapcsolatának kora is. Közel három évszázadnak kellett eltelnie, mire a két ország újra felvette a hivatalos összeköttetést egymással.

⁷⁴³ SICARDO, Joseph: *Cristianidad del Japón*. B.R.A.H. 4-2051, Madrid, 1696. 35.

⁷⁴⁴ *Carta de Fray Victorio Ricci el Provincial de China para el Provincial de Los Angeles Fray Juan* (Binondoc, el 13 de mayo de 1666.) B.R.A.H. *Jesuitas*, Tomo 26, Folio 174-175.

⁷⁴⁵ Giuseppe di Chiara (1602-1685) itáliai jezsuita hittérítő. Chiara atya élete a világhírű rendezőt, Martin Scorsese-t is megihlette, aki 2016-os *Némaság* című filmjében, az atya történetének feldolgozásával állított emléket minden Japánban maradt keresztény páter számára. (A filmben a történelmi Chiara atya Sebastiao Rodrigues néven jelenik meg.)

ÖSSZEGZÉS

A. A portugálok és a spanyolok érkezésének idején Japánban egy majd száz éve tartó véres polgárháború dúlt. Az úgynevezett „Hadakozó hadurak kora” (*Szengoku-dzsidai*) teljesen tönkretette az ország politikai rendszerét. Japán több száz miniállamra esett szét, amelyek élén egy-egy hadúr (*daimjó*) gyakorolta korlátlan hatalmát. A központi hatalmat jelképező császári és sóguni cím létezett ugyan, de semmiféle korlátozó erővel nem bírt a *daimjók* önös politikai és katonai döntéseivel szemben.

A háború ellenére Japán, mint kiaknázatlan terület az európai hittérítők és a világi kereskedők célpontjává vált. A kapcsolatok korai időszaka alatt (1549-1570) az első jezsuita páterek (Xavéri Ferenc, Cosme de Torres, Juan Fernandez, Baltazar Gago, Gaspar Vilela stb.) egy politikailag instabil, az idegenekre különösen veszélyes országban kezdték meg missziójukat. Létszámuk nem haladta meg a tíz-tizenkét főt. A labilis politikai-katonai helyzet ellenére Xavéri Ferenc és társai védelmet és tekintélyt vívtak ki maguknak Japán számos *daimjójánál*. Ennek oka kettős természetű volt. A megoldást egyrészt a jezsuiták hittérítői logikájában kereshetjük, amelynek alapjait a japán kultúra elfogadása és megértésének szándéka adta. Másrésztől számos japán *daimjó* hamar felismerte az újonnan érkezett „déli barbárok” mögött álló hatalmas gazdasági lehetőségeket, ahogy azt is, hogy az ibériai kereskedők hihetetlen tisztelettel bánnak a jezsuita atyákkal. Utóbbi megfigyelést mindenekelőtt Ovari-tartomány ura, Oda Nobunaga használta ki a legelőnyösebben, aki politikai-, hatalmi céljai elérése végett, azonnal megragadta az ibériaiak adta kereskedelmi- és – az európai lőfegyverek exportjának megindulásával – haditechnikai lehetőségeket. Ezt követően Oda Nobunaga pusztán katonai hatalmára támaszkodva megszerezte az ellenőrzést Japán felett, és véget vetett az 1333 óta fennálló Muromacsi-sógunátusnak.

B. Az egyre bővülő ibériai-japán kereskedelmi együttműködésben a jezsuiták – mint közvetítő fél – kulcsszerepet töltöttek be, amely akaratlanul is a rend kereskedelemi haszonélvezetéhez, s bizonyos szempontból a jezsuiták elvilágiasodásához vezetett. Ugyanakkor az ibériai kereskedők érdekeiket a jezsuita rend tagjain, mintegy „egyházi-világi diplomatakon” keresztül próbálták érvényesíteni Japánban.

C. A jezsuiták pozíciója az ibériai-japán kapcsolatokban Spanyolország és Portugália perszónáluniójának következtében vált veszélyessé. A Spanyol Korona szigetországi megjelenésével a hispán hajókon domonkos- és ferences rendi barátok érkeztek Japánba.

Miután a jezsuiták megvívták sikertelen harcukat az egyházi és világi hatalmaknál az új rendek bebocsátása ellen, a japán keresztény hittérítés addigi nyugodt, konstruktív korszakát egy, a hit mindenáron való terjesztésének érája váltotta fel. Mindezek alapját a sokkal erőszakosabb domonkos- és ferences hittérítői logika adta. Japánban kialakult az ellentét a keresztény rendek között, amely konfliktus ismérveit a következő pontokra osztottuk fel:

1. Összeütközések a jezsuita táboron belül a portugál és spanyol rendtagok között, amelynek alapja az a vita, vajon bebocsáthatók-e Japánba a spanyol domonkosok és ferencesek. Ennek bekövetkeztét követően vita a katolicizmus domonkos- és ferences módszerekkel való terjesztésének elfogadásáról, avagy teljes elutasításáról. (A nézetkülönbség a jezsuita táboron belül végzetes szakadást idézett elő.)
2. A jezsuita és domonkos-ferences táborok közötti ellentétek, amelyben a spanyol domonkosok és ferencesek a jezsuitákat a „hit tisztaságának” világi haszonra cserélésével vádolták meg, míg a jezsuiták a spanyol rendeket erőszakos hittérítői módszereik miatt ítélték el.
3. A rendi konfliktusok mögött egyfajta spanyol-portugál rivalizálás érhető tetten. Említett ellentéteknek külön politikai keretet adott, hogy 1580-ban Spanyolország és Portugália perszónálunióban egyesült egymással II. Fülöp spanyol uralkodó koronáiként. Ez a tény a már meglévő spanyol-portugál alattvalói ellentéteket tovább súlyosbította.

D. Mindezek ellenére megállapíthatjuk, hogy a Spanyol Korona – közvetett módon – fontos szerepet játszott a *Szengoku-dzsidai* végső lezárásában és egy új, minden addiginál erősebb államhatalom, az *Edo-bakufu*, más néven Tokugava-sógunátus létrejöttében.

E. A katolikus rendi konfliktusok elmergesedése és a japán kultúrára való „káros hatása” okot szolgáltatottak Japán katonai vezetői, mindenekelőtt Tojotomi Hidejosi számára a keresztényellenes politika megteremtéséhez. Az 1587-es *keresztényellen határozat* és az 1597-es nagaszaki-i vértanúság ellenére a keresztény rendek közötti ellentétek nemcsak, hogy nem szűntek meg, de paradox módon tovább mélyültek. Ezt látva az új japán államhatalom, a Tokugava-sógunátus szakított kezdeti egyensúlypolitikájával, és felújította a keresztényellenes gondolkodást. Ennek legfőbb oka, hogy a háború adta korábbi ibériai-japán gazdasági egymásrautaltság a Tokugavák hatalomra kerülésével, a béke beköszöntével hirtelen okafogyottá vált, és a sógunátus hozzáláthatott az immár terhessé váló ibériai vonal leépítéséhez.

F. Tehette mindezt a Kínával való kapcsolatok újrafelvételének keresése közben, a kínai kereskedelemi hajók biztosította folyamatos árucseré-forgalom tudatában és az új európai

hatalmak, Anglia, de főként Hollandia megjelenésének kihasználásával. Az európaiak közötti kibékíthetetlen ellenségeskedést a sógunátus képviselői világosan látták, habár annak vallási alapjait nem igazán értették, de ez nem is volt döntő számukra. A holland ajánlat egy új, minden eddiginél kényelmesebb lehetőséget biztosított a szigetország politikai vezetése számára, ráadásul a japán-holland kétoldalú kapcsolatokban valójában csak és kizárólag a sógunátus akarata érvényesülhetett. Ezzel végleg megkezdődött az országra nehezedő katolikus befolyás felszámolása.

G. A holland propaganda, a „fekete legenda” Japánba érkezésével az európai keresztény rendi konfliktusok elnyerték végső formájukat. A katolikus-protestáns gyűlölködés köntösébe burkolt spanyol-holland hatalmi szembenállás egy minden eddiginél veszélyesebb keresztényellenes politikát generált a japán államvezetésben. A „déli barbárokkal” (*nanbandzsinok*) szembeni politika a japán elzárkózás (*szakoku*) előtérbe kerülését eredményezte és az 1636-os, úgynevezett *Önbezárkózási ediktumban* érte el csúcspontját, ami a katolikus spanyolok és portugálok végső kitiltásához vezetett. Miután az angolok önként távoztak a szigetországból, Hollandia képviselői – elfogadva a sógunátus megalázó feltételeit –, Japán egyedüli európai kereskedelmi partnerei maradtak a következő évszázadokban.

H. Tárgyalt korszakunkban Japán történelme folyamán először találkozott az *idegen* hatalmak külpolitikai szabályaival, amely közvetett módon ugyan, de jelentősen hozzájárult egy újfajta japán ideológiai gondolkodás a *Sinkoku Siszo* (Japán az „istenek országa”, s mint ilyen szükségszerűen hegemon) és az azzal szoros összefüggésben lévő modern japán külpolitikai célok megszületéséhez. Annak tisztázása azonban, hogy az európai hatalmak – mindenekelőtt a Spanyol Korona – pontosan hogyan és milyen mértékben járultak hozzá a modern japán külpolitika megjelenéséhez a Tokugava-korszakban, megítélésünk szerint, a témával foglalkozó szakértők csoportjainak jövőbeli, minél szélesebb körű együttműködése szükséges.

I. Végezetül ki kell térnünk a japánok állandóan visszatérő aggodalmára, a Spanyol Korona katonai inváziójának lehetőségére a szigetországgal szemben. Tagadhatatlan, hogy a kérdés, ti. Japán katonai ereje már a kapcsolatok kezdetétől foglalkoztatta az ibériaiakat. Módunkban állt ennek számos bizonyítékával találkozni a források kutatása közben. Álljon itt szemléltetésül három igen beszédes példa:

1543-ban, amikor a portugálok elérték Japánt, az első „felfedezők” között érkező Fernão Mendes Pinto a következőket vetette papírra híres művében: „*Mindebből megtudható, miféle*

nép ez, és természeténél fogva mekkora kedvet érez a harci gyakorlathoz, hisz nagyobb élvezetet talál benne, mint minden más nemzet, melyet mostanság ismerünk.”⁷⁴⁶

Egyik levélben Xavéri Ferenc, aki kiválóan ismerte a spanyol hódítás újvilági eredményeit, óva intette honfitársait egy Japánnal szembeni katonai konfliktus kirobbantásától. Az atya pontosan tudta, hogy a „szamuráj-Japán” megtámadása, ahol a katonai felkészültség professzionális szinten tart (ellentétben az amerikai civilizációk őslakosaival), meggondolatlan lépés lenne a Spanyol Korona részéről. Intő szavait, amelyet a kasztíliaiaknak szánt, 1552. április 8-án vetette papírra: *„A japánok olyan harciasak, hogy a hadihajókat, amelyek Új-Spanyolországból jönnek [Japán földjére], képesek lennének akár mindet megszerezni maguknak.*”⁷⁴⁷

Mintegy Xavéri szavait alátámasztva Ronquillo de Peñalosa, a Fülöp-szigetek spanyol kormányzója ezt írta egyik hivatalos levelében: *„A kínaiak és a japánok nem indiánok, hanem legalább olyan jó harcosok, hanem jobbak, mint a berberék többsége.*”⁷⁴⁸

Mindezekkel együtt kijelenthető, nincsenek adataink arra, hogy a Spanyol Korona valaha is fegyveres behatolást tervezett a szigetországba. A tűzfegyverekkel történő kereskedelem révén az ibériaiak tulajdonképpen felfegyverezték a japán államalakulatot, így egy esetleges háborús konfliktus beláthatatlan következményekkel járt volna. Jóllehet a spanyol-portugál tengeri fölény sokáig megkérdőjelezhetetlen volt, a hollandok megjelenése a térségben egészen új helyzetet teremtett, és a Spanyol Korona tengeri-katonai dominanciájáról ettől kezdve nem beszélhetünk.

Távol-keleti expanziós kísérletük kudarca ellenére Spanyolország és Portugália 16-17. századi jelenlétének voltak hosszú távú eredményei: egyrészt Japán felkerült a nemzetközi politika térképére; másrészt – dacára az üldöztetéseknek – a kereszténység végleg beírta magát a szigetország történetébe.

⁷⁴⁶ Bolyongás, 1992. 162.

⁷⁴⁷ CABEZAS, 1994. 120.

⁷⁴⁸ Carta de Ronquillo sobre armada de Carrión contra Japón (1582-07-01.) A.G.I., Filipinas 6, R. 4, N. 52.

UTÓSZÓ

1640-ben egy portugál kereskedőhajó jelent meg Japán partjainál, és a kapcsolatok újra felvételével próbálkozott, de a japánok a hajót felgyújtották, a legénységet pedig lemészárolták. A támadást végrehajtó samurájok közvetlenül a sógunátustól kaptak parancsot a hajó és személyzetének elpusztítására. Ugyanezen év őszén, október 24-én egy itáliai ferences, Francesco Antonio Frascella da San Felice – aki az említett incidensről mit sem tudott – megérkezett Goába, a portugálok indiai gyarmati központjába, hogy onnan hajózzon tovább Távol-Keletre. Egyszerű barátként utazott, de valódi személye nem sokáig maradhatott titokban: San Felicét személyesen a pápa, VIII. Orbán indította útnak, miután Japán főpásztorának nevezte ki.

Padre Francesco soha nem jutott el Japánba. A 17. század közepére a szigetország lerázta magáról a majd egy évszázados ibériai befolyást, és elzárkózott az idegenek elől. Említett elszigetelődés azonban nem volt teljes.

Japán történelmi átalakulása, modern külpolitikai kapcsolatainak megjelenése – kihasználva az ibériaiak jelentette gazdasági-, és haditechnikai lehetőségeket – három nagy vezető érdeme volt. E kimagasló vezetők cselekedetei sajátos politikai fejlődésvonalat tártak elénk. Mi sem jellemzi találóján ezt a korszakot, mint azon összehasonlítás, amely a témával foglalkozó szakemberek körében gyakran elhangzik:

Oda Nobunaga mondja: „Ha egy kakukk nem énekel, azonnal megölöm.”

Tojotomi Hidejosi mondja: „Ha egy kakukk nem énekel, rákényszerítem, hogy énekeljen.”

Tokugava Iejaszu mondja: „Ha egy kakukk nem énekel, kivárom, amíg énekelni kezd.”

FORRÁSVÁLOGATÁS

1. Részletek Xavéri Ferenc kagosimai leveléből (1549)

Carta de Kagoshima (1549)

Forrás: ZUBILLAGA, Doc. 70.

„En esta preciosa y larga carta Javier escribe sobre el Japón que él conoció y amó.

JESUS

La gracia y amor de Cristo nuestro Señor sea siempre en nuestra ayuda y favor. Amén.

(...)

11. (...) De manera que ni el demonio ni sus ministros pudieron impedir nuestra venida, y así nos trujo Dios a estas tierras, que tanto deseábamos llegar, día de nuestra Señora de agosto año de 1549. Y sin poder tomar otro puerto de Japón, venimos a Cangoxima[Kagoshima], que es la tierra de Paulo de Santa Fe, donde todos nos recibieron con mucho amor, así sus parientes como los que no lo eran.

12. De Japón, por la experiencia que de la tierra tenemos, os hago saber lo que de ella tenemos alcanzado; primeramente, la gente que hasta agora tenemos conversado, es la mejor que hasta agora está descubierta, y me parece que entre gente infiel no se hallará otra que gane a los japones. Es gente de muy buena conversación, y generalmente buena y no maliciosa, gente de honra mucho a maravilla, estiman más la honra que ninguna otra cosa, es gente pobre en general, y la pobreza entre hidalgos y los que no lo son, no la tienen por afrenta.

13. Tienen una cosa que ninguna de las partes de los cristianos me parece que tiene, y es esta: que los hidalgos, por muy pobres que sean; los que no son hidalgos, por muchas riquezas que tengan, tanta honra hacen al hidalgo muy pobre cuanta le harían si fuesen rico, y por ningún precio casaría un hidalgo muy pobre con otra casta que no es hidalga, aunque le diesen muchas riquezas; y esto hacen por les parezca que pierden de su honra casando con casta baja; de manera que más estiman la honra que las riquezas. Es gente de muchas cortesías unos con otros, precian mucho las armas y confían mucho en ellas; siempre traen espadas y puñales, y esto todas las gentes, así hidalgos como gente baja; de edad de catorce años traen ya espada y puñal.

14. Es gente que no sufre injurias ningunas ni palabras dichas con desprecio. La gente que no es hidalga, tiene mucho acatamiento a los hidalgos; y todos los

hidalgos se precian mucho de servir a el señor de la tierra, y son muy sujetos a él; y esto me parece que hacen por les parecer que, haciendo el contrario, pierden de su honra, más que por el castigo que del señor recibirían, si el contrario hiciesen. Es gente sobria en el comer, aunque en el beber son algún tanto largos, y beben vino de arroz [sake], porque no hay viñas en estas partes. Son hombres que nunca juegan, porque les parece que es grande deshonra, pues los que juegan, desean lo que no es suyo e de ahí pueden venir a ser ladrones. Juran poco, y cuando juran es por el sol. Mucha parte de la gente sabe leer y escribir, que es un gran medio para con brevedad aprender las oraciones y las cosas de Dios. No tienen más de una mujer. Tierra es donde hay pocos ladrones, y esto por la mucha justicia que hacen en los que hallan que lo son, porque a ninguno dan vida; aborréceles mucho en grande manera este vicio del hurtar. Es gente de muy buena voluntad, muy conversable, y deseosa de saber.

15. Huelgan mucho de oír cosas de Dios, principalmente cuando las entienden. De cuantas tierras tengo vistas en mi vida, así de los que son cristianos como de los que no lo son, nunca vi gente tan fiel acerca del hurtar. No adoran ídolos en figuras de alimañas; creen los más de ellos en hombres antiguos, los cuales, según lo que tengo alcanzado, eran hombres que vivían como filósofos. Muchos de éstos [fieles de la religión Shinto] adoran el sol y otros la luna. Huelgan de oír cosas conformes a razón; y dado que haya vicios y pecados entre ellos, cuando les dan razones, mostrando que lo que ellos hacen es mal hecho, les parece bien lo que la razón defiende.

16. Menos pecados hallo en los seculares, y más obedientes los veo a la razón de lo que son los que ellos acá tienen por padres, que ellos llaman bonzos, los cuales son inclinados a pecados que natura aborrece, y ellos lo confiesan y no lo niegan; y es tan público y manifiesto a todos, así hombres como mujeres, pequeños y grandes, que, por estar en mucha costumbre, no lo extrañan ni lo tienen en aborrecimiento. Huelgan mucho los que no son bonzos en oírnos reprender aquel abominable pecado, pareciéndoles que tenemos mucha razón en decir cuán malos son y cuánto a Dios ofenden los que tal pecado hacen. A los bonzos muchas veces decimos que no hagan pecados tan feos; y ellos todo lo que les decimos les cae en gracia, porque de ello se ríen y no tienen ninguna vergüenza de oír reprensiones de pecado tan feo. Tienen estos bonzos en sus monesterios muchos niños, hijos de hidalgos, a los cuales enseñan a leer y escribir, y con éstos cometen sus maldades, y está este pecado tanto en costumbre, que, aunque a todos parezca mal, no lo extrañan.

(...)

18. De dos cosas me espanté mucho en esta tierra: la primera, ver que grandes pecados y abominables se tienen en poco, y la causa es porque los pasados se acostumbraron avivir en ellos, de los cuales los presentes tomaron ejemplo. Ved cómo la continuaciónen los vicios que son contra natura, corrompe los naturales; así también el continuo descuido en las imperfecciones destruye y deshace la perfección. La segunda, en ver que los legos viven mejor en su estado de lo que viven los bonzos en el suyo, y con ser esto manifiesto, es para maravillar el estima en que los tienen. Hay muchos otros yerros entre estos bonzos, y los que más saben los tienen mayores.

(...)

De Cangoxima, a cinco de noviembre de 1549 años. Vuestro todo en Cristo hermano carísimo, Francisco.”

2. Ótomo (Szórin) Josisige (Don Francisco) levele V. Szixtusz római pápához (1582)

Copia de una carta de don Protasio de Arima a Su Santidad Gregorio XIII. (1582-01-11.)

B.R.A.H., Cortes, 9/2663, f. 323v

“Con la gracia de nuestro señor humilmente offrezco esta a V. San.

En esta era de 1581 en el tiempo de la Quaresma y preciosa passión de nuestro señor Jesu Xpo, estando yo con mi familia y estado perturbado con guerras que se offrecieron y finalmente en los caminos de la maldad y obscuridad del peccado, fue servido el Señor de me librar del falso y engañoso camino y alumbrar con su sancta doctrina por medio del padre visitador de la Compañía de Jesús [Alejandro Valignano], el qual viniendo a estas partes en todo me ayudó y haziendo que se me predicase la palabra de Dios, hizo que viniese sobre mí la gracia del señor baptizándome a mí y a los míos.

Por lo qual doy infinitas gracias al señor y mucho me alegro con aver recebido tal beneficio, y siendo V. Sant. el pastor de toda la xpiandad tenía un grande desseo de ir a essas partes, y presencialmente postrado en tierra con mucha humildad poner los pies de V. S. sobre mi cabeça, mas no pudiendo ser esto por los impedimentos que ay, embió juntamente con el padre visitador que agora va hazia allá a mi primo don Miguel para que en mi lugar haga esto, y porque él proporná a V. S. mis desseos y declarará las demás cosas no escrivo más a V. Sa., a quien con verdad y humildad reverencio y adoro. Oy, onze de henero de 1582.

Offrezco adorando a aquel que está en lugar de Dios, grande y sancto Señor, yo que estoy debaxo de sus çapatos. Don Protasio.”

3. Pablo Rodríguez levele a fülöp-szigeteki kormányzónak a spanyolok Japánba érkezéséről (1584)

Carta de Pablo Rodríguez al gobernador de Filipinas sobre el rey de Firando. A.G.I., Filipinas, Leg. 34, N. 64, ff. 646r-649v. Hirado, 7 de octubre de 1584.

“Illsmo. Sr.

Escribo esta por vía ynçierta y así sólo daré en ella quanta a v. sa. del susçeso del viaje lo más brebe que pudiere.

Quando v. sa. me hizo merced de darme liçençia para yr a Macán dixo v. sa. que podría ser arribar el navío a estas partes donde me quedaría perdido; así fue que por ygnorançia y poco saber del piloto en lugar de yr a Macán vino a este puerto de Firando, que es en Japón, donde a la fecha de esta quedo con el mayor desconsuelo del mundo, no tanto por averme desviado y en tierras tan rremotas, como por aver perdido la ocasión de servir a v. sa. y a mi señoría en esas yslas, que fue lo que prinçipalmente me movió a bolver a ellas, sea Dios loado con todo.

Antes que saliéramos de la baía començaron nuestros trabajos topando el navío y dando muestras el piloto de los muchos en que nos avía de meter; y aviendo navegado algunos días, tomó su altura de sol y antojósele que avía passado a Macán no aviendo llegado a él con muchas leguas, y con este engaño bolbió atrás a buscarlo costeando la tierra de China, metiéndonos por mil baxos y otros peligros de que nuestro señor milagrossamente nos quiso librar. Al fin llegado al Chincheo, en demanda todavía de su Macán, que dexava a çiento y tantas leguas de allí, salieron de una ysleta unos pescadores que nos dixerón dónde estávamos, que de otra manera entiendo que nos yvamos a meter en la armada que anda en aquella costa, donde no pudiéramos rresçibir ningún provecho. A este tiempo fuera fáçil entrar en el Chincheo y uvo algunos que dixerón se hiziesse, mas el capitán absolutamente mandó arribar al Japón sin embargo de que tenía provissiones o chapas por donde no pudieran fazernos daño. Passados adelante lo quiso hazer y el tiempo no dio lugar, y así fue necessario ponerse al golfo de Japón, tan temido de todos los que lo conosçen, y aviendo navegado en dos o tres días por él topamos con el capitán mayor de Macán, Fulano de Miranda, que venía a esta tierra con una buena nao de mercaderías. Dionos mucho contento pero duró poco porque aviendo acordado de yr juntos a un puerto navegamos tres días, al cabo de los quales vimos una ysla conosçida y paresçiéndole a nuestro piloto que ya

no avía menester guía, propusso una plática diziendo que nos convenía tomar la travesía antes que nos dicesse algún tiempo porque el navío yva mal acondisçionado para sufrirle, y otras razones con que fáçilmente movió al capitán, el qual vino en que se hiziesse así, y por adelantarse se derrotaron sin entenderlo. La dicha nao siguió su camino y fue al puerto en salvamento y nosotros anduvimos de ysla en ysla sin conosçer más de una, donde nos salieron çiertas embarcasçiones para meternos en el puerto, ofresçiéndonos de parte del señor de ella todo lo nescessario. No se açeptó por aver sido este xpiano y tornadosse gentil. Y siguiendo nuestro camino para adonde avía de yr la nao, que hera de allí una jornada, no se atinó a tomar el puerto y començamos a costear otra tierra para venir a este de Firando, el qual también passávamos de largo si no fuera por un Japón natural de aquí que venía con nosotros. En todo este discurso no tuvimos tormenta sino fue un rrato al otro día de como dexamos la nao que llevó casi la tercera parte del árbol mayor de alto abaxo aunque quedó para poder aderesçarsse y servir sin hazer otro daño notable.

El rey de Firando es gentil y tanto que supo del navío salió una legua rresçibirnos con algunos rregalos que rrepartió por su propia mano, mostrando grandíssimo contento; en espeçial después que vido los padres y supo que yvamos allí castellanos, diziendo que lo tenía por milagro porque nunca avía visto otros en su tierra. Aquel día delante rresçibimos dél tan buen hospedaje que no se puede encaresçer. Tiene esta çiudad dos mill vecinos poco más o menos, jente blanca y de tan buena dispusiçión como española. Son de buen entendimiento y muy ynclinados a la guerra. Hazen mill ventajas a los chinos. Ay yglesia en lo mejor de la çiudad y dos padres de la Compañía que en ella y en muchas visitas administran los sanctos sacramentos a mucha cantidad de xpianos que ay en esta ysla. El padre Manrrique, prior de Manila, como halló tanta voluntad en el rey, tratóle algunas cossas açerca de la fee que le dexaron muy propiçio a ella, así le pidió rrelijiosos de su horden prometiéndoles yglesia y sustento, y ansímismo yglesia para los padres descalços. Asentó ansímismo con él otras capitulaçiones por escripto y entre ellas una en que se dava por vasallo de su mag., rratificándolas con çiertas çirimonias a su usansa para que fuesen firmes; y dende luego quisiera que los padres se quedaran, escribe a v. sa., ofreçiéndose a su servicio y enbía no sé qué cosillas con Viçente Landero. Entiendo que ha sido todo esto encaminado por Dios para algún fin con que él sea muy servido y su mag. también, y me huelgo que esto se aya hecho en tiempo de v. sa. porque su mag. lo ha de estimar en mucho, siendo ynformado de lo mucho que puede ynportar.

Aviendo estado dos meses en esta çiudad esperando la monçón del norte para hazernuestro viaje a Macán, quisimos salir la bíspera de Sant Miguel, mas el dicho piloto

como si truxera a cargo nuestra perdiçión, no contento con lo passado, acometiò la salida tan desconsideramente que no uvo desamarrado el navío quando abalrroó una ysla que está a la boca del puerto y librado de ella con harto peligro del navío, que tocó. Por enmendar el aviesso a tiro de arcabuz tornó a dar con él sobre unas piedras donde se quedó en çinco o seis palmos de agua la que se descargó y cresçiendo otra vez la marea saliò a la media noche muy maltratado y molido con ayuda de mucha jente y embarcaçiones que le ayudaron asistiendo a todo el propio rey y su padre que pocos días antes avía venido de otra tierra y con sus pressençias y buena diligencia no nos faltó cossa alguna siendo en su mano tomarlo todo, conforme a sus costumbres por aver dado a la costa en su puerto.

Y tardaronse dos días en vençer el agua que el navío hazía por las rroturas, y estando acordado de vararle, que se pudiera hazer con mucha brebedad porque el rey prometía todo lo necessario para ello, no lo quiso el capitán, sino que navegasse así enplastado con unos sacos de arroz y otros rremedios de poco más o menos y paresçiendo cossa temeraria embarcarsse así, espeçialmente aviendo visto tantas vezes la muerte a los ojos, acordamos muchos quedarnos aquí para yrnos a la nao que está 8 leguas a trueque de dos o tres meses más pues a en el navío quando Dios le llevasse a Macán no podíamos pasar este año a Manila por yr tan destrosçado y perdido, y con persuaçiones de unos a otros se embarcaron casi todos los portugueses sino fueron tres o quatro, y Juan Faraz e yo que tanbién estamos de camino para la dicha nao.

Visto el Viçente Landero cómo nos quedávamos, pidiónos fletes y dinero por entero como si nos uviera llevado a Macán, confesando que no los avía él de pagar allí si no yrse no sé a qué yslas y de allí a Sian, y no bastó ofresçerle fianças ni fiarnos nosotros mismos para que allá se los daríamos si se le deviesen. Usó con nosotros de términos como de él se podían esperar quexándose al rey, y con otros a quien más se atrevió se hizo juez, mandando prender en tierra y tomar juramento en su propia caussa. Al fin, por escusar molestias y pesadumbres depossitamos el dinero en poder del padre Manrrique, que va con él.

Con este despacho y aderesço de navío bolbió a salir a çinco de otubre llevándole el re de la manera que le avía metido en el puerto surgió una legua de él y a la fecha de esta se está allí esperando tiempo. Dios se lo dé que lo ha bien menester según lleva el navío ynçierto.

Y nosotros estamos tanbién para yrnos a la nao que dizen saldrá para Pasqua, y aunque es tarde para poder yr a Manila escojimos antes eso que no abrebier tan a ojos vistas con la vida y hacienda bolbiéndonos a meter donde de tantos peligros avíamos escapado. Dios lo encamine

todo como más se sirva y me dexe ver a v. sa. y a my sra. en cuya vida y de mi señores don Gaspar y doña Leonor. Nuestro Señor guarde y aumente la illma. perssona de v. sa. como yo deseo, de Firando, 7 de otubre 1584''.

4. Tojotomi Hidejosi kereszténykitiltó határozata (1587)

Ordenanza de Expulsión de los Padres (1587)

Forrás: TAKIZAWA, 2010. 88-89.

„1. Japón es un país divino. Por tanto, es muy absurdo que los padres cristianos vengan a este país para predicar enseñanzas heréticas.

2. Los padres vienen a nuestro país, y hacen a los japoneses convertirse al cristianismo. Bajo la influencia de aquellos los japoneses destruyen los templos sintoístas y budistas. Es un asunto inaudito. Si voy a dar los territorios señoriales (los países, los pueblos, las ciudades y las tierras) a mis vasallos, estas cesiones son temporales. Por eso, mis vasallos tienen respetar rigurosamente las normas ordenadas por mí. Asimismo, si los pueblos bajos van a infringir mis normas y a destruir los templos, serán sancionados.

3. Si admito con tolerancia la voluntad y el deseo de los cristianos y la evangelización de los padres, bajo ningún concepto podré permitir que ellos violen la religión japonesa. Los cristianos ya han destruido templos japoneses y perturbado el orden religioso japonés, los padres no deben estar en Japón. Dento de veinte días, los padres tienen que regresar a sus países, debiendo en ese plazo resolver los temas y gestiones que les quedaran pendientes. Dispongo que si alguien intenta danar a los padres, serán sancionadas.

4. Como los comerciantes portugueses vienen a Japón no para evangelizarlo, pueden entrar libremente en este país. Y pueden hacer negocios comerciales.

5. Si no inflingen daños a la enseñanza de los Dioses japoneses y de Buda, en este caso los comerciantes y la gente que viene desde India pueden entrar libremente en Japón.

El día 19 de junio de Era Tenshō.”

5. A Nagaszaki-i keresztényellenes határozat (1597)

Sentencia contra los cristianos, Nagasaki (1597)

Forrás: MARÍN, 2001. 15.

"Por cuento estos hombres vinieron de los Luzones con el título de embajadores, y se quedaron en Meaco predicando la ley de los Christianos que yo prohibí muy rigurosamente los años pasados. Mando que sean justiciados juntamente con los Japoneses que se hicieron de su ley.

Y así estos veinte y seis serán crucificados en Nagasaqui

Y vuelvo a prohibir de nuevo la dicha ley para en adelante, por que venga a noticias de todos.

Y mando que se ejecute; y si alguno fuera osado quebrantar este mandamiento, sea castigado con toda su generación.

El primer año de Queycho, a los diez días de la undécima Luna."

6. A nakaszaki-i vértanúk listája

SANTA MARÍA, Fray Juan de: Relación dél Martirio de seis Padres Descalços Franciscos, três hermanos de la Compañía de Jesus diecisiete Japones Christianos padecieron en Japon. Madrid, 1601.

- "- Paulo Suzuqui, hospitalero, natural de Oari, predicador intérprete de los frailes.*
- Gabriel del Reino de Isce, doxicu de los frailes, de edad de diecinueve anos.*
- Juan Quizuya, natural de Meaco, vecino y allegado de los frailes.*
- Tomé Ixe Danqui, intérprete de los frailes, vecino de Meaco.*
- Francisco Ciudadano de Meaco, médico y intérprete de los frailes.*
- Tomé Cosaqui, doxicu que ayudaba a Misa a los frailes, de edad de quince años, hijo de Miguel Cozaqui M.*
- Joaquín Saquier, natural de Usaca, cocinero de los frailer.*
- Ventura, natural de Meaco, que apostató de la fe y después se reconcilió con la Santa Iglesia.*
- León Carazuma, natural de Oari, principal intérprete de los frailer.*
- Matías, natural de Meaco.*
- Fray Francisco de San Miguel, laico, natural de Parilla, del Obispado de Palencia.*
- Fray Francisco Blanco, sacerdote y predicador, de Condado de Monterrey, Obispado de Orense en Galicia, de edad de veintiséis anos.*
- Fray Gonzalo García, laico, natural de Bazayn, en la India Oriental, hijo de padre Portugués y madre natural de la misma India.*
- Fray Felipe de Jesús o de las Casas, corista, natural de México, hijo de españoles.*
- Fray Martín de la Ascensión, por otro nombre de Aguirre, Sacerdote y predicador. Lector de Teología, natural de Vergara en la provincia de Guipúzcoa.*
- Fray Pedro Baptista, sacerdote y predicador. Comisario natural de San Sebastián, Obispado de Avila.*
- Antonio, doxicu, natural de Nagasaki, que ayuda a Misa al santo Comisario, de edd de trece años, hijo de padre chino y de madre japonesa.*
- Luis, doxicu, sobrino de los Mártire de León y Paulo Ibariqui, natural de Oari, de edad de doce años.*
- Paulo Ibariqui, de Oari, vecino de Meaco.*
- Juan de Goto, natural de la Isla de Goto, doxicu de los padres de la Companía de Jesús, de edad de diecinueve anos, y rebido en ella el día de Martirio.*

- *Paulo Michi, hermano de la Compañía de Jesús y su predicador, de nacionalidad japonesa, que hacía quince años.*
- *Diego Quizay, habitante de Usaca, últimamente recibido en la Compañía de Jesús el día del Matrimonio.*
- *Miguel Cozaqui, padre del niño Tomé, de quince años, también crucificado.*
- *Pedro Suquexiro, adauto, que por acompañar a los Santos le pusieron los guardas en cadenas y fue crucificado con ellos.*
- *Cosme Taquila, natural del Reino de Oari, habitante de Meaco y ocupado en el servicio de los pobres del hospital de los frailes.*
- *Francisco Carpintero, adauto, que iba con Pedro Suquexiro acompañando a los Santos desde Meaco, con provisiones para el camino, y fue puesto en cadena y crucificado con ellos.”*

7. Luís Cerqueira, Japón püspökének jelentése Tokugava Iejaszuról és a kereszténység helyzetéről a szekigaharai ütközet után (1601)

Copia de carta del obispo de Japón sobre DayfuSama. A.G.I. Filipinas, Leg. 35, N. 37, ff. 733r-734v, 2 de marzo de 1601.

„Por una que el otubre passado he escripto a v. sa. abrá entendido cómo todo Japón quedava dibidido en dos bandos, huno de los quales seguía la boz de Dayfusama, y otra la de los demás gobernadores que contra él se avían alçado. Lo que dende acá a acaecido es lo que aora diré.

Oyendo Dayfussama cómo en el Miaco se avían lebantado contra él los demás gobernadores, bolvió acompañado de otros muchos señores con más apresurado passo de lo que se pensava, hasta que en çierto lugar llegaron a vista uno de otro, los dos exércitos y aunque el de Dayfusama hera menos copiosso que el de los contrarios, pero como hera governado por una sola caveza y los capitanes y soldados curtidos por muchos años en la miliçia, y lo que fue lo prinçipal, como en el real de los gobernadores hubiese algunos señores que hacían secretamente las partes de Daifussama, quando fue el [hueco] de las manos, y dar la batalla, enpeçaron estos a erir reçiam[ente] los de su mismo bando, con lo qual los demás no saviendo de quién fiarse, a rrienda suelta hecharon a huyr y así quedó Dayfusama con la bitoria y con ella ganó el señorío absoluto de Japón.

Luego caminó haçia Oçaca, çiudad real y la prinçipal fuerça de Japón, la qual sin rresistencia se le entregó; y hallí hizo su asiento disponiendo de las cossas a su boluntad, de manera que en breve tiempo hizo una mudança o trueca de cassi todo Japón, trocando y distribuyendo más de treynta y tantos reynos entre los señores y cavalleros que an [hueco] su bando, sin aver nadie que se lo contradiga. A muchos de los contrarios mandó degollar y a otros, aunque les perdonó las bidas, les quitó todo el dominio y haçiendas que tenían, quedándose pobres, cuytados y sin estado; esta suerte cupo a uno de los gobernadores llamado Yemonogui, al qual en un solo lançe le ssacó en oro ochoçientos mill ducados, castigo çierto que Dios Nuestro Señor le a dado por las injustiçias y tiranías que este hombre ha hecho a los del galeón San Filipe, que dio en Tossa quando allá fue ynviado de Taico. Al fin Daifussama quedó con el absoluto señorío de Japón y ba continuando con la mudansa y trueca de reynos como vsa. más largamente lo sabrá por otra vía.

En el tiempo de estas rebueltas padeció así la xptiandad de estas islas como los que nos ocupamos en ella mucho desassosiego, pérdidas y peligros porque aunque Daifussama

nunca se avía mostrado adberso a los xptianos, todo el tiempo que con los demás governadores avía gobernado, ni de la parte de la cristiandad y ministros que la cultiban se le a dado nunca, ni aun en tiempo de estas rebueltas, ocaſsion de enojo o disgusto alguno.

Pero lo que nos dio alguna congoja y rreçelo fue ber que Fiteuno Camidono, Augustín [Konishi Yukinaga], señor tan prinçipal y nonbrado en Japón, como otros xptianos avían entrado en la liga contra Daifusassama, en las tierras de los quales residían muchos padres en sus yglessias, cultibando a los xptianos ya hechos y haciendo otros de nuevo; los quales en estas rebueltas an sufrido hartos trabajos y tenido muchas pérdidas, dándolo todo por bien enpleado, pues es en servicio de Dios nuestro señor y bien de las ánimas.

En medio de esta escuridad y borrasca que nos tenía tan sujetos a mostrado el señor su dibina luz porque al fin esta yglesia de Japón pareçe que aora está en mejorado estado que primero, si miramos a lo que toca al bien común de ella, y hanos su dibina misericordia consolado con algunos buenos suçessos de los quales uno solo apuntaré brevemente. Teníamos temor que sabiendo Daifussama como Teuno Camidono y otros cavalleros xptianos avían ssido del bando contrario se enojaría contra la xptiandad y padres que la menean, pero Dios Nuestro Señor en cuya mano están los coraçones de los reyes, acudió por su causa de manera que no solo Daifussama no se a enojado contra los xpianos ni contra los padres, pero aun siendo dos beçes bissitado de parte de la yglesia se avisto prep- [hueco] y de buena seblança una çédula en que da liçenzia a los padres para tener casas en Miaco, Ozaca y Nagasaqui; y aunque ya les tenían así en estas como en otras muchas partes, pero es de gran ynportançia por el bien de las ánimas que se pretende y para el crédito de la cristiandad tener semejantes çédulas reales firmadas por el señor huniversal de Japón. Tanvién ha confirmado con çédula particular todos los fadores y privilegios que Taico avía conçedido a la nave de los portuguesses. Este es brevemente el estado tenporal de estos rreynos y espiritual de estas yslas. Con esas islas tanbién pareçe que está benébolo Daifusama y que quiere tener con ellas amistad. Tanbién tengo entendido que a la ynstançia de algunos mercaderes ha ordenado que bayan de Japón a Manila cada año seis navíos, tres en otubre y los otros tres en febrero, pero no savemos si abrá alguna mudança en este número con la llegada de Teraçawa Ximadono³³ a Ozaca, para do se partió el mes passado pareçe que berná cuydado de escribir todo lo que hubiere a v.sa. y lo mismo hará Daifusama ya que por [hueco] en sus reynos de él, quanto a la partida de los navíos que salieren en otubre no lo ha podido hazer.

Yo al presente quedo con más libertad que asta agora he tenido para poder exerçitar mi oficio, porque como Teraçava, governador de estas partes, biniese del Miaco a este pueblo, pareció buena ocaſsion para me descubrir con él como hiçe bisitándole; y él me a rreçevido con

agasajo y señales de amor, ofreçiéndosse a faboreçer mis cossas en lo que pudiese; pero con todo beo que me es neçessario proçeder con la devida cautela y moderaçión, la qual es tan ynportante a los que se ocupan en el ministerio y ayuda de las ánimas en tierras sujetas a señores gentiles y particularmente en Japón, a do la yncostançia y brevedad de las cosas es tan grande. esto es lo que se me a ofreçido para escrivir a v sa. [...].

Como Japón al presente queda en paz y sugeto a Daifusama, que tiene mostrada justicia y celo contra los cossarios, pareçe que no abrá cossa de ynportançia si no fueren algunos de Seteuma [Satsuma], por no estar aquellos reynos aún sujetos a Dayfusama contra los quales dizen abrá guerra si no hubiere algún conçierto”.

8. A japán Őnbezárkózási Ediktum (1636)

Edicto de Autoaislamiento (1636)

Forrás: MARÍN, 2001. 17-18.

- "1. Ningún barco japonés puede zarpar con rumbo a países extranjeros.*
- 2. Ningún barco japonés puede ir al extranjero secretamente. Si alguien trata de hacerlo será condenado a muerte, y el barco y su dueño serán detenidos hasta que la autoridad superior sea informada.*
- 3. Todo japonés que viva actualmente en el extranjero a intente regresar al Japón será condenado a muerte.*
- 4. Si se descubre alguien Kirishitan, los dos bugyos de Nagasaki realizarán una investigación completa.*
- 5. Toda persona que revele el paradero de un bateren recibirá en pago 200 ó 300 monedas de plata. Si se descubren otras categorías de Kirishitans, los informantes serán pagados a discreción, como hasta ahora.*
- 6. Cuando lleguen barcos extranjeros se tomarán medidas para hacerlos custodiar por navíos suministrados por el clan Omura mientras se informa a Yedo, como hasta ahora.*
- 7. Todo extranjero que ayude a los bateren o a otros criminales extranjeros será encarcelado en Omura, como hasta ahora.*
- 8. En los barcos que lleguen se efectuará una severa inspección en busca de bateren.*
- 9. Ningún descendiente de los Bárbaros del Sur podrá permanecer en el Japón. Todo el que viole esta orden será condenado a muerte y se castigará a sus familiares se acuerdo con la gravedad del delito.*
- 10. Si algún japonés ha adoptado a los descendientes de los Bárbaros del Sur merece la muerte. Sin embargo, los niños adoptados y sus padres adoptivos serán entregados a los Bárbaros del Sur para su deportación.*
- 11. Si alguno de los deportdos intenta regresar o comunicarse con el Japón por carta o de otro modo morirá si se le aprehende, en tanto que su familia será severamente castigada de acuerdo con la gravedad del delito*
- 12. Los samurais no pueden tener tratos comerciales directos con los buques extranjeros o chinos de Nagasaki.*

13. Nadie, aparte de los habitantes de los cinco lugares (Yedo, Kioto, Osaka, Sakai y Nagasaki), puede participar en la distribución de ito-wappu y en la fijación de los precios de importación de la seda.

14. Las compras sólo pueden hacerse después de fijada la ito-wappu. Aunque los barcos chicos son pequeños debe ser demasiado riguroso con ellos. Sólo se concederán veinte días para la ventana.

15. El día veinte del noveno mes es el límite establecido para el regreso de los navíos extranjeros, pero los rezagados tendrán cincuenta días de gracia a partir de la fecha de llegada. Los buques chinos podrán zarpar un poco después de la partida de las galeotas portuguesas.

16. Las mercaderías no vendidas no pueden ser dejadas a cargo de los japoneses, en depósito o custodia.

17. Los representantes de las cinco ciudades del shogunato deben llegar a Nagasaki no después del quinto día del largo mes. Los rezagados no participarán en la distribución y compra de la seda.

18. Los barcos que lleguen a Hirado no podrán realizar transacciones hasta que se hayan fijado los precios en Nagasaki.

Decimonono día del quinto mes del año decimotercero de Kwanei (22 de junio de 1636).”

1-ES SZÁMÚ TÉRKÉP:
A HADAKORÓ HADURAK KORÁNAK (SZENGOKU-DZSIDAI)
LEGJELENTŐSEBB *DAIMJÓ*-FELSÉGTERÜLETEI

**2-ES SZÁMÚ TÉRKÉP:
JEZSUITA MISSZIÓK TERÜLETEI JAPÁNBAN
(1580 KÖRÜL)**

**3-AS SZÁMÚ TÉRKÉP:
A TENSÓ-MISSZIÓ ÚTVONALA
(1582-1590)**

**4-ES SZÁMÚ TÉRKÉP:
A SZEKIGAHARA-I ÜTKÖZET
(1600. OKTÓBER 21.)**

**5-ÖS SZÁMÚ TÉRKÉP:
A JAPÁN „VÖRÖSPECSÉTES HAJÓK” (SUINSZEN) ÚTVONALAI
(17. SZÁZAD)**

**6-OS SZÁMÚ TÉRKÉP:
A KEICSÓ-MISSZIÓ ÚTVONALA
(1613-1620)**

1-ES SZÁMÚ MELLÉKLET:
A JAPÁN ÉS AZ EURÓPAI IDŐSZÁMÍTÁS ÖSSZEVETÉSE
(1532-1652)

Japán naptár:

Európai naptár:

Tembun	1532. február 6. - 1555. január 22.
Kodzsi	1555. január 23. - 1558. január 19.
Eiroku	1558. január 20. - 1570. február 4.
Genki	1570. február 5. - 1573. február 2.
Tensó	1573. február 3. - 1592. február 12.
Bunroku	1592. február 13. - 1595. január 29.
Keicsó	1596. január 30. - 1615. január 28.
Genna	1615. január 29. - 1624. február 18.
Kvanei	1624. február 19. - 1644. február 7.
Soho	1644. február 8. - 1648. január 24.
Keian	1648. január 25. - 1652. február 9.

2-ES SZÁMÚ MELLÉKLET:
A JAPÁN JEZSUITA MISSZIÓ ÉLÉRE KINEVEZETT RENDFŐNÖKÖK
(SUPERIOR), TARTOMÁNYFŐNÖKÖK (PROVINCIAL) ÉS TARTOMÁNYI
ALFŐNÖKÖK (VICE-PROVINCIAL) LISTÁJA

Francisco Xavier, <i>rendfőnök</i>	1549-1551	
Cosme de Torres, <i>rendfőnök</i>	1551-1570	
Francisco Cabral, <i>rendfőnök</i>	1570-1581	
Gaspar Coelho, <i>rendfőnök</i>	1581	
Gaspar Coelho, <i>tartományi alfőnök</i>	1581-1590	
Pedro Gomes, <i>tartományi alfőnök</i>	1590-1600	
Francisco Pasio, <i>tartományi alfőnök</i>	1600-1611	
Valentim de Carvalho, <i>tartományfőnök</i>	1611-1617	
Jeronimo Rodrigues, <i>tartományi alfőnök</i>	1614-1617	
Mateus de Couros, <i>tartományfőnök</i>	1617-1621	
Francisco Pacheco, <i>tartományfőnök</i>	1621-1626	(Vértanú)
Mateus de Couros, <i>tartományi alfőnök</i>	1626-1632	
Christováo Ferreira, <i>tartományi alfőnök</i>	1632-1633	(Elhagyja hitét)
Sebastião Vieira, <i>tartományi alfőnök</i>	1633-1634	(Vértanú)
Giovanni Batista Porro, <i>tartományi alfőnök</i>	1643-1638	(Elhagyja hitét)
Gaspar Luis, <i>tartományi alfőnök</i>	1638-1641	(Makaóban)
Gaspar de Amaral, <i>tartományi alfőnök</i>	1641-1645	(Makaóban)
Pedro Marques, <i>tartományfőnök</i>	1643	(Elhagyja hitét)

3-AS SZÁMÚ MELLÉKLET:
A KATOLIKUS EGYHÁZ JAPÁNBA MENESZTETT VIZITÁTORAINAK ÉS KÍNAI
TARTOMÁNYI ALFŐNÖKEINEK LISTÁJA

Gonzalo Alvares	1568-1573	
Alessandro Valignano	1574-1606	
Francisco Paiso	1611-1612	
Francisco Vieira	1615-1619	
Jeronimo Rodrigues	1619-1621	(Makaóban)
Gabriel de Matos	1621-1622	(Makaóban)
Jeronimo Rodrigues	1622-1626	(Makaóban)
André Palmerio	1626-1634	(Makaóban)
Manuel Días	1635-1639	(Makaóban)
Antonio Rubino	1639-1643	(1642-től Japánban)

4-ES SZÁMÚ MELLÉKLET:
A JAPÁN KERESZTÉNYSÉG VÉRTANÚINAK SZÁMADATAI
(1614-1650)

<i>Év:</i>	<i>Összes vértanú száma:</i>	<i>Ebből európai:</i>
1614	63	-
1615	13	-
1616	13	-
1617	20	4
1618	68	1
1619	88	2
1620	17	-
1621	20	-
1622	132	13
1623	76	2
1624	198	4
1625	7	-
1626	22	4
1627	120	4
1628	62	2
1629	79	-
1630	316	-
1631	46	-
1632	120	5
1633	88	11
1634	100	5
1635	?	-
1636	18	1
1637	129	4
1638	90	-
1639	5	3
1640	63	(61 Makaói)

1641-1642	?	-
1643	54	6 (?)
1644	?	-
1645	9	-
1646-1648	?	-
1649	23 (kérdéses adat)	-
1650	74 (kérdéses adat)	-

36 év

2128 vértanú

71 európai

KRONOLÓGIA

- 1543** A portugálok elérik Japánt
- 1549** Francisco Javier (Xavéri Ferenc) érkezése, a japán evangelizáció kezdete
- 1551** Cosme de Torres jezsuita rendfőnök (superior) hivatalba lépése
- 1552** Xavéri Ferenc halála
- 1560** Oda Nobunaga győzelme Imagava Josimoto felett az okehazam-i ütközetben
- 1565** Asikaga Jositeru sógun meggyilkolása
- 1570** A portugál *Nagy Hajó* kereskedelmi útjai Makaó és Nagaszaki között állandóvá válnak
- 1571** A spanyolok elfoglalják a Fülöp-szigeteket és megalapítják ázsiai központjukat, Manilát
Az első spanyol-japán kereskedelmi kapcsolatfelvétel
Cosme de Torres halála, Francisco Cabral rendfőnök hivatalba lépése
- 1573** Oda Nobunaga megdönti az 1333 óta fennálló Muromacsi-sógunátust
- 1576** A spanyol *Manila-galleon* kereskedelmi útjai állandóvá válnak a Fülöp-szigetek és Mexikó között
- 1578** Oda Nobunaga visszautasítja a sóguni címet; a japán katonai diktatúra kezdete
- 1581** Alessandro Valignano pápai vizitátor távozásra kényszeríti Francisco Cabralt; utódja, Gaspar Coelho új rangra emelkedik: jezsuita tartományi alfőnök (*Vice-Provincial*)
- 1582** A *Honnó-dzsi-összeesküvés*, Oda Nobunaga rituális öngyilkossága;
A *Tensó-misszió* elindul Európába
- 1585** XIII. Gergely bullája kizárólagosságot biztosít a keresztény hittérítésben jezsuita misszióknak más katolikus rendek misszióival szemben Japánban; a pápai bullát II. Fülöp spanyol uralkodó királyi rendeletben megerősíti
- 1587** Tojotomi Hidejosi keresztényellenes kiáltványa
A Spanyol Korona hivatalos megjelenése Japán partjainál
- 1590** A *Tensó-misszió* visszatérése Japánba
- 1593** A spanyol rendek misszióinak kezdete Japánban
- 1597** A nagaszaki-i keresztényellenes határozat, és mártíromság
- 1598** Tojotomi Hidejosi halála
- 1598** Az "Öt Öreg Tanácsa" átveszi Japán irányítását
- 1600** A szekigaharai-i ütközet
A hollandok és az angolok érkezése Japánba (William Adams hajótörése)
- 1603** Tokugava Iejaszu sógun létrehozza az Edo-bakufut (Tokugava-sógunátus)

- 1609** Rodrigo Vivero fülöp-szigeteki spanyol nagykövet érkezése Japánban
- 1611** Sebastián Vizcaíno spanyol nagykövetségének kezdete Japánban
- 1612** A keresztény hittérítés betiltása a sógunátus közvetlen irányítása alatt álló területeken
- 1613** A tilalom kiterjesztése az egész Japánra
A japán *Keicsó-misszió* útjának kezdete Európába
- 1614** A japán *Keicsó-misszió* eléri Spanyolországot; a hivatalos spanyol-japán diplomácia megszületése
- 1615** A japán Keicsó-misszió Rómában
- 1616** Tokugava Iejaszu sógun halála
Az európaiak behajózását a sógunátus Nagaszaki és Hirado kikötőire korlátozza
- 1620** A *Keicsó-misszió* visszatérése Japánba
- 1622** A nagaszaki-I páterek elleni szakciók; a Genva-mártíromság
- 1623** A japán hajók kihajózásának és a külföldön tartózkodó japánok visszatérésének korlátozás
- 1624** A Spanyol Korona behajózásának tilalma japán kikötőkbe
Az angol kereskedelmi telep felszámolása Japánban
- 1634** Az idegen országokkal való kereskedelem újabb korlátozása Japánban
- 1635** A sógunátus az idegen hajók behajózását Nagaszaki kikötőjére korlátozza
A japán hajók kihajózásának és a külföldön tartózkodó japánok visszatérésének korlátozás
- 1636** Az *Önbezárkózási Ediktum* kibocsátása
- 1637** A Simabara-háború (*Simabara no Ran*)
- 1640** Az ibériaiak végleg elhagyják a távol-keleti zónát; Hollandia egyedüli kereskedelmi fél marad Japánban
- 1643** A rendszeres holland követségek kezdete Edóban

KÉPEK, TÉRKÉPEK ÉS MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

Képek jegyzéke:

Borítókép: Japán jezsuita pátert szamurájok arra kényszerítenek, hogy a feszület megtaposásával adja bizonyítékát hite megtagadásának

Forrás: sudy.co.hu

1. kép: Minamoto no Joritomo, az első japán sógunátus, a Kamakura-*bakufu* megalapítója

Forrás: Wikipédia: The Free Encyclopedia – *Minamoto no Joritomo*

2. kép: Toscanelli világtérképe (1474)

Forrás: hist-chron.com

3. kép: Waldseemüller világtérképe (1507)

Forrás: Wikipédia: The Free Encyclopedia – Waldseemüller map

4. kép: A tordesillasi-egyezmény (1494) és a zaragozai-egyezmény (1529) demarkációs vonalai

Forrás: hoyenhistoria.blogspot.hu

5. kép: Sir Francis Drake

Forrás: Wikipédia: The Free Encyclopedia – *Sir Francis Drake*

6. kép: James Lancaster

Forrás: Wikipédia: The Free Encyclopedia – *James Lancaster*

7. kép: Sebastian Münster Ázsiai térképe, *Zipangu* ábrázolásával

Forrás: ujkor.hu

8. kép: Xavéri Ferenc jezsuita hittérítő

Kóbei Múzeum, Japán

9. kép: 16. századi kézzel írott, japán nyelvű keresztény (*kirishitan*) könyv

Printing Múzeum, Tokió, Japán

10. kép: Oda Nobunaga

Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Oda Nobunaga*

11. kép: Oda Nobunaga szobra Japánban

Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Oda Nobunaga*

12. kép: Luis Frois levélgyűjteményének első lapja (1589)
Forrás: Biblioteca Nacional Digital (Biblioteca Nacional de Portugal)

13. kép: A portugál „Nagy Hajó”, avagy „Fekete Hajó” (*kurofune*)
Forrás: Wikipédia: La enciclopedia libre – *Viaje del Japón*

14. kép: Portugál gyarmati fizetőeszköz – *cruzado*
Forrás: icollector.com

15-16. kép: Szamurájok muskétákkal
Forrás: naver.com

17. kép: A *Honnó-dzsi*-összeesküvés egy, a Meidzsi-korban (19. század) készült ábrázoláson
Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Honnódzsi összeesküvés*

18. kép: Tojotomi Hidejosi egykorú japán ábrázolása
Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Tojotomi Hidejosi*

19. kép: A *Manila-galleon* útja a Fülöp-szigetek és Mexikó között egy 16. századi térképen
Forrás: cultureandhistory.revistas.csic.es

20. kép: Egy japán tisztségviselő és egy jezsuita páter tárgyalása, az úgynevezett *namban* művészet egyik leghíresebb ábrázolásán
Forrás: historiajaponesa.com

21. kép: Monterrey grófjának levele (1597) a *San Felipe-incidensről*
Forrás: pares.mcu.es

22. kép: A Nagaszaki-i vértanúság egy 17. századi ábrázoláson
Forrás: Wikipédia Commons – *Laureano atlas-san pedro bautista y compañeros franciscanos mártires de japon.jpg*

23. kép: Tokugava Iejaszu 17. századi japán ábrázolása
Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Tokugava Iejaszu*

24. kép: A szekigaharai ütközet egykorú japán ábrázolása
Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Szekigaharai csata*

25. kép: Emlékmű Szekigaharánál napjainkban
Forrás: Wikipedia: szabad enciklopédia – *Szekigaharai csata*

26. kép: Japán kereskedő-*dzsunka* egy 17. századi japán ábrázoláson
Forrás: historiasamurai.com

27. kép: Holland hajó egy 17. századi japán ábrázoláson
Forrás: interjapanmagazin.com

28. kép: Tokugava Hidetada sógun levele Lerma hercegének (1610)
Forrás: pares.mcu.es

29. kép: Haszekura Cunenaga egy 1615-ös Rómában készült festményen
Forrás: Wikipédia: The Free Encyclopedia – *Hasekura Tsunenaga*

30. kép: Haszekura Cunenaga Luís Sotelo atya társaságában Rómában (Sala Regia del Palazzo Quirinale, Roma)
Forrás: Wikipédia: The Free Encyclopedia – *Hasekura Tsunenaga*

31. kép: Nakaura Julián japán keresztény prédikátor kínhalála
Forrás: santamariadellorto.it

32. kép: A jezsuita Padre Marcelo vértanúsága
Forrás: kirishtan.com

Térképek jegyzéke:

1-es számú térkép: A hadakoró hadurak korának (*szengoku-dzsidai*) legjelentősebb *daimjó*-felségterületei
Forrás: thefutureofeuropes.wikia.com

2-es számú térkép: Jezsuita missziók területei Japánban (1580 körül)
Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Jezsuita misszió Japánban*

3-as számú térkép: A *Tensó-misszió* útvonala (1582-1590)
Forrás: Jamadzsi, 1989. 182.

4-es számú térkép: A szekigahara-i ütközet (1600. október 21.)
Forrás: Wikipédia: szabad enciklopédia – *Szekigaharai csata*

5-ös számú térkép: A japán „vöröspecsétes hajók” (*suinszen*) útvonalai (17. század)
Forrás: Jamadzsi, 1989. 206.

6-os számú térkép: A *Keicsó-misszió* útvonala (1613-1620)
Forrás: Wikipédia: The Free Encyclopedia – *Hasekura Tsunenaga*

Mellékletek jegyzéke:

1-es számú melléklet: A japán és az európai időszámítás összevetése (1532-1652)

Forrás: Boxer, 1951. 443.

2-es számú melléklet: A japán jezsuita misszió élére kinevezett rendfőnökök (*superior*) és tartományi alfőnökök (*vice-provincial*) listája

Forrás: Boxer, 1951. 445.

3-as számú melléklet: A katolikus egyház japánba menekített vizitátorainak és kínai tartományi alfőnökeinek listája

Forrás: Boxer, 1951. 446.

4-es számú melléklet: A japán kereszténység vértanúinak számadatai (1614-1650)

Forrás: Boxer, 1951. 448.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Kiadott források:

FROIS, Luis: *Historia de Japón* (1583-1597). Editado por José Wieki. Biblioteca Nacional de Lisboa. Volumen II. Primera parte. C83-1569. Lisboa, 1976. folio 239.

TALADRIZ José Luis Álvarez-: *Sumario de las Cosas de Japón* (1583). Universidad de Sofía, Tokio, 1954.

Bulla de Gregorio XIII. (1585). In: TOBAR, Baltasar: *Compendio Bulario Indico*, Tomo I., Escuela Hispano-Americanos de Sevilla, Sevilla, 1954.

GASCÓN DE CARDONA, Alonso y GORDILLO, Francisco: *Una relación de Japón de 1614 sobre el viaje de Sebastián Vizcaíno*. Ed. Tremml-Werner, Brigit – Sola, Emilio.
<http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2013/11/Relaci%C3%B3n-del-viaje-de-Sebasti%C3%A1n-Vizca%C3%ADno-1612-1614.pdf>

GUZMAN, Luis: *Información Anual sobre Japón* (1601). R.H.A. 9-7236. f.11.r.

SANTA MARÍA Fray Juan de: *Relación del Martirio de seis Padres Descalços Franciscos, três hermanos de la Compañía de Jesus diecisiete Japones Christianos padecieron en Japon.* (1601). In: UŌ.: *Relación del Martirio de seis Padres Descalços Franciscos, três hermanos de la Compañía de Jesus diecisiete Japones Christianos padecieron en Japon.* Madrid, 1601.

SOLA, Emilio: „Rodrigo de Vivero en La Corte de los Tokugawa.”
<http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2011/07/A-PAC04-vivero.pdf>

SICARDO, Joseph: *Cristianidad del Japón* (1696). B. R.A.H. 4-2051, Madrid, 1696.

Kiadatlan források:

Carta de L.P. Mariñas sobre evangelización de Japón, Siam. (1597-06-30.) A.G.I. Filipinas, 18B, R. 7, N. 74.

Carta de Roquillo sobre Armada de Carrión contra Japón (1582-07-01.) A.G.I. Filipinas, 6, R. 4, N. 52.

Carta de Tello sobre naufragio del San Felipe cerca de Japón. (1597-05-18.) A.G.I. Filipinas, 18B, R. 7, N. 62.

Carta de Vera sobre pobreza de la gente de vera, etc. (1586-06-26.) A.G.I. Filipinas, 6, R. 6, N. 61.

Carta de Vera sobre situación, comercio, japoneses, ...etc (1587-06-26.) A.G.I. Filipinas, 18A, R.5, N. 31.

Carta del conde de Monterrey sobre galeón San Felipe. (1597-12-03.) A.G.I. Filipinas, 18B, R. 7, N. 86.

Carta del franciscano Juan de Garrovillas sobre evangelización del Japón. (1595-06-01.) A.G.I. Filipinas, 84, N. 63.

Relación del descubrimiento conquista de Luzón (1572-04-20.) A.G.I. Patrotoano, 24, r. 25, f. 2^r.

Carta de Alejandro Valignano al Padre Provincial de Portugal, Nagasaki (1599-02-20.) B.R.A.H, Cortes, 9/2665, f. 19r.

Copia de carta del obispo de Japón sobre DayfuSama. (1601-03-02.) A.G.I. Filipinas, Leg. 35, N. 37, ff. 733r-734v.

Carta de Diego de San Francisco sobre Japón (1618) B.R.H.A. Jesuitas, Tomo 108. 361r.

Carta de franciscanos sobre religiosos que pasan al Japón (1603-06-30.) A.G.I. Filipinas, 84,N.114.

Carta de Fray Victorio Ricci el Provincial de China para el Provincial de Los Angeles Fray Juan (Binondoc, el 13 de mayo de 1666.) B.R.A.H. Jesuitas, Tomo 26, Folio 174-175.

Carta de los oficiales reales sobre varios asuntos (1581-07-20.) A.G.I. Filipinas, 29,N.36.

Carta de Ronquillo sobre armada de Carrión contra Japón (1582-07-01.) A.G.I. Filipinas, 6, R. 4, N. 52.

Carta de Alejandro Valignano a Gonzalo Ronquillo de Peñasola. (1582-12-14.) A.G.I. Patronato, Leg. 24, R. 57.

Carta de Domingo de Salazar sobre China y Japón. (1583-06-18.) A.G.I. Filipinas, 74, N. 24.

Carta de Santiago de Vera al Rey (1585-06-20.) A.G.I. Filipinas, 18N, 2R, 30.

Carta de Vivero sobre su llegada y situación (1608-07-8.) A.G.I. Filipinas, 7,R. 3,N. 38.

Carta del Gobernador de Filipinas al Rey (1587-06- 26.) A.G.I. Filipinas, 3N, 65R.

Carta del obispo fray Juan Durán sobre litigio entre dominicos y jesuitas (1683-01-14.) A.G.I. Filipinas, 75, N.9.

Carta del Padre de la Compañía de Jesús a su compañero en la India Oriental (1559-10- 20.) B.R.A.H. Mss. Jesuitas, Tomo 191, f.288r.

Carta del señor universal del Tokugawa Hidetada (Minamoto Hidetada) al duque de Lerma. (1610-07-24.) A.G.I.//27.7//MP-ESCRITURA_CIFRA,31.

Copia de carta de Rodrigo de Vivero al Rey desde Japón. (1610-05- 3.) A.G.I. Filipinas, 193R, 1N, 14.

Relación del martirio de franciscanos en Japón (1597-06- 29.) A.G.I. Filippinas, 79, N. 33.

Relación del suceso que tuvo nuestra santa fe en los Reinos del Japón desde 1612 hasta 1615. Rey de España Felipe III. B.N.M. R-19199; Palacio Real, VII-66. 16-17 pp.

Relacion del successo que tuuo nuestra Santa Fe en los reynos del Iapon, desde el año de seyscientos y doze hasta el de seyscientos y quinze, imperando Cubosama... / compuesta por el padre Luys Piñeyro, de la Compañia de Iesus, Madrid, 1617. B.P.R. VII-66.

Relato de Padre Diego Caballero de Cabrera sobre los delegados del emperador de Japón. B.R.A.H. Mss. Muñoz 92, folio 55v.

Relato sobre los mártires del año 1622. B.R.A.H. 9-2666. p. f. 397v.

Bibliografía:

ADAMS, Percy G.: *Traveles and Travel Liars 1660-1800*. University of California Press, Berkley, 1962.

ALBUQUERQUE, Luís de - CONTENTE DOMINGUES, Francisco: *Tratado de Tordesillas e Outros Documentos*. Alfa, BEP – 49, Lisboa, 1989.

ALBUQUERQUE, Luís de Mendonça: *O Tratado de Tordesillas e as dificuldades da sua aplicação rigurosa*. In: *I. Colóquio Luso-Espanhol de História Ultramarina; Tordesillas y su Proyección*. Valladolid, 1973.

ALBUQUERQUE, Luís de: *As navegações e a Sua Projecção na Ciência e na Cultura*. Gradiva, Lisboa, 1987.

ALBUQUERQUE, Luís de: *Dúvidas e Certenza na História dos Descobrimientos Portugueses*. Vega, Lisboa, 1990.

ALBUQUERQUE, Luís de: *Introdução à História dos Descobrimientos Portugueses*. Instituto de Cultura e Língua Portuguesa, Lisboa, 1983.

ALFONSO MOLA, Marina - MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *El Galeón de Manila*. Aldeasa, Madrid, 2000.

ALLADARES, Rafael: *Castilla y Portugal en Asia (1580-1680). Declive imperial y adaptación*. Leuven University Press, Leuven, 2001.

ALONSO ÁLVAREZ, Luis: *El costo del Imperio Asiático. La formación colonial de las Islas Filipinas bajo dominio español, 1565-1800*. Instituto de Investigaciones D. José María Luis Mora, Mexikó, 2009.

ÁLVAREZ DE TOLEDO, Luisa Isabel: *África versus América: La Fuerza del paradigma*. http://www.herbogeminis.com/IMG/pdf/africa_versus_america.pdf (Utolsó letöltés: 2017. 03. 18.)

ALVES, Jorge Santos: *Fernão Mendes Pinto and the "Peregrinação"*. 4. vols. (Studies, restored Portuguese text, notes and indexes). Fundação Oriente–INCM, Lisboa, 2010.

AMES, Glenn Joseph: *The Globe Encompassed: The Age of European Discovery, 1500–1700*. Pearson Prentice Hall, New Jersey, USA, 2008.

ANDERLE Ádám: 'A „fekete legenda” Magyarországon a 19-20. században.' *Világtörténet*, 1985/3.

ANDERLE Ádám: *A megosztott Hispánia*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.

ANDERLE Ádám: *Latin-Amerika története*. JATEPress, Szeged, 2010.

ANDERLE Ádám: *Spanyolország története*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1992.

ANDERLE Ádám: *Vihar a Sierrában*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.

ANDERSON, Perry: *Az abszolutista állam*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.

ANDREWS, Kenneth R.: *Elizabethan Privateering during the Spanish War, 1585–1603*. Cambridge University Press, Cambridge, 1964.

ANDREWS, Kenneth Richmond: *Trade, Plunder and Settlement*. Harvard University Press, Cambridge, 1984.

ARAGÓN MORENO, Miguel Ángel: „Claves da la misión (ad gentes) para nuestro momento actual. En torno a Francisco Javier.” In: *El cristianismo en Japón. Ensayos desde ambas orillas*. Coord.: Pulido, Manuel Lázaro. Instituto de Teología "San Pedro de Alcántara" de Cáceres, 2011.

ARRANZ MÁRQUEZ, Luis: *Cristóbal Colón: misterio y grandeza*. Marcail Pons Historia, Madrid, 2006.

ARTECHE, José de: *Urdaneta: el dominador de los espacios del Océano Pacífico*. Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, S.A., San Sebastián, 1943.

BARQUINHO, Isabel: “O Tratado de Tordesillas e a questão das Molucas.” *Mare Liberum* 8, 1994.

BANGERT, William: *A jezsuiták története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

BANGERT, William: *To the Other Towns: A Life of Blessed Peter Favre, First Companion of St. Ignatius Loyola*. Ignatius Press, San Francisco, USA, 2002.

BAYLE, Constantino: *Un siglo de la Cristianidad en el Japón*. Labor, Barcelona, 1935.

BERGREEN, Laurence: *Magellán a Föld körül*. General Press Kiadó, Budapest, 2004.

BERNABÉU ALBERT, Salvador - MARTÍNEZ SHAW, Carlos: *Un océano de seda y plata. El universo económico del Galeón de Manila*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Sevilla, 2013.

BERRY, Elizabeth: *Hideyoshi*. Harvard University Press, Cambridge, 1982.

BIRMINGHAM, Davis: *Portugália története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998.

BITO, Maszahide: *Nihon shi no jidai kubun* (A japán történelem korszakolása). In: *Edo jidai to wa nanika?* (Mi az, hogy Edo-korszak?). Iwanami Shoten, Tokyo, 1992.

BITTERLI, Urs: „*Vadak*” és „*civilizáltak*”. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.

BLUSSE, Leonard: *An Insane Administration and Insanitary Town: The Dutch East India Company and Batavia (1619–1799)*. Springer Netherlands, New York, 1985.

BOXER, Charles Ralph: „War and Trade in the Indian Ocean and the South China Sea, 1600–1650.” *Great Circle*, 1(2). 1979.

BOXER, Charles Ralph: *Four Centuries of Portuguese Expansion, (1415-1825)*. Witwatersrand University Press, Johannesburg, 1963.

BOXER, Charles Ralph: *Portuguese Merchants and Missionaries in Feudal Japan*. Routledge, London, 1976.

BOXER, Charles Ralph: *Race Relation in the Portuguese Colonial Empire*. Oxford University Press, London, 1977.

BOXER, Charles Ralph: *The Dutch Seaborne Empire (1600-1800)*, Penguin, London, 1973.

BOXER, Charles Ralph: *The Christian Century in Japan 1549-1650*. Cambridge University Press, London, 1951.

BOXER, Charles Ralph: *The Portuguese Seaborne Empire*. Hutchinson, London, 1969.

BOXER, Charles Ralph: *Jan Compagnie in War and Peace, 1602-1799: A Short History of the Dutch East-India Company*. Heinemann Asia, Hong Kong, 1979.

BRAUDEL, Fernand: *Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus a XV-XVIII. században. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen*. Gutta Könyvkiadó, Budapest, 2004.

BURNELL, Arthur Coke – TIELE, Pieter Anton: *The Voyage of John Huyghen van Linschoten to the East Indies from the old English Translation of 1598. The first book, containing his description of the East*. Printed for the Hakluyt Society, New York, 1885.

BUTLER, Lee: *Emperor and Aristocracy in Japan 1467- 1680*. Harvard University Asia Center, Cambridge, Massachusetts, 2002.

CABEZAS, Antonio: *El siglo ibérico del Japón – La presencia hispano-portuguesa en Japón (1543-1643)*. Universidad de Valladolid, Valladolid, 1994.

CABRERO FERNÁNDEZ, Leoncio: “El empeño de los molucas y los tratados de Zaragoza: cambios, modificaciones y coincidencias entre el no ratificado y el ratificado.” In: *El tratado de Tordesillas y su época*. Coord. por Luis Antonio Ribot García, Adolfo Carrasco Martínez, Luis Adao da Fonseca, Volumen 2. Junta de Castilla y León, Valladolid, 1995.

CANNY, Nicholas: *The Origins of Empire*. I-V. Oxford University Press, Oxford, 1998.

Cartas y escritos de Francisco Javier por Félix ZUBILLAGA, Doc. 70.; <http://www.scribd.com/doc/49539660/cartas-iavier> (Utolsó letöltés: 2018.02.24.)

CERVERA, José Antonio: „Dos grandes cosmógrafos españoles en las Filipinas: Andrés de Urdaneta y Martín de Rada.” In: *Estudios de historia das ciencias e das técnicas: VII Congreso de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas. Pontevedra, 14-18 de setembro de 1999*. Diputación de Pontevedra, Pontevedra, 2001.

CHADWICK, Owen: *A reformáció*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

CHAUNU, Pierre: *Conquete et exploitation des nouveaux mondes*. Presses Universitaires de France, Párizs, 2010.

CHAUNU, Pierre: *Les Philippines et le Pacifique des Ibériques (XVIe., XVIIe., XVIIIe.)*. 2. Vol. S.E.V.P.E.N., París, 1960.

CIPOLLA, Carlo María: *Cañones y velas en la primera fase de la expansión europea*. Editorial Ariel, Barcelona, 1967.

CIPOLLA, Carlo María: *Guns, Sails and Empires. Technological Innovation and the Navy Phases of European Expansion 1400-1700*. Pantheon Books, New York, 1965.;

COLCUTT, Martin - JANSEN, Marius - KUMAKURA, Iszao: *A japán világ atlasza*. Helikon Kiadó – Magyar Könyvklub, Budapest, 1997.

Columbus uti naplója. Fordította: SZERB Antal. Officina Nyomda és Kiadóvállalat, Budapest, 1941.

CONDEMINAS, Francisco: *La marina militar española*. Ediciones Aljaima, Málaga, 2000.

CONTENTE DOMINGUES, Francisco: „A política de sigilio e as navegações portuguesas no Atlântico.” Separata do *Boletín do Instituto Histórico da ilha Terceira*, Angra do Heroísmo, 1988.

COSTA, Manuel Fernandes: *As navegações atlânticas no séc. XVI*. Lisboa, 1979.

CSEJTEI Dezső – JUHÁSZ Anikó: *Amerika felfedezése és az új globális rend*. Gradus ad Parnassum Könyvkiadó, Szeged, 1998.

Historia General de América. IV. Ediciones. Ed.: TANDETER, Enrique. UNESCO/Editorial Trotta, Madrid, 2000.

DALTON, Heather: *Merchants and Explorers: Roger Barlow, Sebastian Cabot, & Networks of Atlantic Exchange 1500-1560*. Oxford University Press, Oxford, 2016.

DI RUSSO, Marisa: „Cronologia Valignanea.” In: *Alessandro Valignano S.I. uomo del Rinascimento: ponte tra Oriente e Occidente*. A cura di: TAMBURELLO, Adolfo – ÜÇERLER, M. Antoni J., S.I. - DI RUSSO, Marisa. Institutum Historicum Societatis Iesu, Roma, 2008.

DÍAS-TRECHUELO, Lourdes: “El Tratado de Tordesillas y su proyección en el Pacífico.” *Revista española del Pacífico*, N° 4 / Año IV. Enero-Diciembre 1994.

DÍAZ-TRECHUELO SPÍNOLA, María Lourdes: *Cristóbal Colón*. Ediciones Palabra, Madrid, 2006.

DIFFIE, Bailey Wallys: *Foundations of the Portuguese Empire, 1415–1580*. University of Minnesota Press, Minnesota, 1977.

DISNEY, Anthony R.: *A History of Portugal and the Portuguese Empire. From Beginnings to 1807*. Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

DOWNTON, Nicholas: *The Voyages of Nicholas Downton to the East Indies, 1614-1615*. Ed.

FERRO, Gaetano: *As navegações portuguesas no Atlântico e no Índico*. Teorema, Lisboa, 1989.

FOSTER, William. The Hakluyt Society, London, 1939.

DREYER, Edward L.: *Zheng He: China and the Oceans in the Early Ming, 1405–1433*. Library of World Biography, Longman, 2007.

ECSEDY Ildikó: *A kínai állam kezdetei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

ECSEDY Ildikó: *Kínai császárok és alattvalók*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1992.

ESTELLA, Margarita: „Tráfico artístico entre Filipinas y España vía Acapulco” In: *El Extremo Oriente Ibérico* por el coordinador SOLANO, Francisco de. – RODAO, Florentino – Togores, Luis E. Agencia Española de Cooperación Internacional en colaboración con el Centro de Estudios Historicos, Departamento de Historia de América, CSIC, Madrid, 1989.

FALUDI Péter: *Korea története*. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1993.

FARKAS Ildikó: “Japán modernizációjának előzményeihez.” *Világtörténet*, 2013/2-3.

FRÉDÉRIC, Louis: *Japan Encyclopedia*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2002.

FRÉDÉRIC, Louis: *Japán hétköznapijai a szamurájok korában (1185-1603)*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974.

FURBER, Holden: *Rival Empires of Trade in the Orient 1600–1800*. Minneapolis, 1981.

GAASTRA, Femme Simon: *The Dutch East Company: expansion and decline*. Walburg Pers, Zutphen, 2003.

GARCÍA GALENDE, Pedro: *Fray Martín de Rada. Científico y misionero en Filipinas y China (siglo XVI.)*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, Navarra, 2016.

GERNET, Jacques: *A kínai civilizáció története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

GIL, Juan: *Hidalgos y samurais – España y Japón en los siglos XVI. y XVII.* Alianza Editorial, Madrid, 1991.

GODINHO, Vitorino Magalhães: *L'économie de l'empire Portugais aux XVe et XVIe siècles*. École Pratique des Hautes Études, Vie Section, Centre de Recherches Historiques. Paris: S.E.V.P.E.N., 1969.

GÓMEZ-TABANERA GARCÍA, José Manuel: „Xavierana. Luces y sombras de la primera evangelización católica de Japón.” *Transfetana: revista de Instituto de Estudios Ceutíes*, N°5, 1999.

GONZÁLEZ VALLES, Jesús: *Historia de la filosofía japonesa*. Tecnos, Madrid, 2000.

GOODMAN, David: *El poderío naval español. Historia de la Armada española del siglo XVII*. Península, Barcelona, 2001.

GUILLÉN SELFA, José: *La primera Embajada del Japón en Europa y en Murcia (1582-1590)*. Editora Regional de Murcia, Murcia, 1997.

HANE, Mikiszo: *Breve historia de Japón*. Alianza Editorial S. A., Madrid, 2016.

HARDING, Christopher: „Hostis Humani Generis’: The Pirate as Outlaws in the Early Modern Law of the Sea.” In: *Pirates? The Politics of Plunder; 1550–1650*. Ed. JOWIT, Claire. Palgrave Macmillan, London, 2007.

HART, Henry H.: *Marco Polo, Venetian Adventurer*. University of Oklahoma Press, Oklahoma, USA, 1967.

HAZLEWOOD, Nick: *Törvényes kalózok – a királynő rabszolga-kereskedője*. General Press Kiadó, Budapest, 2004.

HERRERA, Antonia Heredia: „Filipinas en el Archivo General de Indias.” In: *El Extremo Oriente Ibérico* por el coordinador SOLANO, Francisco de. – RODAO, Florentino – Togores, Luis E. Agencia Española de Cooperación Internacional en colaboración con el Centro de Estudios Historicos, Departamento de Historia de América, CSIC, Madrid, 1989.

HERRERO PÉREZ, Pedro: „El galeón de Manila. Relaciones comerciales entre el Extremo Oriente y América (estado de la cuestión)” In: *El Extremo Oriente Ibérico* por el coordinador SOLANO, Francisco de. – RODAO, Florentino – Togores, Luis E. Agencia Española de Cooperación Internacional en colaboración con el Centro de Estudios Historicos, Departamento de Historia de América, CSIC, Madrid, 1989.

HIDEFUJI, Someda: „Agradecimiento, recuerdo e investigaciones sobre las crónicas.” *Cuadernos del Archivo de la Universidad 41*. Lima, 2005.

HIGASHIBABA, Ikuo: *Christianity in Early Modern Japan*. Brill, Leiden-Boston-Köln, 2001.

Historia de España, Volumen 3: Monarquía e Imperio. Publicado por BERNAL, Antonio-Miguel. Crítica/Marcial Pons, Barcelona, 2009.

HORNEDO, Florentino: "Battle of La Naval: Rage of Waves, Fury of Faith". In: LITO, Zulueta (Ed.), *The Saga of La Naval: Triumph of People's Faith*. Sta. Mesa Heights, Quezon City, Dominican Province of the Philippines, 2007.

IACCARINO, Ubaldo: *Comercio y Diplomacia entre Japón y Filipinas en la era Keichō (1596-1615)*. Tesis Doctoral. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, 2013.

ICHIKAWA, Shin-ichi: *Los galeones de Manila y los gobernantes japoneses del Siglo XVII*. http://www.waseda.jp/prj-med_inst/bulletin/bull02/02_04ich.pdf
(Utolsó letöltés: 2018.04.17.)

JAMADZSI, Maszanori: *Japán – történelem és hagyományok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.

Jezsuiták Szent Ignác nyomdokain. Szerkesztették: Szabó Ferenc, Bartók Tibor. Szent István Társulat, Budapest, 2006.

JONES, Evan Thomas - CONDON, Margaret M.: *Cabot and Bristol's Age of Discovery: The Bristol Discovery Voyages 1480–1508.* University of Bristol, Bristol, 2016.

JONES, Evan Thomas: “Henry VII and the Bristol expeditions to North America: the Condon documents.” *Historical Research Volumen 83.* Institute of Historical Research, London, 2009.

JONES, Thomas Evan – CONDON, Margaret M.: *Cabot and Bristol's Age of Discovery: The Bristol Discovery Voyages 1480-1508.* University of Bristol, Bristol, 2016.

JUDERÍAS, Julián: *La leyenda negra: Estudios acerca del concepto de España en el extranjero.* Araluce, Barcelona, 1913.

KENNEDY, Paul: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása.* Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1992.

KIDDER, Edward: *Az ősi Japán.* Helikon Kiadó, Budapest, 1987. 56-58.;

Kína felfedezése. A nyugati világ és a Mennyei Birodalom találkozása. Szerkesztők: FABIANIS, Valeria Manferto De, ACCOMAZZO, Laura Alexandra Kiadó, Pécs, 2003.

KORPÁS Zoltán: *Királyság és rendiség Spanyolországban.* In: *A kora újkor története.* Szerkesztette: POÓR János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

Középkori Történeti Chrestomathia. III. Kötet. Szerk.: KARDOS Tibor – MEZEY László. Tankönyvkiadó, Budapest, 1956.

Labor evangelica, misioneros apostolicos de los obreros de la Compañía de IESVS. Por Ioseph Fernandez de Buendia, Madrid, 1658.

LACH, Donald Frederick: *Asia in the Making of Europe.* University of Chicago Press, Chicago, 1994.

LARNER, John: *Marco Polo and the Discovery of the World*. Yale University Press, New Haven, USA, 1999.

LEÓN-PORTILLA, Miguel. “La embajada de los japoneses en México, 1614. El testimonio en náhuatl del cronista Chimalpahin.” *Estudios de Asia y África*, n° 17. El Colegio de México, México D.F., 1981.

LEUPP, Gary: *Interracial Intimacy in Japan: Western Men and Japanese Women, 1543-1900*. A&C Black, London, 2003.

LEVATHES, Louise: *When China Ruled the Seas: The Treasure Fleet of the Dragon Throne, 1405–1433*. Oxford University Press, Oxford, 1996.

LEVINE, Philippa: *The British Empire: Sunrise to Sunset*. Pearson – Longman, Harlow, 2007.
LIDIN, Olof G.: *Tanegashima – The Arrival of Europe in Japan*. NIAS Press, Copenhagen, 2002.

LISÓN TOLOSANA, Carmelo: *La fascinación de la diferencia. La adaptación de los jesuitas al Japón de los samurais, 1549-1592*. Akal, Madrid, 2005.

LLOYD, Trevor: *Empire: The History of the British Empire*. Habledon & London, London, 2001.

LÓPEZ-GAY, Jesús: „Manusculos y obras teólogos españoles en Oriente, siglo XVI.” In: *El Extremo Oriente Ibérico* por el coordinador SOLANO, Francisco de. – RODAO, Florentino – Togores, Luis E. Agencia Española de Cooperación Internacional en colaboración con el Centro de Estudios Historicos, Departamento de Historia de América, CSIC, Madrid, 1989.

LÓPEZ-VERA, Jonathán: *Historia de los samurais*. Satori Ediciones, Gijón, 2016.

MACCULLOCH, Diarmaid: *A reformáció története*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2011.

MAGIDOVICS, Ioszf Petrovics: *Nagy földrajzi felfedezések*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1963.

MANZANO, Ainhoa Reyes: *La Cruz y la Catana: relaciones entre España y Japón (Siglos XVI-XVII)*. Tesis Doctoral. Universidad de la Rioja, Rioja, 2014.

Marco Polo utazásai. Szerkesztette: VAJDA Endre és BIRTALAN Ágnes. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

MARÍN, Fermín: "El Japón Tokugawa." *Cuadernos, Historia 16.*, Madrid, 2001/250.

MARJAI Imre: *Nagy hajóskönyv*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1981.

MARJAI Imre – PATAKY Dénes: *A hajó története*. Corvina, Budapest, 1973.;

MARTÍN, Mario: Mendes Pinto: el „Marco Polo” portugués. *Academia.edu*, 2017.
https://www.academia.edu/35356948/Mendes_Pinto_el_Marco_Polo_portugu%C3%A9s
(Utolsó letöltés: 2018.03.02.)

MARTÍNEZ SHAW, Carlos: "La Armada en Filipinas durante los tiempos modernos." En: *El estado en guerra. Expediciones navales españolas en el siglo XVIII*. Ed. María Baudot Monroy, Polifemo, Madrid, 2014.

MARTÍNEZ SHAW, Carlos: „España y Japón en el siglo XVII.: las dos embajadas de la era keichô (1596-1615)." *TEMPUS Revista en Historia General*, 2016, Septiembre-Octubre, Número 4. Medellín (Colombia), 2016.

MATHES, William Mitchel: *Sebastián Vizcaíno y la expansión española en el Océano Pacífico*. UNAM, México, 1973.

MAURA, Juan Francisco: "El mito de John Cabot": construcción británica para reclamar la soberanía de Norteamérica". *Cuadernos Hispanoamericanos* 788. Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECID), Madrid, 2016.

MEDINA, José Toribio: *El Veneciano Sebastián Caboto al servicio de España*. 2. Volumen. Santiago de Chile, Chile, 1908.

MENDES PINTO, Fernão: *Bolyongás*. Cédrus Kiadó, Sopron, 1992.

MORISON, Samuel Eliot: *Kolumbusz Kristóf, a tengerész*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1959.

MUÑOZ, Honorio: *Los dominicos españoles en Japón*. Raycar, Madrid, 1965.

NAKAYAMA, Shigeru: *An Introduction to the History of the Japanese Gold and Silver Mines during the Edo Period*. http://www.colbud.hu/apc-aa/img_upload/4d11dfd490c468ca39fcefabae592944/Nakayama1.pdf

(Utolsó letöltés: 2018.04.30.)

NEWITT, Malyn: *A History of Portuguese Overseas Expansion 1400–1668*. Routledge, London, 2005.

Nihon Kankei Kaigai Shiryō. Universidad de Tokio, Tokió, 1991.

OIZUMI, José Koichi y GIL, Juan: *Historia de la Embajada de Idate Masamune al Papa Paulo V (1613/1615) por el Doctor Escipión Amati intérprete e historiador de la Embajada*. Doce Calles, Aranjuez, 2011.

OIZUMI, José Koichi: *Estudios sobre la misión de la era Keicho*. Bunshindo Ltd., Tokyo, 1994.

OLIVEIRA E COSTA, João Paulo – RODRIGUES, Víctor Luís Gaspar: *El proyecto indiano del rey Juan*. MAPFRE, Madrid, 1992.

OLIVEIRA E COSTA, João Paulo Azevedo de: „La presencia de los portugueses en el Oriente durante el siglo XVI: nuevas perspectivas” In: *El Extremo Oriente Ibérico* por el coordinador SOLANO, Francisco de. – RODAO, Florentino – Togores, Luis E. Agencia Española de Cooperación Internacional en colaboración con el Centro de Estudios Historicos, Departamento de Historia de América, CSIC, Madrid, 1989.

OLIVEIRA E COSTA, João Paulo: „Tokugawa Ieyasu y los Daimyō cristianos durante la crisis de 1600.” En: *Bulletin of Portuguese-Japanese Studies*, número 7. Universidade Nova de Lisboa, Lisboa, 2003.

OLIVEIRA E COSTA, João Paulo: *O cristianismo no Japão e o episcopado de D. Luís Cerqueira. Dissertação de doutoramento em História dos Descobrimentos e da Expansão Portuguesa*. Universidade Nova de Lisboa, Lisboa, 1998.

OSVÁT Gábor: „Etnocentrizmus nyomai a távol-keleti országnevekben.” *Külkereskedelmi főiskolai füzetek 25. szám*. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 2008.

PALOTÁS Zsolt: *Bejek, korzárók és diplomaták. A Tuniszi Kormányzóság kapcsolatai a nyugat-európai országokkal és az Egyesült Államokkal, 1605-1830*. Doktori Értekezés, Szeged, 2016.

PÁLVÖLGYI Endre: *Németalföldi tengerjárók*. Budapest, 1961.

PELICCIA, Carlo: *La prima ambasceria giapponese in Italia nel 1585: relazioni e lettere di viaggio nell'Archivum Romanum Societatis Iesu*. 2016.

http://dspace.unitus.it/bitstream/2067/3048/1/cpelliccia_tesid.pdf

(Utolsó letöltés: 2018.03.28.)

PÉREZ, Lorenzo. “Apostolado y martirio del Beato Luis Sotelo en el Japón.” *Archivo Ibero-Americano*, t. XXII. Madrid, 1924.

PESCADOR MEDRANO, Aitor: *Francisco de Xabier – nacimiento de un mito, muerte de una nación*. Editorial Txalaparta, Tafalla, 2006.

PIEKALKIEWICZ, Janusz: *A kémkedés világtörténete*. I. kötet. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1988.

PIGAFETTA, Antonio: *Primer viaje alrededor del Globo*. <http://civiliter.es/wp-content/uploads/Antonio-Pigafetta-Primer-viaje-alrededor-del-Globo.fCiviliter.2pdf.pdf>

(Utolsó letöltés: 2017.01.29.)

PIGAFETTA, Antonio: *The First Voyage around the World (1519-1522)*. Edited and Introduced by CACHEY, Theodore J., University of Toronto Press, London, 2007.

PINIELLA, Ramón Vega: ‘Temor a España. Las primeras audiencias holandesas ante el shogun (1543).’ *Mediterrán World* 35-36. Veszpremi Pro Human Sciences Foundation of Hungary, Veszprém, 2016.

POBRE DE ZAMORA, Juan: *Historia de la pérdida y descubrimiento del galeón „San Felipe”*. Institución Gran Duque de Alba de la Excma, Ávila, 1997.

POLONYI Péter: *Kína története*. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1994.

QUANCHI, Max: *Historical Dictionary of the Discovery and Exploration of the Pacific Islands*. The Scarecrow Press, Lanham, 2005.

RADULET, Carmen M.: *Vasco da Gama, La prima circumvavigazione della’Africa 1497-1498*. Reggio Emilia, Edizioni Diabasis, 1994.

RÁKÓCZI István: “Portugália és gyarmatainak interaktív története a 15-16. Században.” In: *Anyországok és (volt) gyarmataik 1*. Szerkesztők: SZABÓ Lóránd – ÖBLEI Tamás – WILHELM Zoltán, Pécsi Tudományegyetem, Afrika – Amerika – Ázsia Universitas Munkacsoport, Pécs, 2002.

RÁKÓCZI István: *A portugál tengerentúli birodalom*. In: *A kora újkor története*. Szerkesztette: Poór János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

RÁKÓCZI István: *Tengerek tengelye. Ibér terjeszkedés az Atlantikumban a 15-16. században*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006.

REIS, Antonio Estacio dos: *A Ciência náutica dos séculos XV e XVI. Mare Liberum*, 1992.

REISCHAUER, Edwin O.: *Japán története*. Maecenas Könyvkiadó, Budapest, 1995.

RIBEIRO, Orlando: *Introduções geográficas à História de Portugal*. INCM, Lisboa, 1977.

RIBEIRO, Orlando: *Portugal, o Mediterrâneo e o Atlântico*. Livraria Sá da Costa Editoria, 5ª, Lisboa, 1987.

RODAO GARCÍA, Florentino: „De vuelco en vuelco.” In: *La imagen de España en Japón* por Javier Noya. Instituto Cervantes, ICEX, SEEI, Real Instituto Elcano, 2004.

RUIZ DE MEDINA, Juan: Documentos del Japón 1547-1557. *Monumenta Historica Societatis Iesu*, Roma, 1990.

RUSSEL, Peter E.: *Price Henrik „the Navigator”: A Life*. Yale University Press, New Haven, USA, 2001.

RÜBESAMEN, Hans Eckart: *Die Reisen des Venezianers Marco Polo*. München, 1963.

SANZ, Leandro Tormo: „Bibliografía sobre historia de la iglesia en el Extremo Oriente relacionando con España” In: *El Extremo Oriente Ibérico* por el coordinador SOLANO, Francisco de. – RODAO, Florentino – Togores, Luis E. Agencia Española de Cooperación Internacional en colaboración con el Centro de Estudios Historicos, Departamento de Historia de América, CSIC, Madrid, 1989.

SECO SERRA, Irene: *Historia breve de Japón*. Sílex, Madrid, 2010.

Sengoku Biographical Dictionary. <https://www.samurai-archives.com/dictionary>
(Utolsó letöltés: 2018.03.05.)

SEY Gábor: *Japán kard*. Alexandra Kiadó, Pécs, 1999.

SHARP, Andrew: *The discovery of the Pacific Islands*. Clarendon Press, Oxford, 1960.

SCHURZ, William Lytle: *El Galeón de Manila*. Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1992.

SOLA, Emilio: *Historia de un desencuentro. España y Japón, 1580-1614*. 2012.
<http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2012/05/Espana-y-Japon-XVI-XVII-Desencuentro.pdf> (Utolsó letöltés: 2018.04.23.)

STUESSY WRIGHT, Ione: *Voyages of Álvaro de Saavedra Cerón 1527-1529.*, University of Miami Press, Coral Gables, Florida, 1951.

SZÁNTÓ György Tibor: *Adalékok a brit gyarmatbirodalom előtörténetéhez. A kora újkor története.* Szerkesztette: Poór János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

SZÁSZDI LEÓN-BORJA, István: „El origen de la Armada de Vizcaya y la Tratado de Alcaçovas.” *Historia. Instituciones. Documentos.* Universidad de Sevilla, Sevilla, 1999.

Szentek élete. I. kötete. Szerk.: Dr. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 2001.

SZERDAHELYI G. István: „A Tennó, mint hagyomány és politikai eszköz Japánban.” *Társadalmi Szemle* 1996/1.

SZERDAHELYI G. István: *A modern japán külpolitika születése, a japán történelem korszakolása vitája tükrében.* PhD Értekezés. ELTE, Budapest, 1997.

SZILÁGYI Ágnes Judit: *A spanyol gyarmatbirodalom.* In: *A kora újkor története.* Szerkesztette: POÓR János. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

SZOMMER Gábor: „A Kelet-Indiai Társaság információi Japánról.” In: *Anyországok és (volt) gyarmataik 1.* Szerkesztők: SZABÓ Lóránd – ÖLBEI Tamás – WILHELM Zoltán, Pécsi Tudományegyetem, Afrika – Amerika – Ázsia Universitas Munkacsoport, Pécs, 2002.

SZOMMER Gábor: „Az angol-holland kereskedelmi versengés Japánban.” *Századok*, 2004/4. szám.

SZOMMER Gábor: „James Lancaster és az első angol utazások a Távol-Keletre.” In: JANKOVITS László – SOMOGYI Judit – VANKÓ Annamária: *Annona. A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve.* Pécs, 2002.

SZOMMER Gábor: *A holland keleti expanzió gyökerei.* (Kiadatlan)

SZVET, Jakov: *Kolumbusz.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977.

TAKANO, Yurika: „The Relation between the Martyrdom of 26 Martyrs of Japan and the Diplomatic Systems of the Toyotomi Administration.” *Mediterrán World* 35-36. Veszpremier Pro Human Sciences Fundation of Hungary, Veszprém, 2016.

TAKIZAWA, Osami: “La delegación diplomática enviada a Roma por el señor feudal japonés Date Masamune (1613-1620)”. *Boletín de la Real Academia de la Historia*, t. CCV, cuaderno I (enero-abril, 2008)

TAKIZAWA, Osami: „El conocimiento que sobre el Japón tenían los europeos en los siglos XVI y XVII (I): Japón lugar de evangelización.” In: *El cristianismo en Japón. Ensayos desde ambas orillas*. Coordinador: PULIDO, Manuel Lázaro. Instituto de Teología "San Pedro de Alcántara" de Cáceres, Cáceres, 2011.

TAKIZAWA, Osami: *El conocimiento que sobre el Japón tenían los europeos en los siglos XVI y XVII (I): Japón lugar de evangelización*. In: *El cristianismo en Japón. Ensayos desde ambas orillas*. Coordinador: PULIDO, Manuel Lázaro. Instituto de Teología "San Pedro de Alcántara" de Cáceres, Cáceres, 2011.

TAKIZAWA, Osami: *La historia de los Jesuitas en Japón*. Universidad de Alcalá, Alcalá de Henares, 2010.

TAMBURELLO, Adolfo: „La presenza portoghese in Asia e le missioni. La questione del patronato nei secoli XVI-XVII.” In: *L'Europa e l'evangelizzazione delle Indie Orientali*. A cura di: VACCARO, Luciano. Centro Ambrosiano, Milano, 2005.

TAYLOR, Eva Rimington Germaine: *The Haven-Finding Art: a History of Navigation from Odysseus to Captain Cook*. Hollis and Carter for the Institute of Navigation, London, 1971.

TEIXEIRA DA MOTA, Avelino: *A evolução da Ciência Náutica durante os séculos XV-XVI. na Cartografia Portuguesa da época*. Lisboa, 1961.

The Cambridge History of China Volumen. 8. Part 2. Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

The Cambridge History of Japan Volumen 1. Cambridge University Press, England, United Kingdom, 1999.

THOMAS, Hugh: *El Imperio Español – de Colón a Magallanes*. Editorial Planeta, Barcelona, 2014.

THOMAS, Hugh: *El señor del mundo. Felipe II. y su imperio*. Editorial Planeta, Barcelona, 2013.

THURMAN, Alexandra Elizabeth: *The Justification of the Law of the Sea in Early Modern Europe*. Ph.D. Dissertation, University of Michigan, 2010.

TOBY, Ronald: „Reopening the Question of Sakoku: Diplomacy in the Legitimation of the Tokugawa Bakufu.” *The Journal of Japanese Studies*, Vol. 3, No. 2. The Society for Japanese Studies, 1977.

TOJO, Natalia: „The Anxiety of the Silent Traders. Duch Perception on the Portuguese Banishment from Japan.” *Bulletin of Portuguese / Japanese Studies*, december, año/vol. 1. Universidade Nova de Lisboa, Lisboa, 2000.

TOTMAN, Conrad: *Japán története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

TOTMAN, Conrad: *Tokugawa Ieyasu: Shogun*. Heian, San Francisco, 1983.

TURNBULL, Stephen: *Battles of the Samurai*. Arms and Armour Press, London, 1987.

VELÁZQUEZ Y SÁNCHEZ, José: *La embajada japonesa en 1614*. Historia sevillana. Comisaría de la Ciudad de Sevilla, 1992/ Ayuntamiento de Sevilla, Sevilla, 1992.

VERLINDEN, Charles – PÉREZ-EMBED, Florentino: *Cristóbal Colón y el descubrimiento de América*. Ediciones Rialp, Madrid, 2006.

VILAR, Pierre: *Spanyolország története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.

VILARÓ, Ramon: *Sol naciente. Historias hispano-japonesas*. RBA Libros, Barcelona, 2011.

Warlords, Artists & Commanders: Japan in the sixteenth Century. Ed. Elison, George and Smith, Barwell L. University Press Hawaii, Honolulu, 1981.

WESSEL, Günther: *Von einem, der daheim blieb, die Welt zu entdecken - Die Cosmographia des Sebastian Münster oder Wie man sich vor 500 Jahren die Welt vorstellte*. Campus Verlag, Frankfurt, 2004.

WITTMAN Tibor: "A latin-amerikai „feudalizmus” kialakulásának vitás kérdései." *Századok* 106. évfolyam, 1972/6. szám.

WITTMAN Tibor: *Az „árforradalom” és a világpiaci kapcsolatok kezdeti mozzanatai (1566-1618)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957.

WITTMAN Tibor: *II. Fülöp*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

WITTMAN Tibor: *Latin-Amerika története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.

WOLF, Eric R.: *Európa és a történelem nélküli népek*. Akadémiai Kiadó – Osiris-Századvég, Budapest, 1995.

WOOD, Michael: *Konkviztádorok*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2008.

YUSTE, Javier: *El Imperio del Sol Naciente. La aventura comercial. Tres siglos de exploración y comercio de Occidente con Cipango*. Ediciones Nowtilus, Madrid, 2015.